

۱۱۱۱۱

فصلنامه چند زبانه علمی - اختصاصی

PURE LIFE

دوره نهم - اولین کنگراس بین المللی معرفت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی

در ارتقای آموزش های دینی (۴)

سال پنجم، شماره سیزدهم، بهار ۱۳۹۷، رمضان المبارک ۱۴۳۹، می ۲۰۱۸

صاحب امتیاز: جامعة المصطفی العالمیة
دانشگاه مجازی المصطفی، معاونت پژوهشی و تولید

مدیر مسئول: حجة الاسلام دکتر سید مهدی حسینی
سر دبیر: دکتر سید اباذر هاشمی هریکنندی
مدیر اجرایی: حجة الاسلام محمد جواد نجفولو

هیئت تحریریه:

رئیس دانشگاه مجازی المصطفی (ایران)	سید مهدی حسینی
معاون پژوهشی و تولید دانشگاه مجازی المصطفی (ایران)	سید اباذر هاشمی هریکنندی
مدیر اداره ارتباطات و بین الملل دانشگاه مجازی المصطفی (ایران)	محمود نظری
مدیر گروه قرآن و حدیث دانشگاه مجازی المصطفی (ایران)	مهدی سازندگی
مدیر گروه مطالعات اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی (آذربایجان)	توفیق اسداف
مدرس گروه مطالعات اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی (ایران)	مجتبی رحمتی
مدرس گروه فلسفه، کلام و عرفان اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی (سوریه)	یزن علی
مدرس گروه قرآن و حدیث دانشگاه مجازی المصطفی (پاکستان)	غلام جابر محمدی
مدرس گروه مطالعات اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی (ترکیه)	کمال کورکماز

صندوق پستی: ۳۷۱۳۹۱۳۵۰۴
شمارگان: چاپ الکترونیکی
شاپا: ۲۶۷۶-۷۶۱۹

نشانی: قم، خیابان ساحلی جنوبی، نرسیده به مصلی، بین کوچه ۴ و ۶
تلفن و نمابر: ۳۲۶۱۳۸۷۵ - ۳۲۱۱۴۱۷۵
تعداد صفحات: ۳۵۶ صفحه

Web: <http://p-l.journals.miu.ac.ir/>

Email: research@mou.ir

بر اساس مصوبه:

جلسه ۲۲ شورای نشریات المصطفی ﷺ

(مورخ: ۱۳۹۲/۱۲/۱۹)،

و شناسه مجوز ۷۴۳۲۷ سامانه جامع رسانه‌های کشور

(وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی / مورخ: ۱۳۹۳/۱۲/۱۱)

این نشریه در سطح نشریات علمی – اختصاصی، تعیین شد.

این نشریه به صورت الکترونیکی است، که در نشانی زیر،

قابل دریافت است:

<http://journals.miu.ac.ir/>

<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/2125/pure-life>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

<http://ensani.ir/fa/article/journal/1325/pure-life>

https://www.civilica.com/Journal-JR_PLIFE=%D9%81%D8%B5%D9%84%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%AD%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D8%B7%DB%8C%D8%A8%D9%87.html

راهنمای نویسندگان مقالات

۱. مقاله باید شامل قسمت‌های زیر باشد:
- عنوان، چکیده و کلیدواژگان، مقدمه یا طرح موضوع، بدنه اصلی مقاله، نتیجه‌گیری، فهرست منابع.
۲. تنها مقاله‌هایی قابل بررسی است که قبلاً منتشر نشده باشند، و نویسنده متعهد به نشر آن در جای دیگر نباشد.
۳. مسئولیت صحت و سقم مقاله به‌لحاظ علمی و حقوقی بر عهده نویسنده مسئول است.
۴. حق رد یا قبول مقاله‌ها برای نشریه محفوظ است؛ البته دبیرخانه نشریه موظف است ظرف حداکثر یک ماه - ۳۰ روز - به نویسنده مسئول مقالات ارسالی، آخرین وضعیت مقاله را گزارش دهد.
۵. تأیید نهایی مقاله برای چاپ در نشریه، پس از نظر داوران با هیئت تحریریه نشریه است.
۶. حجم مقاله حداقل ۸ صفحه و حداکثر ۲۵ صفحه ۲۵۰ کلمه‌ای خواهد بود.
۷. نقل و اقتباس از مقاله‌های نشریه، با ذکر مأخذ آزاد است.
۸. جهت نوشتن مقاله به‌زبان‌های فارسی و عربی، از فونت ۱۳ و خط "IRLotus" استفاده شود، جهت نوشتن مقاله به‌زبان اردو از فونت (۱۳) و خط "Alvi Nastaleeq" استفاده شود و جهت نوشتن مقاله به‌زبان انگلیسی و سایر زبان‌ها از فونت ۱۳ و خط "Times New Roman" استفاده شود.
۹. فهرست منابع به‌ترتیب حروف الفبا و به‌شرح زیر آورده شود:
✓ نام خانوادگی، نام؛ (سال نشر). عنوان "Bold". نام مترجم. چاپ. محل نشر: نام ناشر.
۱۰. درج ارجاعات مربوط به منابع در متن به‌صورت (نام مؤلف، سال نشر: صفحه) آورده شود.
۱۱. ارجاعات هر صفحه مانند صورت لاتین کلمات، شرح اصطلاحات و... در پاورقی همان صفحه آورده شود.
۱۲. نویسنده لازم است به‌همراه ارسال مقاله به‌نشانی رایانامه معاونت پژوهشی و تولید دانشگاه research@mou.ir نام و نام خانوادگی و رتبه علمی خود را ارسال نماید.
۱۳. با توجه به چندزبانه بودن نشریه، پژوهشگران محترم می‌توانند مقالات خود را به‌زبان‌های فارسی، عربی، اردو، انگلیسی، فرانسوی، ترکی استانبولی، آذری و... ارسال نمایند.
۱۴. پس از چاپ مقاله، دبیرخانه نشریه موظف است یک نسخه از نشریه الکترونیکی را به‌رایانامه نویسنده/ نویسندگان ارسال کند.

فهرست مطالب

بخش فارسی

- سخن مدیر مسئول ۹
- سخن سردبیر ۱۰
- تبیین وجوه تعمیق تربیت دینی حسب رویکرد فرامتن (با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی). ۱۱
نجمه احمدآبادی آرانی، مهدی سبحانی نژاد
- رویکرد تعلیم و تربیت اسلامی در ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش ... ۳۵
محمد نوروزی نژاد، مینو طباطبایی
- طراحی دانشگاه بین‌المللی مجازی علوم دینی (به منظور ارتقای قاریان و مبلغان برتر در
تمامی سنین) ۶۵
نرگس خواهان یزدی
- الگوسازی مواجهه حوزه‌های علمیه با فضای مجازی (به ابتدای سیره امام رضا علیه السلام در مناظرات
تحمیلی مأمون عباسی) ۹۱
سید ابوالفضل حسینی‌پور
- تبیین ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بررسی آن از منظر فقه امامیه ۱۰۱
هادی جعفریان، محمد سمیعانی
- تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی ۱۲۳
سید محمود مرتضوی، محمدعلی مومینی، جلال عراقی
- رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین‌ادیان و مذاهب ۱۳۷
احمد رضائی، فریده امیرفرهنگی
- کیفیت زیبایی‌شناسی در وبگاه‌های دینی ۱۶۳
سمیرا سیف‌علی، اصغر فهیمی‌فر، امیرعبدالرضا سپنجی

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ
با تأکید بر معرفی ظرفیت‌های جدید) ۱۸۷
محمد دین محمدی، فاطمه زواد، فاطمه رستمی

القسم العربي

کلمة المشرف العام ۲۳۱
کلمة رئيس التحرير ۲۳۲
طرق تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العالمية لتسلط القوى الاستكبارية كما يراه
الإمام الخميني ﷺ ۲۳۳
مالک مهدي خلیصان

Français Section

Les Capacités éducatives Disponibles au Cyberespace .. 257
Mandjan Camara

Azerbaijani Section

A Word from Chief Editor 275
A Word from Managing Editor 276
Virtual Aləmin Dini Təhsil alan Tələbələrin Davranış və
Mədəniyyətlərindəki Mənfi Təsiri və Zərərlərdən Qorunma
Yolları 277
Səadət Əliyeva
Dini Virtual Təhsilin Keyfiyyət Dərəcəsinin ölçü Meyarları . 289
Elnarə Abdulova
Dinlərin Dialoqu, Məzhəblərin Dostluğu və Virtual
Aləmdəki Fərsətlər 307
Elnur Dadaşov
İslamda Siyasət və İdarəetmə 321
Əzimov İlqar Qurban oğlu

سخن مدیر مسئول

”PURE LIFE“ دریچه‌ای به زندگی جاوید بشری خواهد بود. دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ رسالت خود را معرفی آموزه‌های الهی برای انسان خاک‌نشین می‌داند تا از رهگذر دانشی که خداوند در اختیار او گذارده، زندگی جدیدی را پایه‌گذاری کند؛ به نحوی که آرامش دنیوی و سعادت اخروی را برای او به ارمغان آورد.

”PURE LIFE“ فرصتی برای دانش‌پژوهان و دانش‌آموختگان دانشگاه و سایر پژوهشگران است تا آموزه‌های علمی - معرفتی خود را بر پهنای فضای مجازی بگسترانند و با زبان عالمانه معرفت دینی را در ساحت‌های مختلف زندگی بشری بازتاب دهند.

امید که با همت جویندگان نور دانش، این پنجره هر چه پُرفروغ‌تر گردد.

سخن سردیسر

پژوهش به عنوان شریان حیات در حوزه دانش و بینش عمل می‌کند که پویایی آن می‌تواند به تحریک در رویش و گسترش مرزهای دانش انجامیده و بی‌توجهی به این حوزه، ایستایی و نهایتاً میرایی دانش را رقم می‌زند که جهل، اولین دستاورد آن است؛ در دنیای امروز نیز شاهد جهالت مدرن هستیم که محصول عدم پژوهش سلیم در حوزه‌های مختلف است.

امروزه پژوهش مجرای گسترش مرزهای دانش بوده و جایگاه سترگی در فعالیت‌های بشری به خود اختصاص داده است؛ هم‌چنین تتبع در حوزه علوم انسانی و اسلامی می‌تواند انسان را در فهم مسائل و دشواری‌های انسانی توانمند ساخته و برای آن‌ها راه حل ارائه کند. پیشرفت روزافزون حوزه‌های دانشی، ضرورت ورود به عرصه‌های علمی بیشتری را می‌طلبد؛ چه آن‌که امروزه بسیاری از حوزه‌های دانشی علوم اسلامی نیازمند تبیین و ارائه در عرصه جهانی است.

فصلنامه علمی- اختصاصی **“PURE LIFE”** به منظور ایجاد فضای ارائه مقاله‌های دانش‌پژوهان دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ و سایر پژوهشگران در تلاش است ضمن ارتقای سطح پژوهش‌های دانش‌پژوهی مرتبط با علوم اسلامی، بستر مناسبی برای توسعه ارتباط میان پژوهشگران عرصه علوم اسلامی- انسانی باشد.

“PURE LIFE” به صورت فصلنامه چندزبانه و الکترونیکی منتشر می‌شود. این شماره به موضوع «اولین کنفرانس بین المللی ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی (۴)» می‌پردازد و ماحصل ۱۵ مقاله به ۴ زبان فارسی، عربی، فرانسوی و آذری است.

فصلنامه **“PURE LIFE”** با عنایت کمیسیون نشریات جامعه المصطفی ﷺ العالمية و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان نخستین نشریه علمی دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ آمادگی انتشار مقاله‌های دانش‌پژوهان را دارد.

تبیین وجوه تعمیق تربیت دینی حسب رویکرد فرامتن (با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی)

نویسندگان: نجمه احمدآبادی آرانی (ایران)^۱، دکتر مهدی سبحانی نژاد (ایران)^۲

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۰۸

دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۲۰

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تبیین وجوه تعمیق تربیت دینی حسب رویکرد فرامتن با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی است تا بتواند سهمی در افزایش دانش‌های بنیادین در این حوزه معرفتی داشته باشد. روش پژوهش از نوع بنیادی-کاربردی ضمن مطالعه توصیفی از نوع اسنادی است. نتایج پژوهش بیان‌گر آن است که فرامتن تنها یک رسانه بدیل نیست؛ بلکه تولید معرفت پویایی است که می‌تواند جای انتقال اطلاعات سلسله‌مراتبی را بگیرد. از طریق فرامتن، توانایی جستجوهای هوشمندانه و چندگانه فراهم می‌شود و روابط بینابینی متن‌ها شدت گرفته و گفتگو و ارتباط میان علوم و معارف دینی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود. در این راستا، فرامتن به عنوان سازه فرهنگی جدید با کسب تجارب متنوع، امکان تبادل نظر و گفتگو میان ادیان، ارتباط محتوایی و مطالعات میان رشته‌ای، پرورش رویکرد انتقادی و نمایان شدن روش‌های متنوع تدریس و روش حل مسئله در تعلیم و تربیت دینی می‌تواند نقش تسهیلی داشته باشد.

واژگان کلیدی: تربیت دینی، فرامتن، پساساختارگرایی

مقدمه

طی سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی در اروپا، جریان‌های فکری متفاوتی در حوزه‌های مختلف دانش بشری به ویژه علوم انسانی پدید آمد و از جمله این جریان‌ها می‌توان به ظهور دیدگاه پساساختارگرایی اشاره نمود.

۱. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، najmeh.ahmadabadi@gmail.com

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران، sobhaninejad@shahed.ac.ir

دیدگاه پساساختارگرایی از مباحثی است که در عرصه‌های گوناگون از جمله فلسفه، روانشناسی، سیاست و اقتصاد تحولات گسترده‌ای از جمله تحول در ماهیت دانش، حقیقت و معرفت ایجاد کرده است. (نورانی و همکاران، ۱۳۹۳)

برخی معتقدند تاریخ ثابت کرده است هر تغییری در فناوری شناختی به دگرگونی در رابطه انسان با معرفت و سرانجام در نوع نگاه نسبت به خود، منجر می‌شود (heim, 1993) تا جایی که از نیمه دوم قرن ۲۰ میلادی، ظهور عصر اطلاعات و گسترش شبکه اینترنتی، جهان را به دهکده کوچکی تبدیل کرده است.

یکی از این فناوری‌های مربوط به رایانه و اینترنت، ظهور فرامتن^۱ است. از آن زمان، واژه «چاپی» به تدریج جای خود را به واژه «الکترونیکی»^۲ داد. این رسانه جدید بر خلاف متن چاپی، مسیرهای متعدد و ناپایدار را برای نوشتن و خلق معانی فراهم می‌کند و به کاربر/یادگیرنده/خواننده، توانایی غوطه‌ور شدن در اقیانوسی از اطلاعات را می‌دهد. (ترمس، ۱۳۸۹)

طرفداران نظریه فرامتن به ویژه جورج لاندو^۳ معتقدند فناوری فرامتن تجلی عصر پست مدرنیسم^۴ است. ویژگی‌های فرامتن بر حسب نظر لاندو همگرایی با نظریه‌های پست مدرنیسم، پساساختارگرایی و نظریه انتقادی است؛ اما مهم‌ترین این همگرایی‌ها در تغییر انگاره‌ها دیده می‌شود که نوعی حرکت به سوی معرفت‌شناسی جدیدی است که بسیاری آن را معرفت‌شناسی پساساختارگرایی می‌نامند.

لاندو معتقد است تغییر پارادایم در تکنولوژی متنی، فرصت‌هایی برای عملی کردن نظریه‌های پساساختارگرایی در عرصه متافیزیک حضور ارائه می‌کند و اظهار می‌کند فرامتن مشترکات زیادی با نکات عمده‌ای از نظریه ادبیات معاصر و نشانه‌شناسانه دارد؛ همچنین می‌توان رابطه‌ای میان فرامتن، پساساختارگرایی و سازنده‌گرایی

-
1. Hy Pertext
 2. Electronic Word
 3. George Landow
 4. Postmodernism

پیدا کرد که سه مدل مختلف از فرامتن هستند و تفاوتشان در طرز نوشتن و چاپ کردن است. (Landow, 1992)

در این مورد دانکن اشاره می‌کند، فرامتن می‌خواهد استفاده کنندگان را به یک تفکر مختلف و متکثر تشویق کند و آن‌ها را از عملیات خواندن سنتی خارج کند و بدین ترتیب ساختارزدایی را رایج نماید. (Duncan, 1997)

فرامتن بر خلاف متن، امروزه به دو معنا مورد نظر است: از یکسو به نوع خاصی از فناوری رایانه اشاره می‌کند و از سوی دیگر، به شکل جدیدی از متن اشاره دارد. از نظر لاندو، فرامتن تنها یک رسانه بدیل نیست؛ بلکه تولید معرفت پویایی است که می‌تواند جای انتقال اطلاعات سلسله‌مراتبی را بگیرد. بنابراین، اگر در تعلیم و تربیت دینی به رسانه متن چاپی اتکا باشد، خود را در محدوده فیزیکی این متن محصور کرده‌ایم؛ آنگاه روش‌های ما سنتی خواهند ماند و با ظهور فناوری‌های پیشرفته مانند فرامتن، با چالش روبرو خواهیم شد؛ چالش‌هایی از قبیل نبودن منابع گسترده و تدریس و پژوهش در بررسی آثار معدود. (Landow, 1992)

فرامتن و پایگاه‌های اطلاعاتی گسترده می‌توانند به سبک پژوهش دینی، صورت دیگری داده و از طریق فرامتن توانایی جستجوهای هوشمندانه و چندگانه فراهم شود و روابط بینابینی متن‌ها شدت گرفته و گفتگوها و ارتباط میان علوم و معارف دینی از اهمیت بیشتری برخوردار شود. (ترمس، ۱۳۸۹)

با اذعان به این‌که دیدگاه پساساختارگرایی از مباحثی است که امروزه در عرصه‌های گوناگون تحولات گسترده‌ای ایجاد کرده است؛ از جمله تحول در ماهیت دانش و معرفت، مسئله اصلی پژوهش این است که رویکرد فرامنتی مبتنی بر فلسفه پساساختارگرایی با ارائه مبانی فلسفی و معرفت‌شناسی جدید تا چه اندازه در تعمیق‌بخشی تربیت دینی می‌تواند تأثیرگذار باشد؟

ضرورت این پژوهش برای سیاستگذاران و برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت، دعوت به ژرف‌اندیشی و پرهیز از سطحی‌نگری از منظر روش‌شناسی در فرایند تعلیم و تربیت است. در این زمینه پژوهش‌هایی که با این موضوع سنخیت دارد، می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد:

- «تعلیم و تربیت از منظر پست‌مدرنیسم»، باقری، ۱۳۷۵
- «چالش‌های اساسی تربیت دینی در فضای ریزوماتیک»، سجادی و ایمان‌زاده، ۱۳۸۶
- «تبیین و تحلیل تعلیم و تربیت از منظر پساساختارگرایی»، سجادی و دشتی، ۱۳۸۷
- «تبیین و نقد رویکرد متنی و فرامتنی به فهم دینی و دلالت‌های آن در تربیت دینی»، ترمس، ۱۳۸۹
- «مبانی فلسفی فرامتن به عنوان پارادایم جدید و تبیین دلالت‌های آن در فرایند تعلیم و تربیت»، سجادی و ترمس، ۱۳۸۹

با توجه به تحقیقات فراوان صورت گرفته، در عین حال پژوهشی در زمینه تعمیق تربیت دینی بر حسب رویکرد فرامتن صورت نگرفته است؛ لذا هدف پژوهش حاضر تبیین وجوه تعمیق تربیت دینی حسب رویکرد فرامتن با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی است تا بتواند سهمی در افزایش دانش‌های بنیادین در این حوزه معرفتی داشته باشد.

سؤال‌های پژوهش

۱. ویژگی‌های فرامتن با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی چیست؟
۲. چالش‌های متن‌چاپی در تعلیم و تربیت دینی چیست؟
۳. وجوه تعمیق تربیت دینی حسب رویکرد فرامتن با تأکید بر نظریه پساساختارگرایی چگونه است؟

روش پژوهش

روش پژوهش از نوع بنیادی با رویکرد کیفی است که از روش توصیفی استفاده شده است. در این روش، اطلاعاتی که از طریق بررسی اسناد، مدارک و کتاب‌ها به دست می‌آید، به گونه‌ای سامان داده می‌شود که بتوان به پرسش‌های پژوهشی پاسخ داد. (سرمد و همکاران، ۱۳۷۶)

بر این اساس، به منظور پاسخگویی به سؤالات اصلی پژوهش، داده‌های مورد نیاز به روش اسنادی و با بهره‌گیری از منابع که عبارتند از آثار مکتوب و مقالات مربوط درباره موضوع تحقیق، جمع‌آوری می‌شود و مورد بررسی تحلیلی قرار می‌گیرد.

ویژگی‌های فرامتن با تأکید بر نظریه پسا ساختارگرایی

ایده اساسی فرامتن به سال ۱۹۴۵ میلادی و تلاش‌های وانوار بوش^۱ مربوط می‌شود. او در همان سال دیدگاه خود را راجع به ابزار جدید برای سازماندهی مقدار وسیعی از اطلاعات در دسترس محققان در مقاله‌ای با عنوان «چگونه ممکن بود فکر کنیم»^۲، طرح‌ریزی کرد.

در این زمینه جورج لاندو اشاره می‌کند، بوش پیکربندی دوباره متن را با اضافه سه عنصر جدید ارائه داد: پیوندها، توالی پیوندها و مجموعه یا شبکه‌هایی از این قبیل پیوندها؛ (Morgan, 1985) اما در سال ۱۹۶۰ میلادی با اختراع اینترنت، فرامتن از بعد تکنولوژیکی قدرت ظهور یافت و بعداً در قالب شبکه‌های جهان گسترده توسعه پیدا کرد. این مقوله فرامتن توسط تد نلسون^۳ ابداع شد و در سال ۱۹۷۰ میلادی پروژه «زانادو»^۴ نلسون اولین تلاش برای یک سیستم فرامتن حقیقی بود؛

-
1. Vannevar Bush
 2. How We Might Think?
 3. Ted Nelson
 4. Xanadu

اما رؤیای نسلون توسط داگلاس انگلبارت^۱ محقق شد و اولین نمونه از سیستم فرامتن توسط انگلبرت در مرکز تحقیقات علمی دانشگاه استنفورد ساخته شد. در نحوه تعامل با فرامتن، دو رویکرد مدرن و پست مدرن قابل مشاهده است؛ در نگاه مدرنیسم، فرامتن صرفاً فنی است و مک‌نایت معتقد است فرامتن به عنوان فراهم آوردن دسترسی سریع و آسان به بیشترین کمیت از متن مورد استفاده قرار می‌گیرد، (Mcknight and Others, 1996) ایسپین^۲ نیز اذعان می‌کند فرامتن با همه بسته‌بندی‌ها و نظریه‌های آن، یک مفهوم ساده شگفت‌انگیز است و آن صرفاً اتصال و ارتباط مستقیم از یک وضعیت در یک متن به وضعیت دیگر در متن دیگر است. فرامتن به واسطه فرایوندها نه فقط صفحه‌ها و متن‌های مجازی، ابژه‌های موجود در شبکه-وب-را با هم متصل می‌کند؛ ابژه‌هایی مثل متن، تصاویر، صدا، ویدئو و به طور کلی فرارسانه^۳ را در بر می‌گیرد. بنا به نظر نمولر نیز فرامتن به حدود پیوندها و ارتباط ظاهری متن‌ها متوقف نمی‌شود؛ این رویکرد شامل مواد چندرسانه‌ای پیوند داده شده و رویکردهای فرامتن جایگزین مانند فرارسانه‌ای زمان‌محور^۴ و فرامتن فضایی^۵ نیز می‌شود. (Neumuller, 2004)

از طرف دیگر، رویکرد پست مدرنیسم شامل سیستم‌ها و شبکه‌های به هم پیوسته متن‌ها با خصیصه چندگانگی گشودگی و تکثری است و اجازه می‌دهد هر کاربر با تک متنی از هر کتاب یا با تعداد زیادی از کاربران تعامل کند و با داشتن تفاسیر همجوار از آن جهت که دسترسی آسان است، به بسط دیالکتیک منجر شود. این امر فرصت می‌دهد همواره ضد و نقیض در یک فضای فرارسانه‌ای همجوار مطرح شود و نیز مجموعه‌های ارزشی مخالف، همجوار همدیگر قرار گیرند.

-
1. Douglas Engelbart
 2. Espn
 3. Hypermedia
 4. Time-Based
 5. Spatial

به طور کلی، نقش فرامتن در متون تعلیم و تربیت شامل گسست ارتباط بین مؤلف و خواننده و یا به تعبیر فوکو مرگ مؤلف و جدا کردن دانش آموز از معلم در فضای تعلیم و تربیت است.

انگلیت به فرامتن هم چون متن های پیوند شده با استفاده از ارتباطات به واسطه رایانه نگاه می کند و انکای او بر علوم شناختی به منظور ساختن فرامتن جهت توسعه پردازش اطلاعات انسانی وظیفه کاربر، نه برای ساختن معنا بلکه برای بازیابی اطلاعات محدود است.

از نظر بارت^۱ نیز فرامتن فضایی چند بعدی است که طیف متنوعی از نوشته ها، بدون آن که هیچ یک اصیل باشند، در هم آمیخته و با هم مصادف می شوند و متن یافته ای از نقل قول های برگرفته از مراکز بی شمار فرهنگ است.

به نظر سجادی و ترمس، فرامتن چگونگی فکر کردن انسان پیرامون واقعیات را تغییر می دهد و همان طور که لاندو اشاره می کند، کاربر فرامتن برای نظریه پردازان انتقادی آزمایشگاه جدیدی فراهم خواهد کرد تا بتواند توسط آن ایده های خود را آزمون کند. (Landow, 1992) همچنین از نظر دریدا^۲ فرامتن یک متن نزدیکتر به تجربه های زنده انسان است که در آن زمینه ها^۳ به عنوان مقوله های معنا ساز جای حقیقت های غیر زمینه ای یا مرکزیت های ساختاری را می گیرد. (Derrida, 1979) بدین ترتیب از منظر روش شناختی، فرامتن زنده همواره در حال بازسازی است؛ چرا که فرامتن شبکه ای از اطلاعات است و شکل بیولوژیک پردازش، سازماندهی، بازسازی اطلاعات توسط ذهن آدمی است. (Terrett, 1994: 42)

نتیجه آن که نظریه پردازان فرامتن و پست مدرن هر دو معتقدند نظام های مفهومی را نباید بر ایده هایی چون مرکز حاشیه، سلسله مراتب و خطی بودن بنا نمود.

-
1. Barthe
 2. Derrida
 3. Context

در این راستا لاندو روشن می‌کند آن‌چه باید از آن رها شد، نظام‌های مفهومی مبتنی بر ایده‌هایی مانند حاشیه، سلسله‌مراتب و خطی بودن است و باید آن را با چندگانگی، گره‌ها، پیوندها و شبکه‌ها جایجا نمود. (Landow, 1992)

این تغییر پارادایم نشانه‌ای از ظهور انقلاب در تفکر انسانی است که به فرامتن همچون پاسخگویی به نقاط ضعف و قوت کتاب‌های چاپی نگاه می‌کند.

چالش‌های متن چاپی در تعلیم و تربیت دینی

اگر در تعلیم و تربیت دینی به رسانه متن چاپی اتکا شود، خود را در محدوده فیزیکی این متن محصور کرده‌ایم و آن‌گاه روش‌های ما سنتی خواهند ماند. از طرف دیگر با ظهور فناوری‌های پیشرفته مانند فرامتن، چالش‌هایی ایجاد می‌شود که به موارد زیر اشاره می‌شود:

۱. فقدان کل‌نگری

به دلیل انحصار آموزش در یک متن، این احتمال وجود دارد که دانش آموز از درک کلیت نظام فلسفی دینی محروم بماند. به نظر می‌رسد اکتفا به محتوای کتاب‌ها و متون چاپی، جهان‌بینی کاملی به دانش آموز نمی‌دهد.

۲. فقدان نگاه متکثر

با وجود اقبال جدید و گسترده به مطالعات میان‌رشته‌ای، یادگیرنده با اتکا بر متن از آشنایی با ارتباط دین و معارف دینی با دیگر شاخه‌های معرفت باز می‌ماند. علاوه بر این، از اطلاع داشتن از دیدگاه دیگر ادیان محروم می‌ماند و هیچ مطالعه تطبیقی میان ادیان انجام نمی‌گیرد. این مسئله باعث می‌شود دانش آموز از جریانات و مکاتب فکری اطلاعی نداشته باشد یا این‌که تنها از نگاه عده خاصی - استاد و مدرسه - مسائل و معارف را ببیند که این موارد به تنگ‌نظری دانش آموز منجر می‌شود. (ترمس، ۱۳۸۹)

۳. محدود بودن فیزیکی و محتوایی متن چاپی

منظور این است که در هر کلاس آموزشی، یک متن یا کتاب خاصی با محتوای معین انتخاب و تدریس شود. آموزش این متن بر اساس مطالعه سطر به سطر و فصل به فصل کتاب پیگیری می‌شود یا این‌که در محدود بودن معنای متن، دانش آموز در اقیانوسی از متن‌ها غرق نمی‌شود و برای امتحان دادن به مطالعه این کتاب اکتفا می‌کند. این مؤلفه سبب می‌شود دانش آموز به یک نوع تفکر قالبی و از پیش تعیین شده هدایت شود و به خودش زحمت ندهد به متونی خارج از آنچه مقرر است، نگاه کند. بنابراین اگر روش‌های تدریس از این منظر به مسائل و محتوای دینی بنگرند، دین به مجموعه‌ای از معارف برای به خاطر سپردن مبدل می‌گردد.

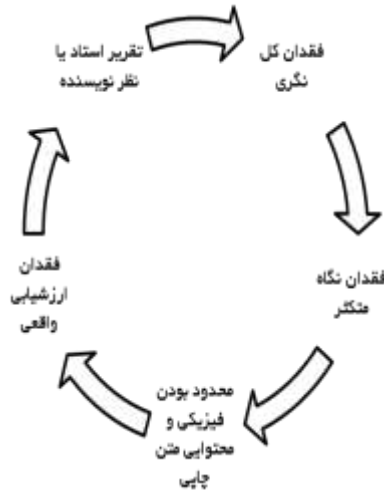
۴. تقریر استاد یا نظر نویسنده

با توجه به این‌که متن به یاری تفسیر استاد خوانده می‌شود یا از آن‌جا که متون خاصی برای مطالعه دانش آموز انتخاب می‌شود، امکان آن هست که نگاه استاد و یا سیاست نظام مدرسه یا تعلقات فکری استاد یا مدرسه با برجسته کردن برخی مطالب و نادیده انگاشتن دیگر موارد، به کژتابی متن منجر شود. در تعلیم و تربیت دینی، شیوه معرفی متون دینی به ویژه متن‌های درجه دوم مانند معارف یا تفاسیر سبب می‌شود با متن به مثابه امری مقدس و دست‌یافتنی برخورد شود و چنان در ارزش‌های آن مبالغه شود که دانشجو، مفسر را چون مراد ببیند و در هر بار مراجعه با متن سعی کند با تأویل‌های متفاوت، اشتباهات آن را پنهان نماید. (ترمس، ۱۳۸۹)

۵. فقدان ارزشیابی واقعی

دستیابی به ارزشیابی در رویکرد متنی آسان است؛ چون بیشتر توسط به خاطر سپردن مطالب یا توسط امتحان دادن دانش آموز در ارزیابی می‌شود؛ اما چگونه در علوم انسانی و به طور خاص در مسائل دینی از ارزشیابی عینی مطمئن شویم؟

این نوع ارزشیابی واقعیت را منعکس نمی‌کند؛ بلکه بر عکس واقعیت را دگرگون می‌کند و کیفیت و مقدار سطح فهم دانش آموز را نشان نمی‌دهد.

نمودار ۱: معایب متن چایی

وجوه تعمیق تربیت دینی حسب فرامتن در نظریه پسا ساختارگرایی از طریق فرامتن توانایی جستجوهای هوشمندانه و چندگانه فراهم می‌شود و می‌تواند گفتگوها و ارتباط میان علوم و معارف دینی از اهمیت بیشتری برخوردار شود. فرامتن و پایگاه‌های اطلاعاتی گسترده می‌توانند به سبک پژوهش در عرصه تعلیم و تربیت دینی، صورت دیگری بدهد که در زیر به مهم‌ترین وجوه تعمیق بخشی فرامتن در تعلیم و تربیت دینی اشاره می‌شود:

۱. کسب تجارب متنوع

فرامتن ویژگی ریزوم دارد. ریزوم یک نظام و سیستم غیر متمرکز از روابط غیر قطعی است که هر لحظه این روابط در حال شدن است و به جای حرکت در یک مسیر واحد

در جهات مختلف رشد می‌کند و خطوط خود را گسترش می‌دهد. بدین ترتیب، فرامتن با ویژگی ریزوماتیک خود بیان‌گر نظریه تحقیق تجربی جان دیویی است.

تحقیق طبیعت‌گرایانه یک تحقیق هدف-باز است که همیشه در حال رشد است. دیویی^۱ تعلیم و تربیت را نوسازی تجربیات فردی می‌داند؛ به نحوی که اگر تجربه فردی به عنوان آنچه فرد در جریان برخورد با محیط کسب کرده تلقی شود، در این صورت مشاهده می‌شود که هر فرد در هر مرحله از رشد، عادات و تمایلات و افکار، مهارت و ادراک متفاوتی از امور دارند.

یک تجربه همواره بدان سبب تجربه است که تعاملی میان فرد و آنچه در هر زمان تشکیل دهنده محیط اوست، صورت گیرد. (دیویی، ۱۳۶۹)

به عبارت دیگر، محیط شامل هر گونه شرایطی است که با نیازها، امیال، اهداف و توانایی خلق و کسب هر تجربه‌ای تأثیر متقابل داشته باشد؛ لذا اگر فرد در برخورد با امور تازه تجربیات گذشته را مورد تجدید نظر قرار دهد و تغییرات لازم را در آنها به وجود آورد و سپس به تشکیل مجدد آنها اقدام نماید، پیوسته در حال پیشرفت خواهد بود. (شریعتمداری، ۱۳۷۷)

تعلیم و تربیت مبتنی بر فرامتن تشویق‌کننده تجربه است. در این اقیانوس اطلاعات، فرد همیشه در معرض بمباران اطلاعات جدید قرار می‌گیرد که این اقتضا می‌کند همواره حالت تزلزل و عدم تعادل در اطلاعات قدیمی داشته باشد. بدین ترتیب فرد همیشه دنبال راه حل برای این عدم تعادل که خودش یک نوع تجربه است، می‌گردد. بر حسب نظریه دیویی، مردم تشویش و عدم تعادل را تجربه می‌کنند و به دنبال راه حل برای خروج از این تعادل هستند (تحقیق) و بدین صورت از این تجربه یاد می‌گیرند (رشد)؛ لذا تحقیق، فرض‌ها را برای دوباره برقرار کردن تعادل اقتضا می‌کند که این فرض‌ها همان اهداف هستند. (دیویی، ۱۳۶۹)

این نوع یادگیری، سایه خودش را بر تعلیم و تربیت دینی نیز می‌افکند. در این راستا فرامتن می‌تواند در مسیر مطالعه ادیان گوناگون کمک کند؛ اما بدین اکتفا نمی‌کند، چون فرامتن به فرد فرصت گفتگو به طور مستقیم و غیرمستقیم می‌دهد؛ بدین معنا که با پیروانش مباحثه کند و از دیدگاه آنها اطلاع پیدا کند و نیز به گفتگو با متن‌ها، داستان‌ها و آداب و تجربه‌های این ادیان می‌نشیند؛ چون فرامتن همیشه در حال نوسازی خود است، پس هر لحظه و در هر زمان نقشه‌های جدیدی خلق می‌کند. بدین ترتیب، فرامتن در تعلیم و تربیت دینی بیشتر بر جنبه‌های تجربی ادیان تأکید می‌کند و به دنبال این است که دانش آموز بتواند خودش معنا بسازد نه این‌که معنای خاصی را به طور از پیش آماده در آن قالب‌گیری کند.

بنابراین، تعلیم و تربیت دینی مبتنی بر فرامتن نسبت به جنبه‌های عملی - دستوراتی - دین توجه چندانی ندارد؛ چون بر اساس نگاه تکثرگرایانه آن، مهم این است که ادیان همه متضمن تغییر و تبدیل افراد از خودمحوری به خدامحوری باشند و شیوه‌های انجام این تغییر در ادیان مختلف، امری عرضی است. (لنگهاوزن^۱، ۱۳۷۹)

۲. امکان تبادل نظر و گفتگو میان ادیان

در فرامتن امکان تبادل نظر به شیوه‌های مختلفی وجود دارد؛ برای مثال فرستادن پیام‌های متنی و شفاهی از طریق اتاق‌های محاوره، استفاده از پست الکترونیکی، شرکت در کنفرانس‌های آنلاین، استفاده از ویدئوی تعاملی و میزگردهایی که در آن - همزمان یا ناهمزمان - می‌توان از حضور خبرگان، دانش آموزان و استادان استفاده نمود و با آنها مذاکره و مباحثه نمود. همچنین استفاده از راهنماها یا لیست سؤالات پُرتکرار^۲ نیز برای دستیابی به پاسخ‌های مورد نیاز و استفاده از قابلیت جستجو به انحصار مختلف امکان تبادل نظر از فرامتن را در حجم گسترده‌ای مهیا می‌کند؛ لذا فرامتن بر تعامل جمعی در فرایند آموزش تأکید دارد.

1. Legenhausen

2. FAQ

به نظر لیمیک فرامتن می‌تواند به آموزش و مهارت آموزی دانش آموزان در اینکه چگونه به عنوان اعضا با هم ارتباط برقرار کنند، کمک کند. (Lemke, 1993)

گیسون نیز اشاره می‌کند که فرامتن به عنوان رسانه دموکراتیک در حیطه تربیتی و یادگیری، دگرگونی در مسئولیت‌پذیری به وجود خواهد آورد؛ چون فرامتن اجازه می‌دهد یادگیرنده به تولید، ارائه و رمزگشایی دسترسی داشته باشد. به عبارتی، فرایند دموکراسی همان قابلیت انتخاب است. (Gibson, 1993)

همان‌طور که لاندو اشاره دارد، چرخش ایده‌ها به طور فزاینده افزایش خواهد یافت؛ به ویژه در تحقیقات مدارس؛ علاوه بر این، از دیگر امتیازات این محیط به خصوص در تأمین فضای گفتگو و دموکراتیک، اقلیت‌گرا بودن آن است. فرامتن تفاوت‌ها و ناهمسانی‌ها را ابراز می‌کند و هر نوع محدودیت زبانی، قومی، نژادی و دینی را رفع می‌کند.

در بستر فرامتن تنوع بافت‌ها و ویژگی‌های ارزشی، اعتقادی و فرهنگی هر اجتماع اقلیت وجود دارد و فرصت نمایان شدن می‌یابد؛ همچنین حرکت جستجوهای مستقل دانش آموزان را با توانایی‌ها و گزینش‌های گوناگون بدون محدودیت زمان و مکان تسریع و برانگیخته می‌کند. (Miall, 1995)

بنابراین فرامتن، تفسیر و تولید دانش را در دست‌های فراگیران در هر سنی و با هر قابلیت و هر قومی و دینی قرار می‌دهد؛ بدین ترتیب با یک موزاییک از تفاسیر و بافت‌های فرهنگی و دینی مواجه هستیم که به غنای قابلیت‌های یادگیرنده و تأمین نیازهای متعدد و ابعاد متعدد وی منجر می‌شود.

این مسئله باعث می‌شود اصول تربیتی واحد و ثابتی برای همه نظام‌های تربیتی در نظر نگرفت که این امر موجب می‌شود متخصصین تربیتی در تدوین و برنامه‌ریزی تعلیم و تربیت، گفتمان و بافت اجتماعی و فرهنگی جامعه را در نظر بگیرند و در

تدوین برنامه درسی علایق و نیازهای فراگیران و ملاحظات گروه‌ها و اقلیت‌ها نیز لحاظ شود که منجر به ایجاد نظام تربیتی عادلانه خواهد شد.

۳. ارتباط محتوایی، خواندن غیر متوالی و تشویق برنامه چندرشته‌ای

در فرامتن هر صفحه از متن، پیوندهای متن، تصاویر و دیگر رسانه‌ها برای وارد کردن داده‌ها ترکیب شده است. با پیوند متن از متن به پیوندهای دیگر، از قسمتی از یک متن به قسمتی وابسته دیگر بروید بدون اینکه به توالی اهمیت بدهید. بنابراین فرامتن ارتباط درون‌متنی و برون‌متنی را فراهم می‌کند و مزیتش این است که خواننده/یادگیرنده به ساخت و تفسیر باز و انعطاف‌پذیر از کتاب دسترسی پیدا می‌کند. در فرامتن، خواننده با انتقال از هر پیوند به پیوندی دیگر، معنا و مفهوم دیگری به دست می‌آورد. ایجاد مفاهیم، عمل و کارکرد تجربه است و از ادراکات و تأثرات جدانشدنی است. در هر پیوندی تجربه‌ای حاصل می‌شود و بالتبع تفسیر معنایی جدیدی خلق می‌شود؛ لذا در فرامتن می‌توان از یک پیوند به پیوند دیگر و از قسمتی به قسمتی دیگر حرکت کرد بدون آن‌که به توالی آن اهمیت داده شود. بدین ترتیب یادگیرنده ملزم نیست بر خلاف یادگیری متنی به طور متوالی و به صورت تسلسلی، پیگیری کند. بر این اساس، در مطالعات دینی و ارتباط درونی می‌توان به نشانه‌گذاری اضافی اشاره کرد که در تفسیر قرآن کمک می‌کند؛ اما در ارتباط بیرونی ارتباط نشانه‌ها با متون دیگر شکل می‌گیرد؛ مانند حدیث و عرفان.

بدین ترتیب، نشانه‌های دینی در دو سطح درونی و بیرونی بسط داده می‌شود؛ همچنین فرامتن توانایی معین کردن متن اساسی و تحلیل، رشته یادداشت (تفسیر) متعاقب داخل فضاها را هم‌جوار را فراهم می‌آورد؛ لذا هر موضوع دینی یا غیر دینی می‌تواند با ده‌ها موضوع دیگر وصل شود و نظریه‌های متفاوتی راجع به آن جمع‌آوری شود. هر حوزه نیز می‌تواند با دیگر صفحات و منابع در سراسر جهان

رابطه داشته باشد؛ لذا این شرایط جایگزین زندگی واقعی و تماس واقعی با افراد دیگر نمی‌شود، بلکه نوعی بهبود به حساب می‌آید. (دانکن^۱، ۱۳۸۳)

۴. پرورش رویکرد انتقادی

یکی از نقاط مثبت فرامتن، تأکید بر مسیرهای ریزوماتیک است. مطابق با فضای ریزوماتیک، چشم اندازه‌های معرفت‌شناختی جدیدی ایجاد می‌شود که در آنها مسیرهای طی نشده‌ای وجود دارند؛ وقایعی که اتفاق نیفتاده‌اند و مفاهیمی که تاکنون تحلیل نشده‌اند که از این منظر فضای از پیش تعریف شده‌ای وجود ندارد.

گولد^۲ معتقد است بیشترین قسمت‌های یک شبکه را فناوری‌هایی تشکیل می‌دهد که برای اهداف متنوع و متفاوت ساخته شده‌اند؛ پس فرامتن معرفت شبکه‌ای به وجود می‌آورد که بر اساس قلمروسازی و قلمروزدایی، گسیختگی معنایی بروز می‌یابد. همچنین بستری تأمین می‌کند تا در روند کنش متقابل، معانی موضوعات موجود در جهان خود را مورد مذاکره قرار داد که با توجه به فضای گسترده و گزینش‌های متعدد، بستر مناسبی برای زایش معنا از متون دینی و غیر دینی فراهم می‌کند.

اسپیرو^۳ و همکاران فرامتن را همچون ابزار آموزشی موثری ارائه می‌دهند؛ چون انعطاف‌پذیری بیشتری برای نویسنده و خواننده در سازماندهی اطلاعات و بنا کردن معرفت و پشتیبانی از انعطاف‌پذیری با حل مسئله نشان می‌دهد.

کثرت و گوناگونی اطلاعاتی که از طریق فرامتن فراهم می‌شود به آموزش انتقادی منجر می‌شود؛ این نوع آموزش می‌خواهد خوانندگان/ یادگیرندگان ایدئولوژی‌های اجتماعی را که در آن غرق شدند را زیر سؤال ببرد.

-
1. Duncan
 2. Gould
 3. Espeero

اسپیرو برای نظریه انعطاف‌پذیری شناختی خود استعاره ویتگنشتاین^۱- تقاطع کردن دورنما- را بکار می‌برد. این اصطلاح بدین معناست که یادگیرنده دورنمای ذهنی قلمرو محتوایی را تقاطع می‌کند که از طریق نگاه کردن به این دورنمای ذهنی توسط دیدگاه‌های مختلف رخ می‌دهد. (Spiro and Other, 1987)

به عنوان مثال؛ یادگیرنده در تربیت دینی با استفاده از فرامتن با دیدگاه‌های مختلف و متضادی مواجه می‌شود که این امر برای او چالش‌انگیز و مسئله‌زاست و او را وادار می‌کند به دنبال حل آن برود؛ البته بر اساس بحث هرمنوتیک تلفیقی، یادگیرنده باید به سراغ متن دینی به عنوان متن اصیل برود و از آن پاسخ خود را بطلبد، هر چند بعد از اینکه مدل ذهنی و حدس‌های خود را بسازد و موقعی که پاسخ خود را بیابد، می‌توان گفت معرفت خاص خود را ساخته است. (ترمس، ۱۳۸۹)

۵. نمایان شدن روش‌های متنوع تدریس

فناوری‌های ابرمتنی، رابطه فرد با محیط خود در فرایند تعلیم و تربیت را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ از جمله ایجاد تغییر در ماهیت کلاس، محیط کلاس، نقش معلم و فعالیت‌های دانش‌آموزان، ورود صدا و تصاویر به داخل کلاس برای یادگیری مستقل و سرانجام شکافی را که توسط رشته‌های آکادمیک سنتی تحمیل شده، بین فناوری و علوم انسانی، علم و هنر، بین مغز راست و چپ پُر خواهد کرد. (Negroponte, 1995: 81)

در این راستا فرامتن در تعلیم و تربیت دینی بر معنایی مبتنی بر بافت تأکید می‌کند که این محیط به روش‌های متنوع اجازه نمایان شدن می‌دهد؛ برخی از این روش‌ها عبارتند از روش سخنرانی، حل مسئله، تفسیر، گفتگو، قصه‌گویی و خواندن نوشتنی.

۶. روش حل مسئله

این روش عبارت است از هر سلسله‌ای هدف‌گرا از عملیات شناختی که برای کشف مجهول هدایت شده بکار می‌رود.

جوناسن^۱ اشاره می‌کند که این عملیات دو مشخصه اساسی دارد:

- ارائه مدل ذهنی را از مسئله و زمینه بافت آن اقتضا می‌کند؛ به این نحو که فرد حل‌کننده مسئله، ارائه مدل ذهنی از مسئله می‌سازد و این امر به فضای مسئله معروف است. مدل ذهنی عبارت است از مجموعه‌ای چندنمایی از ارائه‌ها شامل معرفت ساختاری، رویه‌ای و فکری؛ بدین ترتیب مدل‌های ذهنی مرکب هستند از معرفت رایج به ساختار مسئله و معرفت چگونگی اجرای آزمایش‌ها و دیگر فعالیت‌های حل مسئله.
- اقتضا می‌کند یادگیرنده به طور فعال، مدل‌های خود را آزمون کند و حل مسئله موفق مستلزم این است که یادگیرندگان راه حل‌ها را در ذهنشان یا فضاهای مسئله را تولید و خوب آزمایش کنند قبل از اینکه در جهان فیزیکی بیرونی آن را امتحان کنند. (Jonassen, 2004)

فهم متون دینی مانند فهم هر متنی، فرایند حل مسئله است و از منطق خاصی پیروی می‌کند. مفسر در هر مرحله‌ای برای فهم معنای متن، فرضیه‌های معناشناختی و کاربردشناختی را بر اساس شواهد موجود پیش می‌کشد و آنها را به محک آزمون می‌زند. اگر این فرضیه‌ها از آزمون سربلند بیرون نیایند، او سراغ فرضیه‌های دیگری می‌رود و این حرکت دور میان شواهد معناشناختی و کاربردشناختی و فرضیه‌های مربوطه را تا بدان‌جا ادامه می‌دهد که به فهمی مقبول از متن دست یابد. (Leech, 1983)

به طور کلی در فرایند حل مسئله، چهارگانه مسئله/تفسیرها، فرضیه‌ها، بررسی و تفسیر مطرح می‌شود. این فرضیه‌ها بر پایه اطلاعات زبانی و درون‌متنی و اطلاعات بافتی مطرح می‌شود و به مفسر کمک می‌کند به تدریج لوازم معنایی و کاربردی را به دست آورد.

منطق فهم این گزاره‌ها از منطق ارسطویی پیروی نمی‌کند و تابع منطق خاصی است. نشانه‌شناسان برای ایضاح منطق فهم قیاس فرضی یا حدس پیرس^۱ را بکار می‌برند؛ قیاس، استقرا و قیاس فرضی.

قیاس و استقرا در منطق ارسطویی تعریف شده است؛ اما به نظر پیرس نوع دیگری از استدلال وجود دارد که کارایی بیشتری دارد و آن قیاس فرضی است. (Deledalle, 2000)

در قیاس فرضی، فرضیه‌ای برای تبیین موردی خاص پیش کشیده می‌شود. این نوع قیاس، فرایندی استنتاجی است که به کمک آن فرضیه‌ها شکل می‌گیرد. در این فرایند، قاعده‌ای که واقعی‌تی یا موردی خاص را تبیین می‌کند، فرضیه‌پردازی می‌شود؛ از این رو قیاس فرضی فرایند تشکیل فرضیه‌های تبیینی است و تنها عملیات منطقی که ایده‌ای جدید را به دست می‌دهد، همین قیاس است، بر خلاف استقرا و قیاس که ایده‌های جدیدی به دست نمی‌دهد. به بیان دیگر، منطق فهم همان منطق قیاس فرضی است.

خواننده/ مفسر/ یادگیرنده، نخست حدس‌هایی معناساختی و کاربردشناختی می‌زند تا قانونی برای تبیین یک نتیجه بیابد؛ بدین صورت در حال فعلیت بخشیدن به نشانه‌های متن است و معانی جدید و ابداعی را بر آن معانی قبلی از طریق شواهد و توانایی‌هایی که متن به مفسر برای اثبات حرف خود می‌دهد، اضافه می‌کند؛ لذا چنین قانون‌هایی، نشانه‌های پنهان متن هستند که با تحریک مفسر به ظهور آمدند. (ترمس، ۱۳۸۹)

نتیجه آن‌که محدودیت‌های شناختی به نوعی نتیجه محدودیت قالب/ شکل فناوری متن چاپی هستند. بنابراین انقلاب در فناوری به انقلاب در ظرفیت با توانایی‌های شناختی منجر می‌شود و استفاده از رسانه فرامتن می‌تواند موجب شود چالش‌های متن چاپی را همپوشانی کند.

در مجموع، فرامتن سازنده توانایی برای کنش‌های لازم را دارد؛ از جمله خلاقیت، تغییر و بازیافتن رویارویی‌های معرفت‌شناختی که می‌تواند در روند پیشرفت و تعمیق‌بخشی تربیت دینی مفید واقع شود.

در این راستا، فرامتن به عنوان سازه فرهنگی جدید با کسب تجارب متنوع، امکان تبادل نظر و گفتگو میان ادیان، ارتباط محتوایی و مطالعات میان‌رشته‌ای، پرورش رویکرد انتقادی و نمایان شدن روش‌های متنوع تدریس و روش حل مسئله در تعلیم و تربیت دینی می‌تواند نقش تسهیلی داشته باشد.

جدول ۱: بررسی وجوه تعمیق‌بخشی رسانه فرامتن در تربیت دینی

کارکردهای دینی	وجوه تعمیق‌بخشی فرامتن
تأکید بر جنبه تجربی ادیان؛ این‌که افراد بتوانند معنا را بسازند نه اینکه معنای پیش‌آماده‌ای را قالب‌گیری کنند.	کسب تجارب متنوع
تأمین فضای آزاد گفتگو و غنابخشی بافت‌های فرهنگی و دینی	امکان تبادل نظر و گفتگو میان ادیان
فراهم کردن ارتباطات درون و برون‌متنی و امکان تفسیر باز و انعطاف‌پذیری بالا	ارتباط محتوایی، خواندن غیر متوالی و تشویق برنامه چندرشته‌ای
قابلیت تفکر انتقادی نسبت به دیدگاه‌های مختلف دینی	پرورش رویکرد انتقادی
نمایان شدن روش‌های مختلف با توجه به تنوع بافت و زمینه‌های مختلف دینی	نمایان شدن روش‌های متنوع تدریس
رویکرد حل مسئله در فهم متون دینی در فرضیه‌ها و تفسیر	روش حل مسئله

نتیجه‌گیری

بیش از یک دهه است که تفکر پسا‌ساختارگرایی آموزه‌های تربیتی را تحت تأثیر قرار داده است. پسا‌ساختارگرایی از نظریه‌های اصلی پست‌مدرنیسم است که تکثرگرایی، چندگانگی و ساختارشکنی از مفاهیم معرفت‌شناسی آن به شمار می‌رود. همگرایی پارادایم فرامتن با نظریه پسا‌ساختارگرایی و پست‌مدرنیستی، تعابیر سنتی و سلسله‌مراتبی مربوط به مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت را در سطوح مختلف آموزشی متحول می‌کند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد، اگر در تربیت دینی فقط به رسانه متن چاپی اتکا شود، خود را در محدوده فیزیکی این متن محصور کرده‌ایم؛ آنگاه روش‌های ما سنتی خواهند ماند که با ظهور فناوری‌های پیشرفته مانند فرامتن با چالش‌هایی روبرو خواهیم شد؛ از قبیل فقدان کل‌نگری، فقدان نگاه متکثر، محدود بودن فیزیکی و محتوایی متن، تکرار استاد یا نظر نویسنده و فقدان ارزشیابی واقعی. محدودیت‌های شناختی به نوعی نتیجه محدودیت قالب/ شکل فناوری متن چاپی هستند که در این راستا استفاده از رسانه فرامتن می‌تواند موجب شود چالش‌های متن چاپی را همپوشانی کند.

فرامتن با کسب تجارب متنوع بر جنبه‌های تجربی ادیان تأکید می‌کند و بیشتر به دنبال این است که دانش آموز بتواند خودش معنا را بسازد نه این‌که معنای خاصی را به طور از پیش آماده در آن قالب‌گیری کند؛ هم‌چنین در تبادل نظر و گفتگو میان ادیان، امکان تفسیر و تولید دانش را در دست‌های فراگیران در هر سنی و با هر قابلیت‌ها و هر قوم و دینی قرار می‌دهد که به غنای قابلیت‌های یادگیرنده و تأمین نیازهای متعدد وی منجر می‌شود.

فرامتن در ارتباط محتوایی و مطالعات میان رشته‌ای، توانایی معین کردن متن اساسی و تحلیل، رشته یادداشت (تفسیر) متعاقب داخل فضاها را هم‌جوار را فراهم می‌آورد که هر موضوع دینی می‌تواند با ده‌ها موضوع دیگر وصل شود و نظریه‌های متفاوتی را جمع به آن جمع‌آوری شود.

فرامتن بر روش‌های متنوع تدریس مبتنی بر معنایی بافت تأکید می‌کند که این محیط به روش‌های متنوع اجازه نمایان شدن می‌دهد؛ برخی از این روش‌ها عبارتند از روش سخنرانی، حل مسئله، تفسیر، گفتگو، قصه‌گویی و خواندن نوشتنی.

هم‌چنین در تربیت دینی، فهم متون دینی مانند فهم هر متنی، فرایند حل مسئله است و از منطق خاصی پیروی می‌کند تا جایی که مفسر در هر مرحله برای فهم معنای متن، فرضیه‌های معناشناختی و کاربردشناختی را بر اساس شواهد موجود

پیش می‌کشد و آن‌ها را به محک آزمون می‌زند. اگر این فرضیه‌ها از آزمون سربلند بیرون نیایند، به سراغ فرضیه‌های دیگری می‌رود و این حرکت دور- میان شواهد معناشناختی و کاربردشناختی و فرضیه‌های مربوطه- تا بدان جا ادامه می‌یابد که به فهمی مقبول از متن دست یابد.

بنابراین، از طریق فرامتن توانایی جستجوهای هوشمندانه و چندگانه فراهم می‌شود و روابط بینابینی متن‌ها شدت گرفته و گفتگوها و ارتباط میان علوم و معارف دینی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود که می‌توانند به سبک پژوهش در عرصه تعلیم و تربیت دینی، صورت دیگری دهند.

استفاده از فرامتن در فرایند تعلیم و تربیت دینی بدین معنا نیست که متن کتاب و ساختارهای سنتی یادگیری و خواندن بیهوده‌اند؛ بلکه باید به فرامتن به عنوان سازه فرهنگی جدیدی که در اختیار تعلیم و تربیت است که می‌تواند بخشی از اطلاعات لازم را در اختیار فراگیر بگذارد و یا همچون فضایی برای بهبود و تعمیق بخشی تربیت دینی به آن نگریست؛ لذا تأکید بر این نکته می‌شود که فناوری اطلاعات ارتباطات در تعلیم و تربیت نقش تسهیلی دارد.

فهرست منابع

۱. باقری، خسرو (۱۳۷۵). *تعلیم و تربیت در منظر پست‌مدرنیسم*. کتاب برنامه درسی، نظریه‌ها، رویکردها و چشم اندازها. محمود مهرمحمدی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۲. ترمس، محمد (۱۳۸۹). *تبیین و نقد رویکرد متنی و فرامتنی به فهم دینی و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت دینی*. رساله دکتری. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۳. دانکن، گری (۱۳۸۳). *اینترنت در مدرسه*. ترجمه مریم ناخدا. تهران: انتشارات مؤسسه توسعه فناوری آموزشی.

۴. دیوبی، جان (۱۳۶۹). *تجربه و آموزش و پرورش*. ترجمه سید اکبر میرحسینی. تهران: نشر کتاب.
۵. سجادی، سید مهدی. و زهرا دشتی (۱۳۸۷). *تبیین و تحلیل تعلیم و تربیت از منظر پسا ساختارگرایی*. اندیشه‌های نوین تربیتی. دوره ۲. شماره ۲-۱: ۹۷-۸۱.
۶. سجادی، سید مهدی. و علی ایمان‌زاده (۱۳۸۶). *چالش‌های اساسی تربیت دینی در فضای ریزوماتیک*. علوم تربیتی و روانشناسی. دوره ۳. سال ۱۴. شماره ۴: ۲۰-۱.
۷. سجادی سید مهدی. و محمد ترمس (۱۳۸۹). *مبانی فلسفی فرامتن به عنوان پارادایم جدید و تبیین دلالت‌های آن در فرایند تعلیم و تربیت*. تهران: مجموعه مقاله‌های برگزیده همایش اول انجمن فلسفه تعلیم و تربیت.
۸. سرمد، زهره. بازرگان، عباس. و الهه حجازی (۱۳۷۶). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: انتشارات آگاه.
۹. شریعتمداری، علی (۱۳۷۷). *اصول و فلسفه تعلیم و تربیت*. چاپ ۱۲. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۰. لگنهاوزن، محمد (۱۳۷۹). *اسلام و کثرت‌گرایی دینی*. ترجمه نرجس جواندل. قم: انتشارات طه.
۱۱. نورانی، خدیجه. سرمدی، محمد رضا. و عیسی ابراهیم‌زاده (۱۳۹۳). *دلالت‌های آموزشی ایده ساختار شکنی دریدا در آموزش مجازی*. پژوهش در یادگیری آموزشی و مجازی. سال ۱. شماره ۴: ۶۸-۵۵.

12. Derrida, Jacques (1979). **“Living On”**, Trans. James Hulbert. Deconstruction And Criticism. New York: Seburaypress: 75-176.
13. Deledalle. Gerard (2000). **Charles S. Peirce's Philosophy of Signs: Essays in Comparative Semiotics**. USA: Indiana university Press.
14. Terrett, Andrew (1994). **Hypertext-New Paradigm in Legal Education**. University of Warwi. Coventry: 9th BILETA Conference the Changing Legal Information Environment: 1-9.

15. Duncan, Barbara (1997). **Hypertext and Education: Post Structural Transformations**. Philosophy of Education. USA: University of Illinois.
16. Gibson, Stephane (1993). **The Pedagogy of Hypertext**. Paper at the Annual at Meeting of the Speech Communion Association.
17. Heim, Michael (1993). **The Meaphysics of Virtual Reality**. New York: Oxford University Press.
18. Jonassen, David (2004). **Learcising to Slove Problem: An Instrucional Design Guide**. San Francisco: Pfeiffer.
19. Landow. George (1992). **Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Technology (Parallax: Re-Visions of Culture and Society)**. Baltimore: The Johns Hopkins University Pres.
20. Lemke, Jay (1993). **Hypermedia and Higher Education**. Interpersonal Computing and Technlogy Journal. Vol. 1 (Issue. 2): 1-28.
21. Leech, Geoffery (1983). **Principls pf Pragmatic (Longman Linguistics Library)**. Routledge.
22. Miall, David (1995). **Representating and Interpreting Literature by Computer**. Yearbook of English Studies. Vol. 25: 199-212.
23. Morgan, Thaïs (1985). **Is there an Inter Text in this Text? Literacy and Interdisciplinary Approaches to Inter Text Utility**. The American journal of Semiotics. Vol. 3 (Issue. 4): 1-40.
24. Mcknight, Cliff. Dillon, Andrew. and John Richardson (1996). **User-Centered Design of Hypertext/Hypermedia for Education**. Handbook of Research for Educational Communications and Technology. A Project of the Association for Educational Communications and Technology (622-633). New York: Simon and Schuster Macmillan.
25. Negroponte, Nicholas (1995). **Being Digital**. New York: Alfreda Konpf.
26. Neumuller. Moritz (2004). **Hypertext Semiotics in the Commercialized Internet**. Reasony Palabra. Vol. 38 (Issue. 9): www.razonypalabra.org.mx/antiores/n38/mneumuller.html

27. Spiro, Rand. Feltovich, Paul. Lorne Coulson, Richard. and Jihn-Chang Jehng (1987). **Knowledge Acquisition for Application: Cognitive Flexibility and Transfer of Training in III-Structured Domains**. USA: University of Illinois at Urbana-Champaign.

رویکرد تعلیم و تربیت اسلامی در ساحت‌های شش‌گانه

سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش

نویسندگان: محمد نوروزی‌نژاد (ایران)^۱، دکتر مینو طباطبایی (ایران)^۲

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۷/۰۵

دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۹

چکیده

در پی مطالبه رهبر فرزانه انقلاب مبنی بر ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش با تکیه بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی- ایرانی و پرهیز از الگوهای وارداتی و تقلیدی، سند تحول بنیادین که نقشه راه قانون اساسی نظام تعلیم و تربیت است، تدوین گردید. بر این اساس، هدف از این تحقیق بررسی رویکرد های دینی و قرآنی در این سند است. در این پژوهش سند تحول بنیادین از دو جنبه تربیت دینی، قرآنی و مؤلفه‌های آن و نگاه سند به مقوله تربیت دینی از نظر مبانی و ساحت مورد بررسی قرار گرفته است. روش مورد استفاده در تحقیق، کتابخانه‌ای است که با مراجعه به کتاب‌ها و منابع و مدارک و سایت‌های مرتبط با موضوع برای جمع‌آوری اطلاعات در نمونه مورد مطالعه- دانشگاه پیام نور شهرستان بدره و مدیریت آموزش و پرورش شهرستان- استفاده شده است. نتیجه تحقیق نشان داد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش که سندی تربیتی است، از منظر تربیت دینی دارای نقاط قوت و ضعفی است که نقطه کمال آن، فراهم نمودن بستر حیات طیبه اسلامی برای متولیان، به تأسی از قرآن کریم است. نقاط ضعف سند نیز لازم است با ارائه راهکارها و توجه به همه انواع تربیت بر اساس ساحت‌های شش‌گانه وجودی متربیان، عملیاتی کردن سند در سطح

-
۱. کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، monorozi95@gmail.com
 ۲. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور، اصفهان ایران، dmtabatabaie@yahoo.com

خرد مدارس، بکارگیری مربیان تربیتی و قرآنی توانمند و اختصاص بودجه کافی برای فعالیت‌های تربیتی و دینی و قرآنی در حوزه تعلیم و تربیت برطرف شود.

واژگان کلیدی: تعلیم و تربیت دینی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ساحت‌های شش‌گانه

مقدمه

اهداف پژوهشی هر نظام آموزشی، نشان دهنده فلسفه و اصول آموزش و پرورش آن نظام است؛ چنانچه اگر فلسفه آموزش و پرورش در یک کشور، پرورش انسان‌های کارآمد باشد، اصول آموزش و پرورش و اهداف آن نیز جلوه‌گر فلسفه کارآمدی خواهد بود.

در نظام آموزشی ایران نیز بر اساس اعتقادات اسلامی ملت و قوانین و لوایح موجود- مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش- اولویت و جهت کلی برنامه‌ها و فعالیت‌ها تقویت ارزش‌های الهی و معنوی در دانش‌آموزان است؛ به عنوان مثال، در اصل چهارم از اصول حاکم بر نظام آموزش و پرورش چنین آمده است:

در آموزش و پرورش نه تنها تعلیمات دینی خاص، بلکه همه برنامه‌ها و آموزش‌ها باید به عنوان اجزای یک مجموعه هماهنگ اسلامی بر حسب اقتضا و گنجایش، جنبه و جهت دینی داشته باشد. برنامه ریزان و معلمان باید در همه برنامه‌ها و فعالیت‌ها بنا بر مقتضیات خاص هر موضوع به جنبه‌های الهی و تقویت بینش دانش‌آموزان توجه کنند. (اصول حاکم بر آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۸)

البته باید توجه داشت که نگرش اسلام نسبت به انسان، نظام تعلیم و تربیت را به پرورش تامی ابعاد وجودی انسان در تعیین اهداف نظام آموزشی توجه داده است؛ چنانچه هدف کلی، تربیت انسان معتقد و مسلمانی است که بتواند در ابعاد مختلف رشد یابد که این ابعاد در کنار بعد دینی و اخلاقی، وجوه مختلف اهداف

نظام آموزشی را تشکیل می‌دهد؛ لذا در نظام آموزشی ایران، اصطلاحاتی نظیر تربیت سیاسی، تربیت اخلاقی و تربیت هنری ناظر بر مجموعه فعالیت‌ها، برنامه‌ها و طرح‌هایی هستند که به تحقق هر یک از مجموعه اهداف مصوب کمک می‌کنند. به عنوان مثال؛ می‌توان به مجموعه طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با تحقق اهداف هنری، تربیت هنری نام دارد و به مجموعه طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با تحقق اهداف دینی و اخلاقی، تربیت دینی و اخلاقی اطلاق نمود.

از طرفی با تشکیل دبیرخانه سند ملی آموزش و پرورش و با توجه به رهنمودهای مربوط به فرآیند تدوین آن و با نظر به اهمیت خاص تربیت دینی و تربیت اخلاقی و نیز ارتباط خاص این دو ساحت تربیتی با یکدیگر، مسئولان سند بر آن شدند تا ساحت تربیت دینی و تربیت اخلاقی را به عنوان یک بخش واحد و مستقل در نظر بگیرند. بر این اساس، در تهیه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش کوشش شده است با الهام از اسناد بالادستی و بهره‌گیری از ارزش‌های بنیادین آنها و توجه به اهداف راهبردی نظام جمهوری اسلامی ایران، چشم انداز و اهداف تعلیم و تربیت در افق ۱۴۰۴ شمسی تبیین شود.

تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر آرمان‌های بلند نظام اسلامی باید معطوف به چشم اندازی باشد که در افق روشن ۱۴۰۴، ترسیم‌گر ایرانی توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویتی اسلامی-انقلابی، الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی باشد. (سند تحول راهبردی، ۱۳۹۰: ۳۴)

بر این اساس، تحقیق در نظر دارد سه موضوع زیر را مورد بررسی قرار دهد:

۱. تربیت دینی چیست و ویژگی‌ها و مؤلفه‌های آن کدامند؟
۲. نگاه سند تحول بنیادین به مقوله تربیت دینی چگونه است؟

۳. نقات قوت و ضعف سند تحول بنیادین در مقوله تربیت دینی کدامند؟
۴. چگونه می‌توان اثرگذاری ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت را به منظور بهره‌گیری از رویکردهای دینی و قرآنی، افزایش داد؟

مبانی نظری تربیت دینی

یکی از ادله اهمیت و ضرورت تربیت دینی و قرآنی این است که خداوند برای تحقق این امر، ۱۲۴ هزار پیامبر برانگیخت که با تحمل سختی‌های فراوان و گذر از آزمون‌های گوناگون در صدد بودند این هدف الهی محقق شود و انسان از رهگذر تربیت دینی به مقام عبودیت نائل شود.

از دیگر مؤیدهای ضرورت و تربیت دینی این‌که امام علی علیه السلام آن را یکی از حقوق فرزندان بر پدر و مادر می‌شمارد. (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۰: ۲۷۰)

هدف اصلی تربیت دینی موحد شدن متربی است که مراتب و مراحل دارد؛ ابتدا باید متربی توحید نظری داشته باشد، به این معنا که خداوند را بشناسد و به وحدانیت او قائل شود؛ سپس این توحید نظری در عمل عبادی او متجلی شده، او را بپرستد و از او فرمان ببرد که این به معنای توحید عملی است. (عیسی‌پور، ۱۳۹۳)

اهداف تربیت دینی در بعد آموزش دینی نیز عبارت است از ارائه و تبیین معارف و تعالیم بنیادین و ارزش‌های دین به شیوه مستدل و معقول (دانش و نحوه کاربرد آن) و در پرورش دینی عبارت است از زمینه‌سازی برای التزام و تعهد شخصی و درونی دانش آموزان نسبت به هنجارها و احکام دینی (در حد اسلام) و آمادگی برای اعتلای جریان زندگی بر اساس ضوابط دینی و فراهم آوردن انگیزه برای متربیان جهت وصول به مراتب بالاتر دینداری و اخلاق. (ر. ک: نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸)

در تربیت دینی، فرد متناسب با دستورات الهی و الگوپذیری از سنت و سیره معصومین علیهم السلام شخصیتش شکل گرفته و به سازندگی نفس می‌پردازد. تربیت دینی و

متوسل شدن به دین و مذهب از ضروریات غیر قابل انکار است که این ضرورت در جامعه امروز که مملو از نابسامانی‌ها است، بیشتر احساس می‌شود.

با تبیین ضرورت و اهمیت مسئله، در ادامه به تبیین تربیت دینی به صورت تفکیکی و تجمیعی پرداخته می‌شود:

تربیت از ریشه «ربوه» به معنای زیادت، فزونی، رشد و برآمدن گرفته شده است و کاربردهای گوناگون آن بر پایه معانی همین ریشه است؛ چنان‌که «ربوه»، نفس عمیق و بلند را گویند که موجب برآمدن سینه است.

«ربوه» و «رابیه» به معنی سرزمین بلند و مرتفع است و ربا یعنی زیاد شدن که در اصطلاح شرع مخصوص به افزوده شدن سرمایه به غیر از سود شرعی است و «اربتان» دو قسمت گوشت بن ران در قسمت کشاله ران گویند که بالا می‌آید و حالت برآمدگی دارد و «اربی علیه» یعنی بر او اشراف و احاطه یافت و «ریت الولد فربا» یعنی فرزند را تربیت کردم و او رشد کرد. (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۰)

حضرت علی علیه السلام در توصیف انصار به منزله پرورش دهندگان اسلام می‌فرماید: به خدا آنان اسلام را پروراندند، چونان مادری که فرزندش را پروراند، با توانگری و دست‌های بخشنده و زبان‌های برنده. (نهج البلاغه، حکمت ۴۶۵)

در کلام حضرت مفهوم «ربوه» به معنی پرورش دهنده و رشد دادن آمده است. «رب» در اصل به معنی تربیت و پرورش است و عبارت است از ایجاد کردن حالتی پس از حالت دیگر در چیزی تا به حد نهایی و تام و کمال خود برسد. این تعاریف از تربیت به مواردی چون سازگاری با محیط، انتقال فرهنگ رشد و تکامل آدمی، افزایش یافتن و پرورش دادن اشاره می‌کند.

به بیان دیگر، تربیت عبارت است از آماده‌سازی شرایط پیرامونی فرد برای ایجاد تغییرات مطلوب برای رسیدن به رشد و کمال مطلق در آدمی؛ لذا وظیفه تربیت

عبارت است از سازندگی و آفرینندگی، ساختن و سازمان دادن، تلاش برای ایجاد تعادل بین نیازها و تعدیل تمایلات و غرایز.

بنابراین، تربیت عبارت است از آماده سازی شرایط پیرامونی فرد برای ایجاد تغییرات مطلوب برای رسیدن به رشد و کمال مطلق در آدمی. (حاجی بابائیان، ۱۳۹۱: ۲۲)

تربیت با چنین تعریفی، واجد چند خصوصیت اساسی است؛ از جمله فرایندی تدریجی و مستمر، چند بعدی، هدفمند و ارزشی، مجموعه‌ای هماهنگ از تدابیر اقدامات و تناسب با خصوصیات مخاطب. (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۰)

از طرف دیگر، دین به معنای خاص دین حق، نظامی از عقاید و قوانین و ارزش‌ها متناسب با آن عقاید است که از سوی خالق یگانه هستی برای هدایت آدمیان به سوی کمال توسط پیامبران نازل و ابلاغ شده است؛ با این تعریف، دینداری - تدین - تلاش مستمر برای نیل به حیات طیبه بر اساس رهنمودهای وحی است که بر مبنای ایمان آگاهانه به عقاید دین حق و التزام به لوازم آن عقاید صورت پذیرد. (صادق‌زاده قمصری، ۱۳۸۷).

تدین دارای مراتبی است که عبارتند از: اسلام ظاهری، اسلام - ایمان، تقوا و یقین. بیان این نکته نیز لازم است که تدین با اخلاقی زندگی کردن رابطه داخلی دارد؛ چرا که اخلاقی بودن در مواردی پیش‌نیاز دینداری است و در مواردی لازمه دینداری است، چون دینداری ضامن اخلاق است و در مواردی نیز کمال دینداری است؛ چون گوهر دین اخلاق است.

نکته دیگر اینکه دین شامل گزاره‌های توصیفی و تجویزی است و سه عنصر اساسی دارد:

- شناخت که علم به اصول و قواعد ضروری دین است؛ یعنی متدین باید گزاره‌های دینی را از طریق استدلال و برهان عقلی دریافت نماید.
- ایمان که التزام قلبی انسان به باورها و اصول مسلم دینی است.

- عمل به این معنا که آن‌چه فرد از باورهای دینی می‌داند و به آن ایمان دارد، در مرحله عمل نیز آشکار سازد.

از برایند تبیین انجام شده، به تربیت دینی می‌رسیم که به صورت تدریجی ایجاد می‌شود؛ مانند چکیدن قطرات شبنم در دل سنگ و به صورت شکوفا شدن، ظاهر شدن و بالفعل شدن توانایی‌ها است؛ لذا کار مربی این است که استعدادها را درونی مخاطب مورد تربیت را شکوفا سازد.

در تعلیم و تربیت جاری آن‌چه کمتر از همه عوامل و شرایط دخالت دارد، احوالات درون‌متربی و نادیده گرفتن نیروی عشق و جود اوست، تمام روش‌ها از طریق برنامه‌ها و طرح‌های مختلف برای تغییر رفتار متربی مهیا شده است، بدون آن‌که توجهی به امیال و نیازهای او بشود. اصطلاح تعلیم و تربیت دینی در معانی مختلفی می‌تواند به کار رود؛ اما کاربرد آن در دو معنای زیر رایج‌تر است:

- تعلیم و تربیت دینی به معنای تعلیم و تربیت متخذ از منابع دینی یا مجموعه آموزه‌های مربوط به تعلیم و تربیت است که از منابع دینی اتخاذ شده است. در این معنا آن‌چه محققان با استفاده از روش‌های معتبر از متون دینی درباره تعلیم و تربیت استنباط می‌کنند، تعلیم و تربیت دینی (اسلامی) نامیده می‌شود. بر این اساس، نظام تعلیم و تربیت که شامل مبانی، اهداف، اصول، روش‌ها، مراحل و موانع تعلیم و تربیت است، ممکن است از منابع و متون دین مسیحیت گرفته شود یا از منابع و متون دین یهودیت اخذ شود؛ چنان‌که می‌تواند از منابع و متون دینی اسلام استنباط گردد که در این فرض مترادف با تعلیم و تربیت اسلامی است. در هر صورت، آن نظامی تعلیم و تربیت دینی برگرفته از دین خواهد بود که به پرورش همه ابعاد مختلف وجود انسان همچون بعد اجتماعی،

سیاسی، اقتصادی، عاطفی، اخلاقی، عقلانی و دینی نظر دارد و چگونگی پرورش این ابعاد را از نظر آن دین خاص معرفی می‌کند.

- تربیت دینی به معنای تربیت بعد دینی انسان؛ به این معنا که مجموعه اعمال عمدی که با هدف آموزش گزاره‌های اعتقادی یک دین و پرورش ایمان و التزام عملی به آن آموزه‌ها صورت می‌گیرد. در این معنا بعد دینی انسان هم‌عرض ابعاد دیگر او مانند ابعاد عقلی، عاطفی، اجتماعی و جنسی انسان است؛ لذا همان‌طور که می‌توان درباره بعد عقلی انسان و چگونگی تربیت این بعد سخن گفت، تربیت بعد دینی او نیز به عنوان فرایندی عملی قابل بررسی و مطالعه علمی است.

با توجه به این تبیین و اینکه تربیت، فرآیندی است که هدفمند بوده و قصد دارد رفتار فرد را از وضع موجود به وضع مطلوب تبدیل کند؛ لذا تربیت دینی فرآیندی هدفدار است که می‌خواهد رفتار را مطابق با شاخصه‌های دینی، دینی کند.

به بیان دیگر، تربیت دینی مجموعه‌ای از اقدامات و تلاش‌ها برای ایجاد دگرگونی در فکر و عمل است که منطبق با موازین و دستورات اسلامی باشد. تربیت دینی به دلیل اینکه در رساندن به کمال و سعادت انسان نقش دارد، از اهمیت فراوانی برخوردار است. با تربیت دینی آنچه حاصل می‌شود، انسانی معنوی دارای قلبی به صبغه خدایی است (داوودی، ۱۳۸۶: ۲۶) و به معنای اعم، یکی از مقدمات و لوازم تربیت دینی به معنای خاص است.

تربیت دینی دارای ابعاد زیر است: دانشی، گرایشی یا عاطفی، عملی یا مناسکی، پیامدی، اخلاقی و تجربه شخصی. (صادق‌زاده قمصری، ۱۳۸۷)

از آنجا که اعتقادات و عبادات مهم‌ترین و برجسته‌ترین بخش تربیت اسلامی است، تربیت اعتقادی و تربیت عبادی زیر چتر تربیت دینی معنا پیدا می‌کند که در تربیت اعتقادی پنج اصل توحید، نبوت، معاد، عدل و امامت که به اصول اعتقادات

معروف هستند، از سایر اعتقادات مهم‌تر است. تربیت عبادی نیز به کارهایی اطلاق می‌شود که فی‌نفسه بیان‌گر عبودیت و بندگی هستند، مانند نماز و روزه.

مؤلفه‌های تربیت دینی

۱. ارادی و اختیاری

اراده و اختیار به موازات یکدیگر، از ویژگی‌های ذاتی و فطری انسان به شمار می‌روند و ملاک انسانیت و معیار تکلیف و مسئولیت‌پذیری و میزان ارزش و سنجش رفتارهای انسانی به حساب می‌آیند.

اراده هنگامی شکل می‌گیرد که کشش‌ها و جاذبه‌هایی در نهاد انسان به صورت طبیعی برانگیخته شوند و زمینه‌ها و شرایط تحقق آنها فراهم گردد.

به‌عنوان مثال؛ اراده انسان برای خوردن غذا هنگامی فعال می‌شود که میل به غذا در انسان فعال شده و شرایط و زمینه لازم برای تحقق این میل فراهم آید. ارضای این میل ممکن است از راه‌های گوناگونی میسر شود که انسان بسته به اراده خویش یکی از این راه‌ها را برمی‌گزیند؛ بدین صورت، اختیار همراه با اراده و پیرو آن، معنا می‌یابد، به گونه‌ای که اختیار بدون اراده جایگاهی در عرصه اندیشه و رفتار انسانی ندارد. از طرفی، اختیار انسان هنگامی به کمال شایسته خود می‌رسد که وی بتواند نه در شرایط ناخواسته، بلکه با آگاهی لازم و بدون الزام یا اکراه و تنها به اراده خویش از میان چندین گزینه پیش‌روی را برگزیند و به آن متعهد شود.

بر این اساس هر انسانی، متعهد و مسئول شناخته می‌شود و متناسب با مسئولیت و تعهدی که دارد، بر ادای وظایفی مکلف می‌گردد. در مجموع، اراده و اختیار را باید از جمله شرایط اساسی تکلیف‌پذیری از تربیت دینی برشمرد؛ به گونه‌ای که گفته شده است انسان آن‌گاه مکلف است به انجام یک وظیفه که اجبار یا اضطراری در کار نباشد؛ چون اگر چنین باشد، تکلیف ساقط می‌گردد.

۲. انگیزه دینی

انگیزه از مهم‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین عناصر روانشناختی است که در پیدایش احساسات، گرایش‌ها، کنش‌ها و واکنش‌ها نقش حیاتی ایفا می‌کند. در تربیت دینی تأکید بر این است که هیچ کار اختیاری بدون نیت و انگیزه انجام نمی‌گیرد و هر کار که از روی اختیار انجام گرفت، یک داعی یا انگیزه‌ای برای انجام آن کار در نفس فاعل آن وجود دارد که سبب می‌شود تا فاعل، آن کار خاص را ترک نکند و یا به جای آن، کار دیگری غیر از آن را انجام ندهد.

در تربیت دینی مهم این است که مربی و فراگیر به هدف تربیت بیشتر بیندیشند و چنانچه هدف را متعالی و ارزشمند یابند، هر دو برای تأمین آن هدف تمام همت و استعداد خود را به کار بندند. توجه و علاقه‌مندی به هدف، همچنین پی بردن به اهمیت و ارزش تحصیل آن از جمله عوامل انگیزشی است که به بروز رفتار و جهت‌دهی آن می‌انجامد. تربیت دینی بسته به دورنما و چشم اندازی که ارائه می‌دهد و متناسب با گرایش خاصی که در نهاد شخص پدید می‌آورد، شخص را برمی‌انگیزاند تا در مسیر تحقق چشم انداز تربیت دینی به آموزه‌های دینی توجه کافی مبذول دارد و به لوازم آن آموزه‌ها پایبند باشد.

با این بیان، هرچه عوامل برانگیزاننده قوی‌تر و راسخ‌تر باشد، انگیزه فراگیر در التزام به مفاد تربیت دینی و تعهد به ارزش‌های مورد تأکید و سفارش دین عالی‌تر خواهد بود. علاوه بر این، تربیت دینی را هموارتر و تحقق‌آثار و مظاهر آن را آسان‌تر خواهد ساخت. مهم این است که دین در پالایش و تعالی انگیزه‌های پیروان خود تا چه اندازه موفق عمل کند. این امر مستلزم بالا بردن سطح آگاهی و معرفت فراگیران نسبت به معارف و آموزه‌های دینی است. (داوودی، ۱۳۸۶: ۵۵)

۳. توانایی دینی

توانمندی فراگیر از دیگر ارکان مهم در تربیت دینی به شمار می‌رود. نظر به اینکه تربیت دینی تعهدآور است، این تکلیف و تعهد باید با میزان توانایی فرد از جهات گوناگون تناسب و توازن داشته باشد. اگر خداوند فرموده است «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا» (بقره، ۲۸۶) به این دلیل است که تکالیف دینی برحسب توانایی شخص تعریف و تعیین می‌شود و انسان مکلف به میزان توانایی خویش نسبت به آن تکالیف و عمل بر اساس آنها ملتزم و متعهد خواهد بود.

به طور کلی بدون عنصر توانایی روانی و عقلانی، دین‌باوری و دینداری موضوعیت نمی‌یابد و فرد ناتوان مورد خطاب امر و نهی دینی قرار نمی‌گیرد؛ لذا توانایی عقلانی را باید از ارکان روانشناختی تربیت دینی برشمرد که بدون آن تربیت دینی حاصلی ندارد؛ اما به عکس، چنان‌چه فراگیر تنها از مشکل جسمانی رنج می‌برد بدون اینکه با کمترین مشکل عقلانی و روانی روبه‌رو باشد، تربیت دینی به قوت خود باقی است و متناسب با توانایی فراگیر، تکلیف‌آور خواهد بود.

۴. معرفت و دانایی دینی

هر شخص انسانی، استعداد خاصی دارد که آفریدگار انسان به او ارزانی داشته و وجودش را به آن مجهز فرموده است تا به کمک آن به کشف و شناسایی خود و خالق خویش، همچنین به تأمل و تفکر در مورد آفرینش انسان و جهان بپردازد. پی بردن به ارزش و اهمیت این امر زمینه لازم را برای تشخیص مقام آفریننده متعال و برقراری ارتباط ویژه فرد با آن حقیقت هستی‌آفرین و هستی‌دار متعال فراهم می‌سازد. در این حالت، فرد خواسته یا ناخواسته خود را مدیون و ممنون خداوند می‌شناسد و به خضوع و خشوع در برابر او تن می‌دهد، مشروط به اینکه مانعی جدی فکر و ذهن او را از یاد خداوند غافل نکند و او را به خود مشغول ندارد.

هر حرکت رو به کمال و از جمله تربیت دینی برای شروع موفق، به منظور پایان نتیجه‌بخش آن لازم است از معرفت مدد جوید. کسب معرفت از این نظر ضروری است که اساس هر حرکت استکمالی قرار می‌گیرد و به آن جهت می‌دهد.

حضرت علی علیه السلام خطاب به کمیل بن زیاد می‌فرماید:

«یا کمیلُ ما مِنْ حَرَكَةٍ اِلَّا اَنْتَ مَحْتاجٌ فِيهَا اِلَى مَعْرِفَةٍ»؛ (ابن شعبه حرانی،

۱۳۶۷: ۷۱) ای کمیل! هیچ حرکتی نیست مگر اینکه تو در آن به یاری

جستن از معرفت نیازمندی.

۵. گرایش‌های فطری

فطرت به تعبیری همان سرشت انسانی است که خداوند، انسان را بر اساس آن آفریده است؛ سرشتی که شاکله انسان را دربر می‌گیرد و قابل تغییر نیست، هرچند ممکن است گرد و غبار هوا و هوس بر آن بنشینند و روی آن را بپوشانند.

آفرینش انسان در بیان قرآنی و زبان روایات اسلامی بر پایه فطرت صورت گرفته است؛ یعنی هر فرد انسانی مجهز به نیرویی است که به کمک و هدایت آن می‌تواند به وجود خداوند پی ببرد، او را بشناسد و وی را پرستش کند.

در نظام تربیتی اسلام به خصوص نسبت به عاملیت و نقش کلیدی فطرت در تربیت دینی حساسیت فراوانی ابراز شده است. اگر تربیت دینی بتواند از نظر محتوا، اجرا و روش‌ها با نیازهای جدید کودکان و نوجوانان منطبق شود و با خود نوآوری و تازگی به همراه داشته باشد، گام مؤثری برای جذب نسل جوان به دینداری برداشته است. به فرموده مقام معظم رهبری:

امروز در دنیا در زنده‌ترین مسائل و علوم مورد احتیاج مردم، ساعت به ساعت روش‌های نو را پیش می‌آورند. روش‌ها دائم عوض می‌شوند و حرف‌های نو به نو می‌آیند. ما چطور می‌خواهیم حرف خود را به همان شیوه و روشی که با مردم پنجاه سال قبل گفته می‌شود، در میان گذاریم؟ (به نقل از بانکی فرد، ۱۳۸۵: ۲۳۱)

۶. احساس دینی

معرفت دینی در هر شرایطی احساس دینی متناسب با خود را در پی دارد. چنین احساسی به گونه‌ای خاص در وجود شخص تجلی می‌یابد تا بتواند گرایش‌ها و رفتار فرد را سامان دهد. احساسی که در اثر معرفت ایمانی به شخص دست می‌دهد، گرایش‌های متعالی او را تقویت می‌کند و به رفتار و اعمال و حرکات او جهت می‌بخشد. این احساس و گرایش‌های متعالی ناشی از آن، به طور طبیعی و فطری برای شخص حاصل می‌شود، با وجود این انتخاب یک سبک و جهت خاص به بینش ایمانی و معرفت اعتقادی خود شخص بستگی دارد.

معرفت دینی به صاحبش کمک می‌کند این جهت را تحت تأثیر تربیت دینی و متناسب با خاصیت و مفاد آن برگزیند. معرفت، احساس، گرایش و انتخاب از عناصر روانشناختی سامان‌دهی تربیت دینی هستند؛ هرچند خود از تربیت دینی اثر می‌پذیرد. از میان این عناصر، هر اندازه معرفت انسانی نافذتر و دقیق‌تر باشد، احساس و گرایش و انتخاب نیز مطمئن‌تر و جذاب‌تر خواهد بود.

بر این اساس، احساس مطمئن‌تر به تحصیل گرایش‌های برتر می‌انجامد و گرایش‌های برتر نیز به شوق مؤکد نسبت به گزینش شایسته‌تر مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌ها کمک می‌کند. تربیت دینی نه تنها بر پایه این عناصر شکل می‌پذیرد، بلکه به سهم خود مسیر دستیابی به اهداف تربیت دینی را هموار می‌سازد و به شخص و جنبه‌های وجودی و زندگی او جهت می‌دهد.

بنابراین، لازم است معلمان و مربیان دینی با توجه به ظرفیت‌های معرفتی، احساسی، گرایشی و ارادی فراگیران در انتخاب و پذیرش باورها و ارزش‌های دینی اهمیت قایل باشند و با توجه به این عوامل از وظیفه هدایت‌گرانه و روشنگرانه خویش

غفلت نوزند و با راهنمایی‌های ارزشمند، راه را فراروی فراگیران روشن سازند تا آنان خود از میان گزینه‌های گوناگون جهت انتخاب برتر اقدام کنند.

این عوامل چهارگانه که باشند، متری کوچک‌ترین تحمیل و اجباری را در سبک، فرهنگ و محتوای تربیت دینی احساس نخواهد کرد و در نتیجه تربیت دینی موافق طبع او صورت خواهد پذیرفت. هنگامی که راه درست از نادرست و رشد از گمراهی و حق از باطل به خوبی تشخیص داده شود، مجالی برای اکراه و الزام در مسیر دین‌گرایی و تربیت دینی فرد باقی نمی‌ماند.

موانع و آسیب‌ها در تربیت دینی

در یک دسته‌بندی کلی، می‌توان برخی از موانع موجود در تربیت دینی را در جدول زیر نمایش داد:

۱	احساس بی‌مسئولیتی و اقدام ننمودن بر آموزش و پرورش دینی
۲	کندی و سستی نمودن در آغاز آموزش کودک و نوجوان
۳	متناسب نبودن روش و محتوای آموزشی دینی با سطح شناختی و توجه به مقاطع سنی
۴	آغاز ننمودن آموزش‌ها با آموزش قرآن و پیام‌های قرآنی
۵	رفتاری ننمودن آموزش و پرورش دینی
۶	بی‌تفاوتی در مورد آموزه‌های دینی

(منبع: فرمهبینی فراهانی، ۱۳۹۰)

تفاوتی که تربیت دینی با تربیت غیر دینی دارد، در این نکته است: تربیت دینی بنا دارد خروجی آن بندگی باشد؛ یعنی انسان را برای بندگی مهیا کند، اما تربیت غیر دینی می‌خواهد انسان را برای زندگی آماده کند.

در نقطه مقابل، تربیت مکاتب غیر الهی در این زمینه نتوانسته زندگی امن و آرامی ایجاد کند. به عنوان مثال؛ از نظام‌های آموزشی توسعه یافته معاصر، آمریکا و سوئد است، اما خودکشی در سوئد و جنایت در آمریکا بیداد می‌کند.

مفهوم دیگری که برای تربیت دینی در نظر گرفته می‌شود، به فرآیند تربیت دینی- دین‌باوری، دین‌مداری و شخص دین‌باور و دین‌مدار- نظر دارد. با این بیان تربیت دینی به مفهوم بررسی نقش دین در تربیت انسان با تربیت دینی به مفهوم محصول تربیت- دین‌باوری و دین‌مداری- از یکدیگر متمایز می‌شوند؛ البته در بررسی مبانی روانشناختی تربیت دینی می‌توان به هر دو برداشت توجه کرد.

دین از این جنبه که دارای عناصر، کلیشه‌ها، راهبردها و راهکارهایی است و می‌تواند انسان را دگرگون سازد و انسان دین‌باور نیز از این جنبه که در اثر تربیت دینی، اندیشه و گفتار و رفتارش متحول می‌گردد، لازم است در کانون توجه تحلیل‌گران تربیت دینی قرار گیرد؛ از این رو هم تدین و هم انسان دین‌باور و دین‌مدار، باید شناسایی و معرفی شوند تا تربیت دینی معنا و مفهوم پیدا کند.

از آن‌چه درباره دین و تربیت گفته شد، روشن گردید که مفهوم تربیت دینی در ارتباط با سه محور شناخت، ایمان و عمل قابل تحقق است. این سه عنصر در تربیت دینی هر کس نقش اساسی دارد و مربی بر همین اساس باید عمل تربیت دینی را اجرا کند.

بنابراین، تربیت دینی فرایندی است که از طریق اعطای بینش، التزام قلبی و عملی به فرد هماهنگ با فطرت و به دور از جبر و فشار به منظور نیل به سعادت دنیوی و اخروی انجام می‌گیرد.

سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش و مبانی نظری آن

سند تحول بنیادین به عنوان قانون اساسی نظام تعلیم و تربیت ایران قرار دارد که در مقدمه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش آمده است: تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است.

احراز عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی پیشرفت همه‌جانبه و ابزار جدی برای ارتقای سرمایه انسانی در عرصه‌های مختلف است. به این ترتیب تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی مانند احیای تمدن اسلامی، حضور سازنده، فعال و پیشرو در میان ملت‌ها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم متقی و آزاده و اخلاقی است.

تعلیم و تربیتی که تحقق‌بخش حیات طیبه، جامعه عدل جهانی و تمدن اسلامی ایرانی باشد، در پرتو چنین سرمایه انسانی متعالی است که جامعه بشری آمادگی تحقق حکومت جهانی انسان کامل را یافته و در سایه چنین حکومتی ظرفیت و استعداد‌های بشر به شکوفایی و کمال خواهد رسید.

تحقق این هدف نیازمند ترسیم نقشه راهی است که در آن نحوه طی مسیر، منابع و امکانات لازم، تقسیم کار در سطح ملی و الزامات در این مسیر به صورت شفاف و دقیق مشخص شده باشد.

در تهیه سند ملی تحول بنیادین آموزش و پرورش کوشش شده است با الهام‌گیری از اسناد بالادستی و بهره‌گیری از ارزش‌های بنیادین آنها و توجه به اهداف راهبردی نظام جمهوری اسلامی ایران، چشم انداز و اهداف تعلیم و تربیت در افق ۱۴۰۴ شمسی تبیین شود.

تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر آرمان‌های بلند نظام اسلامی باید معطوف به چشم اندازی باشد که در افق روشن ۱۴۰۴ ترسیم‌گر ایرانی توسعه یافته

با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویتی اسلامی- انقلابی و الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی است. (بحری‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۲)

علت پیدایی این سند نیز در پی مطالبه مکرر مقام معظم رهبری مبنی بر ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش با تکیه بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی- ایرانی و پرهیز از الگوی وارداتی بود که طراحی و عملیات اجرایی سند در قالب سه کمیته آغاز شد و سرانجام با بهره‌گیری از نتایج مطالعات ۷۰۰ پروژه پژوهشی که توسط حدود ۵۰۰ نفر از پژوهشگران و صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه انجام گرفته بود، بسته سند ملی آموزش و پرورش در چهار بخش زیر تصویب و آماده شد:

۱. فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران
۲. فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران
۳. رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران
۴. سند تحول راهبردی نظام فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران. (بحری‌زاده، ۱۳۹۲)

همان‌طور که از این عناوین به دست می‌آید و به باور بسیاری از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش یک سند تربیتی است؛ چرا که شاکله و شالوده اصلی آن را طراحی راهبردها و ارائه راهکارهایی تشکیل داده است که در صورت اجرای درست منجر به تربیت دانش‌آموز تراز جمهوری اسلامی ایران می‌شود. از گذر اجرای بندهای این سند، دانش‌آموزان ضمن تقویت و تثبیت پایه‌های ایمان خود- در دوران تحصیل- مجموعه‌ای از نیازمندی‌های فکری و معرفتی، علمی و کاربردی را که در زندگی به آن نیاز دارند، می‌آموزند و در مدرسه تجربه می‌کنند.

بر پایه این سند، مدرسه جلوه‌ای از تحقق مراتب حیات طیبه و کانون عرضه خدمات و فرصت‌های تعلیم و تربیت است؛ بنابراین باید زمینه و بستر آموزش‌های نظری و مهارت‌های زندگی را فراهم سازد، به نحوی که دانش آموزان با طی هر دوره تحصیلی از دانایی و توانایی‌های بیشتری برای زندگی پاک بهره‌مند گردد. (بحری‌زاده، ۱۳۹۲)

مقام معظم رهبری در این ارتباط فرمودند:

در سال‌های اخیر اقدامات قابل تقدیری در آموزش و پرورش انجام شده که مهم‌ترین آنها تهیه سند تحول بنیادین است؛ اما رسالت اصلی اجرای این سند، تحول است. (دیدار با فرهنگیان، اردیبهشت ۱۳۹۱)

سند تحول بنیادین و مقوله تربیت دینی

در طول تاریخ و برای همه ملل موضوع تعلیم و تربیت مهم‌ترین موضوع بوده است؛ چون موضوع آن انسان است که مهم‌ترین موضوع عالم هستی است، مهم‌ترین موضوعی که خداوند خلق کرده و هر اتفاقی بخواهد در عالم هستی بیفتد، نتیجه اتفاقاتی است که برای انسان و در درون انسان رخ می‌دهد.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ». (رعد، ۱۱)

بر این اساس، هر اتفاق بیرونی نتیجه تغییر و به نتیجه رسیدن موضوع انسان بیان شده است؛ پس هر مسئله‌ای که به انسان مربوط باشد، مهم است؛ به خصوص مسئله‌ای که به انسانیت و حقیقت انسان برمی‌گردد و موضوع تعلیم و تربیت انسان و حقیقت آن است.

اولین هدف تعلیم و تربیت، ساختن انسان‌هاست و ساختن انسان چیزی نیست که بشود به او تحمیل کرد؛ بلکه برداشتن موانع است. خدای متعال همه استعدادهای الهی شدن را در دل انسان‌ها قرار داده است؛ اما موانع غفلت‌ها و موانع

اجتماعی سر راه این تکامل وجود دارد. هنر تعلیم و تربیت این است که این موانع را رفع نماید تا انسان بتواند حرکت کند و خودش را بشناسد و تحمیلی هم در کار نیست؛ چون نمی‌شود اخلاق انسانی و ارزش‌های الهی را با تحمیل جا انداخت و در وجود کسی نهادینه کرد.

در سند تحول بنیادین به مقوله تربیت دینی از دو منظر مبانی و ساحت‌ها پرداخته شده است که به موارد آن اشاره می‌گردد:

۱. مبانی اساسی تربیت بر حسب موضوع

- مبانی هستی‌شناختی؛ بخشی از گزاره‌های توصیفی - تبیینی درباره خداوند و دیگر عناصر هستی است در مباحث جهان‌بینی اسلامی یا در حوزه دانش فلسفه اسلامی به طور مدلل و مبرهن مطرح شده یا مفروض قرار گرفته است. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۴۹)
- مبانی انسان‌شناختی؛ آن دسته از گزاره‌های توصیفی - تبیینی مدلل درباره واقعیت وجود انسان است که از تعالیم اسلامی یا معارف اصیل اسلامی در مقام توصیف خصوصیات عموم افراد نوع بشر یا از مباحث مربوط به تعریف انسان در فلسفه اسلامی - علم النفس فلسفی - استخراج شده و باید آنها را به لحاظ نقش محوری تبیین و ترسیم سیمای کلی انسان در هر نظریه فلسفی تربیت، سنگ بنای اصلی هر گونه توصیف و تبیینی از فلسفه تربیت با رویکرد اسلامی دانست. (همان: ۵۷)
- مبانی معرفت‌شناختی؛ بخشی از گزاره‌های توصیفی و تبیینی درباره شناخت آدمی و حدود و ثغور آن است که بنا بر سنت متعارف در مباحث فلسفی معاصر و با توجه به اهمیت عرصه معرفت‌شناسی در تبیین فلسفه تربیت، مبانی مربوط به این عرصه از مبانی عام انسان‌شناختی متمایز

گشته است؛ هرچند در متون رایج فلسفه اسلامی با وجود پرداختن به بسیاری از مباحث این عرصه، چنین تمایزی وجود ندارد. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۷۷)

- مبانی ارزش‌شناختی؛ مباحثی درباره ماهیت ارزش‌ها و نحوه درک و اعتباربخشی آنها و نیز بخشی از گزاره‌های مربوط به بیان مصادیق ارزش‌های معتبر و چگونگی تحقق آنها بر اساس نظام معیار مقبول در جامعه اسلامی است که عموماً از حوزه فلسفه اخلاق و حکمت عملی بارویکرد اسلامی یا از منابع بیان‌گر نظام ارزشی و اعتقادی اسلام، به عنوان اصول موضوعه اخذ شده‌اند. (همان: ۸۷)

- مبانی دین‌شناختی؛ این دسته از مبانی صرفاً به مباحثی درباره دین می‌پردازد که در حیطه دانش فلسفی مضاف فلسفه دین یا بعضاً در حوزه مباحث کلام جدید قرار می‌گیرد. بیان این‌گونه مباحث در شمار مبانی اساسی فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران، برخلاف رویه متعارف در بیان مبانی فلسفه تربیت، از این جهت ضرورت یافته است که دین در تنظیم و هدایت تربیت بر اساس دیدگاه اسلامی، نقش محوری دارد؛ لذا باید در فلسفه تربیتی جامعه اسلامی، تلقی مقبول خود از دین حق و نحوه اثرگذاری و حدود وظایف آن در زندگی آدمی به وضوح مشخص شود. (همان: ۱۰۷-۱۰۶)

۲. تربیت از منظر ساحت‌های شش‌گانه تربیت

انسان موجودی دارای ابعاد و ساحت‌های مختلف است و با دیگر موجودات جهان ارتباط‌هایی دارد، از آنها تأثیر می‌پذیرد و بر آنها تأثیر می‌گذارد. از آنجا که تعلیم و تربیت فرایندی جهت‌ایجاد، شکوفایی، تصحیح، تقویت، تعدیل و هدایت بینش‌ها، گرایش‌ها، استعدادها و توانایی‌های انسان در ابعاد مختلف روح و بدن برای رسیدن به کمال مطلوب است؛ در عین حال با همه این ابعاد و ساحت‌ها سر و کار دارد.

به این ترتیب، هنگامی از تعلیم و تربیت سخن گفته می‌شود، از انواعی قابلیت‌ها و ظرفیت‌هایی بحث می‌شود که در ابعاد مختلف روح و بدن انسان قرار دارند و انسان برای وصول به کمال مطلوب خود نیازمند آن است که با یاری دیگران، آنها را به فعلیت برساند یا تصحیح، تعدیل، تقویت و هدایت کند.

برای معلوم شدن بیشتر ضرورت این بحث، باید توجه کرد که هدف عام تعلیم و تربیت اسلامی به دست دادن آگاهی‌ها، مهارت‌ها و به فعلیت رساندن استعداد‌های انسان در جهت قرب الهی است و بنا بر مبانی انسان‌شناختی، همه قابلیت‌ها و ظرفیت‌های وجودی انسان در قرب به خداوند تأثیر دارند؛ اما انسان‌ها صرف نظر از ویژگی‌ها و تفاوت‌هایی که در نیازهای آموزشی و استعدادها با یکدیگر دارند، دارای ابعاد و جوانب مشترک و متنوعی هستند که مطالعه و بررسی دقیق این استعدادها و نیازمندی‌های مشترک، مستلزم تفکیک ابعاد و جوانب آن است.

به همین دلیل است که در دانش تعلیم و تربیت نیز برای فرآیند تعلیم و تربیت، ساحت‌های مختلفی در نظر گرفته می‌شود و به این وسیله، حوزه‌های خاص تعلیم و تربیت از یکدیگر تفکیک می‌شوند.

بیان این نکته لازم است که مقصود از ساحت، حوزه محدود و دامنه خاصی است که مجموعه‌ای از رفتارها و فعالیت‌های تعلیم و تربیت در آن حوزه و دامنه قرار می‌گیرد، مشروط بر آن‌که اولاً این حوزه‌ها در عرض یکدیگر باشند و ثانیاً برای انسان از آن جهت که انسان است، در نظر گرفته شده باشند.

بنابراین، هنگامی نیازهای مشترک و همعرض انسان‌ها، معیار تقسیم حوزه‌های تعلیم و تربیت قرار می‌گیرند، این حوزه‌ها ساحت‌های تعلیم و تربیت نامیده می‌شوند که عبارتند از:

أ. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

به طور کلی دو گونه تربیت دینی قابل تصور است: تربیتی که چارچوب بنیادی و اصول آن بر اساس دین و آموزه‌های دینی باشد و دیگری، بخش خاصی از تربیت که برای تقویت روند دین‌داری و دین‌ورزی متربیان صورت می‌پذیرد که برای تمایز این دو شکل از تربیت دینی، نوع اخیر تربیت ساحت اعتقادی و عبادی نام نهاده شده و به سبب نزدیکی و خویشاوندی اخلاق و دین، در مجموع ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی نامگذاری شده است.

این ساحت، بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است، ناظر به رشد و تقویت مرتبه قابل قبولی از جنبه دینی و اخلاقی حیات طیبه در وجود متربیان و شامل همه تدابیر و اقداماتی است که جهت پرورش ایمان و التزام آگاهانه و اختیاری متربیان نسبت به مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، اعمال و صفات اعتقادی- عبادی و اخلاقی و در راستای تکوین و تعالی هویت دینی و اخلاقی ایشان صورت می‌پذیرد؛ لذا قلمرو ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و پذیرش ولایت رهبران دینی و پیروی از ایشان است.

هم چنین این ساحت ناظر به سایر عقاید و ارزش‌های دینی، ایمان، تقید عملی به احکام، مناسک و ارزش‌های دینی و رعایت اصول و آداب اخلاقی در زندگی روزمره در همه ابعاد فردی و اجتماعی و تلاش پیوسته برای خودسازی بر اساس نظام معیار به منظور مهار غرایز طبیعی، تعدیل عواطف و خویش‌داری، حفظ کرامت و عزت نفس، کسب صفات و فضایل اخلاقی و پیشگیری از تکوین صفات و رذایل اخلاقی است. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۲۹۹) رویکرد این ساحت نیز مبتنی بر فطرت‌مداری، عقلانیت محوری، مشارکت، انعطاف‌پذیری، فعال بودن، مسئله‌محوری و چند بعدی بودن است.

ب. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

این ساحت بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متریان را قادر می‌سازد شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند.

قلمرو این ساحت شامل این موارد است: ارتباط مناسب با دیگران، تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهادهای مدنی و سیاسی، رعایت قانون، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی، بردباری، وفاق و همدلی، درک و فهم اجتماعی، مسالمت‌جویی، درک و فهم سیاسی، عدالت اجتماعی، درک و تعامل میان‌فرهنگی، تفاهم بین‌المللی، حفظ وحدت و تفاهم، توانایی‌های زبان ملی و محلی و زبان جهانی. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۳۰۳-۳۰۲)

رویکرد این ساحت نیز برای عضویت فضیلت‌مدارانه در خانواده صالح و جامعه صالح است.

ج. ساحت تربیت زیستی و بدنی

این ساحت بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و رعایت بهداشت جسمی و روانی متریان در قبال خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط زیست و احترام به طبیعت است.

قلمرو این ساحت که پرورش قوای بدنی و تأمین سلامت جسمی است، این موارد را پوشش می‌دهد: تربیت جنسی، سلامت فردی و اجتماعی به منظور تأمین نیازهای اساسی، حفظ شادابی در زندگی، برخورداری از رفاه و سلامت، استفاده از تفریحات سالم و اوقات فراغت، مراقبت از جسم و روح و پاکیزگی و آراستگی فردی،

بهداشت زیست محیطی، قلمروهای زیست بوم شهری، آگاهی از الگوهای صحیح تولید و مصرف و یادگیری عادت‌ها و گرایش‌ها در حفظ پاکیزگی و سلامت محیط شهری و منابع طبیعی به منظور شناخت طبیعت و احترام قائل شدن برای آن. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۳۰۵)

رویکرد این ساحت نیز تعامل مستمر روح و بدن با این توضیح است که در این جهت‌گیری رابطه روح و بدن رابطه‌ای بنیادین، عمیق و در اصل هستی است. (مؤمنون، ۱۴؛ اسراء، ۸۵)

د. ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

این ساحت بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به رشد قوه خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی متریبان به منظور توان درک موضوعات و افعال دارای زیبایی مادی یا معنوی و توان خلق آثار هنری و نیز قدردانی از آثار و ارزش‌های هنری است. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۳۰۷)

رویکرد این ساحت، تربیت هنری موضوع‌محور به مثابه رویکرد اصلی و رویکرد دریافت احساس و معنا به منزله رویکرد مکمل و به مثابه جهت‌گیری کلی این ساحت است.

م. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

این ساحت بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی - بعد اقتصادی و معیشتی - است و ناظر به رشد توانایی‌های متریبان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است؛ اموری نظیر درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش جهت حفظ و توسعه ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام

معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰، ۳۰۹)

رویکرد این ساحت نیز جهت‌گیری کل‌نگر و تلفیقی است.

ی. ساحت تربیت علمی و فناوری

این ساحت بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به کسب شایستگی‌ها، صفات و توانمندی‌ها و مهارت‌هایی است که متریبان را در شناخت و بهره‌گیری و توسعه نتایج تجارب متراکم بشری در عرصه علم و فناوری یاری کند تا بر اساس آن متریبان قادر شوند با عنایت به تغییرات و تحولات آینده، نسبت به جهان هستی - نگاه آیه‌ای به هستی - و استفاده و تصرف مسئولانه در طبیعت - نگاه ابزاری - بینشی ارزش‌مدار کسب کنند.

ترکیب نگاه آیه‌ای و ابزاری منجر به تصرف و بهره‌گیری مسئولانه از طبیعت منجر خواهد شد که می‌تواند به یک راهبرد اساسی در نگاه انسان به طبیعت و حفظ و مراقبت از آن بیانجامد؛ لذا این ساحت از تربیت ناظر به رشد توانمندی افراد جامعه در راستای فهم و درک دانش‌های پایه و عمومی، کسب مهارت دانش‌افزایی، بکارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی، توان تفکر انتقادی، آمادگی جهت بروز خلاقیت و نوآوری و نیز ناظر به کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی است.

رویکرد این ساحت نیز جهت‌گیری کل‌نگر و تلفیقی در چارچوب نظام معیار اسلامی است. به بیان دیگر، تلفیق نظر و عمل یا توجه همزمان به تربیت نظری و عملی که در معنای وسیع‌تر ناظر به تلفیق علم و فناوری است. (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۳۱۱)

۳. نقاط قوت سند تحول

- تهیه سند بر اساس آرمان‌ها و ایدئولوژی حاکم جامعه یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های تهیه و تدوین اهداف آموزشی و تربیتی، توجه به جهان‌بینی حاکم بر جامعه است؛ همچنین در این الگو به فلسفه تعلیم و تربیت در کنار روانشناسی تربیت به عنوان صافی تدوین اهداف یاد شده است. (شعبانی، ۱۳۸۵، ۱۴۴) بر این اساس سند تحول بنیادین بر گرفته از فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی است.
- توجه به ساحت‌های شش‌گانه و ابعاد تربیتی
- تأثیر عوامل اجتماعی در تربیت دینی
- تأثیر عوامل اجتماعی نظیر گروه‌های مرجع و رسانه‌ها در تربیت دینی اگر با تکیه بر اصول تربیت دینی باشد مفید است. (سند تحول راهبردی، ۱۳۹۰: ۲۸)

۴. نقاط ضعف سند تحول

- نبود کلمه تقوا در سند
- تقوا مانع از بسیاری از فریب‌هاست و به عنوان یک هدف عملیاتی قابل ذکر و راهگشا است و فریب‌های بسیار زیادی را در این راه از بین خواهد برد. همه فضایی که در این سند به عنوان هدف کلان اول ذکر شده است، در اینها مشکلاتی وجود دارد؛ مثلاً اینجا نوشته شده است که جمع‌گرا باشید، جهان‌اندیش باشید، آیا جهان‌اندیشی مبتنی بر تقوا مد نظر است یا خیر؟ دانش‌آموز باید در آموزش و پرورش طوری تربیت شود که توانمند باشد و ملکه تقوا را کسب نماید. (پناهیان، ۱۳۹۲)
- عدم انطباق مفاهیم دینی در قرآن و سند تحول
- این سند با آنچه که دین واقعاً از ما می‌خواهد و خداوند متعال در فلسفه حیات انسان در این دنیا قرار داده است، فاصله دارد. در سند تحول، بیشتر

بحث عدم انطباق صدق می‌کند؛ یعنی اگر در مجموعه معارف دینی یک نگاه کلان و کل نگر داشته باشیم، می‌بینیم که معارف دینی ما را به سمتی می‌برند و بر مفاهیمی تأکید می‌کنند که این سمت و سو در سند تحول نیست. به بیان دیگر، آن مفاهیمی که در قرآن به عنوان یک کتاب تربیتی و انسان‌ساز بر آنها تأکید شده است، همان مفاهیم باید در سند تحول آموزش و پرورش نیز مفاهیم کلیدی به حساب بیایند. (پناهیان، ۱۳۹۲)

- مشکلات برنامه‌ریزی و آموزش تربیت دینی و اخلاقی؛ شامل:

○ ظاهرگرایی و نقل‌گرایی، تسلط صبغه احکام و آداب بر سایر

و جوه در تربیت دین

○ همراهی بیش از اندازه تربیت دینی با غم

○ انتظارات نادرست نظام تعلیم و تربیت دینی از مخاطبان

○ ناکارآمدی نسبتاً ذاتی نظام آموزش و پرورش رسمی متمرکز در

امر تربیت دینی

○ مستقیم بودن آموزش در تربیت دینی با توجه به ضرورت اتخاذ

رویکردهای غیر مستقیم

○ تسلط وجه عاطفی در تربیت دینی و لزوم توجه به گفتمان عقلی

○ عدم امکان تربیت دینی به مفهوم سنتی آن در جهان امروز

○ همراه نبودن دعوت عملی با دعوت کلامی در تربیت دینی

○ عدم توجه به زبان روز و تحولات دنیای جدید و ضرورت

بکارگیری قالب‌ها و روش‌های جدید و محتوای کتاب‌های تعلیمات دینی.

(عیسی‌پور، ۱۳۹۳)

- رویکرد دین‌دهی به جای رویکرد دین‌یابی

- عدم تأمین نیروی انسانی متخصص و متعهد در زمینه امور تربیتی و قرآنی
 - عدم آموزش دینی به خانواده‌ها و سایر کارکنان مدرسه در زمینه رفتار دینی
 - عدم برنامه‌ریزی دینی برای دانش آموزان در سن قبل از دبستان
 - مشکل برگزاری نماز جماعت در بیشتر مدارس
- به دلیل تکنوبتی شدن مدارس، اوقات شرعی نماز ظهر و عصر همزمان با تعطیلی مدارس است که باعث می‌شود نماز برگزار نگردد؛ همچنین برخی مدارس با کمبود فضای مناسب برای نماز خواندن، طرح در محضر قرآن و آموزش عملی نماز روبرو هستند.

نتیجه‌گیری

علی‌رغم اینکه در چند دهه گذشته تلاش‌های فراوانی از سوی دست اندرکاران نظام تعلیم و تربیت برای بهبود و اصلاح این نظام به عمل آمده، اما هنوز آموزش و پرورش با چالش‌های جدی مواجه است و برون‌داد آن در تراز جمهوری اسلامی ایران پاسخگوی تحولات محیطی و نیازهای جامعه نیست؛ از این رو تأکیدات مقام معظم رهبری مبنی بر ضرورت تحول بنیادی در آموزش و پرورش با تکیه بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی ایرانی و تدوین الگوی اسلامی- ایرانی برای تحول و پرهیز از الگوهای وارداتی و تقلیدی، چراغ راه بیرون رفتن از چالش‌های آن است.

سند تحول بنیادین به عنوان نقشه و قانون اساسی آموزش و پرورش جهت رسیدن به اهداف عالی تعلیم و تربیت بر اساس آموزه‌های دینی، قرآنی و اسلامی تهیه شده است. در این سند به تربیت دینی در کنار سایر جنبه‌های تربیت توجه شده است که به عنوان یکی از نقاط قوت این سند است. این سند در حوزه تربیت دینی و قرآنی در کنار دارا بودن نقاط قوت، نقاط ضعفی نیز دارد که در متن پژوهش به آنها اشاره شد.

به طور کلی مهم‌ترین رسالت نظام اسلامی، برنامه‌ریزی وهمفکری برای رشد و پرورش انسان‌های مؤمن و عامل به تعالیم اسلامی و قرآنی است که انجام این رسالت، بالندگی و دوام و استکمال نظام اسلامی را به دنبال دارد؛ همچنین بستری فراهم می‌کند که آحاد جامعه وظایفی را که خداوند برای آنها معین فرموده، انجام دهند تا به سوی فلاح و رستگاری گام بردارند؛ لذا آموزش و پرورش به عنوان نظام آموزشی جامعه باید آینده‌سازان این مرزوبوم را بتواند در راه راست که همان تربیت دینی و قرآنی برگرفته از قرآن کریم است، رهنمون کند
بر این اساس، پیشنهادهای زیر می‌تواند راهگشا باشد:

- انجام پژوهشی مستقل به منظور مشخص شدن این‌که چند درصد از بدنه کارشناسی وزارت آموزش و پرورش و تا چه میزان سند را فهمیده و چند درصد و تا چه میزان بدان معتقد هستند.
- اختصاص بودجه کافی برای فعالیتهای دینی و قرآنی و آموزش رودرروی قرآن به عنوان شیوه برتر آموزش قرآن کریم
- ارائه راهکارهای مناسب و علمی با توجه به همه انواع تربیت به ویژه تربیت دینی و قرآنی بر اساس ساحت‌های شش‌گانه.
- بکارگیری حافظین قرآن، مربیان تربیتی و دینی و قرآنی متخصص به منظور تربیت دینی و قرآنی دانش آموزان
- انجام تحقیقات دقیق‌تر در مورد مؤلفه‌های دینی قرآنی و حیات طیبه در سند
- انجام تحقیقات در حوزه اخلاق در سند
- عملیاتی کردن سند در سطح خرد مدرسه.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. تارنمای مقام معظم رهبری: <http://farsi.khamenei.ir/index.html>
۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۱). تحف العقول. بتصحیح علی اکبر غفاری. چاپ ۲. قم: جامعه المدرسین.
۵. اصول حاکم بر آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸).
۶. بانکی فرد، امیرحسین (۱۳۸۵). تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری. گروه پژوهشی وزارت آموزش و پرورش.
۷. بحری زاده، اسماعیل (۱۳۹۲). سرمشق تربیت. تهران: انتشارات منادی تربیت.
۸. پناهیان، علیرضا (۱۳۹۲). سوگیری طرح تحول آموزش و پرورش به سمت معارف غیر دینی. <http://www.ghatreh.com/news/nn8726883>
۹. حاجی بابائیان امیری، محسن (۱۳۹۱). روش های تربیت اخلاقی کاربردی در اسلام. چاپ ۳. تهران: انتشارات سروش.
۱۰. داوودی، محمد (۱۳۸۶). نقش معلم در تربیت دینی. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۱۱. سند تحول راهبردی نظام تعلیم تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی (۱۳۹۰). شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۱۲. شعبانی، حسن (۱۳۸۵). مهارت های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت.
۱۳. صادق زاده قمصری، علیرضا (۱۳۸۷). تربیت اسلامی. تهران: نشر تربیت اسلامی.
۱۴. عیسی پور، علی اصغر (۱۳۹۳). بررسی و نقد تربیتی دینی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. قم: کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
۱۵. فرمبهنی فراهانی، محسن (۱۳۹۰). تربیت در نهج البلاغه. تهران: انتشارات آیپژ.
۱۶. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰). تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

طراحی دانشگاه بین المللی مجازی علوم دینی به منظور ارتقای قاریان و مبلغان برتر در تمامی سنین

نویسنده: نرگس خواهان یزدی (ایران)^۱

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۸/۱۹

دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۱۳

چکیده

همزمان با تحولات که در جهان معاصر در زمینه فراگیری علوم به صورت مجازی به وجود آمده است، روش‌های تدریس آموزش علوم دینی نیز متفاوت شده است؛ لذا ملل اسلامی سعی در تبادل اطلاعات علوم دینی به منظور پرورش مبلغان دینی دارند. در این مقاله ابتدا به ایجاد دانشگاه مجازی علوم دینی به منظور پرورش مبلغان در سطح بین الملل پرداخته شده و سپس چگونگی ثبت نام استادان و نخبگان و نیز ارائه مدرک بین المللی طرح شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تشویق جوانان سایر بلاد به علوم دینی در فضای مجازی، صرفه‌جویی در چاپ و رفت و آمد بین کشورها، حمایت از تولیدات نرم افزاری سایر ملل اسلامی، استعدادیابی مبلغان سایر ملل و ساماندهی نخبگان علوم دینی، استفاده از استادان علوم دینی سایر ملل و آموزش مجازی به فراگیران، برگزاری دوره‌های آزاد برای علاقه‌مندان و برگزاری مسابقات بین المللی مجازی علوم دینی از ثمرات دانشگاه بین المللی مجازی علوم دینی برای مبلغان و قراء است.

واژگان کلیدی: آموزش علوم دینی، آموزش قاریان و مبلغان، دانشگاه بین المللی مجازی

۱. کارشناس مهندسی نرم افزار، عضو هیئت علمی مؤسسه قرآنی شیفندگان وحی، گروه تفسیر عمومی،

دانشکده تفسیر و علوم قرآن، قم، ایران، khahan1391@gmail.com

مقدمه

وحدت حوزه و دانشگاه- بنا به تعابیر مقام معظم رهبری- گمشده‌ای که باید آن را یافت تا مجموعه نظام آموزشی و علمی- فرهنگی کشور به عنوان پیکر واحد در راستای مصالح عالی‌ه اسلامی قرار گیرد. وحدت حوزه و دانشگاه یعنی وحدت در هدف و هدف این است که همه به سمت ایجاد یک جامعه اسلامی پیشرفته مستقل، جامعه امام، جامعه پیشاهنگ و جامعه الگو حرکت نمایند.

از طرف دیگر، انتقال آموزش و فرهنگ علوم دینی به نقاط دوردست و تعمیم آن در میان همه کشورها از لحاظ رفت و آمد و هزینه‌های آموزشی پُر هزینه است و بهره بردن از استادان سایر ملل و مباحثه حضوری، صرف زمان زیاد و دسترسی به کتاب و نرم افزارهای مورد نیاز فراگیران از همه کشورهای اسلامی دشوار است که با توجه به این موارد، مقاله حاضر با هدف ایجاد دانشگاه مجازی قاریان و مبلغان جهت ورود به عرصه بین الملل در نظر گرفته شده است.

در این دانشگاه مجازی، دروس مورد نیاز جهت تبلیغ دین به فراگیران آموزش داده می‌شود و حمایت از محصولات آموزشی علوم دینی مدنظر قرار می‌گیرد تا سایر ملل نیز این محصولات را داشته باشند؛ همچنین مسابقاتی در تمامی سنین و در تمامی علوم دینی از طریق سامانه این دانشگاه انجام می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

دانشگاه مجازی محیط یادگیری مبتنی بر شبکه یا اینترنت است که امکان دسترسی به محتوای آموزشی به قاریان و مبلغان و خدماتی که به صورت همزمان و غیر همزمان ارائه می‌شود را فراهم می‌سازد. این دانشگاه فاقد ساختار فیزیکی بوده و بر فناوری‌های جدید در عرصه ارتباطات تکیه دارد. همچنین مبلغان و قاریان با رعایت شرط مهارت، در تمامی سنین می‌توانند در سامانه دانشگاه ثبت نام کنند. داوران نیز

افرادی از همه ملل اسلامی هستند که در سامانه ثبت نام میان دوره‌ای داوری، دوره‌های آموزشی سامانه و تولیدات نرم افزاری و داوری مسابقات قرآنی را بر عهده دارند.

مهم‌ترین ویژگی‌های دانشگاه مجازی شامل موارد زیر است:

- مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات و مستلزم دسترسی به اینترنت
- امکان دسترسی به دوره‌های آموزشی در هر مکان و زمانی و در گستره جغرافیایی از شهر تا کشور و قاره در قالبی انتخابی و منعطف
- ظاهر شدن تمامی عناصر تشکیل دهنده محیط دانشگاه در کلاس درس، سالن سخنرانی یا مرکز شبیه‌سازی به صورت اجزای یک سامانه مبتنی بر فناوری اطلاعات

- در دسترس عوامل و ذینفعان قرار گرفتن سخت افزار و نرم افزار به مثابه مهم‌ترین عناصر آموزشی

- تأمین زیرساختی دانشگاهی مبتنی بر فناوری اطلاعات؛ شامل عناصر پایه‌ای مثل کلاس درس، سالن سخنرانی و محوطه دانشگاهی

- تبدیل شدن دانشگاه به یک سازمان آموزشی به منظور آموزش هنر و علم تفکر به دانشجویان در عصر ارتباطات و تمرین آن. (عطاران، ۱۳۸۶:

۷۳-۵۳)

مطلب مهم دیگر، آشنایی با مزایای دانشگاه مجازی علوم دینی است که در

تبیین این محسنات، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. امکان آموزش فارغ از مکان و زمان

جلوگیری از مهاجرت‌های ناخواسته و گسترش بی‌رویه کلان‌شهرها، انتقال آموزش و فرهنگ علوم دینی به نقاط دورافتاده و تعمیم آن در میان همه اقشار جامعه، پر کردن اوقات فراغت به نحو شایسته برای همه سنین، رواج پژوهش‌های بومی،

کاهش تدریجی هزینه‌های آموزشی، کاهش فراوان و تا حد حذف رفت و آمد فیزیکی به دانشگاه، کاهش زیان‌های ناشی از غیبت‌های ناخواسته دانشجویان در جلساتی از کلاس درس و حذف هزینه‌های خوابگاهی دانشجویی از جمله مزایایی این مورد است.

۲. ارتقای اثربخشی آموزش

بسته‌های خاص آموزش محتوا محور^۱ توسط گروه مجرب و چندمنظوره تهیه شده و با استفاده از فناوری چندرسانه‌ای عرضه می‌شود و پس از تأیید داوران، به عنوان دروس نیمسال تحصیلی یا دوره‌های کوتاه‌مدت قرار می‌گیرد که سرعت آموزش به قاریان با توجه به توانایی ایشان در نظر گرفته می‌شود. پیشرفت تحصیلی دانشجویان نیز در نیل به هدف‌های رفتاری آموزش مرتبط، محک زده می‌شود و بازخور آن به دانشجویان و استادان منتقل می‌شود. فرایند آموزش و محتوای آن در این نوع دانشگاه، دارای پویایی مناسبی است.

۳. قابلیت پوشش متقاضیان روزافزون آموزش

دانشگاه‌های اینترنتی و کلاس‌های مجازی قابلیت پذیرش تعداد بسیار بیشتری از دانشجویان و داوطلبین را دارا بوده و گستره پوشش آنها فارغ از مرزهای جغرافیایی است.

۴. قابلیت دسترسی به کتابخانه‌های دیجیتال

در کتابخانه‌های سنتی، تعداد نسخه‌های یک عنوان کتاب یا نشریه محدود است و در بعضی موارد پاسخگوی امانت‌گیرندگان نیست؛ اما در کتابخانه‌های دیجیتال می‌توان به تمامی منابع دسترسی داشت. کتابخانه‌های دیجیتال بیشتر دانشگاه‌های مجازی با یکدیگر پیوند اینترنتی دارند و دانشجویان می‌توانند از همه آن‌ها استفاده کنند.

روش ارائه آموزش مجازی

قالب ارائه در دانشگاه مجازی علوم دینی می تواند به صورت مختلفی انجام شود؛ از جمله:

۱. روش همزمان^۱ که استادان و دانشجویان وارد اینترنت و محیط آموزشی

می شوند. به عنوان مثال؛ قرائت قاریان برای استادان در واحد درسی

صوت و لحن و تجوید که به منظور شنیدن قرائت صحیح، ضرورت دارد.

۲. روش غیر همزمان^۲ که ۷۵ درصد از کلاس های مجازی به این صورت

برگزار می گردد. این روش به ویژه برای دانشجویانی که در نقاط دیگری از

جهان دارای ساعات متفاوت یا مرکز آموزشی دیگری هستند، ارزشمند است.

۳. روش CBT^۳ که از طریق حافظه های جانبی نظیر سی دی عرضه می گردد.

محتوای دروس آن را می توان با فناوری های موجود در نرم افزارهای تولید

محتوا تهیه و ارائه کرد.

۴. روش IBT^۴ که مطالب و محتوای درسی را از طریق فناوری موجود در

شبکه به صورت تحت وب ارائه می دهد. (Hopkins, 2004)

البته این دو روش اخیر را می توان با هم ترکیب نمود و روش بهتری ارائه داد؛ به

طوری که آموزش و تمرین یادگیرنده که حدود ۸۵ درصد موارد تحصیل را در بر

دارد، به صورت CBT و رفع اشکال ارزشیابی که حدود ۱۵ موارد تحصیل را در بر

دارد، به صورت IBT انجام گیرد. (آتشک، ۱۳۸۸)

-
1. Online
 2. Offline
 3. Computer-Based Training
 4. Internet-Based Training

پیاده‌سازی دانشگاه مجازی علوم دینی

در این پیاده‌سازی علاوه بر سخت افزار و نرم افزار، موارد زیر نیز اهمیت دارد:

۱. طراحی برنامه نوآورانه مستلزم اتخاذ فلسفه مناسب است و دیگر آن‌که شیوه‌های عملیاتی شدن مبانی فلسفی و نظری دانسته شود.
۲. سکوی ارائه محتوا توانایی پشتیبانی دروس با ویژگی‌های روش‌شناختی متفاوت را داشته باشد. به بیان دیگر، هر درس با توجه به ماهیت معرفت‌شناختی آن به صورتی ارائه شود که امکانات بحث گروهی انجام دادن برخی تکالیف شفاهی در محیط مجازی، دسترسی به منابع دانش و اطلاعات با پیش‌بینی پیوندهای متعدد و تولید محتوای مشارکتی توسط استادان و دانشجویان را فراهم سازد.
۳. از آنجا که دانشگاه مجازی و کلاس‌های آن به فناوری اطلاعات و ارتباطات پیشرفته بستگی دارد، پایگاه داده‌ها و ابزارها و وسایل مورد نیاز به گونه‌ای انتخاب شوند که قابلیت اتکا و به روز آمده شدن دائمی را داشته باشند؛ لذا زیرساخت‌های لازم از قبیل شبکه ارتباطی اینترنت پُرسرعت با پهنای باند مناسب و خطوط تلفن کافی قبل از آغاز برنامه، تدبیر شود.
۴. بروز اشکالات فنی از موارد اجتناب ناپذیر در این قبیل برنامه‌هاست؛ بنابراین طراحی یک نظام پشتیبانی فنی و تربیت گروه فنی برای نگهداری و تعمیرات، ضرورت دارد.
۵. اگر کنترل کیفیت برای سازمان ارائه دهنده دارای اهمیت اساسی باشد، در عین حال توجه به نکات زیر لازم است:
 - فرایند یاددهی - یادگیری به صورت یک کل، مدنظر باشد؛ نه اینکه صرفاً مسئله‌ای پداگوژی یا فنی - مهندسی باشد.

- رهبری و هدایت فرایند یاددهی- یادگیری بر عهده اعضای هیئت علمی گذاشته شود.
- توانمندسازی دانشجویان برای مشارکت در این برنامه مورد نظر قرار بگیرد تا بتوانند مسئولیت یادگیری خود را بر عهده گیرند.
- برنامه آموزشی مدام سخت افزاری و نرم افزاری و چگونگی کار گروهی برای همه متصدیان، پیش بینی و اجرا شود.
- زنجیره ارائه بازخورد برای همه مشارکت کنندگان فراهم شود تا همه از اثربخشی برنامه مطلع شوند. (ابراهیم زاده، ۱۳۸۶: ۱۳۴-۱۱۳)

مدل ساختاری سامانه مدیریت آموزش مجازی^۱

این سامانه ناظر به دستگامی است که امکان نمایش محتوای درسی، برقراری ارتباطات همزمان بین دانشجو و استاد، ارزشیابی و ردگیری فعالیت دانشجویان را فراهم نموده و مشتمل بر ابزارهای پایه جهت دسترسی کاربران کم تجربه در محیط همزمان است. (D'Antoni, 2006)

به طور کلی، سامانه مدیریت آموزش مجازی از منظر توانایی های عملیاتی باید واجد ویژگی های زیر باشد:

۱. ارائه منابع و مواد آموزشی در قالب محتوای آموزشی، تصاویر، ویدئو و ارجاعات به سایر منابع اطلاعاتی غیر همزمان و نیز ارزشیابی از دانشجویان
۲. فراهم سازی کار گروهی و مشترک از طریق بارگذاری فایل ها توسط دانشجویان و ارتباط با یکدیگر در انجمن ها و تالارهای گفتگو
۳. کمک و حمایت از دانشجو با فراهم نمودن امکان ارتباط بین استاد و

- دانشجو یا میان دانشجویان با یکدیگر و نیز پیش‌بینی منابع کمکی شامل اطلاعات مرتبط با دوره‌ها و پاسخگویی سؤالات متداول
۴. فراهم نمودن ابزارهایی برای دانشجویان؛ مانند دفترچه تکالیف، سررسید الکترونیکی و تقویم
 ۵. فراهم نمودن امکان خودآزمایی در قالب آزمون‌های چندگزینه‌ای با امکان بازخوردگیری و تصحیح آنی
 ۶. ایجاد امکان ارتباط بین استاد و دانشجو به شیوه‌های مختلف؛ شامل نامه الکترونیکی، صفحات مباحثه، گفتگوی مجازی به صورت همزمان و غیر همزمان یا یک نفره و چند نفره و جمعی
 ۷. مدیریت و ردگیری فعالیت دانشجویان از طریق ارائه نام کاربری و کلمه عبور، تحلیل نتایج ارزشیابی و ردگیری چگونگی استفاده دانشجو از منابع
 ۸. ایجاد ظاهر مناسب برای محیط با قابلیت سفارشی و اختصاصی شدن از طریق طراحی رابط کاربری سهل‌الاستفاده و قابل درک و بهره‌گیری از رنگ آمیزی، تصاویر گرافیکی و لوگوی متنوع
 ۹. فراهم نمودن امکان پیگیری دوره توسط دانشجو به روش‌های مختلف؛ مانند مطالعه خطی و پیوسته یا غیر خطی با ساختار چندمسیری
 ۱۰. قابلیت اعتمادسازی به منظور بکارگیری بدون تداخل و مزاحم امکانات توسط کاربران نهایی از یادگیرندگان
 ۱۱. امن بودن سامانه به منظور عدم امکان حذف یا تغییر سابقه آموزشی پیشرفت تحصیلی و منابع مرتبط در پرونده یادگیرنده توسط کاربران نامعجاز
 ۱۲. پشتیبانی فرایند یادگیری؛ مانند تأمین منابع آموزشی بر مبنای وضعیت جاری یادگیرنده، هدایت یادگیرنده در فرایند هماهنگ نمودن تاریخ‌های بازنگری و ملاقات گروهی

۱۳. ارتباط تعاملی میان یادگیرنده و سیستم به منظور خودآزمایی و ارسال پاسخ امتحانات از طریق ابزارهای مناسب و نیز ارتباط تعاملی میان یادگیرنده و آموزگار در قالب‌های صوتی- تصویری، کنفرانس تخته سیاه، چت و انجمن
۱۴. جذاب و خوشایند بودن جلوه‌های بصری و ظاهر مناسب داشتن رابط کاربران
۱۵. شفافیت به منظور اشراف یادگیرندگان بر سوابق تحصیلی و وضعیت فعلی خود با سایر یادگیرندگان در فرایند یادگیری
۱۶. ساختارمند بودن به منظور سرعت در دسترسی به اطلاعات مورد درخواست؛ شامل منابع آموزشی، مواد آموزشی، خدمات ارتباطی، عناوین امتحانی و اطلاعات تولید شده توسط سامانه به مثابه راهنمای بازخوردها
۱۷. پشتیبانی استانداردها برای توانایی استفاده از مواد آموزشی بر مبنای استانداردهایی مانند ^۱LMS یا ^۲SCROM
۱۸. در دسترس بودن برای یادگیرندگان بر اساس امکانات و مقدرات آنها
۱۹. مستقل بودن از زیرساخت به منظور قابلیت اجرا داشتن بر روی طیف گسترده‌ای از سیستم عامل‌ها (Mueller and Strohmeier, 2010)
- از طرف دیگر، مهم‌ترین ذینفعان فرایندی این سامانه که ویژگی‌های آن بیان شد، قاریان و مبلغان و استادان علوم دینی و البته عموم مسلمانان و کسانی که تمایل به آشنایی با دین اسلام دارند، می‌باشد.
- أ. محتوای آموزشی
- محتوای آموزشی سامانه مطلب مهمی است که بر خلاف کلاس‌های حضوری که

مطالب در قالب کتاب، جزوه، فایل کامپیوتری و اطلاعات تکمیلی و بعد از توضیحات ارائه شده توسط به دانشجو ارائه می‌شود، در آموزش مجازی تمامی دروس در فضای مجازی تهیه و ارائه می‌شود. (D'Antoni, 2006)

همچنین به همراه مطالب استاد، می‌توان فایل‌های بسته‌بندی CBI درس مرتبط با دانشجو را ارائه داد. کار تهیه یک بسته CBI کاری تیمی است؛ در یک گروه CBI کارشناسانی شامل استاد درس با سابقه تألیف منبع درس، متخصص علوم تربیتی، فناور آموزشی، طراحی CBI و برنامه‌نویس شرکت دارند. (فیضی، ۱۳۸۲)

ب. انواع محتوای مجازی

انواع محتوای مجازی می‌تواند شامل محتوای زیر باشد:

- متنی (PDF, WORD, HTML)
- صوتی (Wma, Wave, Mp3)
- اسلاید صوتی (Power Point, Microsoft Flash, Adobe Presenter,)
- (Adobe Captivate)
- ویدئویی (Mov, Mp4, Avi, Wmv, 3gp, Mpeg)
- پویانمایی (Microsoft Flash)
- سایر برنامه‌ها (SWF). (<http://94.182.218.18/Portal/PublicKnowledge/E-Learning/ELearning.aspx>)

محتوای علوم دینی نیز با توجه به استانداردهای جهانی تولید محتوا در قالب نرم افزار در سامانه بارگذاری می‌شود و توسط هیئت داوران مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ البته در صورتی که دارای استانداردهای آموزشی مطلوب باشد، در سامانه بارگذاری می‌شود تا عموم مخاطبین که به صورت مجازی قصد شرکت در دانشگاه را دارند، از محصولات علوم دینی استفاده کنند.

همچنین، محتوا می‌تواند به عنوان کتاب کار الکترونیکی تولید شود و دانشجویانی که در این دوره‌ها شرکت می‌کنند، بتوانند در فضای مجازی به مطالعه

کتاب پرداخته و سؤالات کتاب را پاسخ دهند و همانند کتاب کار چاپی عمل کنند. این روش به ویژه برای کودکان و نوجوانان جهت مفاهیم و تفسیر علوم دینی در قالب داستان و شعر، کاربرد دارد.

ج. فرایند تولید محتوا

اطلاعات آموزشی توسط استاد درس مربوطه در اختیار گروه قرار داده می‌شود، خروجی بعد از بازبینی نهایی توسط گروه کنترل کیفیت در اختیار استاد جهت تأیید نهایی قرار داده می‌شود و بعد از تأیید توسط هیئت داوران سامانه در بخش مربوطه قرار داده می‌شود.

در یک دسته‌بندی کلی، گروه‌های درگیر در فرایند تولید محتوا همراه با وظایف هر گروه، در ادامه تبیین می‌شود:

- گروه تولید محتوا؛ تولید محتوای دروس دیجیتال و در اختیار قرار دادن صدای استاد، متون، تصاویر، نمودارها، جدول‌ها، تمرین‌ها، ایده‌ها و سایر موارد آموزشی مورد نیاز در اختیار گروه سازنده. (D'Antoni, 2006)
- گروه کنترل کیفیت؛ نظارت بر صحت علمی، کیفی و ویرایشی مطالب به منظور ارتقای کیفیت و حذف خطاهای دیجیتالی در دروس تولید شده
- گروه استادان و اعضای هیئت علمی؛ آماده‌سازی اطلاعات مورد نیاز و ضبط صدای استاد توسط استاد
- گروه مدیریت و برنامه‌ریزی تولید؛ نظارت، سیاست‌گذاری و ارائه بهترین روش جهت انجام فرایند تولید و نیز ایجاد ارتباط استاد با گروه تولید توسط مدیریت. (باستان‌فر، ۱۳۸۸)

د. ثبت نام داوران، مبلغان و قاریان

در این شیوه ثبت نامی، افراد رزومه خود را در سامانه بارگذاری می‌کنند؛ به عنوان مثال،

متقاضیان داوری پس از تأیید احراز صلاحیت، به عنوان داور پذیرفته می‌شوند؛ همچنین افرادی که مایل هستند به عنوان داور ثبت نام کنند، دوره تربیت داور را ثبت نموده و پس از گذراندن دوره، می‌توانند به داوری بپردازند که نیازمند گذراندن پیش‌نیازهای مشخص شده در دوره تربیت داور است.

متقاضیان قرائت نیز در تمامی سنین می‌توانند در این سامانه ثبت نام کنند و مسئولیت برگزاری دوره‌های متقاضیان نیز بر عهده سامانه قرار دارد. در این سامانه، افراد در گروه سنی مجزا ساماندهی شده و سپس برای هر گروه، آموزش مورد نیاز را در قالب دوره‌های کوتاه‌مدت یا دانشگاهی طی می‌کنند و پس از قبولی، به شرکت کنندگان مدارک بین‌المللی اعطا می‌شود.

همچنین متقاضیان تبلیغ، رزومه خود را در سامانه بارگزاری کرده و پس از احراز شرایط لازم، به سایر کشورها جهت تبلیغ دین اسلام، گسیل می‌شوند؛ اما در صورت عدم احراز شرایط در عین علاقه‌مندی، در دوره‌هایی که سامانه برای مبلغین در نظر گرفته است، شرکت کرده و پس از دریافت مدرک به سایر کشورها فرستاده می‌شوند.

فعالیت‌های قرآنی نظام آموزش و پرورش

در این قسمت به برخی فعالیت‌های حوزه قرآن در نظام آموزش و پرورش با رویکرد آماری پرداخته می‌شود:

- مرکز دارالقرآن: این مرکز در سال ۱۳۷۷ با مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش در سراسر کشور راه‌اندازی شد و در مدتی کمتر از ۱۰ سال به ۶۵۰ مرکز رسید. در سال ۱۳۸۸ در پی ایجاد مدارس قرآن، فعالیت آن کمرنگ شد؛ اما در سال ۱۳۹۲ فعالیت آن گسترش یافت و هم‌اکنون به ۷۲۰ مرکز توسعه یافته است.
- طرح نور (نهضت ملی حفظ قرآن کریم): در پی بیانات مقام معظم رهبری

مبنی بر پرورش ۱۰ میلیون حافظ، این طرح در سال ۱۳۹۰ به منظور اجرا در تمامی مدارس داخل و خارج از کشور ابلاغ شد. طرح نور در تمامی مدارس ابتدایی و متوسط اجرا می شود و از ابتدای راه اندازی آن تاکنون، تعداد ۴ میلیون و ۹ هزار نفر قرآن آموز دانش آموز و ۹۹۳ هزار نفر قرآن آموز فرهنگی ثبت نام و موفق به گذراندن دوره آن شده اند.

- طرح نورباران (حفظ موضوعی قرآن کریم): به منظور بهره گیری و انس با قرآن کریم، این طرح در سال ۱۳۹۲ به صورت آزمون و در سال ۱۳۹۳ در مقطع متوسطه و در سال ۱۳۹۴ در تمامی مقاطع و پایه ها اجرا شد و بالغ بر یک میلیون و ۲۰۰ هزار دانش آموز در این طرح شرکت کردند.
- مدرسه قرآن: به آن دسته مدارس اطلاق می شود که دانش آموزان مستعد و علاقه مند علاوه بر برنامه درسی و ساعات مقرر، در جدول برنامه درسی دوره ها و رشته های مختلف تحصیلی به صورت ویژه ای به آموزش های قرآنی می پردازند. در حال حاضر، تعداد ۲۲۰۰ مدرسه قرآنی در کشور فعال هستند.
- محافل تلاوت نور (استماع قرائت): در پی بیانات مقام معظم رهبری نسبت به برگزاری محافل انس با قرآن کریم و به منظور شکوفایی استعدادها و تشویق دانش آموزان برای گسترش فرهنگ قرائت و تلاوت قرآن، این برنامه تدوین شد.
- گروه های همخوانی قرآن کریم: این طرح در سطح مدارس و از سال ۱۳۹۲ با ارسال بخشنامه آغاز شد و دانش آموزان منتخب در بین مدارس و مراکز دار القرآن الکریم سراسر کشور شناسایی و جهت اجرای همخوانی به محافل و مجالس معرفی می شوند.
- طرح آموزش عملی نماز: در این برنامه آموزگان دوره ابتدایی، اوقاتی از برنامه

روزانه خود را با بهره‌گیری از روش‌های مفید، متنوع و سودمند به آموزش عملی نمایش اختصاص داده و با آموزش افعال و اذکار نماز، تأثیر بیشتری بر کودکان گذاشته و این اوقات را به لحظات فرح‌بخش انس با خدا برای دانش‌آموزان تبدیل می‌کنند. (<http://www.mums.ac.ir/elearning/fa/ecourse>)

در کنار این مراکز قرآنی، نهادهای مختلفی نیز به حوزه تبلیغ دین در داخل و خارج از کشور می‌پردازند که تنها به دو نمونه اشاره می‌شود:

- معاونت تحقیق و امور فرهنگی: برخی اهداف این حوزه عبارت است از ارائه آموزش‌های کاربردی به نیروهای حوزوی به منظور حضور کارشناسانه تبلیغی در سطوح مختلف جامعه و نظام، اعزام مبلغان در دوره‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت برای داخل و خارج از کشور، حمایت سازمانی از مبلغان و ساماندهی نیروهای غیر روحانی در عرصه تبلیغ؛ مانند مداحان و مبلغات. (http://mobaleghan.com/page/%D8%AD%D9%88%D8%B2%D9%87_9632)
- برنامه سیمای سمت خدا: این برنامه با حضور کارشناسان مذهبی و اجرای زنده از برنامه‌های جذاب در حوزه تبلیغات دینی در داخل کشور به شمار می‌رود.

دوره‌های علوم دینی

در این سامانه، دوره‌هایی برای همه مخاطبین داخلی و خارجی در نظر گرفته شده است که دسته‌بندی دوره‌ها به صورت زیر است:

- گروه سنی ۶-۳ سال: آموزش در قالب شعر و داستان
 - گروه سنی ۱۲-۷ سال: آموزش در قالب مفاهیم قرآنی و قرائت
 - گروه سنی ۱۲ سال به بالا: ادامه تحصیل در سطوح دانشگاهی
 - دوره‌های کوتاه‌مدت: برای عموم مردم
- از طرف دیگر، مدارک بین‌المللی برای افرادی که در دوره‌های این سامانه شرکت می‌کنند، بر اساس سطح آموزش به فراگیران صادر می‌شود؛ البته به

محصولاتی که در سامانه بازگذاری می شود و مورد تأیید هیئت داوران قرار بگیرد نیز مدرک بین المللی محصول داده می شود، چرا که هر محصولی باید استانداردها و مجوزهای داخلی کشور تولید کننده و مجوز عرضه در حوزه بین الملل را دارا باشد.

در ادامه به معرفی برخی از مدارک علوم دینی در کشور پرداخته می شود:

- ارزیابی قاریان و مدرسان قرائت قرآن کریم: ساماندهی و تعیین جایگاه و رتبه قاریان و مدرسان قرآن بر اساس مهارت های نظری و عملی و به تعبیر مقام معظم رهبری، تعیین حد قاری بر اساس مجموعه ای از ضوابط مشخص شده، ارزیابی می شود. در همین راستا مراحل رشد و ارتقای قراء و معلمین و تشویق و جهت دهی کاران قرآنی کشور به سمت آن و آنچه ایده آل این عرصه است و در ادامه، مقرر کردن حمایت ها و امتیازاتی که برای برگزیدگان این حوزه و تسهیل خدمت رسانی دستگاه های مختلف به قراء، ذیل عنوان ضرورت ها قابل بیان است.

<http://www.isna.ir/news/96010300649>

- اعطای مدرک در حوزه مدارک آموزش عمومی توسط سازمان دار القرآن الکریم: آموزش عمومی در حوزه های قرائت قرآن، روخوانی، روان خوانی، ترجمه و مفاهیم سطح یک و دو، تفسیر شامل طرح های نسیم حیات، بینات، تبیان و بیان و مدارک رشته حفظ قرآن شامل طرح های حفظ اجزای چندگانه، حفظ نیروهای مسلح، معافی و ارتقای کارکنان دولت است.

- اعطای مدرک در حوزه مدارک آموزش تخصصی توسط سازمان دار القرآن الکریم: این حوزه شامل رشته های مختلفی از جمله روخوانی، روان خوانی، ترجمه و مفاهیم، تجوید، صوت و لحن، تفسیر، حفظ و تربیت معلم پیش دبستانی به صورت مدرک معلمی و مدرسی است. منظور از مدرسی، آموزش کسانی است که روش تدریس این دروس را به معلمان آموزش می دهند.

- اعطای مدرک در حوزه تربیت ممتحن توسط سازمان دار القرآن الکریم: در دوره‌های تربیت معلم به افرادی جهت برگزاری آموزن‌های شفاهی نیاز است که دوره تربیت کادری متخصص برای آن در استان‌ها طراحی شده که نیاز به اعزام افراد از مرکز جهت اخذ آزمون‌های روش تدریس و قرائت نباشد؛ این افراد با عنوان ممتحن شناخته می‌شوند.
- اعطای مدرک در حوزه داوری قرآن توسط سازمان دار القرآن الکریم
- اعطای مدرک تخصصی حافظان قرآن کریم توسط سازمان دار القرآن الکریم: این مدرک همراه با امضای رئیس سازمان تبلیغات اسلامی و وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده و به پنج رده تقسیم شده و معادل مدارک، کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا است و در ادارات دولتی قابل استفاده می‌باشد. (<http://arzyabi.shora.ir>)

مسابقات علوم دینی

مسابقات علوم دینی با هدف تعیین بهترین قاری، انتخاب قاریان برتر جهت تشکیل گروه قرآنی، بزرگداشت روز خاص، ترویج و توسعه و گسترش علوم دینی در فضای مجازی و شرکت در مسابقات بین‌المللی برگزار می‌گردد.

از جمله شرایط شرکت کنندگان در این مسابقات، بهره‌مندی از سطح مهارتی و توانایی متقاضیان شرکت در مسابقه و سن و تعداد گروه‌ها و نفرات است که بودجه آن در مسابقات رسمی به صورت مصوب شده و در مسابقات غیر رسمی از طریق نهادها، سازمان‌ها و علاقه‌مندان به مباحث قرآنی یا اعضای شرکت کننده در مسابقات تأمین می‌شود. همچنین مکان و زمان برگزاری مسابقات در زمان‌های اعلام شده در طول سال و به صورت مجازی و یا در مرحله نیمه نهایی به صورت مجازی برگزار می‌گردد.

امکانات و تجهیزات لازم به منظور شرکت در مسابقات دینی از طریق سامانه اطلاع رسانی مسابقات تأمین می شود و داوران مسابقه نیز کارشناسان حوزه علوم دینی هستند که در سطوح مختلف سنی توسط سامانه پذیرفته می شوند و یا داورانی هستند که دوره های مربوطه را از طریق سامانه، طی کرده باشند. از جمله مهم ترین مسابقات قرآنی که در نظام آموزش و پرورش اجرا می شود، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- مسابقات قرآن دانش آموزی: این مسابقات با شرکت بیش از ۴ میلیون دانش آموز و در رشته های قرائت، حفظ، مفاهیم و تفسیر برگزار می شود و در زمره فعالیت های پرورشی قرار می گیرد.
- مسابقات قرآن فرهنگیان: این مسابقات برای اولین بار در سال ۱۳۹۵ در مشهد و با حضور ۲۵۶ فرهنگی در رشته های حفظ قرائت قرآن کریم برگزار شد؛ مسابقاتی که از فعالیت های تحولی این حوزه به شمار می رود.
- مسابقات بین المللی دانش آموزی: این مسابقات در سطح دانش آموزان جهان اسلام و از جمله رویدادهای مهم وزارت آموزش و پرورش است که تاکنون چهار دوره آن در دو رشته حفظ و قرائت برگزار شده و دوره پنجم نیز پس از ۲۰ سال تأخیر احیا شده و در سال ۱۳۹۶ برگزار می شود.
- مسابقات اذان، احکام و انشای نماز دانش آموزی: این مسابقات در چهار مرحله آموزشگاهی، منطقه ای، استانی و کشوری و با حضور دانش آموزان پسر و دختر دوره متوسطه دوم و مسابقات اذان، ویژه پسران برگزار می گردد و همه ساله بیش از ۲ میلیون نفر در سطح مدرسه تا مرحله کشوری، در این مسابقات شرکت می کنند.
- برنامه اسرا: این برنامه با رویکردهای مسابقه تقلیدی از قرائت شرکت کنندگان از برنامه های سیمای شبکه قرآن است.

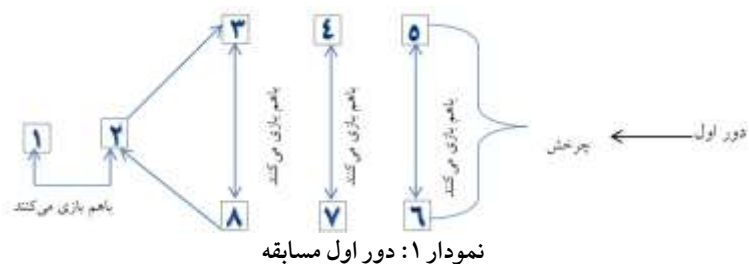
مطالعه موردی: جدول دوره‌ای مسابقات

در انتهای این پژوهش، یکی از منصفانه‌ترین اشکال برگزاری مسابقات قرآنی که جدول دوره‌ای است، با توجه به اهمیت آن تبیین می‌شود.

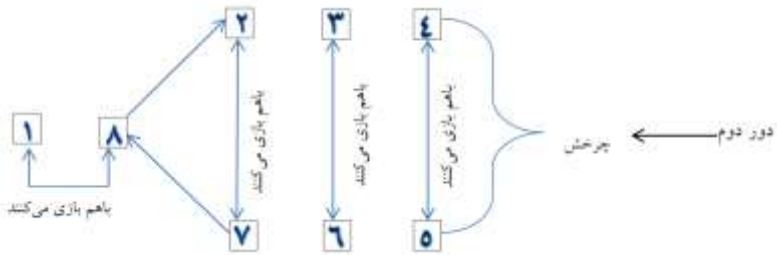
از جمله مزایای این روش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- مشخص شدن رتبه‌بندی تمامی شرکت‌کنندگان در پایان مسابقه
 - طولانی بودن فصل مسابقات
 - بهره‌مندی از انگیزه تمرین میان شرکت‌کنندگان در طول فصل مسابقه
 - زمان‌بندی و از پیش تعیین شدن برنامه دقیق مسابقه
- در ادامه و به منظور فهم بهتر این روش از مسابقه، در قالب یک مثال مسابقه عینی که تعداد شرکت‌کنندگان یا گروه‌ها در جدول دوره‌ای زوج باشد، مراحل ترسیم و اجرا تشریح می‌شود:

- اگر تعداد شرکت‌کنندگان برابر با ۸ باشد، اولین دوره مسابقات به صورت زیر خواهد بود:

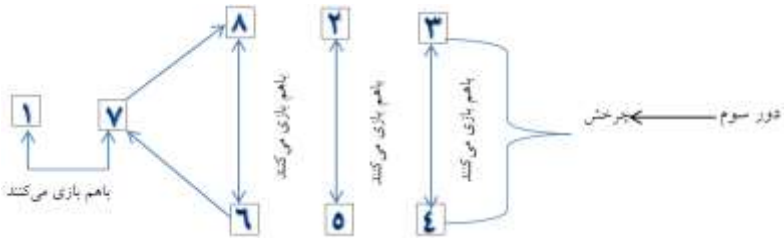

بر این اساس در اولین دوره، شماره‌های (۱و۲)، (۳و۴)، (۵و۶)، (۷و۸) با هم مسابقه می‌دهند:

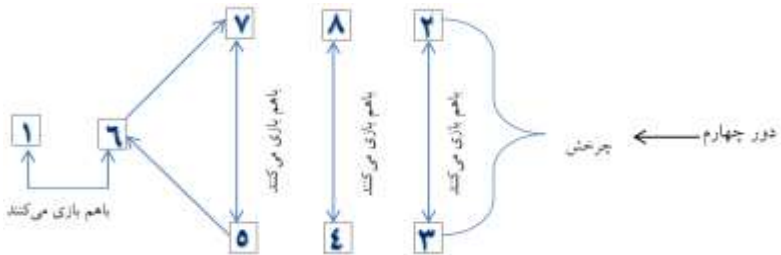
نمودار ۲: دور دوم مسابقه

در دور دوم، شماره‌های (۱و۸)، (۲و۷)، (۳و۶)، (۴و۵) با هم مسابقه می‌دهند:

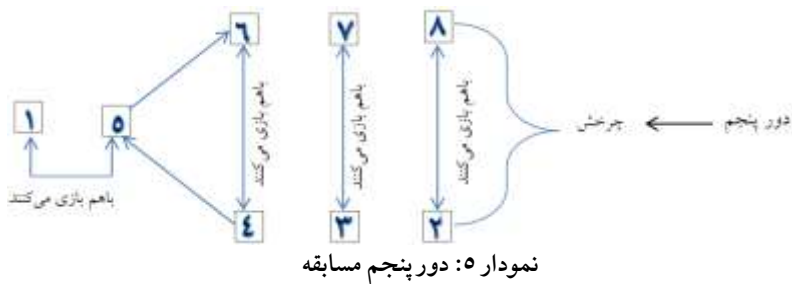
نمودار ۳: دور سوم مسابقه

در دور سوم، شماره‌های (۱و۷)، (۲و۵)، (۳و۴)، (۶و۸) با هم مسابقه می‌دهند:

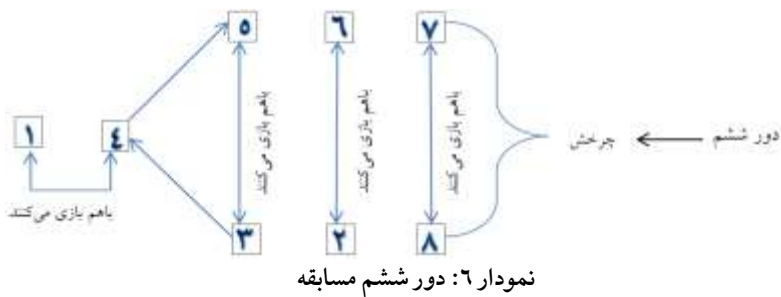

نمودار ۴: دور چهارم مسابقه

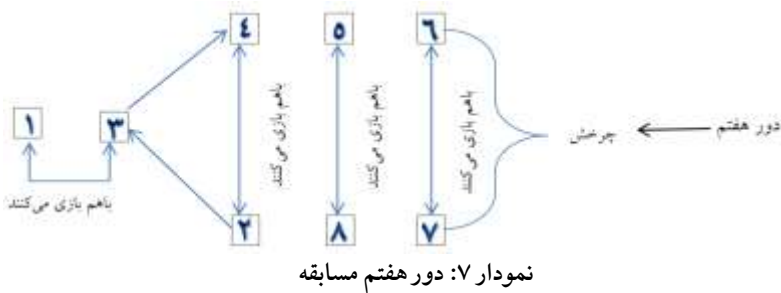
در دور چهارم، شماره‌های (۱و۶)، (۲و۷)، (۳و۵)، (۴و۸) با هم مسابقه می‌دهند:

در دور پنجم، شماره‌های (۱و۵)، (۶و۴)، (۷و۳)، (۸و۲) با هم مسابقه می‌دهند:

در دور ششم، شماره‌های (۱و۴)، (۵و۳)، (۶و۲)، (۷و۸) با هم مسابقه می‌دهند:

در دور هفتم، شماره‌های (۱و۳)، (۴و۲)، (۵و۸)، (۶و۷) با هم مسابقه می‌دهند:

طریق محاسبه نتیجه مسابقات نیز به این صورت است که برای ثبت نتیجه مسابقات، جدول ویژه‌ای ترسیم می‌شود. در این جدول که در زیر نمایش داده شده، نام شرکت کننده در ستون افقی و عمودی جدول ثبت شده و خانه مربوط به شرکت کننده هاشور زده می‌شود.

جدول ۱: جدول ویژه مسابقات

	ایران	عربستان	مصر	لیبی	تونس	عراق	اردن	آلمان
ایران								
عربستان								
مصر								
لیبی								
تونس								
عراق								
اردن								
آلمان								

از طرف دیگر، به منظور تعیین پیشرفت شرکت کنندگان، بعد از هر مسابقه کارنامه‌ای برای افراد صادر می‌شود تا از نظر کارشناسان، نقاط قوت و ضعف خود را برای آمادگی بیشتر در مسابقات بعدی بشناسد.

روش ثبت امتیازات نیز به این صورت است که در مسابقات، دوره‌های پس از برگزاری هر دوره و نتایج هر دور مسابقه طبق قرارداد مشخص می‌شود و به نتایج کسب شده توسط شرکت کنندگان، امتیازاتی تعلق می‌گیرد؛ به عنوان مثال در هر مسابقه، مفاهیم امتیاز ۳ برای نمرات ۲۰-۱۸، امتیاز ۲ برای نمرات ۱۸-۱۶ و امتیاز ۱ برای نمرات ۱۶-۱۴ است.

بر این اساس و با توجه به تعداد گروه‌های شرکت کننده، جدولی برای ثبت امتیازات در نظر گرفته می‌شود که دارای ستون‌هایی است و در هر ستون، موضوع درج می‌شود. این ستون‌ها از سمت راست نامگذاری می‌شود و ترتیب آن به صورت زیر است:

جدول ۲: ثبت امتیازات

ردیف	اسامی شرکت کنندگان	تعداد مسابقه	تعداد امتیازات قابل قبول	امتیازات غیر قابل قبول	جمع امتیازات

۱. رتبه با ردیف شرکت کنندگان در اولین ستون جدول ثبت می‌شود.
۲. اسامی شرکت کنندگان در ستون دوم وارد می‌شود که ممکن است پس از برگزاری هر دور و کسب امتیازات مربوط به شرکت کنندگان، جابجایی صورت گیرد.
۳. در ستون سوم جدول به تعداد مسابقات مربوط می‌شود.
۴. در ستون چهارم تعداد امتیازات قابل قبول وارد می‌شود.
۵. در ستون پنجم تعداد امتیازات غیر قابل قبول وارد می‌شود.
۶. در ستون ششم، جمع امتیازات هر گروه ثبت می‌شود. (میرزاده، ۱۳۹۱: ۳۱)

نتیجه‌گیری

از نتایج این پژوهش، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ارائه آموزش نیروی انسانی مورد نیاز به مدیران مرکز، استادان و مشاوران مراکز مجری آموزش مجازی و عوامل اجرایی در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات، مدیریت و برنامه‌ریزی در آموزش مجازی، روش‌ها و فنون کار در کلاس‌های رفع اشکال و پیشرفت تحصیلی فراگیران و نیز روش‌های استفاده از سامانه
- ارائه الگوی مناسب بهره‌گیری مطلوب از فناوری‌ها و رسانه‌های آموزشی به منظور غنی‌سازی منابع آموزش مراکز علمی
- تعریف نیازهای فراگیران و فراهم نمودن زمینه و شرایط لازم و تعریف منابع لازم به منظور برآورده کردن نیازهای آنها با بهره‌گیری از شیوه‌های متنوع آموزش مجازی
- رشد و گسترش تألیف و آماده‌سازی کتاب‌های خودآموز بر اساس نیاز آموزشی مراکز مجری و ارتقای کیفیت محتوای آموزشی آنها
- ایجاد بستر ارتباطی مناسب شبکه‌های محلی متصل به اینترنت و راه‌اندازی مرکز داده‌ها مطابق با استانداردهای متعارف
- جذب نیروی انسانی مجرب و آشنا با نگهداری ساماندهی نرم افزارها و پایگاه‌های داده با محتوای چندرسانه‌ای
- طراحی و تولید سامانه نرم افزارهای موجود شامل سامانه تولید محتوای الکترونیک، سامانه مدیریت دوره مجازی و سامانه مدیریت آموزش مجازی
- تولید محتوای الکترونیکی با تکیه بر رسانه‌های دیداری و سامانه‌های تعاملی با توجه به شناخت فراگیران سامانه در انطباق با استانداردها و

- الگوهای قابل قبول و آشنایی با استانداردهای آموزش الکترونیکی و توجه به روند تغییرات آن
- طراحی کمیته برگزاری مسابقات در تمامی مراحل ثبت نام، مسابقات، داوری و کارنامه مسابقات
 - صدور مدارک بین المللی و تهیه نرم افزارهای علوم دینی
 - ساماندهی مبلغان جهت اعزام تبلیغی به کشورهای مقصد.

فهرست منابع

۱. آتشک، محمد (۱۳۸۸). مدل‌های طراحی آموزش مجازی. دومین کنفرانس بین المللی شهر الکترونیک. تهران: پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی.
۲. ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۸۶). انتقال از دانشگاه آموزش از راه دور سنتی به دانشگاه مجازی: نوآوری و چالش تغییر (مطالعه موردی). پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۴۳: ۱۳۴-۱۱۳.
۳. باستان‌فر، امیره (۱۳۸۸). بررسی روش‌های موجود تولید محتوای آموزش الکترونیکی و شیوه‌های مؤثر در فرایند تولید. اولین کنفرانس دانشجویی آموزش الکترونیکی. تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۴. عطاران، محمد رضا (۱۳۸۶). دانشگاه مجازی: بازخوانی روایت‌های موجود. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۴۳: ۷۳-۵۳.
۵. فیضی، کامران (۱۳۸۲). مسائل و راه‌کارهای تشکیل دانشگاه‌های اینترنتی در ایران. مطالعات مدیریت (بهبود و تحول). دوره ۵. شماره ۳۸-۳۷: ۱۳۴-۱۱۷.
۶. میرزاده، میرمسعود (۱۳۹۱). جدول مسابقات ورزشی. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی.

7. D'Antoni, Susan (2006). **The Virtual University: Models and Messages Lessons from Case Studies**. UN: UNESCO.
8. Hopkins, John (2004). **International Society for Technology Education**. London: Rutledge
9. http://mobaleghan.com/page/%D8%AD%D9%88%D8%B2%D9%87_9632
10. Mueller, Daniel. and Stefant Strohmeier (2010). **Design Characteristics of Virtual Learning Environments: An Expert Study**. International Journal of Training and Development: Vol. 14 (Issue. 3): 209-222.
11. <http://arzyabi.shora.ir>
12. <http://www.isna.ir/news/96010300649>
13. <http://www.mums.ac.ir/elearning/fa/ecourse>
14. <http://94.182.218.18/Portal/PublicKnowledge/E-Learning/ELearning.aspx>

الگوسازی مواجهه حوزه‌های علمیه با فضای مجازی به ابتدای سیره امام رضا علیه السلام در مناظرات تحمیلی مأمون عباسی

نویسنده: سید ابوالفضل حسینی پور (ایران)^۱

پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۱۱

دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۰۷

چکیده

دستیابی به الگوی مشخص در مواجهه با پدیده‌های نوظهور- همواره- یکی از دغدغه‌های حوزه‌های علمیه بوده است که امروزه یکی از این پدیده‌ها فضای مجازی است؛ در این میان، از بهترین راه‌ها برای دستیابی به نحوه مواجهه صحیح با فضای مجازی را می‌توان از سیره ائمه معصومین علیهم السلام الگوگیری کرد. با بررسی زمان اهل بیت علیهم السلام می‌توان برهه‌هایی شبیه به این برهه را پیدا کرد و از عملکرد ایشان راه‌حل مناسبی برای این زمان پیدا کرد. مناظرات تحمیلی امام رضا علیه السلام در دربار مأمون عباسی از برهه‌هایی است که می‌تواند برای این موضوع راهگشا باشد. حضرت با برخورد مناسبی که با این پیشامد داشتند، توانستند این مناظرات را به درستی مدیریت کنند؛ به طوری که مأمون، ادامه مناظرات را به ضرر خود دید. بنابراین نحوه مواجهه و مدیریت حضرت در مناظرات می‌تواند الگویی برای حوزه‌های علمیه در مواجهه با فضای مجازی نیز باشد؛ به نحوی که فضای مجازی را از تهدید به فرصت تبدیل کند.

واژگان کلیدی: سیره مناظراتی امام رضا علیه السلام، حوزه‌های علمیه، فضای مجازی

۱. کارشناس کلام اسلامی، گروه کلام اسلامی، مرکز تخصصی علم کلام، مؤسسه امام صادق علیه السلام،

قم، ایران، hoseinipoor313@gmail.com

مقدمه

در عصر معاصر، آرای متفاوتی در مواجهه جامعه دینی با فضای مجازی وجود دارد؛ عده‌ای فضای مجازی را لازمه زندگی عصر نوین می‌دانند و معتقدند باید مدرنیته را با تمام شئون آن پذیرفت که ارتباطات مدرن و فضاهاى مجازی نیز از بارزترین این شئون است.

دقت در ادبیات برخی از این قائلین، نوعی وادادگی فرهنگی را القا می‌کند؛ آنها با آوردن مثال‌هایی، سعی می‌کنند مقاومت فرهنگی را عبث جلوه داده و تسلیم شدن در برابر فرهنگ تحمیلی غرب را معقولانه‌ترین روش بدانند. در طرف مقابل، عده‌ای فضای مجازی را فضایی مسموم و وسیله‌ای برای استعمار نوین می‌دانند (زین العابدین، ۱۳۹۴: ۱۲۳-۱۲۲) و با آوردن مثال‌هایی، ضررهای فضای مجازی را بر می‌شمرند و فضای مجازی را توطئه‌ای برای استعمار فرهنگی غرب می‌دانند. بسیاری از طرفداران این گروه، کنار گذاشتن و دوری مطلق و یا بسیار محدود فضای مجازی را تنها راه در امان ماندن از این پدیده می‌دانند.

در این فضا حوزه علمیه به عنوان یکی از مهم‌ترین نقش آفرینان فضای فرهنگی، به دنبال یک راه‌حل علمیماتی واقعی است؛ لذا سؤال اصلی این پژوهش این است که آیا می‌توان با استفاده از سیره اهل بیت علیهم‌السلام راه‌حل مناسبی در برابر این پدیده استخراج نمود و آیا اهل بیت علیهم‌السلام در طول ۲۵۰ سال حضورشان، شبیه چنین مشکلی داشته‌اند و اگر بوده، عکس العمل ایشان چه بوده است؟

به نظر می‌رسد جهت پاسخ به این سؤال راهبردی، بررسی روش امام رضا علیه‌السلام در مناظرات می‌تواند الگویی مناسب برای این زمان باشد. مناظراتی که علاوه بر غنای محتوایی، جلوه‌هایی از تعامل و رفتارهای حضرت را در بردارد؛ لذا در این مقاله سعی می‌شود شاخص‌های رفتاری حضرت در مواجهه با مناظرات استخراج شود و از آن الگویی مناسب برای مواجهه حوزه‌های علمیه با فضای مجازی ارائه شود.

وضعیت فرهنگی عصر امام رضا علیه السلام

عصر امام رضا علیه السلام طوفانی‌ترین عصر فکری برای مکتب تشیع بوده است. کیفیت شهادت امام موسی بن جعفر علیه السلام و شبهه‌پراکنی برخی، زمینه پیدایش و رشد فرقه واقفیه را میان شیعیان به وجود آورد.

از طرف دیگر، فعالیت مترجمان و ترجمه آثار یونانی که از پایان عصر بنی امیه شروع شده بود، اثر کرده و افکار انحرافی آنها در جامعه اسلامی رسوخ یافته است. آزادی سیاسی نیز همراه با کار فرهنگی که با تضعیف بنی امیه و ابتدای روی کار آمدن بنی عباس در جامعه شروع شده بود، نتایج خود را به بار آورده بود. (ربانی گلپایگانی، ۱۳۹۲: ۹۰-۸۹)

مأمون که شخصیتی عقل‌گرا و معتزلی از خود به نمایش گذاشته بود، برای آشفته‌تر کردن جو فکری جامعه از فرقه‌های کلامی غیر مسلمان نیز کمک می‌گرفت. (مرتضوی، ۱۳۷۵: ۲۱۲)

یکی از اقدامات وی تشکیل جلسات مناظره جهت تخریب جایگاه معنوی و علمی امام بود؛ هر چند حضرت تا قبل از ورود اجباری به دربار مأمون مناظرات زیادی با نحله‌های گوناگون داشتند، اما این مناظرات نه برای آشکار شدن حق، بلکه به تصریح خود مأمون، برای شکست امام در مناظرات در نظر گرفته شده بود؛ (صدوق، ۱۳۷۹، ج: ۱، ۱۷۹) لذا مأمون در صدد بود با شکست حضرت در مناظرات، بهره‌برداری‌های فراوانی از لحاظ سیاسی و فکری برای خود داشته باشد.

در چنین وضعیتی، پرسش اصلی این تحقیق عبارت است از اینکه امام رضا علیه السلام چگونه با این رویداد مواجه شدند؟

تحلیل روش امام رضا علیه السلام در مواجهه با مناظرات تحمیلی

با توصیفات انجام شده در بخش قبل، اگر حضرت رضا علیه السلام در برابر تشکیل جلسات مناظره مقاومت می‌کردند، سبب منزوی شدن ایشان و مقدمه بهره‌برداری‌های خصمانه مأمون می‌شد.

بر این اساس، حضرت با درک صحیح از شرایط موجود سعی در تغییر وضعیت به نفع خود کردند؛ لذا با توجه به وضع نامطلوب موجود، سعی کردند در این عرصه حرکت فعالانه داشته باشند. همچنین با انگیزه و جدیت پا به عرصه مناظرات گذاشتند و میدانی که برای تهدید ایشان تدارک دیده بود، به میدان تبلیغ اهداف خودشان تبدیل کردند.

این بیان به نوفلی - از نزدیکان حضرت - قبل از مناظره معروف مرو، نشان از جدیت نسبت مناظرات و تصمیم به عوض کردن فضا به نفع خود دارد:

هنگامی یهودیان، مسیحیان، صابان، زرتشتیان و رومیان را با منطق خودشان شکست دهم، مأمون در می‌یابد جایگاهی که او بر آن تکیه زده سزاوار وی نیست و وی را از تشکیل جلسات مناظره پشیمان خواهد کرد. (صدوق، ۱۳۷۹، ج ۱: ۱۵۶)

به طور کلی، حضرت در مناظرات ضمن برقراری ارتباط با بزرگان ادیان و مذاهب گوناگون، استدلال آنها را باطل کرده و حقانیت اسلام و ولایت را ثابت می‌نمودند.

(مدرسی، ۱۳۷۲: ۲۶۳ و ۲۵۱)

نمونه‌ای از این شگرد را می‌توان در مناظره با عمران صابی پیدا کرد. عمران صابی همان فردی است که در همان مجلس و در مقابل مأمون، مسلمان شد و مورد تفقد حضرت قرار گرفت و وی را مأمور صدقات بلخ کرد.

در تاریخ چنین آمده است:

عمران که در علوم عقلی تبحر زیادی داشت، بعد از مسلمان شدن به پرسش‌ها و شبهات دینی مردم پاسخ می‌داد؛ (طبرسی، ۱۴۹۱، ج ۲: ۴۵۱) لذا نیرویی که با هزینه فراوان برای شکست حضرت آورده شده بود، با تدبیر صحیح به نیرویی خودی و کارآمد تبدیل شد و این به معنای تبدیل تهدید فرهنگی به فرصت فرهنگی است. همین حرکت‌های امام باعث شد مأمون حيله‌اش را به ضرر خود بداند و از تصمیم خود پشیمان شود و حتی تصمیم به شهادت ایشان بگیرد. (جعفر مرتضی عاملی، ۱۴۱۶: ۳۷۶)

بیان این نکته نیز لازم است که موفقیت حضرت در گرو داشتن دو عنصر اخلاق و نیازسنجی مخاطب بود که در مناظراتشان به نحو احسن رعایت می‌کردند. (حسینی‌پور، ۱۳۸۶: ۱۱۱-۸۱)

به عنوان مثال؛ نه تنها به زبان مخاطبان صحبت می‌کردند، بلکه حتی فصیح‌ترین جملات آن‌گوش را نیز به کار می‌بردند؛ هم‌چنان که در مناظره بزرگ مرو که سران ادیان و مذاهب مختلف جمع شده بودند، این اصل دارای نمود چشمگیری بود. حضرت نه تنها به گویش افراد مناظره کننده سخن می‌گفتند؛ بلکه کتاب دینی آنها را نیز با لهجه خودشان می‌خواندند؛ مانند خواندن تورات که حضرت به گونه‌ای تلاوت نمودند که یهودی با شنیدن تلاوت و صوت آن حضرت در احساسات خود غرق شد و جسم خود را به راست و چپ حرکت می‌داد. (صدوق، ۱۳۷۹، ج ۱: ۱۵۹)

این ویژگی حضرت را اباصلت هروی چنین نقل می‌کند:

«كان الرضا يُكَلِّمُ الناسَ بِلُغَاتِهِمْ وكان والله افصح الناس واعلمهم بكل لسانٍ ولغةٍ»؛ حضرت رضا با مردم به زبان خودشان سخن می‌گفت، به خدا سوگند او فصیح‌ترین مردم و داناترین آنان به هر زبان و لغت بود. (طبرسی، ۱۳۸۹: ۳۳۲)

روش‌های سنجیده حضرت به گونه‌ای بود که توانستند مناظرات را مدیریت کنند و تهدید سوء استفاده مأمون از شخصیت خود را به فرصتی برای تعامل و گفتگو با ادیان و مکاتب مختلف تبدیل کنند.

در همین ارتباط، علامه عسکری معتقد است مناظرات امام رضا علیه السلام به گونه‌ای مؤثر و به نفع مکتب ولایت شد که امامان بعد ایشان به ابن الرضا معروف شدند و امامت اهل بیت علیهم السلام بیش از پیش تثبیت شد. (عسکری، ۱۳۹۱، ج ۲: ۱۹۲)

تطبیق روش امام رضا علیه السلام بر مواجهه با فضای مجازی

به نظر می‌رسد با بررسی روش مواجهه حضرت با مناظرات در دربار مأمون، می‌توان الگوی مناسبی برای حوزه‌های علمیه در مواجهه با فضای مجازی پیدا کرد که قرائن این مدعا نیز به شرح زیر است:

- مأمون مناظرات را برای شکستن وجهه معنوی امام ترتیب داده بود؛ در این زمان نیز دشمنان، فضای مجازی را وسیله‌ای برای تهدید دین در نظر گرفته‌اند.
- حضرت چاره‌ای جز ورود به مناظرات نداشتند؛ در این زمان نیز تلاش برای جلوگیری از ورود مردم به خصوص جوانان به این عرصه بیهوده است، پس باید کار فکری دیگری کرد.
- حضرت با عملکرد عالمانه، عرصه مناظرات را تبدیل به فرصت تبلیغ دین کردند؛ در این زمان نیز تنها راه، پذیرش شرایط موجود و حضور فعالانه برای تغییر تهدید به فرصت است.

بنابراین، لازم است حوزه‌های علمیه به طور فراگیر و با سرعت این واقعیت را پذیرفته و به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که این تهدید به فرصت تبدیل شود؛ البته تحقق این مطلب در گرو حضور فعالانه و هوشمندانه حوزه‌های علمیه در این فضا است. به بیان دیگر، هر طلبه و استاد و اندیشه‌ور حوزوی خود را موظف بداند در

این عرصه حضور داشته باشد و نقشی اساسی ایفا کند که این نقش در دو حوزه سلبی و ایجابی قابل بررسی است:

- نقش ایجابی به این معناست که حوزویان با درک شرایط زمان و مخاطب، تولید محتوا داشته باشند و این‌گونه نباشد که تنها در حالت دفاع، شبهات را پاسخ دهند؛ بلکه همسان با روش مناظراتی امام رضا علیه السلام به تبلیغ مکتب اسلام و تشیع پردازند و فرهنگ غرب و شرق را عالمانه بررسی نقد کنند.
- نقش سلبی به این معناست که حوزویان باید هجمه‌های اعتقادی و اجتماعی را پاسخ دهند و شبهه‌ای در عرصه فضای مجازی بی‌پاسخ بماند؛ بلکه می‌توان این فضا را در اندک زمانی به نفع اسلام و دیانت تغییر داد و عرصه جدیدی برای تبلیغ اسلام ناب و معارف اهل بیت علیهم السلام باز نمود.

تجربه‌هایی از حضور فعالانه در فضای مجازی نشان می‌دهد تأثیرگذاری آن به اندازه‌ای بوده که دشمنان را نگران و آنها را مجبور به انفعال کرده است؛ مانند فیلم «محمد رسول الله» به کارگردانی مجید مجیدی که در یوتیوب در مدت زمان کوتاهی، بیش از پانصد هزار بار دانلود شد و همین امر باعث شد دامنه این فیلم را از دسترس خارج کنند. (<http://www.mizanonline.ir/fa/news/91285>)

این روند اگر در سطح وسیعی صورت گیرد، نوید تحولی جدید خواهد بود و می‌توان ادعا کرد فضای مجازی از یک تهدید فرهنگی به فرصتی فرهنگی تبدیل شده است؛ پس باید توجه داشت هر چند راه‌اندازی اینترنت ملی که در این زمان مورد بحث و گفتگو است، می‌تواند روند هجمه‌ها و تهدیدات را در فضای مجازی تا حد زیادی کنترل کند، اما اگر شبهات و سؤالات در این فضا جواب داده نشود، این پیام را به مخاطب القا می‌کند که نظام و حوزه‌های علمیه از سر استیصال و عدم

توانایی جواب به پرسش‌ها و نیازهای جوانان، ناگزیر به راه‌اندازی اینترنت ملی شده و این به معنای شکست در جبهه نبرد فرهنگی است.

بر این اساس، ورود جدی حوزویان به عرصه فضای مجازی علاوه بر پاسخگویی و تبلیغ، می‌تواند همانند مناظرات امام رضا علیه السلام دارای اثرهای تعاملی نیز باشد؛ زیرا بسیاری از مخاطبان فضای مجازی، نخبگان و خواص جامعه هستند.

از طرفی، اگر ارتباط حوزویان به صورت سازنده و هدفمند باشد، زمینه‌ساز تحولات جدیدی در دانشگاه و حوزه علمیه و به دنبال آن علوم انسانی است؛ چرا که طرح مباحث و اشکالاتی که در این فضا صورت می‌گیرد، حوزویان را به تلاش برای جواب و تولید محتوا و این دارد و این خود، عرصه‌های جدیدی برای حوزویان خواهد گشود.

به طور کلی پیشرفت علوم در پی اشکال و جواب بوده است؛ هم‌چنان که شهید مطهری پیشرفت علم فلسفه را مرهون اشکال‌های متکلمین می‌داند:

متکلمین در بسیاری از مسائل فلسفه خیلی ناخن می‌زده‌اند و به فلاسفه

اشکال می‌کرده‌اند. متکلمین یک سلسله مسائلی را طرح کردند که راهی

برای مسائل جدید فلسفی گشوده است. (مطهری، ۱۳۷۹، ج ۹: ۶۰)

مطلب دیگر آن‌که حضور حوزویان در فضای مجازی باید سنجیده و عالمانه

باشد؛ چرا که فضای مجازی همان‌گونه که برای دیگران آسیب‌هایی داشته، می‌تواند

برای حوزویان نیز آسیب‌زا باشد. (ر. ک: جهانگیر، ۱۳۸۱: ۲۴۲-۲۳۸)

از جمله این آسیب‌ها می‌توان به افراط حضور در فضای مجازی و غافل ماندن

از دیگر عرصه‌ها و یا منحرف شدن و انفعال در برابر شبهات، اشاره کرد که نیازمند

برنامه‌ریزی و استفاده از علم و تجربه افراد آگاه است.

به تعبیر مقام معظم رهبری:

فضای مجازی یک تهدید و دو فرصت است؛ یک تهدید است از این جهت که وسیله‌ای برای شبهه‌پراکنی معاندین شده و دو فرصت است از این جهت که اولاً به شبهات رایج در جامعه می‌توان آگاهی یافت و ثانیاً این فضا را برای رفع شبهات به خدمت گرفت؛ پس باید با برنامه‌ریزی، حداکثر استفاده را از این دو فرصت برد. (خط حزب الله، ۱/۱۳۸۶)

نتیجه‌گیری

رفتار امام رضا علیه السلام در مناظراتی که در دربار مأمون برگزار شد، برای این زمان راهگشا است. در این زمان حوزه‌های علمیه باید همچون حضرت، شرایط وضع موجود را بپذیرند و سپس با حضور فعالانه در این عرصه، سعی در تغییر آن به نفع جریان دینی داشته باشند؛ لذا لازم است هر دانش‌پژوه حوزوی خود را موظف بداند در عرصه فضای مجازی حضور داشته باشد و با ابتکارهایی که دارند، عرصه تبلیغی جدیدی بگشایند. به نظر می‌رسد این امر در مدتی اندک می‌تواند ثمرات زیادی به همراه داشته باشد.

فهرست منابع

۱. طبرسی، أحمد بن علی (۱۴۹۱). الإحتجاج علی أهل اللجاج. بتصحيح محمد باقر خراسان. مشهد: نشر مرتضی.
۲. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۸۹). إعلام الوری بأعلام الهدی. چاپ ۳. تهران: نشر اسلامیه.
۳. جعفر مرتضی عاملی (۱۴۱۶). الحیاة السیاسیة للإمام الرضا علیه السلام. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۴. جهانگیر، عیسی (۱۳۸۱). شیعه در فضای سایبری. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره.
۵. حسینی‌پور، سید ابوالفضل (۱۳۸۶). روش‌شناسی مناظرات امام رضا علیه السلام. مجموعه مقالات نخستین همایش جلوه‌های معرفتی در مناظرات و بیانات رضوی. زنجان: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۶. ربانی گلپایگانی، علی (۱۳۹۲). درآمدی بر شیعه‌شناسی. چاپ ۳. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله.
۷. زین العابدین، یوسف (۱۳۹۴). فضای مجازی و تحولات جغرافیای سیاسی. تهران: انتشارات انتخاب.
۸. صدوق (۱۳۷۹). عیون أخبار الرضا. تهران: نشر جهان.
۹. عسکری، سید مرتضی (۱۳۹۱). نقش ائمه در احیای دین. تهران: مرکز فرهنگی انتشارات منیر.
۱۰. مدرسی، سید محمد تقی (۱۳۷۲). امامان شیعه و جنبش‌های مکتبی. ترجمه حمید رضا آژیر. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
۱۱. مرتضوی، سید محمد (۱۳۷۵). نهضت کلامی در عصر امام رضا علیه السلام. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۲. مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). مجموعه آثار شهید مطهری. تهران: انتشارات صدرا.
۱۳. نشریه خط حزب الله (۱۳۸۶).

تبیین ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بررسی آن از منظر فقه امامیه

نویسندگان: هادی جعفریان (ایران)^۱، محمد سمیعانی (ایران)^۲

پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲۱

دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۲۳

چکیده

در عصر حاضر، رایانه و اینترنت به عنوان فناوری‌های جدید رسانه‌ای از جایگاه بالایی میان جوامع بشری و به تبع آن در کشورهای اسلامی برخوردارند؛ از جمله رویدادهای روزمره در بستر اینترنت و فضای مجازی، ارتباطات گسترده کاربران با یکدیگر است که با عنایت به اینکه اصل ارتباط با نامحرم در بستر فضای واقعی و ملموس از لحاظ شرعی واضح بوده و حدود آن نیز در شرع مشخص است؛ مسئله قابل تأمل در این پژوهش، تبیین دیدگاه فقه پیرامون ارتباط با نامحرم در بستر فضای مجازی بوده است. با این وصف هدف از پژوهش حاضر، بررسی مقتضای تحریم ارتباط با نامحرم در فضای مجازی است. این پژوهش که به روش توصیفی صورت گرفته، پس از بررسی فرایند ارتباط و نحوه تعامل در محیط مجازی، انحا و صور معاشرت بیان شده را از دیدگاه فقه امامیه مورد فحص و بررسی قرار داده است.

واژگان کلیدی: ارتباط با نامحرم، فقه امامیه، فضای مجازی

مقدمه

پیدایش فضای مجازی^۳ در چند دهه اخیر از بزرگترین نمادهای تحول جهانی است؛ رخدادی که تأثیرات آن هر روز در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی،

۱. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه الهیات و معارف اسلامی، دانشکده الهیات

و علوم اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، jafarian1367@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، گروه علوم ارتباطات و علوم اجتماعی، دانشکده علوم

ارتباطات و مطالعات رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، m_samieany@yahoo.com

سیاسی، امنیتی و دفاعی در عرصه ملی و بین المللی نمود بیشتری پیدا می‌کند.
(مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴)

از طرفی، هر گونه تغییر و تحول در دنیای کنونی به دلیل پیچیدگی فعالیت‌های انسانی، آثار و پیامدهایی به همراه خواهد داشت؛ به گونه‌ای که با اختراع وسیله‌ای جدید در کنار استفاده صحیح و مشروع از آن، همواره امکان سوءاستفاده‌ها وجود دارد. در این میان، فضای مجازی همانند هر مقوله دیگری که در عالم واقع وجود دارد، باید از منظر تهدید و فرصت، توأمآ دیده شود.

فضای مجازی، سکه‌ای است که باید دو روی آن را باهم دید؛ رویی که ناظر به فرصت‌ها و نقاط قوت آن بوده و روی دیگر که ناظر به تهدیدهای این فضا است؛ لذا شناخت صحیح اینترنت و به تبع آن استفاده‌ی صحیح و در عین حال حداکثری از این پدیده دنیای مدرن، مستلزم شناخت و سپس لحاظ کردن هر دو روی سکه است. (حیدری، ۱۳۹۲: ۱۷)

فضای سایبری که ماحصل پیشرفت‌های علمی و صنعتی در قرون اخیر است، از این قاعده مستثنی نبوده و آثاری به صورت مثبت و منفی در زندگی بشر وارد نموده است که ضرورت مطالعه آن را انکارناپذیر می‌نمایاند. (فضلی، ۱۳۸۹: ۲۲)

با توجه به اینکه امروزه فضای مجازی بستری برای تعامل و ارتباط میان اقشار جامعه مبدل شده است، از مهمترین مسائلی که این روزها جامعه اسلامی را تهدید می‌نماید، شکسته شدن قبح ارتباط با نامحرم است.

از سوی دیگر، حذف اینترنت از زندگی انسان امروز محال است و مانند حذف آب، برق، گاز و تلفن است که نمی‌شود؛ لذا باید استفاده از این امکانات را مدیریت کرد تا از ناحیه آن دچار آسیب نشد. (جینا، ۱۳۹۱: ۷۶)

در این راستا علم فقه با تشخیص حریم شرع و حقوق و به عنوان حامی عدالت در جامعه انسانی، هر آنچه را که کوچکترین خدشه‌ای به این توازن وارد نماید، تحت پوشش قرار داده و سعی در رفع یا پیشگیری از آثار نامطلوب آن خواهند نمود. از منظر فقهی، حفظ حریم در ارتباط با نامحرم محدود به محیط واقعی نخواهد بود و ارتباط در محیط مجازی نیز خلوت دو نامحرم تلقی شده و از این حیث محل اشکال خواهد بود؛ اما با توجه به اینکه مسئله ارتباط زن و مرد از مسائل گسترده در جامعه امروزی و مورد ابتلا تلقی می‌گردد و نیز با نگاهی به متون و احکام اسلامی و تبیین شروطی برای این مسئله، می‌توان امنیت اخلاقی کاربران فضای مجازی را محقق ساخت.

از آنجا که محدوده فرایند ارتباط و تعامل در فضای مجازی، مشخص و چارچوب معینی دارد، در این تحقیق که بر اساس روش توصیفی و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی تنظیم شده، پس از بررسی آیات و روایات، آرا و فتاوی‌های فقهی و تبیین حدود و موازین شرعی پیرامون موضوع فرایند ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و احساس امنیت اخلاقی در این محیط تبیین می‌شود.

تعاریف اصطلاحی واژگان کلیدی پژوهش

۱. فضای مجازی

مجموعه به هم پیوسته افراد بشر از طریق رایانه‌ها و ارتباطات مخابراتی صرفنظر از جغرافیای فیزیکی است.

فضای مجازی واژه‌ای است که توسط ویلیام گیبسون^۱ برای توصیف کلیت مجموعه منابع اطلاعاتی در دسترس از طریق شبکه‌های رایانه‌ای ابداع شد. او در

1 William Gibson

کتاب خود با عنوان «نورومنسر»^۱ که در سال ۱۹۸۶ میلادی منتشر شد، در تعریف دنیای مجازی چنین نوشته است:

بیان گرافیکی اطلاعات گرفته شده از بانک های کامپیوتری در سیستم بشری.
(<http://mindymacadams.com/cybermedia/cyberspace.html>)

به طور کلی، فضای مجازی قلمرویی است که در آن ارتباطات و تعامل بین دو فرد یا میان یک فرد و رایانه از طریق تبادل اطلاعات دیجیتال تسهیل می شود که این تعامل یا ارتباط می تواند برای مجموعه ای از اهداف مختلف به کار رود. اینترنت امروزه بزرگترین شبکه برای ارتباط رایانه هاست؛ اما فضای مجازی مفهومی متفاوت از اینترنت است. ارتباطات فضای مجازی قبل از اینترنت و شبکه جهانی وب شروع شده و تعامل و ارتباط فضای مجازی پس از آن که اینترنت، دیگر شبکه مورد انتخاب نباشد، ادامه خواهد یافت.

۲. ارتباط

واژه ای عربی از باب افتعال است و معادل واژه لاتینی کامیونکاسیون^۲ است. بنا به دیدگاه حمید مولانا- مدرس دانشگاه امریکن واشنگتن- ترجمه فارسی این واژه به صورت ارتباط یا ارتباطات معنی اصلی و مفهوم کلی آن را در زبان مقصد دربر ندارد؛ زیرا مفهوم ریشه لاتینی این واژه دربردارنده نقاط اشتراک دو نفر یا دو شیء است، حال آن که مفهوم واژه ارتباط در فارسی حاوی این بعد اشتراکی نیست. ارسطو^۳- فیلسوف یونانی- شاید اولین دانشمندی است که نخستین بار در زمینه ارتباط سخن گفته است؛ او در تبیین ارتباط، معتقد است ارتباط عبارت است از جستجو برای دست یافتن به تمامی وسایل و امکانات موجود برای ترغیب و اقناع دیگران.

-
1. Neuromancer
 2. Communication
 3. Aristotle

تبيين ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی... / ۱۰۵

بنابراین، ارتباط در تحقیق حاضر به معنای هر گونه کنش و واکنش از قبیل مکالمه و گفتگو، نگاه و تماس دو سویه در بستر فضای مجازی است.

۳. نامحرم

مراد از واژه نامحرم در این تحقیق هر فردی است که در زمره محارم نسبی و سببی و یا رضاع- شیر دادن- به انسان محرم می‌شود؛ با این توضیح که معیار تشخیص محرم از نامحرم امکان ازدواج با آن‌هاست، به نحوی که ازدواج با محارم باید حرام ذاتی باشد نه عارضی؛ لذا برخی زنان با وجود اینکه در زمره محارم فرد نیستند، اما ازدواج با ایشان حرام بوده و حرمت مذکور به سبب عوارضی هم‌چون احرام در حج به جهت موقتی بودن حرمت آن و ازدواج با خواهر زن مادامی که خواهر وی همسرش باشد، ادامه دارد. (ازغندی، ۱۳۹۱: ۱۹)

پیشینه پژوهش

با توضیحات ارائه شده، لزوم پرداخت جامع‌تر به موضوع فضای مجازی و پیشگیری یا مقابله با انحرافات موجود از ضرورت‌های امروز جامعه اسلامی است و در همین راستا طی سال‌های اخیر جمعی از پژوهشگران پیرامون این موضوع تحقیقاتی را انجام داده که خلاصه نتایج تحقیقات به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- سلگی (۱۳۹۳) در تحقیق خود با عنوان «سبک زندگی اسلامی با رویکرد معاشرت با نامحرم از منظر آیات و روایات» راهکارهایی جهت مصون ماندن شخصیت زن از پیامدهای ناگوار اجتماعی که در راستای ارتباط با نامحرم برای بانوان ایجاد می‌گردد؛ ارائه و مورد بررسی قرار می‌دهد. راهکارهای مورد فحص در این تحقیق عبارتند از حجاب و پوشش مناسب در مقابل نامحرم، حیا و عفت در تمام رفتارهای زن، پرهیز از خودنمایی و آشکار کردن زینت‌های پنهان، پرهیز از خودنمایی در گفتار و

- صحبت با نامحرم، حاضر نشدن زنان در شغل‌ها و پست‌هایی که دون شأن و مقام آنها است.
- آروین (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «آسیب‌شناسی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق» پیامدهای فردی و اجتماعی که برای فرد و خانواده و جامعه در پس این ارتباطات نهفته است را مورد بحث قرار داده و بحث اصلی تحقیق جدای از حرمت شرعی، پیامدهایی است که در این نوع ارتباط برای فرد و جامعه وجود خواهد داشت.
- ازغندی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «حدود ارتباط با نامحرم در فضای مجازی (چت، ایمیل، پیامک و...) و بایسته‌های حقوقی آن» ضمن معرفی محارم به بررسی حجاب از دیدگاه قرآن و روایات و منظر عقل پرداخته و ارتباط با نامحرم در فضای مجازی را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین با اشاره‌ای به شرایط حضور اجتماعی زنان بیان می‌نماید که دین اسلام نه تنها مخالف با حضور اجتماعی زن نیست؛ بلکه با حفظ شرایطی و در موارد بسیاری این امر را مورد سفارش قرار داده است و معتقد است حفظ این حدود در ارتباط زنان با جنس مخالف، موجب استحکام بنیان خانواده و دور ماندن از آسیب‌های فراوانی می‌شود.
- شعبی (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «بررسی حکم حرمت نگاه به نامحرم در فضای مجازی و مبانی فقهی آن» به این نتیجه دست یافته است که نظر به نامحرم در فضای مجازی از موارد استثنا از نگاه به نامحرم بوده و نگاه به تصویر زن نامحرم ناشناس در صورتی که بدون قصد ریبه باشد، جایز بوده و حکم نگاه به خود نامحرم را ندارد.
- حسینی (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان «حدود معاشرت با نامحرم از دیدگاه فقه» مباحثی که به نظر از اهمیت بیشتری در ارتباط معاشرت با

تبیین ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی... / ۱۰۷

نامحرم برخوردار بوده، مورد دقت قرار داده است. او در این تحقیق با مراجعه به آیات و روایات مربوطه و نظرات فقها به این نتیجه دست یافته است که زنان ملزمند تمام بدن را از نامحرم بپوشانند جز وجه و کفین خود؛ اما برای مردان لازم و واجب نیست که تمام بدنشان را جز عورات خود از نامحرم بپوشانند. همچنین سخن گفتن زنان با مردان اجنبی اگر از روی محبت و کرشمه و لذت نباشد، مانعی ندارد. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که لمس نامحرم حرام بوده و این موضوع که حرمت لمس بدن نامحرم باشد، مورد اتفاق آرای فقهای امامیه است. در پایان نیز با فحص در متون دینی اذعان می‌نماید که زنان با شرایطی از قبیل عدم اختلاط و عدم خلوت با نامحرم می‌توانند در اجتماع حضور پیدا کنند و به فعالیتی که دین اسلام اجازه فرموده است بپردازند.

مبانی نظری پژوهش

در مورد ارتباط زن و مرد، دو دیدگاه مخالف با تفاسیری دوگانه وجود دارد که به نظر می‌رسد هر دو دیدگاه، به یک اندازه مردود و مخدوش است.

۱. دیدگاه سخت‌گیرانه

مطابق این دیدگاه، هر نوع ارتباط میان دختر و پسر و زن و مرد جز در صورت اضطرار، ممنوع است. این دیدگاه در تأیید صحت مدعای خویش، پاره‌ای از روایات را با تفسیری خاص نقل می‌کند که از آن جمله است:

- حضرت علی علیه السلام در سفارشات خویش، به امام حسن مجتبی علیه السلام: اگر می‌توانی کاری کن که زن تو با مردان بیگانه معاشرت نداشته باشد؛ هیچ چیز بهتر از خانه، زن را حفظ نمی‌کند. همان‌طور که بیرون رفتن آنان از خانه و معاشرت با مردان بیگانه در خارج از خانه برای آن‌ها مضر و

خطرناك است، وارد کردن مرد بیگانه نزد آنان در داخل خانه و اجازه معاشرت دادن به او نیز مضر و خطرناك است. اگر بتوانی کاری کن که زنان غیر از تو را نشناسند. (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

- حضرت زهرا علیها السلام: برای زنان بهتر است که هیچ مردی را نبینند و هیچ مردی نیز آن‌ها را نبیند. (حر عاملی، ۱۳۹۷، ج ۱۴، باب ۱۲۹، ح ۳)

شیخ حر عاملی پس از بیان روایات متعدد در رابطه با حضور زن در جامعه می‌نویسد: از مجموع روایات استفاده می‌شود که برای زنان رواست که برای مجالس عزا یا برای انجام حقوق مردم یا تشییع جنازه بیرون روند و در این مجامع شرکت کنند؛ هم‌چنان که فاطمه علیها السلام و نیز زنان ائمه اطهار علیهم السلام در مثل این موارد شرکت می‌کرده‌اند. (حر عاملی، ۱۳۹۷، ج ۱: ۷۲)

رویکرد شیخ بر مبنای نظر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سایر روایات طرح شده؛ هم‌چنان که حضرت خطاب به زنان خود می‌فرمایند:
به شما اجازه داده شده است که برای حاجت‌های خود بیرون بروید.
(به نقل از نیکزاد، ۱۳۸۳)

شهید مطهری نیز روایاتی را که بر منع حضور زنان در جامعه دلالت دارد، بر توصیه اخلاقی حمل می‌کند؛ بدین معنا که مردان و زنان از خطرات ارتباط با هم آگاه شوند؛ سپس می‌گوید:

علت اینکه فقها به مضمون چنین جمله‌هایی فتوا نداده‌اند، ادله قطعی دیگر از آیات و روایات و سیره معصومین علیهم السلام بر خلاف مفاد ظاهر این تعبیرات است و به اصطلاح، ظاهر این جمله‌ها معرض عنه اصحاب است؛ بنابراین جمله‌ها حمل بر

تبيين ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی... / ۱۰۹

توصیه اخلاقی شده است و ارزش اخلاقی دارد نه فقهی. (مطهری، ۱۳۷۹، ج ۱۹: ۵۴۸)

به بیان دیگر، تفسیر صحیح این روایات دربرگیرنده مصونیت روابط است و ممنوعیت را شامل نمی‌گردد.

۲. دیدگاه سهل‌گیرانه

از منظر این دیدگاه که بر پایه تعبیر «الإنسان حریص علی ما منع منه» (مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۴: ۴۰۵) استوار است؛ انسان در مواردی که با منع و محدودیت مواجه شود، نسبت به آن حریص‌تر و کنجکاوتر می‌شود؛ لذا بهتر است نحوه ارتباط دو جنس مخالف، همان‌گونه‌ای باشد که دو جنس موافق با هم در ارتباطند. (نیکزاد، ۱۳۸۳)

این نظر با آیات و روایات فراوان و فتاوی فقها ناسازگاری دارد؛ چرا که آیات و روایات متعددی در باب لزوم رعایت عفاف، حفظ حریم و ممنوعیت اختلاط دو جنس مخالف، حرمت خلوت زن و مرد نامحرم، تبرج و خودآرایی زنان در خارج از خانه آمده است و همگی گویای این است که از دیدگاه اسلام ساده‌انگاری و تساهل در روابط زن و مرد، مردود است. دین اسلام هر چند ارتباط زن و مرد را با رعایت موازین شرعی مجاز دانسته است؛ اما جواز بیان شده مشمول ارتباط و مصاحبت‌های بی‌جهت نمی‌گردد.

بنابراین و به نقل برخی روایات، پیامبر اکرم ﷺ ورود و خروج مردان به مسجد النبی ﷺ را از محل عبور زنان جدا ساخته و فرمودند: بهتر است این درب را برای زنان قرار دهیم. (سجستانی، ۱۳۹۳، ج ۱: ۱۹) همچنین برای جلوگیری از اختلاط زن و مرد دستور فرمودند که مردان از وسط کوچه و زنان از کنار رفت و آمد نمایند. (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵: ۵۱۸)

از طرف دیگر، توجیه بیان شده در جواز مطلق اختلاط میان زن و مرد مبنی بر افزایش التهاب‌ها، مهار نمودن غریزه جنسی و کاستن از حساسیت، نه تنها با تجربه و واقعیت‌های اجتماع سازگاری ندارد؛ بلکه دارای پشتوانه علمی نیز نیست.

شهید مطهری در همین ارتباط معتقد است:

اشتباه فروید و امثال او در این است که پنداشته‌اند تنها راه آرام کردن غرایز، ارضا و اشباع آنهاست. این‌ها چون يك طرف قضیه را خوانده‌اند، توجه نکرده‌اند که همان‌طور که محدودیت و ممنوعیت، غریزه را سرکوب و تولید عقده می‌کند، رها کردن و تسلیم شدن و در معرض تحریکات و تهییجات در آوردن، آن را دیوانه می‌سازد.

به عقیده ما برای آرامش غریزه دو چیز لازم است: یکی ارضای غریزه در حد حاجت طبیعی و دیگری جلوگیری از تهییج و تحریک آن. انسان از لحاظ حوائج طبیعی مانند چاه نفت است که تراکم و تجمع گازهای داخلی آن، خطر انفجار را به وجود می‌آورد. در این صورت، باید گاز آن را خارج کرد و به آتش داد؛ ولی این آتش را هرگز با طعمه زیاد نمی‌توان سیر کرد.

اینکه می‌گویند «الإنسان حریص علی ما منع» مطلب صحیحی است؛ ولی نیازمند به توضیح است. انسان به چیزی حرص می‌ورزد که هم از آن ممنوع شود و هم به سوی آن تحریک شود. به اصطلاح، تمنای چیزی را در وجود شخص بیدار کنند و آن‌گاه او را ممنوع سازند. (مطهری، ۱۳۷۹، ج ۱۹: ۴۶۱-۴۶۰)

۳. دیدگاه معتدل

بر پایه این دیدگاه از هر گونه افراط و تفریط در ارتباط با جنس مخالف، باید پرهیز شود. به بیان دیگر، معیار و میزان در ارتباط صحیح و سالم، حفظ مطلق حریم‌هاست و از

آنجا که این نظر عاری از تنگ نظری است، قابل عمل و مورد تأیید عرف و عقلا خواهد بود؛ همچنین متضمن تساهل در امر ارتباط با نامحرم نیست و به همین جهت پیامد منفی در پی نخواهد داشت.

قرآن کریم در موارد بسیاری پیرامون روابط زن و مرد از کلمه «معروف» استفاده نموده است؛ از جمله:

- با زنان به صورت معروف (پسنندیده و مورد قبول) معاشرت کنید. (نساء، ۱۹)
- کسانی از شما که بمیرند و همسرانی به جای گذارند، زنان چهار ماه و ده روز به انتظار بمانند و چون این مدت را به پایان رساندند، باکی بر شما نیست به آنچه که به معروف و شایستگی در مورد خویش انجام می دهند که خدا از آن چه می کنید، آگاه است. آنچه درباره خواستگاری این زنان به اشاره بگویید یا در دل خویش نهان کنید، گناهی بر شما نیست. (بقره، ۲۴۰-۲۳۴)

همانگونه که از تفسیر «المیزان» در پاره‌ای از این موارد استفاده می‌شود، این اصل اختصاص به روابط زناشویی میان زن و شوهر ندارد؛ بلکه اصلی فراتر از آن است. علامه طباطبایی در ذیل آیات ۲۴۲-۲۲۸ سوره بقره می‌فرماید:

معروف به معنای هر عملی است که افکار عمومی آن را عملی شناخته شده بداند و با آن مأنوس باشد و با ذائقه‌ای که اهل هر اجتماع از نوع زندگی اجتماعی خود به دست می‌آورد، سازگار باشد. این واژه متضمن هدایت عقلی، حکم شرعی، فضیلت اخلاقی و هم سنت‌های ادبی و انسانی است و چون اسلام شریعت خود را بر اساس فطرت و خلقت بنا کرده است، «معروف» همان چیزی است که مردم آن را معروف بدانند؛ البته مردمی که از راه فطرت و از مقتضای نظام خلقت منحرف نگردیده باشند. (طباطبائی، ۱۳۶۳، ج ۴: ۲۴)

در عرف متشرعه، چنانچه ارتباط با هدف گفتگو و تصمیم‌گیری در مسئله ازدواج و آینده زندگی مشترک صورت پذیرد و یا زمینه معاشرت میان دو جنس مخالف با رویکرد علمی و دینی شکل بگیرد؛ به گونه‌ای که قصد و احساس گناهی بر آن مترتب نباشد، ارتباط معروف و پسندیده محسوب می‌گردد؛ اما مصاحبت‌هایی که مقدمات تحریک غرایز جنسی افراد را فراهم نموده و منجر به الفت شهوانی میان مرد و زن و در نهایت انحراف و فساد می‌گردد، مورد تأیید عقل و شرع نخواهد بود و از آن‌جا که تفاوت ماهوی میان ارتباط مجازی و واقعی وجود نداشته و وجه افتراق این دو مقوله ناظر به موارد شکلی نظیر سرعت و گستردگی ارتباطات و مواردی از این قبیل است، ارتباط در فضای مجازی نیز متأثر از این دیدگاه‌ها خواهد بود. بنابراین ارتباط در فضای مجازی به شکل معروف و مورد تأیید عقل و شرع اشکالی در پی نخواهد داشت؛ اما در صورتی که مفسده داشته باشد و یا منجر به گناه گردد؛ جایز نخواهد بود.

در همین راستا نظرات فقهای شیعه پیرامون مبحث ارتباط با نامحرم در فضای مجازی به صورت زیر ارائه می‌گردد:

- چت کردن همانند دیگر صورت‌های صحبت کردن زن و مرد یا دختر و پسر نامحرم، اگر مفسده‌ای نداشته باشد و خوف وقوع در حرام نباشد و از روی شهوت صورت نگیرد، اشکالی ندارد. (بنی‌هاشمی خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱، مسئله ۸۸۹)
- مقام معظم رهبری: چت کردن با نامحرم در صورتی که نیاز و ضرورت در بین باشد و ارتباط چت بدون قصد لذت و بدون حرف‌های تحریک‌کننده و به مقدار ضرورت باشد، اشکال ندارد؛ اما اگر ارتباط با قصد لذت جنسی باشد و یا حرف‌های تحریک‌کننده گفته شود و یا مفسده‌ای ایجاد کند، حرام است.

هم چنین ارتباط عادی با نامحرم در صورتی که ضرورت در بین نباشد، با توجه به اینکه هر نوع ارتباط دختر و پسر نامحرم، چه از طریق شبکه اینترنت و چت و چه از راه‌های دیگر غالباً منشأ فساد است، جایز نیست. تجربه‌های مکرر نشان داده رابطه‌های دختران و پسران، دام‌های شیطان است و پیامدهای منفی دارد؛ همچنین صحبت کردن‌های غیر ضروری با نامحرم از مناسب‌ترین جایگاه‌های نفوذ شیطان است که ممکن است ناخودآگاه انسان را به روابط غیر اخلاقی سوق دهد. (بنی‌هاشمی خمینی، ۱۳۸۵)

- آیت الله مکارم شیرازی: با توجه به اینکه این‌گونه ارتباط‌ها غالباً منشأ مفاسدی می‌شود، جایز نیست. (همان، ج ۳: ۲۵۷)

بنابراین، گفتگو از طریق اینترنت یا تلفن اگر مفسده‌ای نداشته باشد، اشکالی ندارد؛ ولی اگر حرف‌های شهوی مطرح شود و یا از گفتگو و چت کردن شهوت، تهییج شود، جایز نیست و باید از آن پرهیز شود؛ لذا برخی مراجع در خصوص چت، فتوا به حرمت داده و معتقدند: با توجه به اینکه ارتباط و نامه‌نگاری دختر و پسر نامحرم - چه از طریق شبکه اینترنت و چت و چه از راه‌های دیگر - غالباً منشأ فساد است، جایز نیست؛ پس چت کردن با نامحرم بدون ضرورت اشکال دارد و گناه است. (همان، مکارم شیرازی، ج ۳: ۲۵۷؛ همان، بهجت، ج ۴، سؤال ۵۳۰۲)

البته اگر برای ارتباط و صحبت کردن با نامحرم ضرورتی در بین باشد، مانند سؤال کردن مسائل شرعی از نامحرم و امثال این مورد و قصد لذت و شهوت نیز در میان نباشد و مفسده هم نداشته باشد، اشکال ندارد؛ به شرط آن‌که این نوع ارتباط نیز دوام‌دار نباشد. (بهجت، ج ۴، سؤال‌های ۵۲۹۸، ۵۲۹۹ و ۵۳۰۲)

به طور کلی، در رابطه با تبادل تصویر در فضای مجازی میان زن مرد، اولین بحث پیرامون پوشش و حجاب زن نامحرم مطرح می‌گردد؛ با وجود آن‌که در تعیین

حد نهایی پوشش زنان میان مفسران و فقیهان، تفاوت‌هایی وجود دارد؛ اما همگی بر این امر اتفاق نظر دارند که زنان باید بدن و موهای خویش را از نامحرمان بپوشانند. برای مثال در آیه ۳۱ سوره نور در عبارت «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ» با پذیرش اصل موضوع در خصوص زینت‌های ظاهری اختلاف نظر وجود دارد؛ گروهی وجه و کفین و قدمین را گفته‌اند (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۵: ۱۱۱) و جمعی زینت ظاهری را فقط وجه، کفین و انگشتر دانسته‌اند، (زحیلی، ۱۴۱۸، ج ۱۵: ۲۱۶؛ قرطبی، ۱۳۶۴، ج ۱۳: ۲۲۹) عده‌ای نیز تنها چهره و لباس رو را مصداق آن دانسته‌اند. (طوسی، ۱۴۰۹: ۴۲۹)

در این میان، برخی از فقها نظیر مقام معظم رهبری و آیت الله تبریزی قائل به تقسیم‌بندی میان پخش مستقیم و غیر مستقیم برنامه‌ها شده و معتقدند نگاه به فیلم همراه با پخش زنده بنا بر احتیاط واجب، حکم نگاه به شخص را دارد؛ لذا نگاه به نامحرم بدون پوشش و حجاب شرعی به صورت زنده و از طریق دوربین وب هر چند باعث مفسده نیز نشود، جایز نیست؛ اما بر خلاف عکس و فیلم غیر مستقیم، زن نامحرم و بدون پوشش که در این موارد حکم نگاه کردن به خود زن نامحرم را ندارد، اگر نگاه از روی لذت نبوده و خوف افتادن به گناه نباشد و تصویر نیز متعلق به زن مسلمانی که بیننده آن را می‌شناسد نباشد، اشکال ندارد؛ (اجوبة الاستفتانات، مقام معظم رهبری، سؤال ۱۱۸۳) اما از آن‌جا که دیدن تصویر برهنه‌ای که شهوت برانگیز است، غالباً از روی شهوت بوده و به همین دلیل مقدمه ارتکاب گناه است، دیدن آنها حرام است. (همان، سؤال ۱۱۸۸)

در مسئله فقهی بیان شده با سه عنوان حکم (حرمت)، متعلق حکم (نگاه) و موضوع (بدن نامحرم) روبه رو هستیم؛ آن‌چه در بحث یکسانی و نایکسانی احکام نگاه به تصویر با نگاه به شخص اهمیت دارد، اختلاف موضوع است؛ هر چند نگاه

به تصویر و نگاه به انسان، هر دو از مقوله تصور حسی هستند و متعلق حکم در آنها نگاه است، موضوع آن دو جد است.

جدایی و ناسانی دو موضوع- تصویر و موجود خارجی- از دیدگاه عرف خاص و با دقت عقلی به دلیل فرق و جدایی ماهیت آن دو است. در نگاه به موجود خارجی، آنچه نگاه به آن صورت گرفته، موجود خارجی واقعی است که بارزترین ویژگی آن حجم داشتن است. موضوع نیز واقعی است. بر خلاف نگاه به تصویر که متعلق نگاه، متنی مادی است که بارزترین ویژگی آن همواری و همسان بودن آن است و موضوع که به تصویر در آمده، با حجم خود در آن حضور ندارد و از این رو تصویر، فاقد حجم واقعی و انتزاعی شمرده می‌شود؛ (مشکات، ۱۳۸۲) لذا نگاه به تصویر زن نامحرم، حکم نگاه کردن به خود او را ندارد.

سایر آیات عظام- اراکی، فاضل و گلپایگانی- نیز قائل بر آنند که فیلم اعم از مستقیم یا غیر مستقیم، حکم عکس را دارد. (معصومی، ۱۳۷۳: ۷۶)

همچنین دیدگاه جامع در خصوص نگاه زنان به تصاویر ثابت مردان عبارت است از اینکه زن‌ها می‌توانند به عکس مردان نگاه کنند مشروط به آن‌که به قصد لذت و ریه نباشد- خواه مرد را بشناسند یا نشناسند و خواه مرد، محرم باشد یا نامحرم- در نتیجه دیدن عکس ورزشکاران یا شهدا برای بانوان تا زمانی که مفسده‌ای بر آن مترتب نباشد، اشکال ندارد. (همان: ۵۷)

در رابطه با تصاویر متحرک نیز عبارت است از نگاه کردن خانم‌ها به فیلم‌های ورزشی که از تلویزیون پخش می‌شود؛ در حالی که مردان پوشش کافی ندارند، در صورتی که خوف به مفسده افتادن نباشد و با قصد لذت نیز نباشد، اشکالی ندارد.

(معصومی، ۱۳۷۳: ۷۶)

بیان این نکته نیز لازم است که مقام معظم رهبری در این مسئله نیز قائل به تفکیک میان تصاویر زنده و غیر مستقیم شده و می‌فرمایند: اگر مشاهده ورزشکاران با حضور در میدان کشتی و به طور مستقیم باشد و یا آن را به طور زنده و مستقیم از تلویزیون ببینند و یا به قصد لذت و ریه بوده و یا در آن خوف ارتکاب گناه و فساد وجود داشته باشد، جایز نیست و در غیر این صورت اشکال ندارد. (اجوبه استفتانات، مقام معظم رهبری، سؤال ۱۱۹۰)

یافته‌های پژوهش

از دیدگاه اسلام، ارتباط میان زن و مرد فی نفسه- به خودی خود- ممنوعیتی ندارد. در جامعه‌ای که به طور معمول نیمی از آن را مردان و نیمی دیگر را زنان پوشش می‌دهد؛ ارتباط دو جنس مخالف با یکدیگر، امری ناگزیر است و به تعبیر دیگر، اجتماع مجموعه‌ای از زنان و مردان است و قابل تفکیک نخواهد بود.

در عین حال و بر حسب دیدگاه اسلام، روابط زن و مرد نباید به گونه‌ای باشد که تمتعات جنسی در آن سهمی داشته باشد؛ زیرا این نوع تمتعات، منحصرأ در چارچوب زندگی زناشویی مجاز است و کشاندن آن از محیط خانه به اجتماع، موجب تضعیف فعالیت‌های اجتماعی می‌شود و در کنار عوامل دیگر، در کاهش آمار ازدواج تأثیر مستقیم و بسزایی خواهد داشت؛ زیرا در سایه این روابط، ازدواج مانعی برای لذت‌جویی‌های نامحدود و آزاد محسوب می‌گردد.

معاشرت‌های آزاد و بی حد و حصر، ازدواج را به صورت یک تکلیف و محدودیت نمایان می‌کند که از طریق توصیه‌های اخلاقی یا برحسب احتمال و با اعمال زور بر جوانان تحمیل می‌گردد. تفاوت جامعه‌ای که روابط جنسی میان زن و مرد را به محیط خانوادگی و در قالب ازدواج مشروع و قانونی محدود می‌نماید،

با اجتماعی که روابط آزاد در آن مجاز است، این است که ازدواج در اجتماع اول پایان انتظار و محرومیت و در اجتماع دوم، آغاز محرومیت و محدودیت است. در نظام روابط آزاد جنسی، پیمان ازدواج به دوران آزادی دختر و پسر خاتمه می‌دهد و آنها را ملزم می‌سازد به یکدیگر وفادار باشند؛ اما در سیستم اسلامی، ازدواج به محرومیت و انتظار آنان پایان می‌دهد. (مطهری، ۱۳۷۹، ج ۱۹: ۴۳۸)

دین اسلام در مسئله ارتباط جنس مذکر و مونث، نه آن‌چنان سخت‌گیرانه نظر می‌دهد که هر گونه ارتباط گفتاری، دیداری و شنیداری را ممنوع سازد و نه آن‌چنان تسامح و تساهل مآبانه نظر می‌دهد که هر گونه ضابطه و حریمی را در ارتباط با دو جنس مخالف غیر محارم، بی اعتبار اعلام نماید. (نیکزاد، ۱۳۸۳)

قرآن کریم، ویژگی امت اسلامی را اعتدال معرفی نموده و می‌فرماید:

«وَكذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا»؛ (بقره، ۱۴۳) شما را امت میانه‌ای قرار دادیم تا بر مردم گواه باشید و پیامبر هم بر شما گواه باشد.

در طرح نظریات دینی، ضرورت پایبندی و التزام به آن‌چه در متون دینی آمده و از جانب خدای متعال و پیشوایان دینی علیهم‌السلام بیان شده است؛ اجتناب‌ناپذیر بوده و پرهیز از اعمال سلیقه شخصی اهمیت ویژه ای دارد.

قرآن کریم می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»؛ (حجرات، ۱)

ای مؤمنین! بر خدا و رسول او تقدم نجوید.

مقصود این است که دینداری را به مقصدی نرسانیم که خدا و رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بیان ننموده و بخواهیم از ایشان پیشی بگیریم.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَحَدَّ لَكُمْ حُدُوداً فَلَا تَعْتَدُوهَا وَنَهَاكُمْ عَنْ أَشْيَاءَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا وَسَكَتَ لَكُمْ عَنْ أَشْيَاءَ وَلَمْ يَدْعَهَا نِسْيَاناً فَلَا تَتَكَلَّفُوهَا»؛ (نهج البلاغه، حکمت ۱۰۵) خداوند فریضی بر شما واجب کرده، آنها را ضایع نکنید و حدود و مرزهایی برای شما تعیین کرده، از آن فراتر نروید و شما را از اموری نهی کرده است، حرمت آنها را نگاه دارید و از اموری ساکت شده است نه به علت فراموش کاری، بنابراین خود را در مورد آنها به زحمت نیفکنید.

بنابراین، احتیاط هم در مقام عمل و هم در مقام فتوا و اظهار نظر در مسائل دینی، امری شایسته بوده و در روایات وارده نیز بر احتیاط در دین خدا تأکید فراوان شده است؛ اما احتیاط موضوعه در این باب به معنای افراط، ایجاد محدودیت و اعمال ممنوعیت بیش از آنچه شارع مقدس فرموده است، نخواهد بود؛ زیرا این امر، عامل مهمی برای ناهنجاری و مرزشکنی است و حتی در این موارد پایبندی به فراتر از مقررات و حدود شرعی، عملی دشوار و حتی غیر ممکن تلقی خواهد شد. از سوی دیگر، حمل واژه احتیاط بر معنای تفریط نیز معقول و مشروع نخواهد بود و از موضوع بحث خارج است؛ زیرا قرار داشتن در عصر ارتباطات، ارتباطی با نادیده گرفتن حدود و حریم ها نخواهد داشت؛ همچنین برحسب تجارب عصر حاضر، پیامد تفریط و آزادی مطلق ارتباطات و معاشرت ها میان جنس مذکر و مؤنث در غالب موارد، پیامدهای ناگواری از قبیل فحشا، فساد، ابتذال، روابط نامشروع اخلاقی و مواردی از این نوع در پی خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

رشد فناوری در زمینه ارتباطات به گونه‌ای بوده که در بازه زمانی محدود و به واسطه ویژگی‌های بی‌بدیلش جای خود را در تمامی شئون زندگی باز نموده و برای کاربران خدمات گوناگونی فراهم نموده است.

در کنار این کاربردها، امکان کاربری ناسالم و بروز رفتار منافی با حدود و موازین اعمال شده وجود خواهد داشت؛ لذا آگاهی از قواعد و ضوابط شرعی حاکم بر فعالیت‌های مرتبط با فناوری ارتباطات، می‌تواند نقش پیشگیرانه از بروز رفتار ناصحیح کاربران- پیروان مکتب تشیع- از این فناوری داشته باشد.

از آنجایی که فرایند ارتباط در بستر فضای مجازی در اغلب موارد از طریق گفتگو- اعم از نوشتاری و گفتاری- و یا تبادل تصویر صورت پذیرفته و امکان ارتباط مستقیم و بدون واسطه برای کاربری مجازی فراهم نیست، حدود و موازین شرعی مرتبط با معاشرت در محیط مجازی، ناظر بر مصادیق یاد شده است.

با توجه به اینکه شرط عمده در برقراری ارتباط، مکالمه و گفتگو است و تحریم مطلق این رابطه منجر به لغو انگاری معاشرت و ارتباط خواهد بود؛ به همین جهت از دیدگاه فقه و متون دینی، صرف گفتگو میان زن و مرد نامحرم ممنوعیتی در پی ندارد؛ مگر اینکه معاشرت با تلذذ و ریبه- خوف وقوع در حرام- همراه بوده یا مفسده‌ای در پی داشته باشد؛ البته این نوع معاشرت و گفتگو ناظر بر موارد ضرورت از قبیل مصاحبت علمی، دینی یا اداری- اجتماعی است؛ زیرا گفتگوی غیر ضروری با نامحرم در غالب موارد منشأ پیامدهای ناگوار و فساد خواهد بود.

موضوع مهم دیگر در بحث روابط مجازی، مسئله نگاه به نامحرم است. این مطلب که از نتایج پیشرفت فناوری در حوزه ارتباطات قلمداد می‌گردد؛ در عصر حاضر به صورت گسترده مد نظر کاربران مجازی قرار گرفته است.

دیدگاه کلی فقهای شیعه حاکی از آن است که نظر به نامحرم در فضای مجازی، در حکم نگاه به خود نامحرم نیست؛ زیرا ادله حرمت نگاه به نامحرم، تنها به خود واقعی وی - نامحرم - انصراف دارد.

بیان این نکته نیز لازم است که جواز نگاه به نامحرم ناظر به تصویر ثابت و متحرک وی در فضای مجازی و منوط به احراز شرایطی از جمله ناشناس بودن زن نامحرم، نبود قصد تلذذ، عدم خوف وقوع در حرام و در میان نبودن مفسده است.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. تارنمای مقام معظم رهبری. به نشانی: <http://farsi.khamenei.ir>
۴. آروین، حسام الدین (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق. پایان‌نامه کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق. تهران: دانشگاه قرآن و حدیث.
۵. ازغندی، منصوره (۱۳۹۱). حدود ارتباط با نامحرم در فضای مجازی (چت، ایمیل، پیامک) و بایسته‌های حقوقی آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور تهران: دانشکده الهیات.
۶. بنی‌هاشمی خمینی، سید محمد حسن (۱۳۸۵). توضیح المسائل مراجع مطابق با فتاوی سیزده نفر از مراجع معظم تقلید. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۷. جینا، دی آنجلیز (۱۳۹۱). جرائم سایبر. ترجمه سعید حافظی و عبدالصمد خرم آبادی. تهران: انتشارات ققنوس.
۸. حسینی، اسدالله (۱۳۸۴). حدود معاشرت با نامحرم از دیدگاه فقه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. جامعه المصطفی العالمیه. دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
۹. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۹۷). وسائل الشیعة. چاپ ۴. قم: مکتبه الإسلامیه.

تبيين ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی... / ۱۲۱

۱۰. حیدری، حسن (۱۳۹۲). اعمال صلاحیت کیفری در مورد جرائم ارتكابی در فضای سایبری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد مرکزی تهران
۱۱. زحیلی، وهبة بن مصطفى (۱۴۱۸). التفسیر المنیر فی عقيدة الشریعة والمنهج. دمشق: دار الفكر المعاصر.
۱۲. سجستانی، سلیمان بن اشعث (۱۳۹۳). سنن ابی داود. قم: دار الحدیث.
۱۳. سلگی، زهرا (۱۳۹۳). سبک زندگی اسلامی با رویکرد معاشرت با نامحرم از منظر آیات و روایات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه قم: دانشکده الهیات.
۱۴. شعبی، کمیل یوسف (۱۳۸۸). بررسی حکم حرمت نگاه به نامحرم در فضای مجازی و مبانی فقهی آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد الهیات، معارف اسلامی و ارشاد. دانشگاه امام صادق علیه السلام: دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
۱۵. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳). المیزان فی تفسیر القرآن. چاپ ۳. تهران: کانون انتشارات محمدی.
۱۶. طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). التبیان فی تفسیر القرآن. قم: مکتب الأعلام الإسلامی.
۱۷. فضل‌ی، مهدی (۱۳۸۹). مسئولیت کیفری در فضای سایبر. تهران: انتشارات خرسندی.
۱۸. قرطبی، محمد بن احمد (۱۳۶۴). الجامع لأحكام القرآن. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳). اصول کافی. چاپ ۵. قم: دار الکتب الإسلامیة.
۲۰. مجلسی، محمد تقی (۱۴۰۶). روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه. بتصحیح سید حسین موسوی کرمانی و علی‌پناه اشتهازدی. چاپ ۲. قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشان‌پور.
۲۱. مشکات، سید حمید (۱۳۸۲). فقه نگاه به تصویر. کاوشی نو در فقه. شماره ۳۲-۳۱: ۵۴-۱۳.
۲۲. مطهری، مرتضی (۱۳۷۹). مجموعه آثار. چاپ ۲. تهران: انتشارات صدرا.

۲۳. معصومی، مسعود (۱۳۹۳). احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی.

چاپ ۱۲. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

۲۴. نیکزاد، عباس (۱۳۸۳). روابط زن و مرد از دیدگاه اسلام؛ ترویج، تعطیل،

تعدیل؟ کتاب زنان. شماره ۲۵: ۱۵۱-۱۱۷.

25. <http://mindymacadams.com/cybermedia/cyberspace.html>

تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی

نویسندگان: سید محمود مرتضوی (ایران)^۱، محمدعلی مومبینی (ایران)^۲، جلال عراقی (ایران)^۳

پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۹

دریافت: ۱۳۹۶/۰۶/۲۶

چکیده

امروزه با گسترش اینترنت و سهولت دسترسی به طیف وسیعی از محتوا، جوامع با خیل عظیمی از محتوا و بازنمایی‌ها مواجه شده‌اند که یکی از مؤثرترین راه‌های انتقال، ایدئولوژی متن و به ویژه داستان‌های جنسی است. کاربران و مخاطبان این داستان‌ها در فضای مجازی می‌توانند در معرض این فضا قرار گیرند که تأثیرات سوئی نه تنها بر روابط درون‌خانوادگی، بلکه بر ذهنیت و دیدگاه شخص نسبت به اطرافیان خواهد داشت. مقاله حاضر در صدد است با استفاده از روش تحلیل گفتمان، رویکرد جامعه‌شناختی - معنایی ون لیوون، داستانی با مضمون رابطه جنسی با محارم (پدر و دختر) را مورد بررسی و سوگیری‌های ایدئولوژیک آن را نشان دهد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد راوی در بستری داستان را پرورانه که از دید مخاطب امری واقعی پنداشته شده؛ در صورتی که با واکاوی آن مشخص می‌شود در پی‌رنگ روایت، ارزش‌ها و روابط درون‌خانوادگی استحاله یافته و سبک زندگی غیر مؤمنانه بسترسازی شده است.

واژگان کلیدی: نشانه‌شناسی گفتمانی، ایدئولوژی داستان‌های جنسی، فضای مجازی

مقدمه

در مطالعات انتقادی و ارتباطی بازنمایی، تولید معنا از طریق چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی تعریف می‌شود؛ لذا آن‌چه واقعیت می‌نامیم، خارج از فرایند بازنمایی نیست.

۱. کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، گروه فرهنگ و ارتباطات اسلامی، دانشکده دین و رسانه، دانشگاه صدا و

سیمما، قم، ایران، مدرس حوزه علمیه و دبیر علمی انجمن ارتباطات و تبلیغ، mortazavi55870@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران، mmombeini@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی،

دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران، عضو انجمن ارتباطات و تبلیغ، raghi115@gmail.com

بازنمایی یک نوع دلالت کننده یا منعکس کننده واقعیت بیرونی و یا تصویری دستکاری شده از عینیت خارجی را به نمایش می‌گذارد و به معنای استفاده از زبان برای بیان یک امر معنادار نسبت به عینیت‌ها برای مردم و دیگرانی است که در سایر نقاط جهان وجود دارند و به تعبیر استوارت هال^۱ هویت فرهنگی در چارچوب بازنمایی شکل می‌گیرد. (صفاوردی، ۱۳۸۹: ۷)

مطلب مهم در این میان، اینکه این متون برای مخاطب، بازنمایی واقعیتی عینی است و یا در این مواجهه، آن را به مثابه روایاتی واقعی در نظر می‌گیرد؛ خواه تصویرسازی روایت براساس واقعیت باشد و خواه بر اساس خیالپردازی باشد. چنین روایاتی بر شناخت و درک مخاطب از جهان تأثیر می‌گذارند، با این معنا که آگاهی و ذهنیت مخاطب نسبت به جهان بستگی به محتوایی دارد که از این روایات دریافت می‌کند؛ زیرا رسانه‌ها به طور کلی واسطه و میانجی بین آگاهی‌های فردی و ساختارهای گسترده‌تر اجتماعی و بر سازنده معنا هستند. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۹)

ایدئولوژی موجود در هر روایت ویژه‌ای ممکن است آشکار یا نهان باشد:

- در گونه اول، روایتی ممکن است حاوی مسائل اجتماعی هم‌چون جنبه‌های داستانی یا درون‌مایه فرهنگی بوده و بیان‌گر تلویحی ایدئولوژیک باشد که معمولاً این کار را به شکل ارائه ساختارهای اجتماعی و عادت‌های فکری فرضی انجام می‌دهد.

- گونه دوم روایت، وسیله مؤثرتری برای انتقال ایدئولوژی است؛ (یارمحمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶۲) این‌گونه روایت هر چند از نظر خواننده می‌تواند در ظاهر بدون ایدئولوژی است، ولی خواندن موشکافانه زبان متن و گفتمان روایی آن است که می‌توان ایدئولوژی پنهان آن را دریافت.

در این مقاله با توجه به خصوصیات ویژه فضای مجازی، پدیدآورندگان این سنخ داستان‌ها به راحتی قابل شناسایی نیستند؛ در نتیجه تنها وسیله کارا برای شناسایی فضای گفتمانی و ایدئولوژی آنها، آثار و داستان‌های منتشر شده است. از طرفی، کاربران و مخاطبان این داستان‌ها در فضای مجازی به راحتی می‌توانند در معرض این فضا قرار گیرند که تأثیرات سوئی نه تنها بر روابط درون خانوادگی، بلکه بر ذهنیت و دیدگاه شخص نسبت به اطرافیان خواهد داشت.

به بیان دیگر، در این مقاله با روایتی از نوع ایدئولوژی پنهان روبرو هستیم که برای مخاطبی که با پیشفرض ذهنی و ناخودآگاه و مطابق با عرف جامعه به قصد بهره‌مندی از لذت جنسی به دام چنین روایاتی اسیر شده، نیت‌مندی و اهداف ایدئولوژیک تولیدکننده روایت، جلوه‌گر نیست.

بر این اساس هدف اصلی مقاله حاضر، کشف ایدئولوژی پنهان نهفته در دل داستان‌های جنسی است که برای تحقق این هدف، یک داستان با روش نمونه‌گیری هدفمند یا عامدانه برای تحلیل گفتمان، انتخاب شده است.

مبانی نظری پژوهش

۱. ایدئولوژی و تحلیل گفتمان

اصطلاح ایدئولوژی توسط دستوت دو تریسی^۱ - فیلسوف فرانسوی - به معنای علم اندیشه‌ها در آغاز قرن نوزدهم میلادی ابداع گردید؛ اما کاربرد گسترده‌ای نداشت تا زمانی که پس از مرگ مارکس کتاب ایدئولوژی آلمانی^۲ مارکس و انگلس^۳ در ۱۹۲۷ میلادی انتشار یافت. (راش، ۴، ۱۳۸۹: ۲۰۲)

-
1. Destutt de Tracy
 2. The German Ideology
 3. Marx and Engels
 4. Rush

آن‌ها ایدئولوژی را آگاهی کاذب^۱ تعریف کردند و آن را نوعی اندیشه تحریفی و تصویری وارونه از واقعیت قلمداد می‌کردند که در خدمت بازتولید و حفظ مناسبات سرمایه است. همچنین بر این باور بودند که ایدئولوژی افقی است که توسط طبقات مسلط در اقتصاد ترسیم می‌شود تا افراد را از آنچه حقیقی است، غافل نگاه دارد و افراد هیچ‌گاه به آگاهی دروغینی که برایشان ترسیم شده واقف نیستند و مناسبات تولید همواره این آگاهی را مخدوش می‌کند. (قهرمانی، ۱۳۹۲: ۵۴)

آلتوسر^۲ (۱۹۷۱) با خوانشی ساختارگرایانه از مارکس، ایدئولوژی را نظامی از بازنمایی‌ها تعریف می‌کند که با ساختن روابط اجتماعی خیالی میان افراد و میان افراد و فرم‌اسیون‌های اجتماعی رابطه حقیقی ما را با یکدیگر در جامعه پنهان نگاه می‌دارد؛ در نتیجه ایدئولوژی، شناختی تحریف شده از روابط اجتماعی واقعی است. به عقیده او تمامی وجوه پدیده‌های اجتماعی تحت کنترل ایدئولوژی‌اند، آن هم ایدئولوژی‌ای که از طریق دستگاه دولت سرکوبگر- پلیس- و دستگاه دولت ایدئولوژیک- رسانه‌های جمعی- عمل می‌کند. (یورگنسن و فیلیپس^۳، ۱۳۸۹: ۳۹)

فرکلاف^۴ (۱۹۹۵)- از شاخص‌ترین چهره‌های تحلیل‌گفتمان انتقادی- در جهت بسط دستاوردهای مارکسیسم^۵ و به ویژه آلتوسر، در نظریه ایدئولوژی به طور صریحی بر رابطه زبان، ایدئولوژی و قدرت تأکید می‌کند و بر این باور است که قدرت، خود را از طریق ایدئولوژی اعمال می‌کند و زبان به مثابه ابزار قدرت، آغشته به ایدئولوژی و صورت عینیت‌یافته ایدئولوژی است. (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۹۹-۹۱) او به طور مشخص ایدئولوژی را معنا در خدمت قدرت تعریف می‌کند. (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۱۱۴)

-
1. False Consciousness
 2. Althusser
 3. Jorgensen and Philips
 4. Fairclough, N
 5. Marxism

به طور کلی، ایدئولوژی از منظر تحلیل گفتمان انتقادی، ابزار ایجاد و حفظ روابط نابرابر قدرت در جامعه است که با وساطت زبان و در نهادهای اجتماعی به جریان می‌افتد. (قجری و نظری، ۱۳۸۹: ۸۴)

او همچنین نهادهای اجتماعی را حاوی تشکلهای گفتمانی ایدئولوژیکی اشباع شده می‌داند که با گروه‌های مختلف موجود در نهاد ارتباط دارد؛ لذا یک صورت ایدئولوژیکی مسلط وجود دارد که یکی از ویژگی‌های این صورت ایدئولوژیکی مسلط، توانایی طبیعی شدن آن است تا بتواند به صورت یک معنای متعارف جا باز کند. (آفاگل‌زاده، ۱۳۸۵)

تردگلد^۱ (۱۹۸۹) معتقد است متون هیچ‌گاه بی‌غرض و خالی از ایدئولوژی نیستند و نمی‌شود آنها را از حقایق اجتماعی جدا کرد. برای وی انواع نوشتاری و گفتاری تنها مقولات زبانی نیستند؛ بلکه فرآیندهای دقیقی هستند که توسط آنها ایدئولوژی‌های مسلط تولید، بازتولید و منتشر می‌شوند و یا حتی تغییر می‌کنند. (به نقل از جوکار، ۱۳۹۰: ۸)

کرس^۲ (۱۹۸۵) پیرامون ایدئولوژی معتقد است زبان‌شناسی انتقادی بر این فرض استوار است که تمامی متون در هر بافتی از لحاظ ایدئولوژیکی ساختمان یافته‌اند؛ لذا دارای ساخت ایدئولوژیکی هستند. بنابراین هدف از تجزیه و تحلیل یک فرایند، کشف معانی پیچیده و غیر عادی موجود در متون نیست؛ بلکه ابهام‌زدایی و شفاف کردن آن دسته از فرآیندهای مربوط به تولید و درک است که به تحلیلگر این قدرت را می‌دهد که بتواند ایدئولوژی در زبان را ببیند و به دیگران معرفی کند. (آفاگل‌زاده، ۱۳۸۵)

1. Treadgold

2. Kress

طبق نظر کرس و بر اساس تحلیل گفتمان انتقادی، رابطه میان زبان و معنی هیچ‌گاه تصادفی نیست؛ پس انتخاب یک موضوع مشخص با خودش پیشفرض‌ها، معانی، ایدئولوژی و مفاهیم مشخصی را می‌آورد. (به نقل از جوکار، ۱۳۹۰: ۹)

فاولر^۱ (۱۹۹۳) متأثر از آرای مارکس و انگلس، از ایدئولوژی مسلط سخن می‌گوید. از نظر او هنگامی که یک ایدئولوژی خاص گروه اجتماعی خاص بر سایر ایدئولوژی‌ها غالب شود، به چنین ایدئولوژی، ایدئولوژی مسلط گفته می‌شود و این ایدئولوژی سپس از طریق نهادهای اجتماعی و سیاسی صاحب نفوذ و قدرت مانند نهاد دولت، قانون، قوه قضائیه و وزارتخانه‌هایی مانند بهداشت و آموزش و پرورش در جامعه تثبیت می‌شوند. (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵)

نتیجه آن‌که تحلیل گفتمان انتقادی معتقد است متن‌ها که برای تولید، نشر و درکشان شیوه‌های متعارفی وجود دارد، خود این شیوه‌های تولید در شیوه‌های اجتماعی جا دارند و یکی از مهم‌ترین راه‌ها برای نشر و بازتولید ایدئولوژی هستند؛ بنابراین متن‌ها در خدمت بازآفرینی ایده‌ها هستند و هدف اصلی این تحلیل، آشکار کردن رابطه بین گفتمان و ایدئولوژی است. (جوکار، ۱۳۹۰: ۱۱)

۲. تحلیل گفتمان انتقادی به عنوان یک روش

تحلیل گفتمان انتقادی بر این باور است که هر متنی دارای بار ایدئولوژیکی است و چگونگی کاربرد زبان می‌تواند این عقاید و ایدئولوژی‌ها را در جامعه بازتولید و منتشر کند.

تحلیل گفتمان انتقادی این امکان را به پژوهشگران می‌دهد که روابط پنهان و آشکار قدرت و جایگاه اربابان قدرت را به خوانندگان نشان دهند. ون لیوون^۲ در

1. Fowler

2. Van Leeuwen

رویکرد جامعه‌شناختی - معنایی خود به تحلیل گفتمان، شیوه‌های مشخصی برای بازنمایی کارگزاران اجتماعی و عاملین عمل بیان کرده است. (جوکار، ۱۳۹۰: ۳)

در بررسی متون و انواع مختلفی ابزارهای تحلیلی بکار گرفته شده از سوی افراد مختلف، می‌توان به اشتراکات بسیاری دست یافت و در این میان الگوی ون لیوون ابزارهای جامع‌تری جهت تحلیل در اختیار قرار می‌دهد. (پهلوان‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۸)

نمونه مورد مطالعه

داستان مورد مطالعه توسط فردی با اسم مستعار سارا خلق شده است. در این سایتی که داستان مورد بررسی را منتشر نموده است، فضایی برای کاربران فراهم آورده که در همه زمینه‌ها از جمله تولید محتوا و عضویت در انجمن‌ها و بحث در مورد مباحث جنسی، سیاسی، اجتماعی و دینی مشارکت کنند که با بررسی داستان‌های این سایت مشخص شد بالغ بر ۱۳۰۰۰ داستان کوتاه در آن منتشر شده و در اختیار کاربران قرار دارد. در این مقاله با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و در راستای تحقق اهداف پژوهشگر و تحقیق، یک داستان انتخاب گردید (فلیک^۱، ۱۳۸۷) و آن داستان جنسی ارتباط سارا و بابا است که به دلیل غیر اخلاقی بودن، قابل بیان نیست؛ تنها این‌که در این داستان که از زبان راوی - سارا ۲۳ ساله - بیان می‌شود، او با اشاره به عدم رضایت از دوستش، نظر خود را به سمت پدر جلب می‌کند.

بسترسازی برای گشایش عقده الکترا

عقده الکترا^۲ از اصطلاحات روانکاوی است. این عقده در دختر، معادل عقده اُدیپ^۳ در پسر است.

-
1. Flick
 2. Electra Complex
 3. Oedipus

الکترا برادرش اورستس^۱ را واداشت که مادرشان کلوتایمنسترا^۲ و ناپدری‌شان آگیستوس^۳ را به انتقام کشتن پدرشان آگاممنون^۴ به قتل برساند. فروید^۵ در نظریه روانکاوی از این داستان برای توصیف میل ناخودآگاه دختر به از بین بردن مادر و تصاحب پدر در دوره فالیک رشد روانی جنسی استفاده کرده است. (ویکیپدیا فارسی، عقده الکترا)

در این مقاله، به علت اینکه متن‌های انتخاب شده غالباً یک چارچوب کلی دارند و ایدئولوژی کلی آنها حول یک محور است و از آن‌جا که در این مقاله امکان بحث ایدئولوژی‌ها به صورت تک به تک وجود ندارد، تنها با صورت اشاره‌وار، ایدئولوژی‌ها بیان می‌شود.

۱. عبارتهای گفتمانی و ایدئولوژیک

- حذف و به حاشیه رانده شدن
- کم‌رنگ‌سازی تابوهای جنسی خانوادگی و هویت درهمی: دو هویت متضاد
- حذف کلی با هویت درهمی و فعال‌سازی حاصل از اندام‌مداری
- زمان درهمی با هویت درهمی و نقش‌دهی و فعال‌سازی
- زمان درهمی با دو نقش متضاد در گذشته و حال
- پنهان‌کاری به منظور فعال‌سازی کارگزاران
- پیوند زدن
- نقش منفعل و دلالت ضمنی
- تشخیص‌زدایی از پدر

1. Orestes
2. Clytemnestra
3. Aegisthus
4. Agamemnon
5. Freud

۲. سوگیری‌های ایدئولوژیک روایت

- ایدئولوژی اول

در تعریف عام، هرزه‌نگاری یک صورت افراطی و تقلید مضحکی از نابرابری جنسی است که زنان در آن، مقام ابژه‌های جنسی در خدمت برانگیختن و ارضای مردان هستند؛ چنان‌که بسیاری از فمینیست‌ها^۱ استدلال می‌کنند، هرزه‌نگاری زنان را برای التذاذ مردان به ابژه تبدیل می‌کند و به ساخت فعالیت‌های جنسی مردانه کمک می‌کند. همچنین آنها هرزه‌نگاری را بیان فرهنگ غایی نفرت مردان از زنان تلقی نموده و شکلی از خشونت علیه زنان در نظر می‌گیرند. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۴۴)

به نظر می‌رسد در این جا شاهد به استحاله جایگاه زن و مرد در تعریف متداول فعالیت جنسی هستیم که در آن مرد در پی برقراری رابطه عاطفی و جنسی با زن است؛ لذا نیت تولید کننده به چالش کشیدن دیدگاه‌های سنتی نسبت به روابط عاطفی است.

از طرفی با معناکاوای این روایت می‌توان دریافت که نیت از تولید چنین روایتی، واکنش به نگاه به اصطلاح مردسالارانه جامعه و نمایان‌گر نفرت زنان به مردان- نه تک تک مردان، بلکه ساختارها و جامعه مردسالار- است؛ گویا راوی قصد دارد با این روایت، انتقام زنانی که به زعم خود مظلوم واقع شده‌اند را از جامعه بستاند.

- ایدئولوژی دوم

راوی قصد دارد در حین تصویرسازی از یک رابطه جنسی، گونه‌ای از خانواده و روابط خانوادگی را به تصویر بکشد که مغایر با ارزش‌های سنتی و اسلامی جامعه است. در نهایت این روایت با اثرگذاری در ناخودآگاه مخاطبان، استحاله فرم رایج خانواده در ایران را تسهیل می‌بخشد.

- ایدئولوژی سوم

فرم روابطی که در این روایت به تصویر کشیده شده است با روابط متعارف جامعه متفاوت است؛ این روایت به شیوه‌ای زیرکانه قصد دارد فرمی از روابط درون خانوادگی را نمایش دهد که به اضمحلال نهاد خانواده می‌انجامد.

- ایدئولوژی چهارم

راوی این روایت قصد دارد به گونه‌ای مسئولیت‌ها و نقش‌های اجتماعی افراد را خصوصاً در خانواده، بازتعریف کند. به عبارتی پدر می‌تواند ضمن این‌که حامل نقش پدر است، در وضعیتی متناقض، معشوق دختر خود نیز باشد. از طرفی دختر بزرگسال نیز می‌تواند مسئولیت‌ها و تکالیف اجتماعی خود را فراموش کند و هوای نفسانی‌اش را پی بگیرد.

- ایدئولوژی پنجم

تعبیر و عبارات بررسی شده در این روایت گویای این هستند که به باور راوی، خانواده- به ویژه پدر و مادر- موجبات انحراف جنسی فرزند دختر را فراهم آورده‌اند که در نهایت می‌توان چنین تصور کرد که راوی، نهادهای اجتماعی و سنتی جامعه را متهم می‌داند.

نتیجه‌گیری: رفتارشناسی جنسی در اندیشه دینی (مؤنانه)

با توجه به طرح بحث این مقاله، در بخش نتیجه‌گیری مناسب است به رفتارشناسی جنسی با رویکرد دینی پرداخته شود تا معیاری برای تطبیق و انتخاب احسن فراهم شود. گزینه جنسی از مهم‌ترین غرایز بشر و عامل بقای نسل آدمی و یکی از نعمت‌های بزرگ پروردگار است که به انسان بخشیده شده است. این گزینه در دوران بلوغ و نوجوانی با گرایش به جنس مخالف بروز می‌کند و به معنای میل فطری، روانی و فیزیکی است که به جهت خاصی فرد را به حرکت درمی‌آورد و به رفتار جنسی می‌انجامد.

تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی / ۱۳۳

دین اسلام ارضای تمایل جنسی را تنها در نظام خانواده و در پرتو ازدواج مشروع، امری پسندیده به حساب آورده و بر آن تأکید ورزیده است و به انسان‌ها اجازه داده تا تمایل جنسی خود را از طریق آمیزش با همسر خویش ارضا کنند. قرآن کریم می‌فرماید:

«وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»؛

(نور، ۳۳) و آنان که امکان ازدواج ندارند، باید عفت نفس پیشه کنند تا خدا آن‌ها را به لطف خود بی‌نیاز گرداند.

بنابراین، عفت نفس به معنی کنترل‌گریزه جنسی، امری بسیار پسندیده است و در مقابل آن انحراف جنسی امری مضر، قبیح و مذموم است.

در نقطه مقابل، انحراف جنسی از دیدگاه اسلام به رفتارهای جنسی گفته می‌شود که خارج از حدود فطرت و توأم با نگرانی و اضطراب است که از جمله آن ارتباط جنسی اعم از نگاه‌های شهوت‌آلود، رد و بدل کردن کلمات شهوت‌آلوده، لمس و بوسیدن از روی شهوت و آمیزش با محارم است.

آثار هر یک از انحرافات جنسی و مخصوصاً از نوع ارتباط با محارم در زندگی فردی، اجتماعی و خانوادگی انسان چنان آسیب‌رسان است که موجب اختلالات روحی و روانی خواهد شد؛ به همین جهت در آیات و روایات معصومین علیهم‌السلام از آن به شدت نهی شده و برای آن مجازات‌هایی شدیدتر از مجازات‌های ارتباط نامشروع با غیر محارم تعیین شده است و این بیان‌گر آن است که مجازات اخروی چنین عملی نیز شدیدتر است. (کجیاف، ۱۳۸۴)

فقها در این زمینه معتقدند:

اگر کسی با یکی از محرم‌های خود مثل مادر و خواهر که با او نسبت دارند زنا کند، به حکم حاکم شرع باید او را بکشند. (شهید ثانی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۸۱۵)

در قانون مجازات اسلامی نیز چنین آمده است:

زنای با محارم نسبی به هر شکلی مستوجب اعدام است و در این حکم
بین زن و مرد فرقی نیست. (قانون مجازات اسلامی، ماده ۸۲)

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ویکیپدیا فارسی. عقده الکترا.
۳. آقاگل‌زاده، فردوس (۱۳۸۵). تحلیل گفتمان انتقادی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۴. پهلوان‌نژاد، محمدرضا. صحراگرد، رحمان. و محمدهادی فلاحی (۱۳۸۸). شیوه‌های بازنمایی کارگزاران اجتماعی در نشریات دوره مشروطه از منظر گفتمان‌شناسی اجتماعی - انتقادی با عنایت به مؤلفه‌های گفتمان‌مدار جامعه‌شناسی - معنایی. زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان. دوره ۱. شماره ۱: ۷۳-۵۱.
۵. جوکار، سمیه (۱۳۹۰). تحلیل گفتمان انتقادی اشعار بهار بر اساس الگوی ون لیوون. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه شیراز.
۶. راش، مایکل (۱۳۸۹). جامعه و سیاست: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: انتشارات سمت.
۷. شهید ثانی، زین‌العابدین بن علی (۱۳۸۳). تحریر الروضة فی شرح اللمعة. چاپ ۷. تهران: انتشارات سمت.
۸. صفارودی، سوسن (۱۳۸۹). بازنمایی حجاب زن مسلمان در رسانه‌های غربی (جنبه‌های حقوقی و سیاسی). مطالعات راهبردی زنان. شماره ۴۸: ۳۴۰-۲۹۵.
۹. فرکلاف، نورمن (۱۳۷۹). تحلیل انتقادی گفتمان. گروه مترجمان. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی / ۱۳۵

۱۰. فلیک، اووه (۱۳۸۷). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
۱۱. قانون مجازات اسلامی جمهوری اسلامی ایران.
۱۲. قجری، حسینعلی. و جواد نظری (۱۳۸۹). کاربرد تحلیل گفتمان در تحقیقات اجتماعی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۱۳. قهرمانی، مریم (۱۳۹۲). ترجمه و تحلیل انتقادی گفتمان؛ رویکرد نشانه‌شناختی. تهران: نشر مؤلف.
۱۴. کجباف، محمد باقر (۱۳۸۴). رفتارشناسی جنسی در اندیشه دینی. مطالعات راهبردی زنان. دوره ۷. شماره ۲۷: ۱۴۴-۱۱۳.
۱۵. مهدی‌زاده، سید محمد (۱۳۸۷). رسانه‌ها و بازنمایی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۶. یارمحمدی، لطف الله. یمینی، مرتضی. و لیلا قنبری (۱۳۸۹). مقایسه انتقادی گفتمان داستان‌های کوتاه معاصر بزرگسالان و داستان‌های کوتاه معاصر و جوانان. مطالعات ادبیات کودک. دوره ۱. شماره ۱: ۱۶۶-۱۴۳.
۱۷. یورگنسن، ماریان. و لوئیز فیلیپس (۱۳۸۹). نظریه و روش در تحلیل گفتمان. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.

رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین ادیان و مذاهب^۱

نویسندگان: احمد رمضانی (ایران)^۲، دکتر فریده امیرفرهنگی (ایران)^۳

پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲۱

دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۱۵

چکیده

امروزه بسیاری از مردم با کمک فناوری، چندین ساعت در طول شبانه‌روز از رسانه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند؛ صرف‌نظر از دسترسی به اینترنت و در میان فراوانی برنامه‌های کاربردی، رسانه‌های اجتماعی عمدتاً برای گشت و گذار در شبکه اینترنتی، یافتن مسیرها، خرید مجازی، گفتگو با دوستان و اشتراک‌گذاری پیام‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. در همین راستا، پژوهش حاضر تلاش نموده به این پرسش پاسخ دهد که چگونه می‌توان از رسانه‌های اجتماعی جهت آشنایی با ادیان و مذاهب مختلف، تبادل عقاید مذهبی و به طور کلی گفتگوی بین ادیان و مذاهب برای اهداف صلح‌آمیز هم‌چون کاهش میزان خشونت، قتل‌عام‌ها، نسل‌کشی‌ها و کشتارهایی که امروزه به بهانه اختلافات دینی و مذهبی شاهد آن هستیم، استفاده نمود. در این خصوص محققان علوم دینی نیز مردم سراسر جهان را تشویق می‌کنند با ادیان دیگر آشنا شوند؛ به نحوی که تاکنون مقاله‌های بسیاری درباره این موضوع نوشته شده و گفته می‌شود وظیفه نخبگان بحث و تبادل نظر در مورد مشکلات موجود و هدایت مردم به راه راست است؛ اما این پژوهش معتقد است اگر کاربران رسانه‌های اجتماعی مهارت تحلیل، ارزیابی و تولید مفاهیم و محتوای معارف دینی را دارا باشند، می‌توانند نقش بسزایی در انتقال باورها، تبادل آرا و نظرات اعتقادی - به دور از هر گونه تعصب - داشته باشند.

۱. این چکیده، ترجمه مقاله زیر است:

Amirfarhangi, Farideh. And Ahmad Ramezani. Social Media Skills for Interfaith Dialogue, 2018.

۲. دانشجوی دکتری ادیان، گروه ادیان ابراهیمی، دانشکده ادیان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران،

پژوهشگر دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ، ramezani9098@gmail.com

۳. دکترای مطالعات رسانه، گروه رسانه و ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه مالایا،

کوالالامپور، مالزی، مدرس زبان انگلیسی، amirfarhangi2002@yahoo.com

به نظر می‌رسد تاکنون مهارت در برخورد با محصولات رسانه‌ای در بسیاری از کشورها آموزش داده نشده است؛ لذا به دنبال الگوی مهارت رسانه‌ای پاتر به سه مهارت تجزیه و تحلیل، ارزیابی و سنتز- تولید- پیام‌های رسانه‌ای اشاره شده است.

واژگان کلیدی: رسانه‌های اجتماعی، گفتگوی بین ادیان و مذاهب، مهارت‌های پاتر

مقدمه

در طول تاریخ و در نقاط مختلف جهان، اختلافات زیادی از جمله اختلافات دینی و مذهبی میان انسان‌ها وجود داشته است؛ لذا گفتگوی میان ادیان و مذاهب می‌تواند سوء تفاهمات را از بین ببرد.

در این میان، رسانه‌های اجتماعی می‌توانند با اتصال افراد و ایده‌های مختلف به یکدیگر و از طریق انتقال اطلاعات این مشکل را حل کنند و گفتگوهای بین پیروان ادیان و مذاهب مختلف را تقویت نمایند. با این وجود و برای جلوگیری از هرگونه تعصب کاربران رسانه‌های اجتماعی باید با بهره‌گیری از برخی مهارت‌ها بتوانند مطالب را درک، تحلیل و ارزیابی کنند.

این مقاله ابتدا مروری بر هر دو موضوع رسانه اجتماعی و گفتگوی ادیان و مذاهب دارد؛ سپس با تمرکز بر سه مهارت معرفی شده توسط پاتر (۲۰۱۳) به این سؤال پاسخ خواهد داد که چگونه می‌توان از رسانه‌های اجتماعی برای گفتگوی بین ادیان و مذاهب استفاده کرد؟

گفتگوی بین ادیان و مذاهب

جهان همیشه نیاز به گفتگو دارد؛ زیرا انسان‌ها از زمان ارسطو تاکنون به عنوان موجودات اجتماعی شناخته شده‌اند. (اسپیترز، ۲۰۱۲: ۱۰۹)

در بطن گفتگو، گفتگوی بین ادیان و مذاهب قرار دارد؛ زیرا از دوره انسان‌های هموسپینس - انسان‌های خردمند ماقبل تاریخ - از ۷۰ هزار سال قبل از میلاد مسیح تاکنون، دین جامع‌ترین مبحث بین انسان‌ها بوده است (سویدلر، ۲۰۱۳: ۱) تا معنای نهایی زندگی و نحوه زندگی را توضیح دهد. (سویدلر و موجرز، ۲۰۰۰: ۱)

اصطلاح گفتگو تعاملات چندگانه میان ادیان و از بحث‌های رسمی و غیر رسمی با اندیشه‌وران آن حوزه تا گفتگوهای روزانه بین معتقدین به یک دین یا مذهب و با هدف تغییر اجتماعی، همزیستی صلح آمیز، رشد مذهبی و درک متقابل را دربر می‌گیرد؛ در حالی که ویژگی مشترک همه این اشکال، گفتگوهای بین ادیان و مذاهب و احترام متقابل و یادگیری از یکدیگر است؛ بنابراین گفتگوی ادیان و مذاهب به تعامل سازنده میان سنت‌های دینی اشاره می‌کند. (کرنل، ۲۰۱۳: ۱۲)

بیان این نکته لازم است که گفتگوی میان ادیان و مذاهب، مطالعه مذهبی صرف نیست؛ گفتگو نه تنها درک متقابل است، بلکه حقیقت و رشد شخصی انسان‌ها را دنبال می‌کند و در سطوح فردی و جمعی اتفاق می‌افتد.

به طور خلاصه، گفتگوی بین ادیان و مذاهب شامل همه روابط مثبت و سازنده با پیروان یک دین یا یک مذهب است که با عنوان درک متقابل و غنی‌سازی به منظور اطاعت از حقیقت و احترام به آزادی صورت می‌گیرد (به نقل از فورد، ۲۰۱۳: ۷)

هدف از گفتگو ارتقای درک متقابل و روابط خوب، شناسایی دلایل تنش بین ادیان و مذاهب، ایجاد درک و اعتماد به نفس برای جلوگیری از بروز تنش‌ها یا غلبه بر تنش‌ها و از بین بردن تعصباتی است که سبب سوء ظن و بی‌اعتمادی می‌شود؛ پس گفتگو سعی ندارد تفاوت‌ها را کنار بگذارد و به اعتقادی مشترک دست یابد یا اعتقادات دیگران را تغییر دهد؛ هم‌چنین فضایی برای حمله به ادیان و مذاهب دیگر نیست، بلکه تلاشی برای افزایش درک متقابل، اعتماد و احترام است. (همان: ۸)

از طرف دیگر، اهمیت گفتگو در قرآن کریم نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است؛ زیرا از مردم و ملل مختلف می‌خواهد یکدیگر را بشناسند: (فصیحی، فصلنامه قرآنی)

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»؛ (حجرات، ۱۳)

ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامی‌ترین شما نزد خدا با تقواترین شما است، همانا خدا دانای خبیر است.

در قرآن کریم گفتگو و مذاکره برای رسیدن به تفاهم جایگاه ویژه‌ای دارد؛ از میان آیات قرآنی چندین آیه در این زمینه صراحت بیشتری دارند که پیامبر اسلام ﷺ و مؤمنان به آن حضرت مأمور گفتگو با اهل کتاب و پیروان سایر ادیان می‌شوند: (فصیحی، فصلنامه قرآنی)

«ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ»؛ (نحل، ۱۲۵) مردم را با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت فراخوان و با بهترین شیوه با آنان گفتگو نما، زیرا پروردگارت به کسانی که از راه او منحرف شده‌اند، آگاه‌تر است و هدایت یافتگان را بهتر می‌شناسد.

در آیه دیگر، خداوند مؤمنان را از گفتگوی همراه با خشونت باز می‌دارد:

«وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ»؛ (عنکبوت، ۴۶) با اهل کتاب جز به روشی که از همه نیکوتر است گفتگو نکنید، مگر کسانی از آنان که ستم کردند و بگویند ما

رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین ادیان و مذاهب / ۱۴۱

به تمام آن‌چه از سوی خدا بر ما و شما نازل شده است ایمان آورده‌ایم و خدای ما و شما یکی است و ما در برابر او تسلیم هستیم.

قرآن کتاب گفتگوی خدا با پیامبر، فرشتگان و پیروان است؛ در همین حال، گفتگوهای هابیل و قابیل در قرآن می‌تواند به عنوان نماد واقعی اولین ارتباط و گفتگو در زندگی انسان‌ها باشد. در قرآن کریم، کسانی که به سخنان دیگران گوش می‌دهند و از بهترین‌ها پیروی می‌کنند، به عنوان راهنما و حکیم معرفی می‌شوند. (زمر، ۱۸)

در قرآن کریم، گفتگو با مخالفان نیز به عنوان یک راهکار پسندیده ارائه شده است:

- خداوند در مورد خلقت آدم با فرشتگان خود گفتگو نمود و آنها نیز نظرات خود را بیان کردند. (بقره، ۳۲ و ۳۰)
- خداوند با شیطان گفتگو کرد و شاهد نافرمانی او بود؛ پس تا روز قیامت او را به حال خود رها نمود. (اعراف، ۱۸ و ۱۲)

پیامبران نیز با خویشاوندان و مخالفان خود بحث و گفتگو می‌کردند:

- حضرت نوح با ۹۵۰ سال عمر رسالت، بیشترین گفتگو با مردم خود را داشت. (عنکبوت، ۱۴)
- حضرت ابراهیم علاوه بر گفتگو با مردم در مورد عذاب قوم لوط با خداوند سخن گفت. (هود، ۷۴)
- دیگر پیامبران مانند صالح، موسی و عیسی نیز با مردم صحبت کردند که در قرآن بیان شده است. (موسی، ۲۰۰۶: ۱)

به طور کلی، گفتگو مبتنی بر ادیان در موارد زیر حادث می‌شد:

- پیام‌هایی از سوی خدا و توسط پیامبران ﷺ به مردم داده می‌شد.

- پیامبر ﷺ سعی می‌کرد گروهی از مردم را رهبری کند.
- خداوند در پاسخ به سؤالات پیامبر ﷺ و مسائل مورد نیاز مردم توضیحاتی می‌داد.
- استدلال منطقی مبتنی بر دعوت از طرف مقابل برای فکر کردن و در نهایت متقاعد شدن پیرامون یک پیام خاص بکار می‌رفت. (فدایی عراقی، ۱۹۹۸: ۵۱۵)

بنابراین، گفتگوی بین ادیان تلاش می‌کند برای به حداقل رساندن تفاوت‌ها مبنای همه ادیان را یکسان تلقی کند؛ اما چالش این است که حتی ارزش‌ها، اصول و شیوه‌های مشترک در ادیان مختلف نمی‌توانند مردم را یکسان سازند. یکسان دانستن همه ادیان مختلف ما را قادر می‌سازد تا از دیگر ادیان یاد بگیریم.

دیگر چالش گفتگوی بین ادیان، دوران پست مدرنیسم است؛ به این معنی که هر دین یک نظام مستقل است که خود را در یک زبان خاص و الگویی از نمادها بیان می‌کند که فقط می‌تواند در ارتباط با سایر واژه‌ها و نمادهایی شناخته شود که نظام کاملی را تشکیل می‌دهند. به این ترتیب، از نظر روزن گفتگوی ادیان می‌تواند غیر ممکن باشد، زیرا شرکت‌کنندگان در گفتگو هرگز با یک زبان صحبت نمی‌کنند و یا زبان آنها معنی یکسانی ندارد. (روزن، ۲۰۱۶)

به نظر می‌رسد سوء استفاده خشونت آمیز از دین بزرگترین چالش است؛ زیرا همزیستی صلح آمیز از سوی افرادی که فکر می‌کنند احترام و ارزش شایسته آنها زیر پا گذاشته شده است، به خطر می‌افتد. (همان)

گفتگوی ادیان شرایط و الزامات خود مانند فروتنی و یا شناخت، امکان رشد خود یا تغییر در سنت خود را می‌طلبند. (کرنل، ۲۰۱۳: ۱۳)

رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین ادیان و مذاهب / ۱۴۳

نویسندگان این پژوهش معتقدند گفتگو در فضای مجازی نیازمند مهارت‌های خاص خود است؛ لذا قبل از هر گونه بحث در ارتباط با این مهارت‌ها به اختصار به موضوع رسانه‌های اجتماعی و نقش آنها در گفتگوی بین ادیان و مذاهب اشاره دارند.

رسانه‌های اجتماعی

فرهنگ لغت آکسفورد، رسانه‌های اجتماعی را به عنوان وب‌سایت‌ها و برنامه‌های کاربردی مورد استفاده برای شبکه‌های اجتماعی و ارتباط با کاربران با علاقه‌های مشابه تعریف می‌کند. (فرهنگ لغت آکسفورد، ۲۰۱۱: ۵)

اسکات و ژاکا ضمن تأکید بر ویژگی تقابل و دو سویگی رسانه‌های اجتماعی، بر این باورند که رسانه‌های اجتماعی مجموعه‌ای از فناوری مبتنی بر وب هستند که به مردم امکان می‌دهد از مصرف کنندگان محتوا به تولید کنندگان محتوا تبدیل شوند. (اسکات و ژاکا، ۲۰۱۵)

برخی معتقدند رسانه‌های جمعی مورد استفاده برای تعامل اجتماعی، خود رسانه‌های اجتماعی هستند. (کاستوری و وردان، ۲۰۱۴: ۲) برخی نیز بر این باورند رسانه‌های اجتماعی به معنای محتویاتی هستند که مردم در قالب‌های مختلف سیستم عامل آن قرار می‌دهند، رسانه اجتماعی مکانی است که مردم از طریق آن با یکدیگر تعامل می‌کنند. (میلر و همکاران، ۲۰۱۶: ۱)

رسانه‌های اجتماعی با توجه به دو ویژگی مهم خود که رسانه‌های جدید را از کانال‌ها و محتوای رسانه‌های جمعی سنتی متمایز می‌سازند، حائز اهمیت هستند که این دو ویژگی عبارتند از «همه جایی» و «تعامل». (کاستوری و وردان، ۲۰۱۴: ۲)

- «همه جایی» به این معنی است که فناوری‌های رسانه‌ای جدید بر زندگی مردم در جامعه تأثیر می‌گذارند؛ حتی اگر مردم مخاطبان چنین رسانه‌ای نباشند.

- «تعامل» نیز قابلیت انتخاب و رسیدن به آن دسته از فناوری‌های رسانه‌ای است که به کاربران در انتخاب منابع اطلاعاتی و تعامل با دیگران کمک می‌کنند و می‌تواند برای سرگرمی و تبادل اطلاعات باشد. (لیورو و لیوینگستون، ۲۰۰۶: ۷)

رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین ادیان و مذاهب

رسانه‌های اجتماعی نقش مهمی در جنبه‌های مختلف زندگی ایفا می‌کنند. تاکنون برخی محققان به بررسی نقش این پلتفرم و گفتگو بین ادیان و مذاهب پرداخته‌اند که به برخی از این رویکردها اشاره می‌شود:

تات گفتگوی ادیان را گفتگوی بین مردمی با سنت‌های متمایز و جهت درک تفاوت‌های مذهبی به منظور تقویت ایمان خود و گسترش دانش طرف مقابل تعریف می‌کند؛ در حالی که تعامل میان مذاهب به معنی تبادل بین مردم سنت‌های مختلف مذهبی با تمرکز بر تعاملات شخصی در عرصه اجتماعی و بدون توجه به ابعاد معنوی این روابط است.

به نظر او افراد از رسانه‌های اجتماعی جدید استفاده می‌کنند تا موضوعاتی را به اشتراک بگذارند که می‌توانند تغییر یابند، رشد کنند و برای درک بهتر باورهای خود در بافت بزرگتری به کار روند. (تات، ۲۰۱۰: ۷)

تات به مطالعه پیت واردن اشاره می‌کند که کلمه خدا محبوب‌ترین کلمه در صفحات فیسبوک کاربران در جنوب آمریکا است. (واردن، ۲۰۱۰) وبلاگ‌های آنلاین نیز شکل جدید و محبوبی از گردهمایی‌ها برای بحث در مورد ادیان و مذاهب است.

ناتان نیز معتقد است وبلاگ‌نویسان سعی می‌کنند دیدگاه‌های جدید و مختلف دینی را به اشتراک بگذارند. (ناتان، ۲۰۱۰: ۳۳)

از نظر تات چالش اصلی در هر دو موضوع گفتگوی بین مذاهب و ادیان به صورت آنلاین و آنلاین، توسعه احترام، اعتماد و انعطاف‌پذیری است. (تات، ۲۰۱۰: ۱۶) به عبارت دیگر، ابزارهای آنلاین به خودی خود توانایی مثبت یا منفی ندارند. گفتگو عمدتاً به کیفیت مکالمه و حسن نیت شرکت‌کنندگان در آن بستگی دارد. از نظر تات، اگر اهداف گفتگو به خوبی تعریف شوند و ابزار آن به شکل دقیقی انتخاب گردند، اینترنت بالقوه می‌تواند برای تقویت گفتگو استفاده شود. انعطاف‌پذیری و تمایل به تجربه گفتگو نیز عواملی کلیدی هستند. تات معتقد است گفتگوها به بررسی نقاط مشترک و متفاوت بین افرادی از مذاهب و فرهنگ‌های مختلف می‌پردازد و منجر به درک درستی از آنها می‌شود.

حسین‌زاده معتقد است تبلیغات برای برقراری ارتباط مثبتی بر مذهب، نمی‌تواند موفق باشد؛ هم‌چنین ارتباطات مذهبی سنتی با ماهیت یکطرفه خود همان چیزی نیست که ماهیت رسانه‌های جدید از آن برخوردار است. به نظر او رسانه‌ها نقش مثبتی در ادیان ایفا می‌کنند؛ زیرا ایده‌هایی مانند کلیسای الکترونیکی یا مسجد الکترونیکی را ترویج می‌دهند، با این حال گفتگوهای بین ادیان در فضای مجازی از برخی خشونت‌ها و توهین‌ها رنج می‌برد که ارزش آنها را در سطح پایین‌تری قرار می‌دهد. وی معتقد است رسانه‌های جمعی منابع موثقی در مورد واقعیت‌های جهان پیرامون نیستند؛ در حالی که رسانه‌های اجتماعی به عنوان یک منبع سریع در انتقال وقایع می‌توانند جایگزین آن شوند؛ لذا نتیجه می‌گیرد جریان‌های مذهبی در گفتگوهای بین ادیان در رسانه‌های اجتماعی تأثیری ندارند و کنترل آنها غیر ممکن است. به همین سبب، اختلاف نظرها دلیل اصلی گفتگوی ادیان در رسانه‌های اجتماعی است.

بنابراین، تعامل در حوزه دین در رسانه‌های اجتماعی به معنای تغییر باورها و دیدگاه‌ها نیست؛ بلکه بیان عقاید خود و ایجاد امکان ابراز نظر برای دیگران است، در حالی که هر دو طرف رفتار خود را کنترل می‌کنند. (حسین‌زاده، ۲۰۱۱: ۱)

کسلر در مطالعه خود سعی کرد میزان تأثیر رسانه‌های اجتماعی در تقویت گفتگوی ادیان و مذاهب را بررسی کند. به نظر او اثرات رسانه‌های اجتماعی به کاربران آن و نحوه استفاده آنها از این رسانه‌ها بستگی دارد؛ لذا ادعا می‌کند رسانه‌های اجتماعی سلسله‌مراتب سنتی از جمله سلسله‌مراتب مذهبی را به چالش می‌کشند، زیرا توسط صاحبان وب‌سایت‌ها و همچنین از سوی کاربران رسانه‌های اجتماعی به عنوان ناشران و منتقدان محتوای این رسانه‌ها کنترل می‌شوند.

او معتقد است در عین این‌که ماهیت ارتباطات آنلاین امکان تحریف اطلاعات را به کاربران می‌دهد؛ اما رسانه‌های اجتماعی می‌توانند گفتگو بین ادیان را تقویت کنند، هر چند می‌توان از آنها برای ترویج تعصب نیز استفاده کرد. در عین حال می‌توان این رسانه‌ها را برای مبارزه با تعصب و غلبه بر افکار جاهلانه مورد استفاده قرار داد. بنابراین، رسانه‌های اجتماعی باید در گفتگوی ادیان و مذاهب ادغام شوند تا نه تنها به تغییرات مثبت سیاسی کمک کنند؛ بلکه به افزایش درک میان ادیان منجر شوند. (کسلر، ۲۰۱۳: ۱)

از نظر التواجیری گفتگو یک رسانه است و کانال‌های رسانه‌ای برای تعامل افراد به عنوان یک خواننده یا شنونده و جهت تبادل اطلاعات و به اشتراک‌گذاری تجارب و دیدگاه‌های بین طرفین گفتگو استفاده می‌شوند. به نظر او از طریق گفتگو، دانش طرف دیگر به دست می‌آید؛ هم‌چنین هر دو طرف می‌توانند برخی مشترکات میان خود را پیدا کنند تا مسیر واقعیت را دریابند و از هر گونه توهم و تصورات غلط مربوط به طرف دیگر اجتناب کنند.

به نظر او اطمینان و واقعیت، هدف نهایی هر دو مخاطب گفتگو است؛ با این حال به نظر می‌رسد این موضوع در مورد همه کسانی که در گفتگوها شرکت می‌کنند و یا همه کسانی که از رسانه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند، صدق نمی‌کند.

او معتقد است رسانه‌های حاوی اطلاعات غلط، تحریف شده هستند و با فریب و ایجاد حساسیت مانع درک مخاطب از واقعیت ساده می‌شوند و در نتیجه این‌گونه رسانه‌ها از رسانه‌های هدفمندی که به افراد جویای واقعیت به عنوان هدف اول و مهم خود احترام می‌گذارند، متفاوت هستند؛ چون رسانه‌ها و گفتمان‌ها هدف مشترکی دارند و آن بیان واقعیت است. (التواجیری، ۲۰۱۴: ۱۴)

مطالعات قبلی تاکنون به بررسی مسائل مربوط به رسانه‌ها و گفتگوهای ادیان و مذاهب با یکدیگر پرداخته‌اند و بر نقش مثبت رسانه‌های اجتماعی در توسعه گفتمان بین ادیان و مذاهب از لحاظ ضرورت تأکید داشته‌اند. با این حال، نویسندگان این پژوهش روش یا رویکردی برای حل مشکلات موجود در رابطه میان این دو متغیر مورد بررسی مشاهده نکردند و بر این باورند که کاربر صرف‌نظر از دسترسی به رسانه‌های سنتی و جدید، باید مجهز به مهارت‌های سواد رسانه‌ای باشد تا بتواند محصولات رسانه‌ای را درک کند.

با این توضیح، مناسب است به مهارت‌های معرفی شده توسط پاتر (۲۰۱۳) مراجعه نمود؛ زیرا بیشتر منابع موجود در این زمینه به معرفی سواد رسانه‌ای (بلیغ، ۱۳۸۰، شکرخواه، ۱۳۸۵، بصیریان و بصیریان، ۱۳۸۵) و یا نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی (لسانی، ۱۳۸۶) اشاره دارند؛ حال آن‌که پاتر توضیحی جامع در زمینه مهارت برخورد با محتوای پیام رسانه‌ای ارائه می‌دهد.

مهارت‌های رسانه‌ای پاتر

هر کاربر رسانه‌ای در مواجهه با یک محصول رسانه‌ای نیاز به مهارت‌هایی دارد که به سه دلیل قابل توجه است:

- این مهارت‌ها به فیلتر کردن بهتر اطلاعات منجر می‌شود؛ زیرا روزانه بسیاری از محصولات رسانه‌ای تولید می‌شود که الزاماً همه آنها مفید یا موثق نیست.
- مهارت‌ها توانایی کاربر را در پردازش معنای اطلاعات تقویت می‌کند.
- این مهارت‌ها کمک می‌کند معنی مورد نظر خود را از اطلاعات به دست آورده و معنی تحمیل شده از سوی تولیدکنندگان رسانه‌ای را قبول نماید.

پاتر تلاش دارد کاربر را متقاعد سازد که می‌بایست مهارت‌های سواد رسانه‌ای را برای بهبود استفاده از رسانه‌های اجتماعی و هر گونه تعامل در آنها به دست آورد. این مهارت‌ها عبارتند از تجزیه و تحلیل، ارزیابی و سنتز یا تولید. (پاتر، ۲۰۱۳: ۱۶) که در ادامه تبیین می‌شوند:

۱. مهارت تجزیه و تحلیل

از نظر پاتر، تجزیه و تحلیل به معنی واکاوی ظاهر پیام است تا بتوان از آن عناصر خاصی را استخراج نمود که برای یافتن معنا و یا برای حل یک مشکل بکار می‌رود. تجزیه و تحلیل به معنای شکستن پیام به اجزای آن است. در زبان‌شناسی، پیام‌های نوشته شده در قالب ساختار سطحی یا چیزی که در اولین نگاه به چشم می‌خورد (سطح نحوی پیام) و ساختار عمیق یا آنچه باید برای پردازش معنایی بکار رود (سطح معنایی پیام) تحلیل می‌شود.

در طول مهارت تجزیه و تحلیل باید به دنبال اطلاعات خاصی در متن پیام بود، مطالب بی‌شماری را که پیام در اختیار کاربر می‌گذارد را غربال نمود و تنها مطالب

مفید را برداشت کرد. در این میان افرادی که وابستگی کمتری به موضوع پیام دارند سریع‌تر و دقیق‌تر به تجزیه و تحلیل پرداخته و سیگنال - بخش مهم پیام - را از پارازیت که بخش غیر مفید پیام است، تفکیک می‌کنند؛ اما افرادی که به دلایل مختلفی از جمله عدم مطالعه کافی و تکرار شنیده‌های خود که غالباً بر اساس تعصب و عدم شناخت کافی حقایق است، وابستگی زیادی به آرا و عقاید جاری در محیط پیرامون خود دارند، لازم است تمرین کافی برای کسب مهارت تجزیه و تحلیل انجام دهند.

پاتر سه نوع تجزیه و تحلیل را معرفی می‌کند که عبارتند از تحلیل مؤلفه‌ای، تحلیل فهرستی و تحلیل کانونی.

تحلیل مؤلفه‌ای: ابتدا باید هدف از تحلیل را معلوم ساخت که به دنبال کدام مؤلفه موجود در پیام است؟ آیا به ظاهر پیام و جنبه هنری ارائه آن اهمیت می‌دهد یا به اطلاعات مندرج در آن توجه دارد؟ مثلاً نامه‌ای که به صورت دستخط نوشته شده است از نظر یک کارآگاه می‌تواند سرنخی برای یافتن یک مظنون باشد؛ اما از نظر یک معلم نوع نگارش نامه و رعایت دستور زبان در آن مهم خواهد بود. سپس برای هر هدف می‌بایست ابعادی از تحلیل را در نظر داشت. در مثال نامه استفاده از شکل خاص حروف الفبا در نوشتن نامه برای شخص کارآگاه مهم خواهد بود؛ حال آن‌که برای معلم طرز صحیح نوشتن آدرس، شروع و متن نامه و در نهایت امضای نامه اهمیت خواهد داشت.

پاتر معتقد است اگر فردی ساختار دانشی و پیشینه اطلاعاتی خوبی داشته باشد، به راحتی می‌تواند از عهده تحلیل مؤلفه‌ای بر بیاید. به عنوان مثال اگر نامه‌ای از یک دوست دریافت شود، بلافاصله با خواندن متن می‌توان متوجه شد که منظور از مطالب مندرج انتقال حس عاطفی واقعی است یا نوعی طعنه و کنایه؛ اما اگر

نامه‌ای از شخص بیگانه دریافت شود، به واسطه عدم شناخت آن فرد واکنش مشخصی در رد یا قبول مطالب مندرج در آن نخواهد داشت.

گام سوم در تحلیل مؤلفه‌ای تعیین عناصر موجود در پیام و اهمیت آنها است تا با چیدن این عناصر در جای خود همانند قطعات یک پازل به تصویر کاملی از پیام دست یافت؛ اما در این رابطه می‌توان یک قدم پا را فراتر گذاشت و تحلیل فهرستی انجام داد؛ یعنی زیرمؤلفه‌های هر مؤلفه را نیز تحلیل نمود. به عنوان مثال یک خودرو شامل بخش‌های مختلف از جمله موتور است، موتور خودرو شامل قطعات مختلفی است که مجموعاً موتور را تشکیل داده‌اند.

در حوزه گفتگوی ادیان و مذاهب در رسانه‌های اجتماعی می‌توان مدعی شد کاربران باید هدف خود از تحلیل مؤلفه‌ای را سطح معنایی و بار اطلاعاتی پیام در نظر داشته باشند. به عنوان مثال، به منظور دستیابی به معنای هر پیام دینی و مذهبی، کاربران باید به بعد درک اصطلاحات و استعاره‌هایی بپردازند که پیروان یک جامعه دینی و مذهبی خاص بکار می‌برند؛ هم‌چنان که می‌توان در متون اسلامی به کلماتی مانند کافر، اهل‌الکتاب، ذمی، جهاد و تقیه اشاره کرد که ممکن است از سوی پیروان سایر ادیان اشتباه گرفته شوند. (تاوان سند، ۲۰۱۴: ۶۶-۱۲)

از طرفی، بخشی معتقدان به دین اسلام اطلاعاتی در مورد این اصطلاحات و معانی و کاربرد آنها ندارند؛ زیرا چندان اهل مطالعه نیستند، لذا در هر بحثی کلمات مورد استفاده آنها بر اساس تعصب و تکرار افکار نادرست دیگران است؛ حتی در ادعیه و خطبه‌های ادیان و مذاهب مختلف می‌توان بسیاری از کلمات و اصطلاحات را پیدا کرد که ممکن است نه تنها مؤمنان یک دین خاص، بلکه پیروان سایر ادیان را به عدم اطمینان سوق دهد.

بعد از شناخت معانی و کاربرد هر یک از کلمات و اصطلاحات می‌بایست به جایگاه آنها در یک دین یا باور مذهبی پرداخت. به عنوان مثال جایگاه جهاد در دین اسلام چیست و آیا جزو اصول دین است یا فروع دین؟

در تحلیل فهرستی می‌توان به تحلیل انواع جهاد و زیرمجموعه‌های آن پرداخت که مستلزم مطالعه زیاد پیش از هر گونه شرکت در گفتگو است.

تحلیل کانونی همان‌گونه که از نام آن پیداست، به تحلیل عناصر مهم در پیام می‌پردازد و عناصر پس‌زمینه را کنار می‌زند؛ همانند زمانی که بخواهیم عکس خانوادگی بگیریم، چهره اعضای خانواده مهم‌تر از اجسام و احیاناً طبیعت پس‌زمینه است.

در تحلیل پیام برخی اطلاعات پیام در ظاهر و برخی در باطن آن گنجانده می‌شوند، بنابراین در تحلیل کانونی هدف از تحلیل بر اساس نوع اطلاعات مورد نیاز کاربر تعیین می‌شود؛ با این حال، ظاهر پیام معمولاً به جنبه هنری آن می‌پردازد و معانی و بار اخلاقی یا فرهنگی پیام در سطوح عمیق‌تری از آن قرار می‌گیرد.

بر خلاف تحلیل انجام شده، تحلیل کانونی با یک پرسش آغاز می‌شود. هدف از تحلیل یافتن پاسخ به این پرسش است؛ لذا نخستین گام در تحلیل کانونی طرح پرسش است، سپس می‌بایست به پیش‌زمینه و پس‌زمینه اطلاعات موجود در خصوص آن پرسش توجه داشت که دقت عمل و کارایی در این تحلیل بسیار مهم است. افرادی که وابستگی به محیط اطراف خود ندارند و متقابلاً از ساختار دانشی خوبی برخوردارند، قادر هستند به تحلیل عناصر کلی و جزئی پیام بپردازند.

در بحث گفتگو پیرامون ادیان و مذاهب در فضای مجازی نیز کاربران لازم است به طرح پرسش پیرامون مطالب ارائه شده در پیام بپردازند و سپس در جستجوی یافتن پاسخ باشند و در این راستا می‌بایست به ساختار دانش و معلومات خود رجوع کنند.

این ساختار نیز زمانی شکل می‌گیرد که افراد از سطح مطالعه بالایی برخوردار باشند و در عین حال به منابع موثق روی آورند؛ لذا باید به ساختار، معانی و کاربرد مؤلفه‌های موجود در آن پیام پردازند و سؤالاتی درباره تولید کنندگان پیام (چه کسی/ چه کسانی)، اهدافشان (چرا)، تأثیر پیام‌هایشان بر مخاطبان (تأثیر پیام)، زمان و مکان تولید پیام‌ها (بافت تولید پیام) و صحت و سقم پیام‌های تولید شده (اعتبار پیام) مطرح کنند؛ اما در شرایطی که پیام برای کاربران تازگی دارد و از هیچ‌گونه اطلاعات پیش‌زمینه در خصوص آن پیام برخوردار نیستند، چه باید کرد؟

در این صورت تحلیل در بعد ساختاری و کاربردی مفید نخواهد بود؛ چرا که فرد اطلاعاتی در مورد تعداد و ماهیت نکات مندرج در پیام ندارد. در چنین شرایطی می‌بایست بعد دیگری از موضوع شکل بگیرد.

بنابراین، فرد باید جبهه موافق یا مخالف موضوع مطرح شده در پیام را تعیین نموده و سپس حد وسط را انتخاب نماید تا بتواند بر اساس تحلیل کانونی به اطلاعات بیشتر در زمینه دیدگاه‌های موافق، مخالف و بی‌طرف و لزوم وجود آنها پردازد. این تحلیل مستلزم مطالعات کتابخانه‌ای یا اینترنتی است.

مطالعه بیشتر فرد را به کیفیت آرا آشنا می‌سازد که این خود نوعی یادگیری است. تحلیل نوعی ابزار است؛ بنابراین میزان تحلیل پیام به اهداف کاربر بستگی دارد. اگر پیام مورد نظر اهمیت بسزایی دارد؛ پس نیازمند تحلیل بیشتر در سطوح مختلف معنایی، ساختاری و کاربردی است؛ اما به محض یافتن مؤلفه‌ای از پیام که مستلزم تحلیل است، تعمیم تحلیل به سایر مؤلفه‌ها بیهوده خواهد بود.

به عنوان مثال؛ آیا تحلیل در باب موضوعی پیرامون نماز به عنوان یکی از فروع دین نیازی به تحلیل سایر فروع دین دارد؟ خلط موضوعات تحلیل نشان‌گر عدم دقت تحلیل‌گر است.

نکته مهمی که در طول تحلیل باید مد نظر قرار گیرد، عدم توجه به احساسات و عواطف فردی است؛ چرا که مانع تحلیل مبتنی بر منطق خواهند بود، البته بروز واکنش‌های احساسی مانند خشم یا تمسخر در مواجهه به پیام‌هایی با مضامین مختلف امری طبیعی است؛ اما کنترل این واکنش‌ها برای رسیدن به تحلیلی روشن و دقیق امری ضروری است، هر چند ممکن است بسیاری از افراد با پیامی مواجه شوند یا فیلمی تماشا کنند؛ اما بدون انجام تحلیل از کنار آن رد شوند که نشان می‌دهد شناخت آنها از آن فیلم سطحی است و بعد هنری فیلم مانند تدوین، نورپردازی و تصویربرداری و یا بعد شناختی فیلم مانند تم و شخصیت‌پردازی آن را درک نمی‌کنند.

۲. مهارت ارزیابی

از نظر پاتر، ارزیابی به معنای قضاوت در مورد ارزش مؤلفه یا گروهی از مؤلفه‌های موجود در یک پیام است. منظور از مؤلفه در این جا یک داده است که از طریق پیام منتقل می‌شود.

مهارت ارزیابی از دو بخش مهم مؤلفه و استاندارد تشکیل می‌گردد و از آن جا که مؤلفه در بخش مهارت تحلیل و به عنوان ماده خام شناسایی می‌گردد، می‌توان گفت مهارت تحلیل زیربنای مهارت ارزیابی است.

منظور از استاندارد نیز باورهای کاربر در خصوص ماهیت موضوعات است. اگر مردم چاره‌ای جز پذیرش یک پیام نداشته باشند، بدون ارزیابی از کنار آن خواهند گذشت.

به عنوان مثال؛ مردم متنی در یک روزنامه یا نشریه می‌خوانند، ولی نسبت به صحت مطالب یا ارزش آنها بی‌تفاوت هستند. در مواردی نیز مردم از آن جهت که مطلبی در یک روزنامه یا نشریه مشهور چاپ شده است، خود را مکلف به پذیرش آن می‌دانند و نیازی به ارزیابی مطالب مندرج نمی‌بینند. (پاتر، ۲۰۱۳: ۷۷)

به طور کلی، وقتی پیامی بدون ارزیابی پذیرفته می‌شود، بدون آزمودن وارد ساختار دانش کاربر می‌شود؛ لذا اطلاعات نادرست و بی‌فایده با اطلاعات درست و مفید در هم می‌آمیزند که تشخیص آنها از یکدیگر را غیر ممکن می‌سازد. هر استاندارد شامل معیارهای چندگانه موجود در ساختار دانش کاربر است که از چهار نوع زیر تشکیل می‌شود:

- عاطفی؛ انتظار کاربر از نوع واکنش احساسی خاصی که پیام در شخص ایجاد می‌کند.
- زیبایی‌شناسی؛ قضاوت درباره کیفیت هنری یک پیام است.
- اخلاقی؛ مطابقت پیام با اصول اخلاقی یا دینی فرد است.
- شناختی؛ رضایت فرد از دقت و صحت پیام است.

به محض تعیین استاندارد و ارائه معیاری برای آن می‌بایست به ویژگی مؤلفه‌ای که قرار است مورد ارزیابی قرار گیرد، توجه شود. اگر قرار است کامل بودن اطلاعات موجود در پیام ارزیابی شود، می‌بایست به ارزیابی داده‌های حاصل از تحلیل مؤلفه‌ای پرداخت؛ لذا اگر وضوح و صراحت پیام مورد نظر است، کار ارزیابی باید بر روی داده حاصل از تحلیل فهرستی انجام شود و اگر دقت مطالب مندرج در پیام مدنظر است، داده حاصل از تحلیل کانونی باید مورد ارزیابی قرار گیرد. مرحله بعدی، ارزیابی کار مقایسه مؤلفه‌ها با معیار مرتبط با استاندارد است. اگر مؤلفه‌ای به دور از استاندارد باشد، به عنوان مؤلفه‌ای منفی - مثلاً بد یا ضعیف - قضاوت خواهد شد. اگر مؤلفه مطابق استاندارد باشد، به عنوان یک مؤلفه مثبت و قابل قبول خوانده خواهد شد. اگر مؤلفه‌ای فراتر از استاندارد باشد، به عنوان مؤلفه‌ای استثنایی تلقی خواهد شد؛ اما اگر مؤلفه‌ای طبق دو یا سه معیار قابل قبول و مثبت ارزیابی شود و بر عکس طبق دو یا سه معیار دیگر غیر قابل قبول و منفی ارزیابی گردد، چه باید کرد؟

در بحث گفتگوهای ادیانی و مذهبی شاید مهم‌ترین چالش وجود معیارهای متعدد برای ارزیابی‌ها باشد. به عنوان مثال؛ اختلاف نظر شیعیان و اهل سنت در پاره‌ای حوادث تاریخ اسلام منبع ستیزه‌جویی‌های زیادی است که در این‌گونه موارد جمع‌بندی آراء- وحدت نظر- در رد یا قبول یک مؤلفه یا مؤلفه‌هایی از پیام توصیه می‌شود. پاتر دنباله‌روی از معیارهای سایر مردم در ارزیابی پیام‌ها را پیشنهاد می‌دهد؛ اما مسئله استاندارد مبتنی بر قضاوت شخصی فرد است که می‌تواند به چالش کشیده شود. مشکل این است که افراد مختلف در قضاوت مطالب دینی و مذهبی از معیارهای مختلف استفاده می‌کنند. اگر سایر مردم از یک استاندارد ضعیف استفاده کنند، چه باید کرد؟ نتیجه روشن است، ارزیابی آن فرد نیز ضعیف خواهد بود.

سؤال اصلی این‌جاست که:

- افراد در ارزیابی ارزش محتوای پیام دینی و مذهبی تا چه حد آزاد هستند تا استانداردهای خود را دنبال کنند و تا چه حد باید پیرو استانداردهای دیگران باشند؟

در چنین مواردی که استاندارد مورد استفاده مردم ضعیف است، مردم باید از کارشناسان دینی و مذهبی پیروی کنند؛ زیرا ارزیابی نباید بر اساس احساسات شخصی بلکه باید مبتنی بر عقلانیت باشد تا مردم بتوانند اجبار در پذیرش یک پیام مذهبی، تعصب و شعار اعمال شده در محتوا را درک کنند و مرز بین قابلیت پذیرش و عدم قابلیت پذیرش پیام را تشخیص دهند؛ البته پاتر پاسخ این پرسش را می‌دهد. از نظر او فرد نیاز به یک نگرش شکاکانه دارد مبنی بر این‌که مؤلفه‌های یک پیام همیشه دقیق و مفید نیستند. این دیدگاه شکاکانه را برخی دیدگاه انتقادی (مسیاریس، ۱۹۹۴) و برخی آن را انتقاد نامیده می‌نامند. (سیلوربلات، ۱۹۹۵)

در مجموع، تجزیه و تحلیل انتقادی نوعی ارزیابی است؛ چرا که حقایق و استدلالات موجود در یک پیام را به چالش می‌کشد؛ هم‌چنین می‌تواند بر اساس معیارهای شناختی باشد.

معیارهای شناختی نشان می‌دهد آیا ذهن کاربر از دقت و صحت پیام رضایت دارد؟ می‌توان یک مؤلفه را با آنچه در مورد یک موضوع دانسته می‌شود، مقایسه نمود. اگر مؤلفه جدید با آنچه قبلاً دانسته می‌شد مطابقت نداشته باشد، قضاوت این است که مؤلفه جدید نادرست است.

استاندارد دیگر از نوع شناختی سودمندی و کارایی پیام است. این استاندارد به معنای درک ساختارهای موجود دانش است. دانش انسان به کاربر می‌گوید آیا باید مؤلفه جدید را ارزیابی کند؛ چرا که این مؤلفه جدید باید در ساختارهای موجود دانش قرار گیرد.

نتیجه آن که سودمندی و کارایی به سه شکل زیر مطرح می‌گردد:

- گسترش ساختار دانش با اضافه کردن یک مؤلفه جدید در مورد یک موضوع جدید
- اضافه کردن یک مؤلفه به دانش فعلی برای گسترش عمق آن
- اضافه کردن مثال دیگر به یک واقعیت که پیش از این در ساختار دانش وجود داشته

در حوزه دین و مذهب که از حساسیت بیشتری برخوردار است، بهتر است کار ارزیابی با در نظر گرفتن تمامی استانداردهای ممکن صورت بگیرد؛ در غیر این صورت ثمره ارزیابی چندان معتبر نخواهد بود.

نکته دیگر این که هر چند ساختارهای دانش اطلاعات لازم را در اختیار می‌گذارند؛ اما نباید بیش از حد به دقت و صحت اطلاعات موجود اعتماد نمود، چرا که

احتمال دارد اطلاعات، نادرست ذخیره شده باشند و یا به مرور زمان این اطلاعات نادرست شوند؛ لذا می‌بایست اطلاعات خود را به روز کرد.

بسیاری از مردم در مواجهه با اطلاعات به روزتر مقاومت نموده و سعی در تغییر و جایگزین‌سازی در باورهای خود ندارند. این افراد با تغییر جهان تغییر نمی‌کنند؛ لذا به واسطه افکاری که شاید امروز اشتباه باشند، باورهای انحرافی خود را ادامه می‌دهند.

نکته مهم دیگر در ارزیابی، توجه به منبع پیام است. تمام منابع اطلاعاتی موثق نیستند؛ بنابراین تحلیل اعتبار منابع و اطمینان از وثوق آنها امری ضروری است. یافتن رابطه بین وقایع نیز موضوع مهمی در ارزیابی به‌شمار می‌رود که بدون تحلیل دقیق ادعاها، قرائت از دین و باورهای مذهبی بیراهه خواهد بود.

یافتن دلیل و نیز تأثیر وقایع در شکل‌گیری و تداوم باورهای دینی و مذهبی نیز بسیار مهم است؛ چرا که هر گونه استدلال نادرست می‌تواند موجب گمراهی شود.

نکته دیگر مقایسه باورها است؛ تحلیل کاربرد کلماتی مانند بهترین، کامل‌ترین، اولی‌ترین و بزرگترین حائز اهمیت است.

۳. مهارت تولید

پاتر معتقد است سنتز به معنای توانایی جمع کردن مؤلفه‌های با ارزش که در طول تحلیل و ارزیابی شناسایی شده‌اند، در داخل ساختار جدید دانش، ارائه یک نکته نظر بهتر و یا ارائه راه حل برای یک مشکل است.

سنتز به معنی مونتاژ مجدد و یا قرار دادن بخش‌های مختلف چیزی در کنار هم نیست؛ به عنوان مثال، اگر قطعات شکسته یک گلدان را به هم چسبانند، به این معنا نیست که گلدان جدیدی ساخته شده است.

منظور از سنتز، تولید محتوایی جدید است؛ هنگامی که محتوای جدید با کمک اطلاعات ساخته می‌شود، یا به عبارتی هنگامی که یک ساختار جدیدی از دانش

ایجاد می‌شود، با کمک اطلاعات تازه ساختار دانش قدیمی به ساختاری جدید و پیشرفته از دانش تبدیل می‌شود. (پاتر، ۲۰۱۳: ۱۶۸)

در بحث تولید محتوا مهم‌ترین و نخستین گام تعیین هدف است. هدف از تولید، ارائه راه حل است؛ اما زمانی که مشکل موجود بسیار پیچیده، نامنظم و یا بسیار گسترده است، راهکارهای ارائه شده از سوی مردم نیز راهگشا نیست و رد می‌شود. مرحله بعدی استفاده از مؤلفه‌هایی است که پیش‌تر در جریان تحلیل و ارزیابی از ارزش بالایی برخوردار بودند و در نهایت چیدن مؤلفه‌ها در جای مناسب خود برای تولید محتوایی در جهت ارائه راه‌حلی مناسب است. نکته مهم در این میان، انعطاف‌پذیری و در عین حال انسجام در تولید است.

تولید مستلزم فعالیت نیمکره چپ مغز برای استدلال نظام‌مند و فعالیت نیمکره راست آن برای خلاقیت است؛ اما اگر در بحث گفتگو تأکید بیشتر بر استدلال باشد، نتیجه تولید بیشتر تکرار نکته نظرات قدیمی و فاقد نظرات جدید خواهد بود و اگر بیش از حد بر خلاقیت تأکید شود، انسجام کلام از بین خواهد رفت.

در تولید محتوا بهتر است تنها چند مطلب محدود با مرجع مشخص و معتبر تولید شود؛ محتوا الزاماً نباید به یک نقطه مشترک از باور و همگرایی برسد، بلکه می‌تواند نوعی تناقض با آرای دیگران یا واگرایی داشته باشد.

نکته مهم در کاربرد محتوا است؛ اگر محتوا بتواند راهکاری مفید برای حل یک مشکل یا رفع یک ابهام ارائه دهد، کاربردی خواهد بود. افراد مختلف نظرات مختلفی در مورد یک موضوع می‌توانند داشته باشند که هر یک می‌تواند کاربرد خود را داشته باشد و مخاطب برحسب نیاز و بر اساس ارزیابی، دیدگاه مورد نظر خود را انتخاب می‌کند.

آنچه مهم است ارزیابی است که می‌بایست به هر محتوای تولید شده بر مبنای تحلیل و ارزیابی قائل شد؛ چرا که هدف و معیار تولید در بین افراد مختلف متفاوت خواهد بود، لذا ارائه محتوایی مبتنی بر استدلال بهتر از قیاس محتواهای مختلف خواهد بود.

نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد گفتگو بین ادیان و مذاهب از مهم‌ترین راه‌های مستقیم برای رسیدن به درک متقابل دیگر باورهای دینی و مذهبی است؛ چرا که گفتگو، اختلاف بین ادیان و مذاهب را از بین می‌برد تا جهانی امن‌تر ایجاد کند؛ البته این نوع گفتگو نه تنها باید در قالب گفتگوی نخبگان فرهنگی، علمی، هنری و اقتصادی جهان، بلکه باید در میان پیروان ادیان و فرقه‌های مختلف مذهبی نیز باشد تا بتواند منجر به نوعی همگرایی و درک بین ملل سراسر جهان شود.

در این میان، فضای مجازی در ارتقای میزان تعاملات بین مردم و کارشناسان علوم دینی و نیز بین مردم ادیان مختلف نقشی مثبت و ارزنده دارند؛ چرا که کاربران را از مصرف‌کننده صرف رسانه‌های جمعی سنتی به تولیدکنندگان محتوای رسانه‌های اجتماعی تبدیل می‌کند. با این وجود کیفیت این تعاملات در طول این سال‌ها چندان مطلوب نبوده است؛ چرا که شاهد خشونت‌ها، توهین‌ها و تهدیدهای کلامی در فضای مجازی بوده و هستیم.

بر این اساس، مهارت‌های رسانه‌ای پاتر مجموعه ارزشمندی است که کاربران را با نحوه تحلیل، ارزیابی و تولید پیام در فضای مجازی آشنا می‌سازد.

به طور کلی، هر روش و رویکرد یا مدل تولید شده یا الگوبرداری شده برای شرکت در گفتگوی بین ادیان و مذاهب باید بر اساس اولویت باشد. در مهارت‌های پاتر نیز بر متون یا تصاویر اطلاعاتی به جای متون یا تصاویر ادبی/هنری که جنبه سرگرمی دارند تأکید می‌شود. تفهیم سواد رسانه‌ای به ویژه در فضای رسانه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند اولین گام برای کاربران باشد تا بتوانند مهارت‌ها را یاد بگیرند و دانش شخصی خود را تقویت کنند تا در تعاملات خود با پیروان سایر

ادیان و مذاهب تغییراتی ایجاد کنند. حاصل این تغییر نیز درک و احترام متقابل کاربران در حوزه ادیان و مذاهب و کمک به صلح جهانی خواهد بود.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. اسپیتزر، مانفرد (۲۰۱۲). جنون دیجیتال: نحوه سیر ما و فرزندان ما پیرامون ذهن. آلمان: انتشارات درومر.
۳. اسکات، پیتر. و مایک ژاکا (۲۰۱۵). ممیزی رسانه‌های اجتماعی: راهنمای مدیریت و ریسک. مؤسسه بنیاد تحقیقاتی حسابرسان داخلی CIA، CPCU، CPA، CLU
۴. التواجیری، عبدالعزیز عثمان (۲۰۱۴). رسانه و گفتگوی بین فرهنگی عربی: <https://www.isesco.org.ma/wp-content/uploads/2015/05/iilam-en.pdf>
۵. بصیریان، حسین. و رضا بصیریان (۱۳۸۵). درآمدی بر سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی. رسانه، شماره ۶۸: ۳۳-۵۰.
۶. بلیغ، ناصر (۱۳۸۰). درآمدی بر سواد رسانه‌ای. ماهنامه صدای جمهوری اسلامی ایران. دوره ۲. شماره ۷: ۲۸-۴۲.
۷. پاتر، جیمز (۲۰۱۳). سواد رسانه‌ای، مطالعات ارتباطی. انتشارات سیج.
۸. تات، دنیل (۲۰۱۰). پیرامون محدودیت‌های رسانه‌های اجتماعی جدید برای گفتگوی ادیان، رسانه‌های اجتماعی جدید و درک بین مذهبی و بین فرهنگی. پروژه دانشجویان کارشناسی.
۹. تاون سند، پیتر (۲۰۱۴). عربی برای غیر مسلمانان، هشت کلمه‌ای که غیر مسلمانان باید بدانند: <http://www.questioning-islam.com>
۱۰. حسین‌زاده، افسانه (۲۰۱۱). نقش رسانه‌های اجتماعی در دین؛ گفتگو یا مکالمه: http://www.academia.edu/14382725/The_Role_of_Social_Media_in_Religion_Dialogue_or_conversations

رسانه‌های اجتماعی و گفتگوی بین ادیان و مذاهب / ۱۶۱

۱۱. روزن، دیوید (۲۰۱۶). پاسخ به مذهب و فرهنگ در گفتگو. چالش‌های گفتگوی ادیان. انجمن برکلی:

<https://berkleycenter.georgetown.edu/responses/the-challenges-of-interfaith-dialogue>

۱۲. سویدلر، لئونارد (۲۰۱۳). تاریخچه گفتگوی ادیان. فصل اول از کمپین ویلی بلک‌ول برای گفتگوی ادیان. انتشارات جان ویلی و پسران.

۱۳. سویدلر، لئونارد. و پائول موجز (۲۰۰۰). مطالعه دین در عصر گفتگوی جهانی. فیلادلفیا: انتشارات دانشگاه تمپل.

۱۴. سیلوربات، آرت (۱۹۹۵). سواد رسانه‌ای: کلید تفسیر پیام‌های رسانه‌ای. وستپورت: انتشارات پریگر.

۱۵. شکرخواه، یونس (۱۳۸۵). سواد رسانه‌ای. رسانه دوره ۴. شماره ۱۷: ۳۲-۲۷.

۱۶. فدایی عراقی، غلامرضا (۱۹۹۸). مبانی نظری گفتمان تمدن‌ها در دیدگاه اسلام و قرآن. کنفرانس گفتگوی تمدن‌ها.

۱۷. فصیحی، علی. قرآن و گفتگوی بین ادیان. فصلنامه قرآنی:

<http://www.quranp.com/index.php/page,articleView/articleID,323>

<https://en.oxforddictionaries.com>: فرهنگ لغت آکسفورد (۲۰۱۱):

۱۹. فورد، جرارد (۲۰۱۳). سفری با یکدیگر، مسلمانان و مسیحیان در ایرلند: ایجاد احترام، درک و همکاری متقابل. ایرلند: کوئیس تاین، ویلتون، کورک.

۲۰. کاستوری، سومان کومار. و بابی وردان (۲۰۱۴). رسانه‌های اجتماعی: مسائل کلیدی و چالش‌های جدید- مطالعه ناحیه نگالندا. رسانه جهانی. جلد ۵. شماره ۱.

۲۱. کرنل، کاترین (۲۰۱۳). کمپین ویلی بلک‌ول برای گفتگوی بین مذاهب. چیچستر.

۲۲. کسلر، ادوارد (۲۰۱۳). رسانه‌های اجتماعی و جنبش ایده‌ها. یهودیت اروپایی. جلد ۴۶. شماره ۱: ۳۵-۲۶.

۲۳. لسانی، محمد (۱۳۹۶). مهارت‌های سواد رسانه‌ای در شبکه‌های

اجتماعی. سلسله مباحث «سواد رسانه‌ای» با موضوع پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های

اجتماعی: <http://www.aparat.com/v/mkNW>

۲۴. لیورو، لی. و سونیا لیوینگستون (۲۰۰۶). کتاب راهنمای رسانه‌های جدید.

دهلی نو: سیج هند.

۲۵. مسیاریس، پائول (۱۹۹۴). سواد بصری: تصویر، ذهن و واقعیت. کمپانی

بولدر: وست ویو.

۲۶. موسویان، سید ابوالفضل (۲۰۰۶). اسلام و گفتگوی ادیان. نامه مفید. شماره ۱۶.

۲۷. میلر، دنیل. کوستا، الیزابت. هینس، نل. مک‌دونالد، تام. نیکولاس، رضوان.

سینانان، جولیاننا. اسپیر، جولیانو. ونکاترامان، شریمان. و زنیانو وانگ (۲۰۱۶).

چگونه رسانه‌های اجتماعی جهان را تغییر دادند؟ انتشارات کالج دانشگاه لندن:

<http://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa1671>

۲۸. ناتان، اشنايدر (۲۰۱۰). چشم انداز جديد دنياي وبلاگ‌نویسی. شورای پژوهشی

علوم اجتماعی.

۲۹. واردن، پیت (۲۰۱۰). نحوه تقسیم ایالات متحده:

<Phttp://petewarden.typepad.com/searchbrowser/2010/02/how-to-split-up-the-us.html>

کیفیت زیبایی‌شناسی در وبگاه‌های دینی

نویسندگان: سمیرا سیف‌علی (ایران)^۱، دکتر اصغر فهیمی فر (ایران)^۲، دکتر امیرعبدالرضا سپنجی (ایران)^۳

دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۰۸

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۷/۲۱

چکیده

رسانه‌های جدید، فرصت‌هایی برای بازنمایی آموزه‌های دین و معارف آن با شیوه‌های جدید ایجاد می‌کنند که تعداد زیاد وبگاه‌ها با محتوای مذهبی نشان می‌دهد افراد و نهادهای دینی با استفاده از امکانات و قابلیت‌های فضای وب، سعی دارند از طریق این رسانه‌ها به معرفی و بیان آموزه‌های دینی بپردازند. در این میان توجه به امکانات زیبایی‌شناختی در رسانه‌های جدید و به طور خاص در طراحی وبگاه‌های دینی می‌تواند در ارائه بهتر و مطلوب‌تر محتوا به مخاطب، نقش مهمی ایفا کند؛ از این رو پژوهش حاضر با توجه به اهمیت رسانه‌های جدید در ارتباطات عصر معاصر و نقشی که این رسانه‌ها در معرفی و بیان مفاهیم دینی دارند، به بررسی ویژگی‌های زیبایی‌شناختی موجود در طراحی وبگاه‌های دینی پرداخته است. این پژوهش از نظر روشی، توصیفی-تحلیلی است که جمع‌آوری داده‌های آن به شیوه کتابخانه‌ای صورت گرفته است. بر اساس یافته‌های پژوهش به نظر می‌رسد در طراحی وبگاه‌های دینی، امکانات زیبایی‌شناختی و بصری مناسب در جهت انتقال موفق آموزه‌های دینی تا حد زیادی نادیده گرفته شده است؛ لذا فقدان بکارگیری شیوه‌های مناسب در طرح مفاهیم و محتوای دینی سبب ضعف وبگاه‌های مورد نظر می‌شود.

واژگان کلیدی: وبگاه‌های دینی، طراحی وبگاه‌های دینی، زیبایی‌شناختی وب، رسانه‌های جدید

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر، گروه پژوهش و تاریخ هنر، دانشکده هنر و معماری،

دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، samira.saef@gmail.com

۲. دانشیار گروه پژوهش و تاریخ هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران،

fahimifar@modares.ac.ir

۳. استادیار گروه ارتباطات، دانشکده ارتباطات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

تهران، ایران، aasepanjy@gmail.com

مقدمه

استفاده از وبگاه‌های دینی اسلامی در میان کاربران اینترنتی مسلمان رایج است و بسیاری از نهادهای اسلامی و کارشناسان از این وبگاه‌ها برای گسترش آموزه‌های خود در سراسر جهان استفاده می‌کنند؛ از این رو با توجه به تعداد زیاد وبگاه‌های دینی، بررسی ویژگی‌ها و عواملی که بر کاربران در استفاده از وبگاه تأثیر می‌گذارد ضروری به نظر می‌رسد.

کارشناسان نظرات مختلفی درباره یک وبگاه اسلامی ارائه می‌دهند؛ بنت¹ معتقد است محیط‌های اسلامی سایر پتانسیل متحول کردن جنبه‌های فهم و بیان دینی در جوامع مسلمان را دارند. برخی از محققان نیز وبگاه اسلامی را نوعی وبگاه تعریف می‌کنند که برایدتولوژی‌ها، هنجارها و ارزش‌های اسلامی تأکید دارد و هدف اصلی آن معرفی و بیان دستورات الهی مطابق با تعالیم پیامبر اسلام است (Aliyu et al, 2013: 35)

بنابراین وبگاه‌های اسلامی را می‌توان به عنوان وبگاه‌هایی برای انتقال سنت‌ها و آموزه‌های صحیح اسلام به صورت آنلاین و در جهت ترویج صلح در میان ادیان، گروه‌ها و جوامع مختلف در نظر گرفت. به بیان دیگر ابزارهای انتقال سنت‌ها و آموزه‌های اسلامی از طریق اینترنت هستند. (Aliyu et al, 2012: 656)

استفاده از وبگاه‌های اسلامی مانند سایر وبگاه‌ها یک فعالیت داوطلبانه است، برخی از کاربران مسلمان ممکن است به طور مکرر از یک وبگاه بازدید کنند و زمان بیشتری را در استفاده از وبگاه نسبت به سایرین صرف کنند. بازدید از وبگاه به طور مکرر می‌تواند ناشی از عواملی مانند کیفیت وبگاه به لحاظ طراحی، محتوا و ویژگی‌های مربوط به آن زمینه باشد؛ به عنوان مثال ویژگی‌های اسلامی.

بر این اساس، وبگاهی که مهم‌ترین و مناسب‌ترین ویژگی‌ها را در نظر می‌گیرد احتمالاً کاربران بیشتری را در استفاده از وبگاه جذب می‌کند. (Aliyu et al, 2013: 36)

در سال‌های اخیر در زمینه مطالعات تعامل انسان- کامپیوتر و به ویژه در رابطه با پژوهش‌های تجربی کاربر، موضوع زیبایی‌شناسی رابط کاربری^۱ مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است و به نظر می‌رسد عوامل زیبایی‌شناسی فراتر از کاربرد معمول، نقش مهمی در جلب رضایت کاربر در بازدید از صفحه وب و در نتیجه موفقیت کلی محصول یا سیستم دارند؛ لذا مطالعات بسیاری تأثیر زیبایی‌شناسی بر درک قابلیت استفاده بر صحت و اعتبار، بر تمایل به بازدید دوباره و رضایتمندی را نشان می‌دهند؛ اما به رغم اهمیت زیبایی‌شناسی در ایجاد رابطه مطلوب‌تر مخاطب در صفحات وب و نقش مهمی که در افزایش استفاده و بهره بردن از سیستم اطلاعات و همچنین بهبود کیفیت وبگاه ایفا می‌کند، تا حد زیادی بهره‌گیری از اصول زیبایی‌شناسی در طراحی وبگاه‌ها نادیده گرفته می‌شود.

مطالعات پیشین درباره وبگاه‌های اسلامی، ابعادی برای ارزیابی عملکرد و رضایت کاربر از این وبگاه‌ها را شناسایی کرده‌اند و می‌توان گفت بیشتر مطالعات در جهت بررسی محتوا صورت گرفته است.

این پژوهش با توجه به مطالعات پیشین، وبگاه‌های اسلامی را به عنوان رسانه‌ای در نظر می‌گیرد که از طریق آن آموزه‌ها و مفاهیم اسلامی به صورت آنلاین ارائه می‌شود؛ همچنین ویژگی‌های زیبایی‌شناختی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در نظر گرفته می‌شوند و با در نظر گرفتن این‌که ویژگی‌های خاصی مانند ساختار و عوامل رنگی در طراحی رابط کاربری می‌تواند نقش مهمی در ترغیب افراد برای

بازدید از وبگاه ایفا کند و بر ادراک کاربر درباره محتوا و اعتبار وبگاه تأثیر بگذارد، (Aliyu et al, 2013: 36) سعی در بررسی عوامل موجود در طراحی رابط کاربری دارد.

دین در فضای مجازی

تحولات جدید در شیوه‌های تولید، انتقال و دریافت رسانه‌ها منجر به تغییر در مجراها و منابع رسانه‌ای از رسانه‌های قدیمی مانند تلویزیون، چاپ و فیلم به رسانه‌های جدید مانند اینترنت، شبکه جهانی وب و رسانه‌های اجتماعی و دیجیتال شده است و این تغییرات نیز سبب افزایش جهانی شدن رسانه‌ها شده‌اند. (Hoover, 2012: 31)

امروزه به کمک پیشرفته‌ترین فناوری‌های رسانه‌ای، پدیده‌های ماوراء طبیعی حضور بی‌نظیری در جوامع مدرن پیدا کرده‌اند و بازنمایی رسانه‌ها از دنیای فوق طبیعی در جزئیات، شخصیت، روایت و ساخت عناصر ماوراء طبیعی بسیار پیشرفت کرده است؛ به علاوه اینترنت به پلتفرم^۱ مهمی برای انتشار و بحث درباره موضوعات مذهبی تبدیل شده است و بسیاری از جنبش‌های جدید مذهبی امکان حضور در حوزه عمومی پیدا کرده‌اند و شیوه‌های تعامل نهادهای مذهبی با جامعه خود را تغییر داده‌اند. (Hjarvard, 2008: 2)

از دهه ۱۹۸۰ میلادی با ورود اعمال دینی و گفتگوهای مذهبی به اینترنت، رشدی مداوم در اجرا و عمل دین در محیط‌های آنلاین وجود داشته است. رینولد^۲ از نخستین پژوهشگرانی بود که اشکال اولیه جوامع مذهبی آنلاین را معرفی کرد و آن‌ها را جوامع مجازی^۳ نامید.

-
1. Platform
 2. Rheingold
 3. Virtual Communities

در طول همان دوره گروه‌های مباحثه دینی در یوزنت^۱ شروع به کار کردند (Campbell and Vitullo, 2016: 73) و با تشکیل زیرگروه‌های مذهبی در یوزنت و انجمن‌های مبتنی بر ایمیل، اشکال متنوعی از فعالیت‌های مذهبی ظهور کرد و توجه رسانه‌ها و دنیای دانشگاهی را به خود جلب کرد.

با پیشرفت فناوری در چند دهه گذشته شاهد نمونه‌های جدید و نوآورانه حضور آنلاین دین از پادکست‌های^۲ مذهبی تا تنوع مذهبی وبگاه‌های رسمی رایج مانند (Godtube.com) به فضاهای عبادت در زندگی دوم^۳- نوعی محیط زندگی شبیه سازی شده مجازی- برای مسیحیان، مسلمانان و یهودیان هستیم. (Campbell, 2011: 232)

هوور معتقد است تنوع این مجراهای ارتباطی حاکمیت سنتی اقلیت موجود ناشران و رادیو و تلویزیون را در هم شکسته و در پی آن، رسانه‌هایی با محتوای تخصصی، امکان حضور می‌یابند. زمانی تنها یک مرجع انتشار واقعیت وجود داشت و ارزش‌ها و مفاهیم مذهبی مشترک و متداول به آن راه پیدا می‌کرد؛ (Hoover, 2012: 31) اما امروزه مجموعه‌های متنوعی از امور مذهبی، معنوی، شبه مذهبی، ادعاهای شبه مذهبی، تولیدات، نمادها، شبکه‌ها و جنبش‌ها می‌توانند خود را در رسانه‌ها عرضه کنند.

از سوی دیگر با کاهش موانع دسترسی به رسانه‌ها، رقابت منابع و مجراهای ارتباطی در جذب مخاطب روز به روز بیشتر شده است و سلاقی و علائق مخاطبان مهم‌تر می‌شود؛ بدین ترتیب در پی جذب مخاطب، تولید کنندگان جدید با مخاطبانی از پیش تعیین شده پدید آمدند و این فرآیند با رسانه‌های دیجیتال مانند

1. Usenet
2. Podcast
3. Second Life

اینترنت، وب ۲ و رسانه‌های اجتماعی جدید حتی بیشتر شتاب گرفته است.

(Hoover, 2012: 32)

هوور رسانه‌ها را مواهب مقدس در عصر آخرالزمان می‌داند و ادبیات جذاب آنان را نمادی مقدس تلقی می‌کند و معتقد است هر چند فناوری- به خصوص فناوری رسانه‌ای- ابزار جهان سکولار به شمار می‌آید؛ اما زمانی که برای تبلیغ مسیحیت و انجیل به کار می‌رود، تقدس می‌یابد و می‌توان گفت رسانه‌ها جایگاه مهمی در عرصه تولید نمادهای مقدس پیدا کرده‌اند. (هوور و لاندبای، ۱۳۸۲: ۸۲) علاوه بر آن، مطالعات انجام شده در جوامع مسیحی درباره نحوه تبلیغ دین و محتوای تولید شده از سوی نهادهای مذهبی و نیز استفاده مذهبی کاربران از رسانه‌ها نشان می‌دهد که اغلب رسانه‌ها منابع رایج‌تری نسبت به نهادهایی مانند خانواده و کلیسا برای دستیابی به ایده‌ها و ارزش‌های دینی هستند و کاربران بسیاری از طریق اینترنت به فعالیت معنوی و مذهبی می‌پردازند.

به عنوان نمونه؛ در پژوهشی که درباره نسبت دینداری و استفاده از رسانه‌های اجتماعی انجام شد و در آن طیف وسیعی از افراد مذهبی و غیر مذهبی مشارکت داشتند، مشخص شد افراد دیندار برای یادگیری از رسانه‌های اجتماعی بیشتر استفاده می‌کنند و آن‌ها اطلاعات مورد نیاز خود را در مقایسه با سایر شیوه‌ها و مکان‌های مذهبی بیشتر به صورت اینترنتی کسب می‌کنند؛ از این رو زمانی که افراد از طریق اینترنت نیازهای شخصی دینی خود را رفع می‌کنند، یک دین شبکه‌ای ایجاد می‌شود که افراد از طریق ارتباطات آنلاین عقاید خود را به اشتراک می‌گذارند. (Ratcliff et al, 2017: 17&21)

هم‌چنین در دسترس بودن اطلاعات الهیاتی و مذهبی از انواع منابع آنلاین نشان می‌دهد که ساختار سنتی کلیسا به عنوان منبع اولیه برای دریافت دین و اطلاعات الهیاتی و مرجعیت کنار گذاشته شده است و به طور مشابه اشخاص معتبر مانند

کشیش‌ها به عنوان تنها مراجع اطلاعات الهیاتی و مذهبی تلقی نمی‌شوند.
(Cloete, 2016: 4)

در جوامع مسلمان نیز اینترنت به ویژه وب جهان گستر تأثیر بسیاری بر مسلمانان در زمینه‌های معاصر مختلف داشته است. طیف وسیعی از رویکردها و ادراکات تفسیری اسلامی در فضای سایبر توسط مسلمانانی ایجاد می‌شود که به دنبال معرفی ابعاد دینی، معنوی و یا زندگی سیاسی آنلاین خود هستند. برنامه‌های کاربردی متنوع اینترنتی اسلامی، وبگاه‌ها، چندرسانه‌ای و اتاق‌های گفتگو را یا درجات مختلفی از تعامل ارائه می‌کنند.

علاوه بر آن، وب با ایجاد مفاهیمی از هویت و مرجعیت اسلامی می‌تواند مفاهیم مشابه در دنیای واقعی غیر دیجیتال را انعکاس دهد و شبکه‌های جدیدی از مفاهیم در فضای سایبر ایجاد می‌کند. مسلمانان اینترنت را با هدف ایجاد فهم دین برای دینداران و به ویژه کسانی که جهانبینی خاصی دارند و در برخی موارد برای کاربران غیر مسلمان به طور خلاقانه بکار برده‌اند. این را می‌توان پدیده‌ای طبیعی در نظر گرفت برای نسل وابسته به دانش اینترنتی که به دنبال حقایق خاص بطور آنلاین هستند؛ به ویژه زمانی که نمی‌توانند به مسجد محلی یا بافت اجتماعی دسترسی داشته باشند. (Bunt, 2009: 13)

بنت معتقد است حضور دانش اسلامی فعال در اینترنت یک شیوه کوچک برای مقابله با تأثیر رسانه‌های تحت سلطه غربی است.

بیان این نکته نیز لازم است که بخش قابل توجهی از گفتمان اسلامی سایبری به خصوص در روزهای ابتدایی وب، از جانب مسلمانان غربی به وجود آمد؛ لذا بسیاری محتوا را از طریق شبکه‌های اسلامی در زمینه‌های متنوع تولید می‌کنند. از جمله می‌توان به تأثیر شبکه الجزیره اشاره کرد؛ این شبکه بحث درباره موضوعات اسلامی را به ویژه در برنامه‌هایی مانند شریعت و زندگی ارائه می‌دهد.

در این برنامه، کارشناسان به سؤالات بینندگان درباره موضوعات مختلف پاسخ می‌دهند. الجزیره تأثیر ویژه‌ای بر نحوه گزارش اخبار و به خصوص درباره غرب آسیا داشته و موفقیت‌هایش به عنوان یک برند جهانی منجر به ایجاد کانال انگلیسی زبان شد. هم‌چنین با ایجاد وبگاه‌هایی تأثیر خود را به درون فضای سایبر نیز گسترش داده است. (Bunt, 2009: 16)

از آن‌چه گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت همانطور که فناوری چاپ در اصلاحات پروتستان در اروپا عامل تغییر بود، فناوری دیجیتال نیز در خصوص تحولات دین معاصر بسیار مهم است. در طول تاریخ، سنت‌های مذهبی مجبور به ترجمه یا انتقال برای نسل‌های جدید در زمینه‌های متغیر ارتباطات بوده‌اند و بدین ترتیب سنت در قالب جدید قرار می‌گیرد.

انسان‌شناسانی مانند بیرجیت می‌یر^۱ و آنلیز مور^۲ معتقدند دین را نمی‌توان خارج از اشکال و شیوه‌های رسانه‌ای شدن تحلیل کرد که آن را تعریف می‌کنند. بنابراین این‌که تا چه حد فناوری‌های رسانه‌ای در تحولات ادیان نقش دارند، موضوع مهمی است که رویکردهای نظری مورد بحث در این زمینه را مشخص می‌کند. (Lundby, 2012: 226)

به طور کلی ارتباط رسانه و دین به این دلیل است که هر دو ابزار، واسطه فرهنگی مهمی برای رفع نیاز مردم به انتقال و گذار به راز و افسون و فریبندگی جهان هستند. بر خلاف تمام ادعاهای مدرنیته مبنی بر از بین بردن دین - آن‌چه که عملاً به وقوع پیوسته - این است که دین خود را بازسازی کرده و به صورت تازه‌ای در آورده است. دین قادر به جذب و هضم مدرنیته و تبدیل آن به عنصر و عاملی پُر اهمیت در خدمت مقاصد و اهداف خویش است و در نتیجه شاهد بازگشت مدرنیته به راز

1. Birgit Meyer

2. Annelies Moors

و افسون از طریق به هم آمیختن فناوری‌های ارتباطی با علاقه دین‌ورزی مردم بوده است. (هوور و لاندبای، ۱۳۸۲: ۱۴۸)

زیبایی‌شناسی و زیبایی‌شناسی وب

اصطلاح زیبایی‌شناسی^۱ اولین بار در قرن ۱۸ میلادی توسط الکساندر گوتلیب بومگارتن^۲- فیلسوف آلمانی- مطرح شد. در زبان یونانی این واژه به معنای ادراک حسی بود و فیلسوفان طبیعت‌گرای یونان، این لفظ را برای تبیین ادراک اشیا و پدیده‌های محسوس بکار گرفتند. (فهیمی فر، ۱۳۸۹: ۲۱)

این واژه در طول سال‌ها تکامل یافته و در مکاتب مختلف معانی مختلفی گرفته است؛ زیبایی‌شناسی را می‌توان به مثابه اصول هنری حاکم بر یک واسطه‌ی هنری مانند نقاشی، عکس، فیلم و یا اصول حاکم بر یک جنبش یا مکتب هنری تعریف کرد. از نظر دیگر، می‌توان زیبایی‌شناسی را معادل قابلیت‌ها و ویژگی‌های فرمی، مجموعه ظرفیت‌های بیانی و تکنیک‌های هنری قرار داد.

پژوهش در زمینه تعامل انسان و رایانه- به طور سنتی- بر اثربخشی و کارایی متمرکز بوده است؛ اما در چند دهه گذشته، در نظر داشتن این موضوع که نیازهای کاربران فراتر از قابلیت استفاده و سودمندی است، منجر به تغییر در توجه به دیدگاه جامع‌تری شده است. این دیدگاه، تمام تجربه کاربر از جمله احساسات و زیبایی‌شناسی بصری را نیز در نظر می‌گیرد.

بیان این نکته ضروری است که زیبایی‌شناسی رسانه‌های کاربردی با زیبایی‌شناسی سنتی در چندین مورد اساسی تفاوت دارد؛ از جمله این‌که زیبایی‌شناسی سنتی به طور اصولی به پرسش از چیستی زیبایی و چگونگی لذت بردن از آن و این‌که هنر چیست،

1. Aesthetics
2. Alexander Gottlieb Baumgarten

می‌پردازد؛ اما زیبایی‌شناسی رسانه‌های کاربردی در درجه اول به نحوه سازماندهی تصاویر ایستا و متحرک صفحه نمایش و صدا برای برقراری ارتباط مؤثر به طور حداکثر توجه دارد؛ از این رو زیبایی‌شناسی رسانه‌ها را می‌توان نه تنها برای تحلیل بلکه برای ترکیب یعنی ایجاد رویدادهای صفحه نمایش مانند فیلم، نمایش‌های تلویزیونی و اشکال مختلف نمایش‌های وب بکار برد.

مفاهیم نظری زیبایی‌شناسی رسانه‌ها نیز در مقایسه با نشانه‌شناسی که محدود به رمزگشایی پیام‌ها و ساختارزدایی متون است، کاربرد وسیع‌تری دارد. (Zettl, 2005: 336) در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی همزمان با افزایش قابل توجه تعداد وبگاه‌ها، رابطه بین قابلیت کارایی و زیبایی‌شناسی در وبگاه‌ها به موضوع مورد توجه کارشناسان این حوزه تبدیل شد.

یاکوب نیلسن^۱ - از صاحب‌نظران حوزه کارایی و قابلیت استفاده در اینترنت - که پژوهش‌های بسیاری در خصوص توسعه نرم افزار و تعامل انسان - رایانه انجام داده است، از رویکرد فرا کاربردی در کتاب خود^۲ با عنوان استفاده کرد و شعار «کمتر، بیشتر است»^۳ را بکار برد؛ عبارتی که از میس ون دروهه^۴ - معمار مدرنیست - وام گرفت. به بیان دیگر، کارکردگرایانی مانند نیلسن معتقد بودند تا زمانی که یک وبگاه، کاربردی و کاربرپسند باشد، اهمیتی ندارد که رنگ آن آبی باشد یا قرمز؛ اما در طول نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ میلادی علاقه به تأکید بیشتر بر تأثیرات زیبایی‌شناسی شکل گرفت و نقش زیبایی‌شناسی در طراحی وب به طور گسترده به موضوع مورد توجهی تبدیل شد؛ از جمله دیوید سیگل^۵ در کتاب خود^۶ در سال ۱۹۹۶ میلادی که با

-
1. Jakob Nielsen
 2. "Usability Engineering"
 3. Less is More
 4. Mies Van der Rohe
 5. David Siegel
 6. "Creating Killer Web Sites"

مطرح کردن اهمیت ابعاد زیبایی‌شناسی از حامیان توجه به زیبایی‌شناسی وبگاه‌ها بود و این به ایجاد نظرات متفاوتی در خصوص رابطه بین زیبایی‌شناسی و کارایی منجر شد.

از سوی دیگر، افزایش تمایل برای جایگزین کردن زبان با نشانه‌های بصری در قرن بیستم به خصوص در تبلیغات سبب شد نمادهای بصری به بخش جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره تبدیل شوند و به نظر می‌رسد این مسئله در قرن ۲۱ به اوج خود رسیده است. می‌توان گفت روی آوردن به ارتباطات بصری نه تنها در تبلیغات بازاریابی بلکه در تمام اشکال ارتباطات حرفه‌ای از جمله وبگاه‌ها به عنوان رسانه، صورت گرفت.

امروزه مسائل مربوط به زیبایی‌شناسی و ظاهر بصری در مقایسه با اصول و معیارهایی که مورد تأیید کارشناسان و پژوهشگران است، به بخش مهمی در طراحی سیستم تعاملی تبدیل شده است (Tractinsky, 2004: 774) و با وجود تردیدهایی که در این رابطه مطرح می‌شود، به نظر می‌رسد زیبایی‌شناسی از طراحی تأثیرگذار تعاملی فناوری اطلاعات، جدانشدنی است.

علاوه بر آن، علوم اجتماعی مدرن نیز اهمیت زیبایی‌شناسی را در زندگی روزمره مورد توجه قرار می‌دهد؛ به عنوان مثال، برشید^۱ و والسستر^۲ در مطالعه‌ای نشان می‌دهند که ظاهر فیزیکی شخص بر جنبه‌های دیگر تعامل اجتماعی او تأثیر می‌گذارد. هم‌چنین زیبایی‌شناسی نقش مهمی در تولید، توسعه، راهبردهای بازاریابی محصول و محیط‌های فروش پیدا کرده است.

پژوهشگران در مطالعات اخیر به اهمیت زیبایی‌شناسی در تأثیرگذاری بر

ادراکات کاربران اشاره کرده و معتقدند زیبایی‌شناسی عاملی مهم در خوشایندی تجربه شده توسط کاربر در طول تعامل است و با درک قابلیت استفاده از سیستم چه پیش و پس از تعامل، با رضایت کاربر مرتبط است. (Tractinsky, 2004: 772)

آن‌ها معتقدند خوشایندی‌های بصری به سبب آن‌که اولین تأثیرات در کاربر را ایجاد می‌کنند که منجر به تمایل او برای جستجوی بیشتر می‌شود، در طراحی وبگاه‌ها با اهمیت هستند.

جیسون بیرد¹ معتقد است خوب یا بد بودن طراحی وبگاه به واسطه کارایی و توانایی ارائه اطلاعات مؤثر و به لحاظ زیبایی‌شناسی سنجیده می‌شود؛ از این رو به منظور جلب بازدیدکنندگان و حفظ علاقه آن‌ها لازم است به هر دو مورد در طراحی وبگاه توجه کرد. او معتقد است نکته مهمی که باید در نظر داشت این است که طراحی وب مرتبط با ارتباطات است.

بر این اساس، اگر شما وبگاهی با کارایی بالا ایجاد کنید اما به لحاظ بصری خوشایند نباشد، کسی تمایلی به استفاده از آن ندارد و به طور مشابه اگر وبگاه زیبایی ایجاد کنید که استفاده از آن سخت است یا غیر قابل دسترس است، افراد به سرعت آن را ترک می‌کنند.

به محض تایپ یک کلمه، انتخاب یک رنگ یا زمانی که متنی بر صفحه به نمایش در می‌آید یا هر بیان بصری اعم از این‌که هدفمند است یا نه و هر چیزی که با بازدیدکننده سایت ارتباط برقرار می‌کند، ارتباطات بصری پدید می‌آید؛ لذا طراح وبگاه نمی‌تواند از تأثیرات عناصر طراحی گرافیکی صرف نظر کند.

طراح با انتخاب رنگ قرمز گرم برای منو به گونه‌ای متفاوت نسبت به انتخاب رنگ سرد و آرام آبی با مخاطب ارتباط برقرار می‌کند. هم‌چنین انتخاب یک

1. Jason Beard

تایپوگرافی طراحی شده برای هدلاین^۱ تأثیر شخصی‌تری نسبت به انتخاب یک تایپوگرافی معمولی ایجاد می‌کند.

بنابراین، زیبایی‌شناسی ارزیابی جامع و کلی در رابطه با اصول طراحی و اهداف فردی است. یک رابط کاربری زیبا، توجه کاربر را به خود جلب می‌کند و به این معناست که یک وبگاه زیبا نه تنها توجه را جلب می‌کند؛ بلکه تصویر واضح و منحصر به فردی را انتقال می‌دهد که به کاربران کمک می‌کند به اهداف خود در بازدید از وبگاه دست یابند.

به طور کلی زیبایی‌شناسی فرآیندی است که به واسطه آن بیننده، رویدادها را در محیط بصری خود به طور واضح تصریح و تفسیر می‌کند.

عوامل زیبایی‌شناسی بصری در وب

یکی از تأثیرگذارترین پژوهش‌ها در زمینه زیبایی‌شناسی وب، توسط لوی و تراکتینسکی^۲ در سال ۲۰۰۴ صورت گرفته است. در این مطالعه دو بعد مرتبط با زیبایی‌شناختی از صفحات وب ارائه می‌شود:

۱. زیبایی‌شناسی کلاسیک که به نظم و وضوح در طراحی اشاره می‌کند و این بعد به طور مفهومی رابطه نزدیکی با فرآیند شناختی در بازدید از وبگاه دارد و مفاهیمی مانند وضوح، خوشایندی، تقارن و زیبایی را برای بازنمایی فضای مفهومی این ساختار بکار برده می‌شود.
۲. زیبایی‌شناسی بیان‌گر که به اصالت، خلاقیت و غنای طراحی اشاره می‌کند و این بعد به ادراکات کاربران از خلاقیت و اصالت طراحی سایت می‌پردازد. همچنین توسط مواردی مانند خلاقیت، استفاده از جلوه‌های ویژه، اصالت

1. Headline

2. Lavie and Tractinsky

طراحی، پیچیده و جذاب بودن سنجیده می‌شود.

در این بخش از پژوهش با در نظر گرفتن تأثیر عوامل زیبایی‌شناسی کلاسیک بر زیبایی‌شناسی بیان‌گر و با مرور مطالعات پیشین، مهم‌ترین عواملی که در این مطالعات معرفی شده‌اند؛ از جمله سادگی، تنوع و رنگ مورد بررسی قرار می‌گیرد:

- سادگی؛ به عنوان یک عامل اصلی در تعیین ارزش زیبایی‌شناسی اشیا شناخته می‌شود. در فرآیند بازدید از یک وبگاه یک صفحه‌بندی ساده توسط کاربر، راحت‌تر پردازش می‌شود و این یک مورد مثبت تلقی می‌شود؛ از این رو در پژوهش‌های تعامل انسان- رایانه بارها بر اهمیت سادگی در فهم زیبایی‌شناسی وبگاه‌ها تأکید شده است. جنبه سادگی با مفهوم حسن کالبدی در روانشناسی گشتالت مرتبط است و شامل جنبه‌هایی است که ادراک و پردازش در صفحه را تسهیل می‌کنند؛ مانند وضوح، نظم و تعادل.
- تنوع؛ این جنبه همراه با سادگی مفهوم وحدت در تنوع را در بر دارد و با عناصر پیچیدگی در رویکردهای زیبایی‌شناختی مرتبط است. تنوع مواردی نظیر پویایی، غنای بصری، خلاقیت و نوآوری را بازتاب می‌دهد و ارتباط نزدیکی با پیچیدگی بصری دارد. هم‌چنین غنای بصری نیز نامیده می‌شود. نظریه روانشناسی درباره زیبایی‌شناسی ثابت می‌کند پیچیدگی و نوآوری متغیرهایی هستند که پتانسیل برانگیختگی محرک‌ها را تعیین می‌کنند.
- رنگ؛ یکی از عناصر اصلی در طراحی به منظور تبلیغ، بازاریابی و یا هر زمینه دیگر، انتخاب رنگ مناسب در جذب مخاطب مناسب است. ادراک رنگ به عوامل بسیاری بستگی دارد و در هر زمینه و فرهنگی به طور متفاوتی تفسیر می‌شود. با این حال در زمینه طراحی وب و گرافیک آن‌چه که باید مورد توجه قرار گیرد، مخاطب است. به طور کلی درباره رنگ‌ها و ترکیب آن‌ها در ارزیابی زیبایی‌شناسی و به طور خاص در

طراحی وبگاه‌ها توافق گسترده‌ای بین کارشناسان وجود دارد. در این عامل، تأثیرات ناشی از انتخاب و ترکیب رنگ‌ها اهمیت دارد.

روش پژوهش

از تعداد ۵۰ نمونه برتر وبگاه‌های اسلامی موجود در وبگاه الکسا^۱ پس از مشاهده صفحه اصلی این وبگاه‌ها و با توجه به موضوع پژوهش، چهار وبگاه دینی اسلامی با عنوان متناسب با اهداف این پژوهش انتخاب شد؛ سپس ارزیابی صفحه اصلی وبگاه‌ها با مشاهده شخصی بر اساس یک چک لیست محدود شامل مجموعه سؤالاتی در رابطه با عوامل انتخاب شده صورت گرفت که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود. در نهایت پس از بررسی ویژگی‌های زیبایی‌شناختی موجود در وبگاه‌ها، نتایج در جدول شماره ۲ ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱: عوامل زیبایی‌شناختی موجود در وبگاه‌ها

سادگی
۱. طراحی صفحه بسیار شلوغ به نظر می‌رسد.
۲. عناصر موجود در صفحه به راحتی در دسترس هستند.
۳. همه عناصر در این وبگاه با یکدیگر هماهنگ هستند.
۴. ترکیب بندی صفحه مناسب است.
تنوع
۱. طراحی صفحه متنوع است.
۲. طراحی صفحه خلاقانه است.
۳. طراحی صفحه خسته کننده به نظر می‌رسد.
۴. طراحی صفحه پویا است.

رنگ
۱. رنگ بندی خوشایند است.
۲. رنگ ها با یکدیگر هماهنگ نیستند.
۳. انتخاب رنگ ها غیر حرفه ای و غیر اصولی است.
۴. رنگ ها جذاب هستند.

نمونه های مطالعاتی

۱. پایگاه اطلاع رسانی حدیث شیعه

نشانی:	www.hadith.net
وابسته به:	مؤسسه علمی - فرهنگی دار الحدیث
زبان:	فارسی، انگلیسی، عربی

این وبگاه به منظور ساماندهی احادیث و ترویج معارف حدیثی در جهان تشیع راه اندازی شد و با هدف تبیین و روشننگری، درباره حدیث و مسائل مربوط به آن در شبکه جهانی وب، فعالیت می کند.

تصویر ۱: پایگاه اطلاع رسانی حدیث شیعه

۲. پایگاه علمی، فرهنگی و اعتقادی الشیعة

نشانی: www.al-shia.org

وابسته به: مرکز جهانی اطلاع رسانی آل‌ال‌بیت علیه السلام زیر نظر آیت‌الله سیستانی

زبان: فارسی، انگلیسی، عربی، فرانسوی، ایتالیایی، آلمانی و پرتغالی

این پایگاه در سال ۱۳۷۷ شمسی با هدف ایجاد پایگاهی برای نشر ارزش‌های شیعه و معارف اهل بیت تأسیس گردید.

تصویر ۲: پایگاه اطلاع رسانی الشیعه

۳. وبگاه اسلام آنلاین

نشانی: www.IslamOnline.net

وابسته به: انجمن فرهنگی البلاغ

زبان: عربی، انگلیسی

این وبگاه در سال ۱۹۹۷ میلادی در قطر و به منظور ایجاد پایگاهی برای مسلمانان در سراسر دنیا برای مباحثه درباره اخبار، دریافت مشاوره و ارتباطات تأسیس شد. هم‌چنین هدف آن ارائه تصویر صحیح از اسلام و مسلمانان برای غیر مسلمانان است.

تصویر ۳: وبگاه IslamOnline

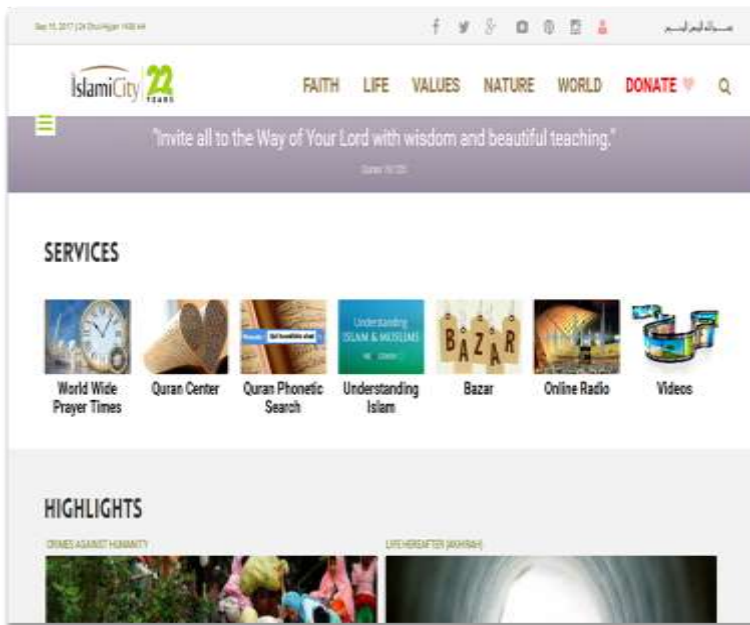
۴. وبگاه Islamicity

نشانی: www.islamicity.com

وابسته به: سازمان بین‌المللی حمایت و توسعه انسانی سعودی

زبان: انگلیسی، عربی

این وبگاه در سال ۱۹۹۵ میلادی راه‌اندازی شده است و با یک دیدگاه غیر فرقه‌ای در جهت معرفی آموزه‌های اسلامی فعالیت می‌کند و سالانه میلیون‌ها نفر بازدیدکننده را از کشورهای مختلف جذب می‌کند.

تصویر ۴: وبگاه IslamiCity

ارزیابی عوامل زیبایی شناختی در وبگاه‌های مورد مطالعه

پس از مشاهده صفحات اول وبگاه‌های مورد مطالعه و بررسی عوامل زیبایی شناختی با استفاده از سؤالات موجود در چک لیست تهیه شده، نتایج حاصل از بررسی در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که در تمام این وبگاه‌ها به جز یک نمونه، به عامل سادگی به رغم اهمیتی که در زیبایی شناسی بصری دارد و تأثیر بسیاری که بر ادراک کاربر می‌گذارد، توجه نشده است و تقریباً در تمام موارد فضای خالی در صفحه دیده نمی‌شود که این مسئله سبب می‌شود طراحی صفحات، شلوغ به نظر آید و در اولین نگاه سبب آشفتگی بصری در کاربر می‌شود.

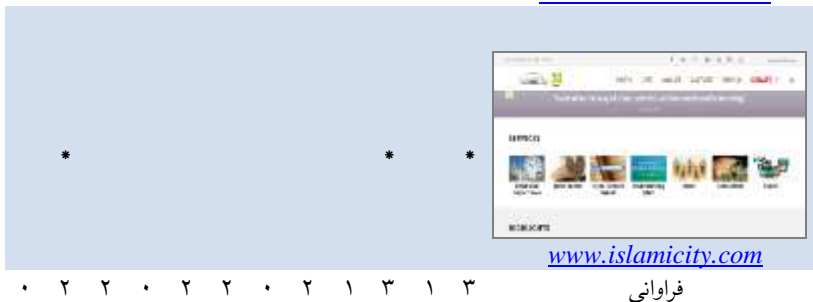
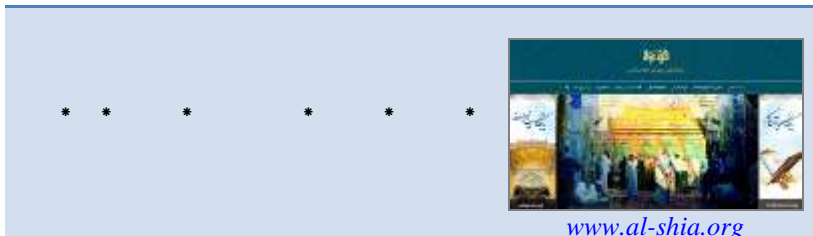
از سوی دیگر به دلیل قرار دادن انبوهی از مطالب در صفحه، کاربر را در دستیابی به اهداف مورد نظر خود دچار سردرگمی می‌کند و این مسئله در بیشتر این نمونه‌ها دیده می‌شود. به لحاظ ترکیب‌بندی صفحه نیز تنها در یک مورد- وبگاه حدیث‌نت- ترکیب متناسبی وجود دارد و در بقیه موارد ترکیب‌بندی مناسب برای صفحه رعایت نشده است. عامل تنوع یا غنای بصری نیز فقط در دو نمونه دیده می‌شود. به طور کلی، وبگاه‌ها ظاهری یکنواخت و خسته‌کننده دارند که در آن‌ها ترکیبی از چند عنصر در صفحه تکرار می‌شوند. در بررسی عامل تنوع، طراحی خلاق صفحه وبگاه از مواردی است که در هیچ یک از نمونه‌ها دیده نمی‌شود و در بررسی عامل رنگ نیز با عدم بهره‌گیری از رنگ‌های مناسب و استفاده از ترکیب رنگی نامناسب در وبگاه مواجه هستیم و در مقایسه با عوامل دیگر به نظر می‌رسد توجه به عامل رنگ در طراحی این وبگاه‌ها از اهمیت کمتری برخوردار بوده است.

جدول ۲: ارزیابی عوامل زیبایی‌شناسی

وبگاه	سادگی	تنوع	رنگ
	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱	۴ ۳ ۲ ۱

* * * * *

۰ ۲ ۲ ۰ ۲ ۲ ۰ ۲ ۱ ۳ ۱ ۳

فراوانی

نتیجه‌گیری

با افزایش تعداد وبگاه‌های دینی اسلامی و افزایش مشارکت فعالان در این زمینه، شناخت و استفاده از ویژگی‌هایی که می‌تواند بر جذب مخاطب در محیط‌های آنلاین تأثیر بگذارد، بسیار اهمیت دارد.

مطالعات بسیاری نشان می‌دهد طراحی یک وبگاه با رعایت اصول زیبایی‌شناختی، امکان جذب کاربران بیشتر و تشویق آنها برای بازدید دوباره از وبگاه را فراهم

می‌کند. در نقطه مقابل، عدم شناخت و بهره نبردن از امکانات زیبایی‌شناختی در طراحی رابط کاربری سبب ضعف وبگاه‌ها در ارائه و معرفی محتوای خود و جلب اعتماد کاربر برای بازدید و استفاده از خدمات این‌گونه وبگاه‌ها می‌شود. یافته‌های این پژوهش که با رویکردی جدید به بررسی وبگاه‌های دینی اسلامی پرداخته است، نشان می‌دهد در طراحی وبگاه‌های اسلامی اصول زیبایی‌شناسی بصری تا حد زیادی نادیده گرفته می‌شود؛ از این رو توجه بیشتر نسبت به این ویژگی‌ها در طراحی این وبگاه‌ها ضرورت دارد و بهره‌گیری از این اصول می‌تواند به درک بهتر مخاطب از محتوای وبگاه منجر شود.

فهرست منابع

۱. فهیمی‌فر، اصغر (۱۳۸۹). *تسلای زیبایی: مباحثی در فلسفه هنر*. تهران: انتشارات دانشکده صدا و سیما.
۲. هور، استوارت. و نات لاندبای (۱۳۸۲). *بازاندیشی درباره دین، رسانه، فرهنگ*. ترجمه مسعود آریایی‌نیا. تهران: انتشارات سروش.
3. Aliyu, Mansur. Mahmud, Murni. and Abu Osman (2013). **Development of Islamic Websites Evaluation Guidelines**. In Book: Recent Trends in Social and Behaviour Sciences: 49-55.
4. Aliyu, Mansur. Mahmud, Murni. Osman, Abu. and Idyawati Hussein (2012). **Exploring Islamic Website Features that Influence User Satisfaction: A Conceptual Model**. Procedia-Social and Behavioral Sciences. Vol. 65: 656-661.
5. Bunt, Gary (2009). **iMuslims: Rewiring the House of Islam (Islamic Civilization and Muslim Networks)**. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

6. Campbell, Heidi. and Alessandra Vitullo (2016). **Assessing Changes in the Study of Religious Communities in Digital Religion Studies**. Church, Communication and Culture. Vol. 1: 73-89.
7. Campbell, Heidi (2011). **Internet and Religion**. The Handbook of Internet Studies. Vol. 11: 232-250.
8. Cloete, Anita (2016). **Mediated Religion: Implications for Religious Authority**. Verbum et Ecclesia. Vol. 37: 1-6.
9. Hjarvard, Stig (2008). **The Mediatization of Religion: A Theory of the Media as Agents of Religious Change**. Northern Lights: Film and Media Studies Yearbook. Vol. 6: 9-26.
10. Hoover, Stewart (2012). **Religion and the Media in the 21st Century**. Trípodos. Vol. 1: 27-35.
11. Lundby, Knut (2012). **Theoretical Frameworks for Approaching Religion and New Media**. In Book Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds. London: Routledge. 225-237.
12. Ratcliff, Amanda Jo. McCarty, Josh. and Matt Ritter (2017). **Religion and New Media: A Uses and Gratifications Approach**. Journal of Media and Religion. Vol. 16: 15-26.
13. Tractinsky, Noam (2004). **Toward the Study of Aesthetics in Information Technology**. ICIS 2004 Proceedings. Vol. 62: 12-15.
14. Zettl, Herbert (2005). **Aesthetics Theory**. Handbook of Visual Communication: Theory, Methods and Media.
15. www.al-shia.org
16. www.hadith.net
17. www.islamicity.com
18. www.IslamOnline.net

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفیٰ (با تأکید بر معرفی ظرفیت‌های جدید)

نویسندگان: محمد دین محمدی (ایران)^۱، فاطمه زواد (السعودية)^۲، فاطمه رستمی (ایران)^۳

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۷/۲۳

دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۶

چکیده

در این پژوهش با بررسی آماری مخاطبین گروه زبان فارسی و تحلیل محتوای آموزشی مباحث عقایدی در گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفیٰ این نتیجه حاصل شد که این محتوای آموزشی و تقریباً تمامی محتوای اعتقادی به زبان فارسی دارای یک نگاه درون‌دینی است که مخاطب اصلی آن، مخاطبین شیعی علاقه‌مند به تثبیت و تحکیم معارف اعتقادی هستند و این روش برای مخاطب غیر شیعی اعم از بی‌دین و یا دینداران غیر مسلمان یا مسلمانان غیر شیعی مناسب نبوده و حتی موجبات دور شدن و احساس نامطلوب در این گروه از مخاطبین می‌شود؛ لذا نه تنها مقاصد تبلیغی و ترویجی دانشگاه مجازی تأمین نمی‌گردد، بلکه مقاصد آموزشی گروه زبان فارسی نیز متأثر می‌شود. بر این اساس طرحی پیشنهاد شده است که با یک نگاه برون‌دینی، علاوه بر پاسخگو بودن به چالش‌های عقیدتی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبان تخصصی و مهارت‌های متداول در آموزش زبان فارسی و به ویژه تکلیف‌محوری موجب تقویت چهار مهارت آموزشی دانشجویان و علاقه‌مندان به زبان تخصصی در حوزه عقاید شده و در غیر مستقیم‌ترین حالت به نشر و تثبیت معارف دینی در میان مخاطبین خود بپردازد.

واژگان کلیدی: آموزش عقاید، مخاطب درون‌دینی و برون‌دینی، ظرفیت‌های جدید، گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفیٰ

۱. دانشجوی دکتری اندیشه اجتماعی مسلمین، گروه اندیشه معاصر مسلمین، دانشکده مطالعات اسلامی، جامعه المصطفیٰ العالمية، تهران، ایران، مدرس گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفیٰ، mdm1360@gmail.com
۲. کاردانی زبان فارسی و معارف اسلامی، گروه زبان فارسی و معارف اسلامی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه مجازی المصطفیٰ، قم، ایران، zavad.f@gmail.com
۳. کارشناس جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده مطالعات اجتماعی، دانشگاه پیام نور، قم، ایران، مدرس گروه زبان فارسی و معارف اسلامی دانشگاه مجازی المصطفیٰ، rostami.f@gmail.com

مقدمه

یکی از مهم‌ترین و مقدماتی‌ترین مباحثی که مشتاقان درک معارف اسلام و اهل بیت علیهم‌السلام به دنبال آن بوده و در گام نخست باید با آن آشنا شوند، مباحث اعتقادی است. این مباحث در هر دینی معمولاً مجموعه‌ای از ابتدایی‌ترین و کلیدی‌ترین مباحث کلامی هستند که در آن به مؤثرترین و کاربردی‌ترین مؤلفه‌های تشکیل دهنده یک دین که بیشترین تأثیرگذاری را بر سایر اجزای همان دین دارد و موجب تمایز یک دین از سایر ادیان می‌شود، اشاره دارد.

این بحث به عنوان چشم انداز اولیه هر دینی باید از جذابیت‌های کافی برای تمامی گروه‌های مخاطب برخوردار باشد تا به مطالعه و تفکر در آن مشتاق بشوند که مکتب تشیع نیز از این امر مستثنی نیست.

در این میان، گروه زبان فارسی و معارف اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از مراکزی است که با توجه به ویژگی‌های خاص این مرکز و نیز مخاطبین خاص آن، رسالت پُرننگی در این زمینه به عهده دارد که در این مقاله با توع‌شناسی مخاطبان، کارایی کتاب‌های عقاید موجود در این گروه برای تأمین مطالبات این دانشجویان و رضایتمندی آنها مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت.

در ادامه با معرفی و تحلیل سایر ظرفیت‌های موجود در حوزه کتب عقاید به زبان فارسی، امکان بازتولید محتوایی جدید برای مخاطبان خاص این گروه آموزشی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

ضرورت و اهمیت تحقیق

مباحث اعتقادی به عنوان اولین کلان‌منظر نمایش دهنده زیبایی‌های یک تفکر و اندیشه از اهمیت بالایی برخوردار است؛ چرا که معرفی بد و یا غیر اصولی همین مباحث، می‌تواند باعث تنفر و یا زدگی و دور شدن افراد از این تفکر بشود.

حساسیت این امر با توجه به رسالت‌های آموزشی و تنوع مخاطب در گروه زبان فارسی و معارف اسلامی دانشگاه مجازی دوچندان است؛ چون باید همین محتوای حساس در چنان قالب و شکلی بیان شود که نه تنها هیچ تعارض و تنافی با اعتقادات مخاطبین گسترده خود ندارد، بلکه در همین فرصت بسیار محدود باید علاوه بر تأمین رضایتمندی‌های آموزشی زبان فارسی مخاطبین، باعث جذب شدن و تمایل این افراد به یادگیری عمیق‌تر و شناخت بیشتر این تفکر نیز بشود. با توجه به حساسیت‌های بیان شده، برای رصد مخاطبین و میزان رضایتمندی آنها از وضع موجود، ضرورت انجام این تحقیق بیشتر می‌شود.

پیشینه تحقیق

در موضوع این مقاله تاکنون کتاب، مقاله و کار پژوهشی در زمینه آسیب‌شناسی و یا ظرفیت‌سنجی کتب عقاید موجود در گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی یافت نشد و همین‌طور تحلیل مستقیم یا غیر مستقیم در مورد بررسی ساختار کتب عقاید موجود به زبان فارسی و میزان کاربرد و کارایی آنها برای مخاطبان بین‌المللی نیز به دست نیامد؛ لذا نمی‌توان پیشینه‌ای برای پژوهش در نظر گرفت.

رصد وضعیت موجود

در این بخش در دو مرحله وضعیت موجود گروه زبان فارسی و معارف اسلامی دانشگاه مجازی از لحاظ مخاطبین و کتب موجود مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت:

۱. مخاطب‌شناسی

تقسیم‌بندی‌های متفاوتی برای مخاطبین گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی می‌توان ارائه کرد که در این مقاله تنها به آمار و تقسیم‌بندی‌هایی اشاره خواهد شد که در نهایت می‌تواند در تحلیل شکلی و محتوای مباحث عقاید و کتب موجود کمکی داشته باشد.

در این بخش رابطه میان گونه‌های مختلف دانشجویان گروه زبان فارسی با درس و محتوای عقایدی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. نکته حائز اهمیت این است که بر اساس مرام‌نامه دانشگاه مجازی و نیز اصول کلی حاکم بر ارائه مباحث عقایدی، جذب و حفظ و ارتقای تمامی گونه‌های مخاطبین از لحاظ معارفی مورد توجه این فضای آموزشی است که در ادامه بیان می‌شوند:

- تقسیم‌بندی بر اساس مذهب مخاطبین

از آن‌جا که اطلاع از مذهب، جزو اطلاعات ضروری برای ثبت نام و حضور در دانشگاه مجازی نیست؛ اما دانشجویان در صورت تمایل می‌توانند به صورت اختیاری این اطلاعات را در اختیار گروه و یا استادان خود قرار بدهند و بر اساس همین اطلاعات خود اظهار شده می‌توان دانشجویان این گروه را به چهار دسته عمده تقسیم کرد:

در این جامعه آماری شیعیان با آماری بالای ۹۰ درصد بیشترین تعداد مخاطبین و افراد بی‌دین با آماری کمتر از ۱ درصد کمترین تعداد مخاطبین را به خود اختصاص می‌دهند که در ابتدایی‌ترین تحلیل روشن می‌شود که ارتباط این تقسیم با مباحث اعتقادی و درس عقاید و ارائه یک متن واحد برای تمامی این گروه‌ها به ویژه در بحث عقاید، روش علمی و آموزشی صحیحی نیست؛ زیرا میزان اطلاعات قبلی این گروه‌ها و تمایل آنها به یادگیری مطالب اعتقادی جدید متفاوت است.

- تقسیم‌بندی بر اساس نگاه آلی یا اصالی مخاطبین به زبان فارسی

منظور از نگاه اصالی، گروهی از مخاطبین این رشته هستند که به دنبال یادگیری زبان فارسی و استفاده از آن بوده و تنها هدف و اصل اولیه آنها یادگیری زبان فارسی است. معمولاً این افراد به خاطر مسائل اقتصادی و تجاری و یا مقدمه‌ای برای زندگی در ایران به دنبال یادگیری زبان فارسی هستند و علت انتخاب این دانشگاه برای این امر، بیشتر به سبب هزینه‌های کم و مراحل آموزشی و اداری منسجم‌تر و

راحت‌تر این گروه نسبت به سایر مراکز آموزش دهنده این رشته و در عین حال کمتر شدن محدودیت‌های زمانی و مکانی به خاطر مجازی بودن این فضا است.

به طور کلی، مباحث معارفی برای این گروه یا یک امر زائد محسوب شده و یا در بهترین حالت به نیت آشنایی اجمالی با بخشی از فرهنگ ایرانی - اسلامی صورت می‌گیرد؛ هر چند آمارهای مربوط به نیت‌سنجی افراد معمولاً از دقت کافی برخوردار نیست، اما به نحو اجمالی می‌تواند کلیاتی را در مقابل تحلیلگر قرار بدهد که همان اطلاعات معیار تقسیم‌بندی حاضر است. جذب این گروه نیز یکی از اهداف دانشگاه مجازی و گروه زبان فارسی و معارف اسلامی به شمار می‌رود.

از طرف دیگر، منظور از آلی بودن نگاه واسطه‌ای به رشته زبان فارسی است؛ یعنی هدف اصلی این گروه از یادگیری زبان، تنها استفاده مستقیم از آن نیست؛ بلکه یادگیری این دانش، ابزار و وسیله‌ای برای یادگیری علم و دانشی دیگر است.

بالاترین موضوعیت برای واسطه شدن زبان فارسی برای یک علم دیگر، مربوط به مباحث اعتقادی و دینی شیعیان است؛ زیرا کشور ایران به عنوان بزرگترین منبع معرفتی جهان تشیع شناخته می‌شود و زبان رسمی آن نیز زبان فارسی است؛ پس مشتاقین یادگیری این معارف با تسلط به زبان فارسی امکان ارتباط بهتر و بیشتری با این معارف می‌یابند.

تمایل به یادگیری معارف شیعی از جانب این افراد دلایل گوناگونی دارد که بر اساس مخاطب درون‌دینی و برون‌دینی متفاوت است. مخاطب درون‌دینی به مخاطبانی اطلاق می‌شود که به صورت عرفی یا علمی با مفاهیم اساسی اعتقادات دین مقصد - شیعه - آشنا هستند و یا عرفاً جزو گروه شیعیان به شمار می‌روند و مخاطب برون‌دینی نیز به مخاطبانی اطلاق می‌شود که جزو گروه دینی مقصد - شیعیان - به شمار نمی‌روند و یا ارتباط علمی با مفاهیم گروه مقصد ندارند.

دلایل عمده مخاطبین درون دینی عبارت است از تعمیق و گسترش ایمان، پاسخ به سؤال‌های جدید و حل شبهات؛ اما در مخاطب برون دینی: افراد بسیاری وجود دارند که بدون شناخت قبلی تمایل دارند با محتویات و مفاهیم یک دین آشنا شوند، برای این افراد التزام و اعتقادی به مفاهیم این دین وجود ندارد.

- تقسیم‌بندی بر اساس ملیت و قومیت

بیش از ۲ هزار و ۸۰۰ دانشجو از ۷۴ ملیت جهان در رشته زبان فارسی و معارف اسلامی در حال تحصیل هستند.

(<http://yasouj.iribnews.ir/fa/news/1455903>) تشابه زبانی با کشورها

مانند پاکستان و تاجیکستان و همین‌طور تشابه اعتقادی با بسیاری از کشورهای مسلمان و در عین حال عدم وجود سنخیت با برخی دیگر از ملیت‌ها پیچیدگی کار آموزش زبان و به ویژه مباحث اعتقادی را چند برابر می‌کند.

از طرفی، نوع نگرش این ملیت‌ها به اسلام و ایران و مذهب تشیع با هم متفاوت است که مباحث اعتقادی از اولین محل تلاقی‌های فرهنگی میان فرهنگ ایران اسلامی و سایر ملل است.

۲. کتاب‌شناسی

تاکنون چند کتاب در گروه زبان فارسی برای بحث عقاید تعریف شده است که اولین آن‌ها با عنوان عقاید معروف است که بعد از یک دوره تدریس با وجود قوت علمی خوبی که داشت، به علت سختی واژگانی و پیچیدگی محتوایی کنار گذاشته شد. کتاب حال حاضر که برای بحث عقاید تدریس می‌شود، خلاصه‌ای از کتاب آموزش عقاید آیت الله سبحانی است که در قالب ۳۰ درس و در دو نیمسال تحصیلی تلاش می‌کند یک دوره اصول عقاید شیعه را به دانشجویان آموزش دهد.

پایه و اساس گروه زبان فارسی دانشگاه معجازی، توجه به ساختار آموزش‌های زبانی است و این روند باید تا پایان این دوره ادامه داشته باشد؛ اما این روند آموزشی بعد از نیمسال تحصیلی سوم و با ورود به فضای نیمسال چهارم و مباحث معارفی دگرگون می‌شود که بحث عقاید نیز از این امر مستثنی نیست.

در ادامه به برخی مشکلات به وجود آمده از این تغییر رویه غیر علمی اشاره می‌شود؛ از جمله مشکلات زبانی کتاب موجود عبارت است از:

- عدم رعایت وحدت رویه و توجه به سیر تکاملی مباحث زبانی که موجب بروز مشکلات زبان آموزی برای دانشجویان شده است تا جایی که سنخیتی میان نیمسال تحصیلی اول تا سوم و نیمسال معارفی وجود ندارد؛ در حالی که می‌توان با رعایت راهکارهای علمی، هم مسیر زبان آموزی دانشجو را ادامه داد و هم فرایندی تعریف کرد که چرایی و کیفیت مباحث معرفتی در این دوره قابل توجه باشد. مشکلات زبانی در مباحث عقاید نیز عبارتند از:

○ تغییر فضای واژگانی؛ دانشجویان پس از سپری کردن یک دوره کوتاه مدت زبان فارسی عمومی که شاید هنوز تسلط کافی بر واژگان زبان فارسی برای آن‌ها حاصل نشده است، با هجمه‌ای از اصطلاحات و عبارات تخصصی مواجه می‌شوند که حتی دانشجویان عرب‌زبان که در بدترین حالت با معنی لغوی این اصطلاحات عقایدی آشنا هستند نیز با ادبیات تخصصی بکار رفته در این متون دچار مشکل شده و همین امر مانع ارتباط سریع و درست با مفاهیم مطرح شده در این متون و مقاصد نویسندگان آن می‌شود.

○ مشکلات متنی؛ وجود اشتباهات تایپی و عدم ویرایش دستوری کتاب در حال تدریس، مشکلات زبان آموزان را در مراجعه و مرور این متن با مشکلات فراوانی مواجه کرده است؛ از جمله این اشتباهات:

- الف. باید او را بشناسیم و از او تشکر کنیم. (درس ۱، ص ۲)
- ب. آشنا شده بود. (درس ۲، ص ۴)
- ج. در ادامه هر کدام را مورد بررسی می‌کنیم. (درس ۹، ص ۴)

○ فاصله گرفتن از فضای آموزش زبان فارسی؛ در گروه زبان فارسی دانشجو بعد از ورود به دوره معارف از فضای نوشتاری و گفتاری دور می‌شود و متن سخت و ناهمگون کتاب‌های موجود و به ویژه کتاب عقاید به نوعی تأثیر منفی بر فرایند خواندن نیز می‌گذارد و عملاً فایده عمده کلاس‌ها محدود به مهارت شنیدن شده و مهارت استاد نقش تعیین کننده‌ای در میزان مفید بودن کلاس‌ها ایفا می‌کند.

- مشکلات محتوایی که عبارتند از:

○ عدم تناسب سطوح علمی درس‌ها با سطح علمی دانشجویان؛ چرا که بسیاری از دانشجویان بدون هیچ پیش زمینه‌ای از مفاهیم ابتدایی عقاید وارد این کتاب شده و در طی سه یا چهار جلسه وارد سنگین‌ترین مباحث فلسفی و کلامی مانند رد شریک الباری می‌شوند و چون ظرفیت تحلیل این مقدار از مفاهیم در این سطح علمی و در این زمان بسیار کوتاه وجود ندارد، همین امر یکی از تالی فاسدهای زیر را برای مخاطب حاصل می‌کند که در هر دو حالت خسارتی جبران‌ناپذیر برای این گروه از مخاطبان، محتمل است:

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی... / ۱۹۵

- برای مخاطب درون‌دینی به ایجاد شبهه بدون پاسخ‌گویی مناسب به آن یا شک در میزان اعتقاد و ایمان به مفاهیم دینی می‌شود.
- برای مخاطب برون‌دینی به ایجاد دلزدگی و ابتعاد از ادامه بررسی این عقیده یا احساس خیالی بودن مفاهیم این دین به سبب حجم بالای مطالب فلسفی و پیچیده می‌شود.
- عدم رعایت وحدت رویه و ارتباط محتوایی؛ مواردی از جمله:
 - عدم رعایت سطح علمی به خصوص در درس‌های ۵ و ۶ کتاب
 - عدم رعایت تناسب میان مثال و مطلب اصلی مخصوصاً در درس‌های ۹ تا ۱۱ کتاب
 - عدم پیوستگی مطالب میان درس‌های ۱۱ عقاید ۱ و درس ۱ عقاید ۲ که دانشجو با وعده بررسی بحث ایمان و کفر ناگهان به بحث نبوت و معاد وارد می‌شود.
 - عدم توجه به بی‌ربط بودن خلاصه‌های بیان شده در درس ۷ عقاید ۲ در مورد قضا و قدر عینی و علمی با محتوای درس که مطلبی در این مورد برای این بحث وجود ندارد.
- نگاه درون‌دینی؛ طرز بیان و نوع نگاه نویسندگان کتب عقاید معمولاً نگاهی درون‌دینی است؛ زیرا مخاطب اصلی این مطالب ایمان‌آوردگانی هستند که در صدد تقویت بُعد ایمانی و اعتقادی خود با تمسک به آیات و روایات هستند؛ در حالی که در دنیای کنونی و با گسترش فناوری و فروریختن مرزهای فیزیکی، فرایند تبادل اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها چهره‌ای جدید به خود گرفته است، به طوری که حتی در بین دانشجویان دانشگاه مجازی نیز شاهد مخاطبانی برون‌دینی و بی‌دین هستیم که نه تنها

برخی از آن‌ها علاقه‌ای به معارف دینی نداشته، بلکه تعارض با این مفاهیم در خود احساس می‌کنند که محتوای درون‌دینی متکی بر آیات و روایات، مفهومی برای این گروه ندارد.

○ وجود برخی مطالب قابل مناقشه؛ برای نمونه می‌توان به بحث «دلیل عقلی خاتمیت» که در درس ۱۶ کتاب ۲ بیان شده است، اشاره کرد که دلیل آن عقلانی بودن اصل دین اسلام و اصول اولیه پذیرش آن بیان می‌شود، اما این استدلال با اصطلاح معروف اصولی و کلامی - دلیل نقلی - در تعارض است.

۳. راهکارها

با توجه به اشکالات بیان شده، به نظر می‌رسد راهکارهای زیر قابل طرح باشد:

○ پیدا کردن جایگزینی مناسب؛ با بررسی صورت گرفته در بین بسیاری از کتب اصلی عقاید در فضای تفکر شیعی مانند کتاب‌های «آموزش دین» (سید محمد حسین طباطبایی، ۱۳۶۸)، «پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان» (ناصر مکارم شیرازی، ۱۳۸۶)، «منشور عقاید امامیه» (جعفر سبحانی، ۱۳۹۳)، «اندیشه اسلامی» (جعفر سبحانی و محمد محمدرضایی، ۱۳۸۵)، «آموزش عقاید» (محمد تقی مصباح یزدی، ۱۳۷۷)، «آموزش عقاید» (محسن قرائتی، ۱۳۸۰)، «عقاید استدلالی» (علی ربانی گلپایگانی، ۱۳۸۷) و «آموزش دین» (مؤسسه اندیشه ملل) ملاحظه می‌شود که این کتاب‌ها دارای مشکلات زیر برای زبان آموز غیر ایرانی می‌باشند:

- پیچیدگی واژگانی
- حجم بالای اصطلاحات تخصصی
- نگاه درون‌دینی بیشتر این کتب

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی... / ۱۹۷

- عدم وجود ساختارهای زبان آموزی و مهارت‌ورزی اعم از نوشتاری، گفتاری، شنیداری و خواندنی
- عدم وجود محتوای کمک آموزشی برای ارتباط راحت‌تر دانشجو با اصطلاحات جدید

○ رفع اشکالات محتوایی کتاب‌های عقاید؛ یکی از سخت‌ترین و پیچیده‌ترین مراحل تدوین کتاب جدید عقاید، رفع اشکالات محتوایی کتاب‌های سابق است و به نظر می‌رسد عمده‌ترین اشکال محتوایی کتب موجود، عدم توجه به مخاطب برون‌دینی و گونه‌های گوناگونی مخاطبین این گروه است که برای رفع هر دو مشکل، دو سطح طولی برای ارائه مباحث عقاید پیشنهاد می‌شود. در سطح اول با نگاهی برون‌دینی سعی می‌شود گام به گام به صورت عقلی و طبیعی، مخاطب خود را راغب به ورود به فضای اندیشه اسلامی نماید و چرایی‌ها و ضرورت‌های ورود به این فضا را در قالب تمثیل‌های معقول به محسوس پُررنگ‌تر نماید. در این سطح سعی می‌شود یک دوره اصول دین در قالب جدیدی و در ۱۰ درس به مخاطب ارائه شود که در عین جذابیت برای مخاطب برون‌دینی، محتوا و بیان آن برای مخاطب درون‌دینی نیز تازگی داشته و هر دو از این فضا بهره‌مند شوند. اولویت تدوین این سطح با مخاطبین برون‌دینی است که آشنایی کمی با دین اسلام دارند و سعی می‌شود بدون جانبداری مستقیمی از دین اسلام و گام به گام مخاطب را با دلایل عقلایی برای توجه به مباحث اعتقادی قانع کند. این بخش حلقه مفقوده کتب عقاید موجود است که با کمترین استفاده از مطالب درون‌دینی (آیات و روایات)

سعی دارد با یک سیر عقلی، اصول دین اسلام را در معرض فهم و نقد مخاطب قرار دهد.

در سطح دوم سعی می‌شود به چند مسئله مهم در هر کدام از اصول پنجگانه مکتب تشیع اشاره شود که نگاهی مصداقی‌تر به این مسائل دارد. اولویت تدوین در این بخش با مخاطبین درون‌دینی است که علاقه‌مند به فهم معارف عمیق‌تر دین اسلام و مکتب تشیع هستند.

○ بازتولید محتوای جدید؛ بازتولید محتوایی که علاوه بر دارا بودن جذابیت‌های آموزشی از لحاظ محتوایی نیز بالاترین همخوانی را با گونه‌های معرفتی دانشجویان دانشگاه مجازی دارا باشد. در تدوین این نمونه پیشنهادی، توجه به مطلب زیر مهم است:

■ نکات آموزش زبانی در روند زبان آموزی؛ بر این اساس، محتوای جدید به عنوان یک دوره واسطه‌ای برای گذر از دوره زبان عمومی به زبان تخصصی می‌تواند اعتبار شود که در ارائه مطالب و مثال‌ها از عناوین و مطالب خواننده شده قبلی دانشجویان استفاده حداکثری شده و با حفظ همان رویه دانشجو را وارد دوره‌ای از روند زبان آموزی می‌کند که در آن با اصطلاحات اعتباری درگیری بیشتری دارد. البته پیچیدگی‌های آموزشی نکات اعتباری قابل مقایسه با آموزش ساختارهای عینی نیست؛ لذا باید از همه روش‌های دوره «پساروش» برای انتقال و آموزش این مباحث استفاده کرد.

○ رعایت ساختارهای آموزشی جاری در گروه؛ در این طرح سعی بر این است که قالب‌های آموزشی به کار رفته در کتاب‌های پارسا و خوانا تا حد امکان حفظ و مراعات شود. در این فرایند

توانمندی‌های دانشجو در همه ابعاد خواندن، نوشتن، صحبت کردن و گوش دادن حفظ و تقویت شده و در عین حال مقدمه‌ای برای ورود به زبان تخصصی می‌باشد. این طرح نگاه ویژه‌ای به فعال کردن ظرفیت‌های گفتگویی و نوشتاری دوره معارف اسلامی داشته و انتظار می‌رود مقدمه‌ای برای دوره‌های تخصصی سخنوری و نویسندگی و مترجمی در حوزه معارف اسلامی باشد. در همین راستا ساختار پیشنهادی بخش‌های مختلف از این قرار است:

- بیان اصلاحات مهم؛ یکی از پیشنهادات برای بالا بردن کیفیت این بخش تصویری کردن موضوعات آن است که با توجه به مفهومی بودن مطالب کار سختی به حساب می‌آید. هدف در این بخش تنها آشنایی دانشجو با تلفظ و شکل ظاهری برخی عبارات مشکل است و در صورت تصویری شدن این بخش می‌توان به صورت ابتدایی او را با مفاهیم پیش رو آشناتر نمود.
- بیان اهداف درس؛ مناسب است در مباحث اعتقادی بیان اهداف به صورت مخفی و غیر مستقیم صورت گیرد.
- پیش‌مطالعه و پیش‌بحث؛ در این بخش سؤالاتی برای دانشجویان مطرح می‌شود که به کمک آن‌ها دانشجو آمادگی مقدماتی برای ورود به بحث پیدا می‌کند. هدف پنهان این بخش درگیری دانشجو با محتوای آموزشی در قالب مسائلی کاملاً طبیعی و روزمره است که بالا بردن قدرت تکلم تحلیلی زبان آموز یکی از اهداف این بخش است. این بخش به عنوان پیش‌مطالعه به دانشجویان

پیشنهاد می‌شود تا قبل از ورود به کلاس در مورد آن فکر کنند و شامل دو بخش است:

الف. سؤالات که در آن به دنبال بیان غیر مستقیم مسئله و درگیر کردن مخاطب با موضوع بوده و سعی می‌شود سؤالاتی مطرح شود که ساده و هماهنگ با زندگی عادی افراد و بیان‌های عامیانه آن‌ها باشد.

ب. تصویر؛ به صورت تصویری و متنی برای آشنایی با لغات جدید و اصطلاحات کاربردی این موضوع و بیان ارتباط آن با سؤالات طراحی شده است که از دانشجویان خواسته می‌شود تصورات خود را در مورد این تصاویر بیان کرده یا بنویسد.

○ تبیین مطالب ارائه شده با یک مثال عینی؛ یکی از ویژگی‌های این بخش این است که سعی می‌شود از گنجینه لغات مطرح شده در کتاب‌های خوانا و پارسا بیشترین بهره‌برداری صورت بگیرد تا در عین تکرار واژگان گذشته و مرور آن‌ها، دانشجویان بتواند ارتباط‌گیری مناسب‌تری با مفهوم مدنظر داشته باشد. بخش‌های مثال مدنظر، به شرح زیر است:

- مقدمه؛ هدف آموزشی این بخش تقویت واژگان گذشته و تثبیت قدرت خواندن دانشجویان است.
- بحث اصلی؛ در این بخش با ادبیاتی مناسب با مباحث اعتقادی و با یک سیر عقلی ساده، مباحث گذشته در قالب بحثی جدی‌تر تبیین و تشریح می‌شود. این بخش به نوعی عهده‌دار تعریف و واضح کردن اصطلاحات تخصصی بحث است. هدف آموزشی این بخش توانمند کردن

دانشجویان در دو بخش خواندن و شنیدن در حوزه اصطلاحات تخصصی است.

- بحث آزاد؛ یکی از خلأهای کتب بخش معارف گروه زبان فارسی، عدم توجه به گفتگو در نیمسالهای معارفی است و حمایت منسجم و قاعده‌مندی از دانشجو از این لحاظ صورت نمی‌گیرد. در این بخش با بیان سؤال‌ها و مثال‌هایی چالشی سعی در تهییج و ترغیب دانشجو برای گفتگو به هر شکل ممکن می‌شود. (نوشتاری یا گفتاری) علاوه بر این سعی می‌شود سؤال‌ها به گونه‌ای طراحی شوند که مقدمه‌ای برای بحث آتی پیش رو نیز باشد.
- تکلیف؛ در این بخش سعی می‌شود با بهره‌گیری از الگوهای آموزشی زبان، درک و میزان یادگیری دانشجو حتی در فضای آفلاین مورد بررسی قرار گیرد که شامل درک مطلب و درک واژگان است؛ در عین حال یک بخش جدید به این بخش اضافه شده است که از دانشجو خواسته می‌شود مطالب بیان شده را به صورت خلاصه نوشته و یا نموداری نماید. هم‌چنین میزان درک دانشجو از مطالب بیان شده در قالب نوشتار، گفتار، شنیدار و خواندن به چالش کشیده می‌شود.
- بیشتر بدانیم؛ هدف اصلی در این بخش کاربردی‌تر کردن فرایند آموزشی است تا دانشجو در نهایت امر بتواند ارتباط راحت‌تری با کتب فارسی متداول در این حوزه ارتباط برقرار کند و همان‌طور که بیان شد، این مرحله واسطه‌ای باشد برای دوره‌های تخصصی.

▪ بیان ثمرات بحث؛ دغدغه کاربردی بودن مفاهیم فکری و انتزاعی از دغدغه‌های بزرگ اندیشه‌های فلسفی معاصر است. در این بخش از کتاب سعی می‌شود با بیانی ساده و نمایشی ابتدایی به دانشجو فهمانده شود که این بحث برای او چه ثمراتی می‌تواند در آینده نزدیک و دور داشته باشد و هر دانشجو با توجه به اطلاعاتی که دارد، یک یا چند ثمره از ثمرات بیان شده را دریافت کرده و همین مقدار برای حصول احساس مفید بودن فهم این درس کافی به نظر می‌رسد. هدف اصلی این بخش، بیشتر بعد روانی آن است تا با کمک آن دانشجو با امید و انگیزه بیشتری به تعقیب بحث پردازد.

بررسی نمونه پیشنهادی

در این بخش یک درس از درس‌های سطح یک-درس ۶: اصول دین- جهت بررسی و نقد، ارائه می‌شود که شامل قسمت‌های زیر است و مجموع مباحث، مقدمه‌ای برای دین‌شناسی، گفتگوی ادیان، انواع مکاتب بشری و الهی و مقایسه آن‌ها بوده و همین‌طور در مباحث فلسفی مانند تأثیر دین در زندگی انسان‌ها و تقابل دین و علم و مباحث فقهی از جمله ایمان و کفر می‌تواند تأثیر داشته باشد.

البته به علت محدود بودن حجم مقاله و پیوسته بودن محتوای پیشنهادی به ۵ درس از این محتوا در بخش ضمیمه اشاره خواهد شد. در حال حاضر ۱۰ درس با ساختار زبانی کامل و واحد به همراه محتوای برون‌دینی منسجم آماده نقد و بررسی است.

۱. اصطلاحات

اصطلاحات اصلی این درس عبارت است از: اصول، دین، مذهب، مکتب، اسلام، تشیع، الحاد و کفر و شرک.

۲. اهداف

اهداف این درس به این صورت طرح شده است:

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی... / ۲۰۳

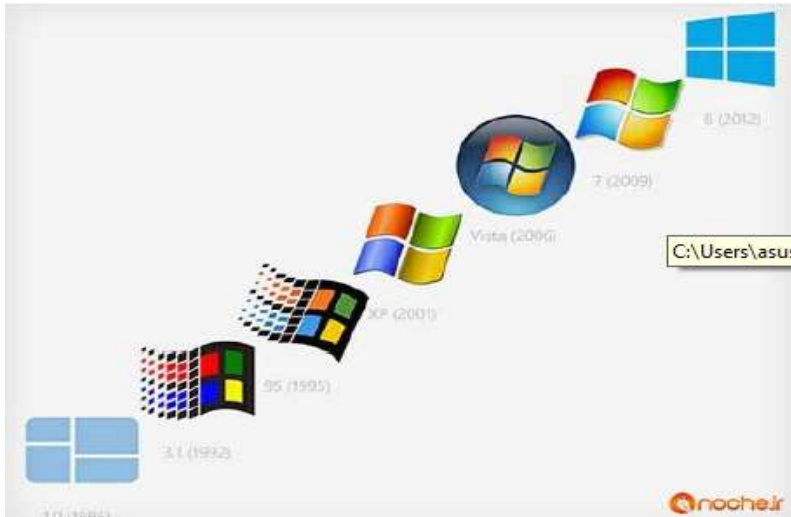
- شناخت تعریف «اصول دین» و کاربرد آن
- آشنا شدن با پاسخ‌های دین اسلام به سه پرسش اساسی
- شناختن مکاتبی که این اصول، آن‌ها را از دین اسلام خارج می‌کند.

۳. پیش مطالعه و پیش بحث

نظر خودتان را در مورد تصاویر زیر بیان کنید:

- کدام یک از این سازه‌ها محکم‌تر و ماندگارتر و مطمئن‌تر است؟ چرا؟
- از چه لحاظی این سازه‌ها را با هم مقایسه می‌کنید؟ مهم‌ترین وجه تمایز آن‌ها چیست؟
- شما کدام یک از نرم افزارهای زیر را برای نصب در سیستم خود انتخاب می‌کنید؟ چرا؟

۴. مقدمه

شما یک دانشجوی موفق هستید که تصمیم دارید برای ادامه تحصیل در یک مقطع بالاتر، یک رشته جدید و مناسب انتخاب کنید؛ اما با توجه به شرایط و علایق خود و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنید و مشورت‌های صورت گرفته در بین چند رشته مردد می‌شوید. اینک چگونه می‌توانید از بین این چند رشته، رشته تحصیلی آینده خود را انتخاب کنید؟

امروزه دانشگاه‌های خوب و رشته‌های قوی به این مسئله توجه داشته و در رقابت با سایر دانشگاه‌ها برای جذب بهترین دانشجویان با معرفی دقیق و مختصر این رشته‌ها و با اشاره به اساسی‌ترین مزیت‌ها و تفاوت‌های تحصیلی در این رشته و این دانشگاه می‌توانند کمک خوبی برای انتخاب بهترین رشته تحصیلی شما باشند؛ مثلاً سرانجام کوتاه‌مدت و بلندمدت تحصیل در این رشته، چگونگی و مدت تحصیل در این رشته، استادان و...

مقایسه این اطلاعات اساسی با هم، اولین و بهترین راه برای انتخاب بهترین رشته تحصیلی شما می‌باشد؛ البته امکان دارد که باز هم در این مرحله به نتیجه

نهایی نرسید که در این صورت باید تحقیق را با سؤالات ریزتر و جزئی تر ادامه داد؛ مثلاً واحدهای درسی، میزان کاربردی بودن این علوم برای شما و اجتماع، امکانات آموزشی دانشگاه و...

۵. بحث اصلی

یکی از معروفترین و شایعترین برنامه‌های زندگی در میان اندیشوران و در بین غالب انسان‌ها، برنامه‌ای است که افراد اندیشور و خوبی به نام پیامبران آن را ارائه داده‌اند و از آن با عنوان دین یاد می‌شود.

اساسی‌ترین و تأثیرگذارترین مباحثی که اولاً نقش تعیین کننده‌ای در تمامی مفاهیم این برنامه‌ها داشته و ثانیاً باعث تمایز و جدایی این برنامه از سایر برنامه‌ها می‌شود را اصول دین می‌نامند که همان پاسخ‌های ادیان به سه سؤال مبدأشناسی، مقصدشناسی و راه‌شناسی است که در مورد مبدأشناسی در عنوانی به نام خدا و برای مقصدشناسی در عنوانی به نام معاد و در مورد راه‌شناسی در عنوانی به نام نبوت مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

این توضیحات باید به گونه‌ای باشد که هر شخص با هر سؤالی که دارد احساس کند که بخشی از پاسخ خود را گرفته و با مطالعه این برنامه می‌تواند به پاسخ نهایی و دقیق سؤال خود برسد و نیاز خود را برطرف نماید. هر چه میزان این احساس قوی‌تر باشد، اشتیاق و اعتماد به این برنامه نیز بیشتر خواهد بود.

دین اسلام آخرین دینی است که ادعای ارائه کامل‌ترین برنامه و جامع‌ترین نظام را دارد که علاوه بر احترام به ادیان سابق و قبول پیامبران آن‌ها، خود را نسخه کامل و برنامه نهایی سعادت انسان‌ها معرفی می‌نماید.

این ادعا به همراه وجود برخی ویژگی‌های خاص دیگر مانند توجه گسترده به ابعاد اجتماعی زندگی انسانی که در سایر ادیان بسیار کم‌رنگ است، باعث تقویت احتمال کامل‌تر بودن و بهتر بودن این برنامه است؛ زیرا ابعاد اجتماعی زندگی بشر

امروز بسیار پیچیده و گسترده‌تر از ابعاد فردی زندگی اوست و همین عامل می‌تواند باعث تقدم بررسی و تحقیق در مورد این برنامه نسبت به سایر ادیان باشد؛ البته کسانی که در منطقه و یا خانواده مسلمان زندگی می‌کنند، تحقیق در مورد اسلام علاوه بر رجحان‌های گفته شده دارای یک نوع تقدم عرفی نیز است.

بخشی از عمیق‌ترین و دقیق‌ترین پاسخ‌هایی دین اسلام در پاسخ به سه سؤال اصلی که باعث تمایز این برنامه با سایر برنامه‌ها می‌شود، از این قرار است:

- موضوع انسان‌شناسی و مبدأشناسی؛ دین اسلام در این بخش به طور مفصل به سیر خودشناسی، انسان‌شناسی و خداشناسی توجه می‌کند و در نهایت عمیق‌ترین پاسخ مربوط به این بخش را در قالب عنوان توحید بیان می‌کند. توحید به معنای یگانگی و یکی بودن خدا است. اعتقاد به خدا دین اسلام را از تمامی مکاتب الحادی و کافران که قائل به وجود خدا نیستند، جدا می‌سازد؛ همین‌طور اعتقاد به توحید دین اسلام را از تمامی مکاتب شرک‌آلود و مشرکین که قائل به وجود خدایان متعدد هستند، جدا می‌کند. این بحث در درس ۷ کتاب مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

- مقصدشناسی؛ عمیق‌ترین پاسخ دین اسلام به این بحث در قالب عنوان معاد مورد بررسی قرار خواهد گرفت. معاد یعنی قائل شدن به وجود دنیایی بعد از این دنیا که انسان‌ها برای محاسبه اعمال خود در آن جا دوباره زنده خواهند شد و بعد از حساب و کتاب در جایگاه واقعی و شایسته خود قرار خواهند گرفت. این پاسخ دین اسلام را از تمامی مکاتبی که قائل به حیات اخروی و وجود دنیای دیگر نیستند، جدا می‌سازد. این بحث در درس ۸ کتاب مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

- راه‌شناسی؛ توضیحات دین اسلام در مورد چگونگی حرکت در این مسیر در قالب عنوان نبوت بحث می‌شود که مباحث مربوط به قرآن و حضرت محمد ﷺ این دین را از سایر ادیان ابراهیمی جدا می‌سازد، زیرا قرآن کتاب آسمانی

مسلمانان است که با کتب مقدس سایر ادیان متفاوت است و همین‌طور هر دین یکی از عوامل تمایز و جدایی ادیان از همدیگر است که با پیامبران سایر ادیان متفاوت می‌باشد. این بحث در درس ۹ کتاب مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

- جانشینی پیامبر ﷺ؛ دین اسلام دارای مکاتب متعددی است که اساسی‌ترین مسئله متمایز کننده آن‌ها بحث جانشینی رسول خدا ﷺ است که از آن با عنوان بحث خلافت و امامت یاد می‌شود و به نوعی ادامه بحث نبوت بوده و آن را کامل می‌کند. مکتب تشیع قائل به امامت حضرت علی است. این بحث در درس ۱۰ کتاب مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

- برخی از مباحث کلامی در طول تاریخ موجب تمایز مکاتب موجود در دین اسلام از همدیگر بوده است؛ از جمله بحث اعتقاد به عادل بودن خدای متعال و امکان فهم و درک این عدالت توسط انسان که در قالب عنوان عدل مورد بررسی قرار می‌گیرد که هم قابلیت بحث در ادامه عنوان خداشناسی را به سبب این‌که یکی از اوصاف خداوند است دارد و هم قابلیت بحث در ادامه عنوان مقصدشناسی به این سبب که ملاک و معیار حساب و کتاب و نیز لزوم روز قیامت در قائل بودن به عدالت خدای متعال است. البته در مقابل، گروهی به نام اشاعره قائل به عدم امکان درک عدالت خدای متعال توسط انسان‌ها هستند.

۶. گفتگوی آزاد

- آیا احتمال می‌دهید برنامه‌ای قوی‌تر از برنامه اسلام وجود داشته باشد؟
چه برنامه‌ای و به چه دلیل؟

- پاسخ‌های داده شده به سه سؤال اصلی، چه میزان از سؤالات زندگی شما را پاسخ داده است؟ مثال بزنید.

- نگاه شما در مورد ادیان چیست؟

۷. تکالیف و تمرین‌ها

- درک مطلب

تمرین اول: متن اصلی را بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ بدهید:

پاسخ ادیان به سؤالات مربوط به مبدأشناسی در عنوان معاد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف. درست ب. نادرست ج. در متن نبود.

پاسخ در پاراگراف موجود است.

یکی از ویژگی‌های دین اسلام که در سایر ادیان کمرنگ‌تر است، توجه به

ابعاد اجتماعی زندگی انسانی است.

الف. درست ب. نادرست

پاسخ در پاراگراف موجود است.

تمرین دوم: پاسخ درست را انتخاب کنید.

این تصویر به کدام یک از مباحث بیان شده اشاره می‌کند:

الف. توحید

ب. نبوت

ج. معاد

د. عدل

تمرین سوم: بحث خداشناسی، برنامه اسلام را از جدا می‌سازد.

الف. اشاعره

ب. مشرکین

ج. کفار و ملحدین

د. اهل تسنن

تمرین چهارم: کدام یک از عبارتهای زیر صحیح‌تر است؟

الف. دین اسلام به خاطر وجود طرفداران بسیار، امتیاز بیشتری در

بین سایر برنامه‌ها دارد.

ب. دین اسلام به خاطر وجود طرفداران اندیشور، جزو بهترین

برنامه‌ها می‌شوند.

ج. کثرت طرفداران اندیشور و ادعای جامعیت و آخرین و کامل‌ترین

برنامه بودن از عوامل مؤثر در جذب انسان‌ها به دین اسلام است.

د. نظر دیگری دارم

- درک واژگان

تمرین اول: واژه‌های مترادف را به همدیگر وصل کنید.

فرستاده خدا

الف. توحید

شاخه‌ای از یک دین

ب. معاد

یگانگی

ج. نبی

چندخدایی

د. مکتب

بازگشت (زنده شدن دوباره)

ی. شرک

تمرین دوم: با واژه‌های زیر جمله بسازید:

الف. حضرت محمد ﷺ

ب. قرآن

ج. اسلام

د. عدالت

ی. دین

- شنیدار

داستان زیر را گوش کنید و بگویید هر کدام از افراد چه دینی دارند:

مشرک بی دین مسیحی مسلمان

الف. آشپز

ب. نانوا

ج. قصاب

د. بقال

۸. خلاصه نویسی

۹. بیشتر بدانیم

عقاید اصلی، لوازم و ملزومات و توابع و تفصیلی دارد، در مجموع نظام عقیدتی دین را تشکیل می‌دهد و اختلاف در این‌گونه اعتقادات، موجب پیدایش ادیان و فرقه‌ها و نحله‌های مذهبی مختلف شده است؛ چنان‌که اختلاف در نبوت بعضی انبیای الهی علیهم‌السلام و تعیین کتاب آسمانی معتبر، عامل اصلی اختلاف بین ادیان یهودی و مسیحی و اسلام شده و اختلافات دیگری را در عقاید و اعمال به دنبال آورده است که بعضاً با اعتقادات اصلی، سازگار نیست؛ مانند اعتقاد به تثلیث مسیحی که با توحید وفق نمی‌دهد، هر چند مسیحیان در صدد توجیه آن برآمده‌اند.

هم‌چنین اختلاف در کیفیت تعیین جانشین پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که باید از طرف خدا یا از طرف مردم تعیین شود، عامل اصلی اختلاف بین شیعه و سنی در اسلام شده است. حاصل آن‌که توحید و نبوت و معاد، اساسی‌ترین عقاید در همه ادیان آسمانی است؛ ولی می‌توان عقاید دیگری را که یا از تحلیل آن‌ها به دست می‌آید و یا از

توابع آن‌ها است، طبق اصطلاح خاصی جزو عقاید اصلی به حساب آورد؛ مثلاً می‌توان اعتقاد به وجود خدا را یک اصل و اعتقاد به وحدت او را اصل دوم شمرد و یا اعتقاد به نبوت پیغمبر خاتم صلی الله علیه و آله را اصل دیگری از اصول دین اسلام شمرد؛ چنان‌که بعضی از دانشمندان شیعه، عدل را که یکی از عقاید فرعی توحید است اصل مستقلی شمرده‌اند و امامت را که از توابع نبوت است، اصل دیگری محسوب داشته‌اند. استعمال واژه اصل در مورد این‌گونه اعتقادات تابع اصطلاح و قرارداد است و محل مناقشه نیست.

بنابراین، واژه اصول دین را می‌توان به دو معنای عام و خاص بکار برد که اصطلاح عام آن در برابر فروع دین و بخش احکام بکار می‌رود و شامل همه عقاید معتبر می‌شود و اصطلاح خاص آن به اساسی‌ترین عقاید اختصاص می‌یابد. هم‌چنین می‌توان تعدادی از عقاید مشترک بین همه ادیان آسمانی مانند اصول سه‌گانه (توحید، نبوت، معاد) را اصول دین به طور مطلق و آن‌ها را با اضافه یک یا چند اصل دیگر، اصول دین خاص و یا با اضافه کردن یک یا چند اعتقادی که مشخصات مذهب یا فرقه خاصی است، اصول دین و مذهب یا اصول عقاید یک مذهب به حساب آورد. (آموزش عقاید، مصباح یزدی)

نتیجه‌گیری

گروه زبان فارسی و معارف اسلامی دانشگاه مجازی المصطفی صلی الله علیه و آله این توان و ظرفیت را دارد که با استفاده از ظرفیت‌های زبان تخصصی و نیز با توجه به مباحث مخاطب‌شناسی، محتوای عقایدی مناسب‌تری برای پوشش حداکثری مخاطبین خود ارائه دهد که نه تنها ضعف‌ها و کاستی‌های کتاب موجود را نداشته باشد؛ بلکه ابداع جدیدی در نوع خود برای ارائه مباحث عقایدی می‌تواند باشد. استفاده از ظرفیت‌های بکر و بی‌نظیر این فضای مجازی برای جذب مخاطبین غیر شیعی و

همین طور تقویت بنیه اعتقادی شیعیان در غیر مستقیم‌ترین قالب آن یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد این گروه آموزشی است.

ضمیمه: محتوای کتاب بدون ساختار آموزشی

درس اول: پیش مطالعه و پیش بحث

نظر خود را در مورد تصاویر زیر در یک جمله بیان نمایید:

۱. تاکنون در چه کارهایی برنامه‌ریزی داشته‌اید؟
۲. وقتی شما در خانه و یا خوابگاه گرسنه می‌شوید، چه کاری انجام می‌دهید؟
۳. بزرگترین و مهم‌ترین هدف زندگی شما در گذشته چه بوده و برای آینده چه چیزی است؟
۴. برای شناختن هدف و رسیدن به آن چه کارهایی انجام دادید؟

مقدمه

همه انسان‌ها در زندگی خود اهدافی دارند؛ هدف‌های کوچک و بزرگ، هدف‌های نزدیک و دور، هدف‌های مادی و هدف‌های تمایل به درک لذت و کمال بیشتر و هدف‌های معنوی.

نیاز و تمایل به درک لذت و کمال بیشتر موجب به وجود آمدن هدف‌ها در زندگی انسان‌ها می‌شود. ابتدایی‌ترین هدف برای هر انسانی، تأمین نیازهای غریزی اوست که برای ادامه حیات مادی هر انسانی لازم است و همه انسان‌ها به صورت خواسته یا ناخواسته برای رسیدن به این اهداف برنامه‌ریزی می‌کنند.

بیان این نکته نیز لازم است که گاهی انسان‌ها برای به دست آوردن ضروریات و چیزهای لازم تلاش و هدفگذاری می‌کنند و گاهی هدفگذاری آن‌ها به خاطر به دست آوردن لذت و کمال بیشتر است که اگر هم نباشد زندگی آن‌ها را به خطر نمی‌اندازد؛ لذا بیان قید تمایل به درک لذت و کمال بیشتر به سبب دفع دخل یکی از شبهات مربوط به رابطه هدفمندی و نیازمندی در مورد خدای متعال می‌باشد که سؤال اصلی آن این است: هدف خدای متعال از خلق کردن موجودات چیست؟
به رابطه زیر توجه بفرمایید:

نیاز و تمایل به لذت و کمال بیشتر موجب ایجاد انگیزه و هدف شده و این موجب برنامه‌ریزی برای رسیدن به هدف می‌شود.

برای مثال شخصی گرسنه است و می‌خواهد غذایی بپزد تا سیر شود. او برای پختن غذا باید به چند چیز توجه داشته باشد:

- می‌خواهد چه غذایی بپزد و به چه موادی نیاز دارد؟ مثلاً دوست دارد کباب درست کند و برای آن به گوشت و پیاز نیاز دارد.

می‌توان نام این مرحله را موضوع‌شناسی یا مبدأشناسی نامید؛ یعنی شخص باید بداند که آغاز یا مبدأ این برنامه از کجاست و این برنامه قرار است بر روی چه موضوعی اجرا شود تا نیاز او را برطرف کند.

- به چه مقدار مواد نیاز دارد و این غذا را برای چه تعداد انسان و برای چه زمانی می‌خواهد آماده کند؟ مثلاً دو عدد سیب‌زمینی و چهار عدد پیاز برای چهار نفر و برای شام امشب.

می‌توان نام این مرحله را غایت‌شناسی یا مقصدشناسی نامید؛ یعنی شخص باید بداند آخر کار یا مقصد او چیست و می‌خواهد به چه هدفی برسد که همان غایت است.

- برا آماده کردن این غذا چه کارهایی باید انجام دهد؟ مثلاً اول کدام مواد را بپزد و در چه زمانی به آن نمک و ادوین اضافه کند و چه زمانی و چطور آن‌ها را با هم مخلوط کند؟

می‌توان نام این مرحله را روش‌شناسی یا راه‌شناسی نامید؛ یعنی شخص سعی می‌کند راه رفتن از این مبدأ به آن مقصد یا راه و چگونگی آن حرکت یا روش را خوب بشناسد.

بحث اصلی

بزرگترین و مهم‌ترین برنامه هر شخص، برنامه کل زندگی اوست که در آن به دنبال حل مشکلات و رفع نیازها و رسیدن به بالاترین درجه آرامش و لذت است. انسان‌ها با توجه به محیطی که در آن زندگی می‌کنند و میزان دانشی که دارند، می‌توانند به دنبال برنامه زندگی متفاوتی باشند و با توجه به میزان آگاهی و فرهنگ تعریف متفاوتی از بالاترین درجه کمال داشته باشند.

برای گروهی اصلی‌ترین نیاز، نیازهای طبیعی و مسئله خوراک و مسکن است؛ اما برای بعضی دیگر که در مسائل مادی مشکلی ندارند، می‌تواند اصلی‌ترین نیاز، آرامش و بالاترین درجه کمال، علم باشد؛ ولی در همه آن‌ها به این سه مسئله به صورت خواسته یا ناخواسته توجه می‌شود:

- موضوع و مبدأ

- مقصد و هدف

- مسیر و چگونگی رفتن از مبدأ به مقصد

به همین دلیل توجه به این سه مسئله از بهترین معیارها برای مقایسه بین برنامه‌ها و پیدا کردن کامل‌ترین و بهترین آن‌ها است.

درس دوم: پیش مطالعه و پیش بحث

نظر شما در مورد تصاویر زیر چیست:

۱. اگر زمانی گرسنه بشوید و دلتان هوای غذای مادرتان را داشت، چکار می‌کنید؟
۲. شما چقدر خودتان را می‌شناسید؟
۳. چه میزان شناخت از خود را برای یک برنامه‌ریزی کامل و درست لازم می‌دانید؟
۴. شما چگونه می‌توانید بگویید یک غذا خوشمزه شده است یا نه؟
۵. برای این که به یک غذای خوشمزه بتوانید لقب بهترین و لذیذترین غذا را بدهید، چه کاری انجام می‌دهید؟

مقدمه

برنامه کامل زندگی هر شخص، بحثی مربوط به خود او و حل دغدغه‌ها و نیازها و تمایلات او می‌باشد؛ بنابراین هر شخص، موضوع برنامه خودش است.

مثال آشپزی را به یاد بیاورید. ما نیاز به رفع گرسنگی و تغذیه داریم و برای رفع این نیاز می‌خواهیم غذایی آماده کنیم که انتخاب غذای مطلوب با توجه به شرایط ما یکی از مهم‌ترین کارهایی است که باید صورت بگیرد.

اگر انتخاب شما یکی از غذاهایی باشد که مادر شما همیشه برای شما درست می‌کرد و شما فقط اسم آن غذا را تا این زمان می‌دانستید؛ چکار می‌کنید؟ غذایی که فقط بعضی از مواد واضح و خوشمزه آن را به یاد می‌آورد مانند گوشت و سیب زمینی همه ما می‌دانیم که با کنار هم قرار دادن این مواد، غذای خوشمزه مادرتان با

آن طعم جادویی درست نخواهد شد؛ پس باید بلند شوید و گوشی را برداشته و به مادرتان زنگ بزنید و بعد از سلام و احوال‌پرسی، از او در مورد مواد مورد نیاز برای تهیه غذای جادویش را بپرسید.

شناخت دقیق محتویات غذای مادر یکی از مهم‌ترین مراحل کار است. بعد از این مرحله، باید ببینید که شما الان در منزل چه موادی دارید و چه موادی ندارید؛ پس برای درست کردن آن غذای خوشمزه باید اقدام به تهیه موادی که در منزل موجود نیست، نمایید و برنامه‌ریزی کرده و به ساعت خود نگاه کنید و لباس بپوشید و به اولین مرکز خرید رفته و وسایل مورد نیاز را تهیه کنید.

در برنامه زندگی نیز باید همین کار صورت بگیرد. باید تصویری از بهترین حالتی که به دنبال آن هستیم داشته باشیم و بعد به خود نگاه کرده و ببینیم کدام یک از آن حالت‌ها را داشته و کدام یک را نداریم و سپس برای به دست آوردن هر چیزی که دوست داریم داشته باشیم و نداریم با تقویت و کامل کردن داشته‌های خود، برنامه‌ریزی کنیم.

بحث اصلی

هر شخص برای برنامه‌ریزی کامل و درست در زندگی‌اش ابتدا باید وجود خود را خوب بشناسد؛ بداند که نقاط قوت و ضعف او چیست و این نقاط قوت و ضعف به چه میزان هستند. برای این کار باید یک الگو و مثال داشته باشد که خود را با آن مقایسه کند؛ چون شاید نداند این خصوصیتی که دارد خوب است یا بد.

تمام کسانی که دنبال ارائه و یا رسیدن به برنامه کامل زندگی بوده‌اند، به این مسئله توجه داشته و سعی کرده‌اند بهترین شکلی که برای یک انسان قابل تصور است را به عنوان الگو و نمونه کامل برای سایر انسان‌ها معرفی کنند تا به این وسیله انسان‌ها خصوصیات خود را با آن سنجیده و برای به دست آوردن چیزهایی که ندارند و یا تقویت چیزهایی که دارند، تلاش و برنامه‌ریزی کنند. به این مسئله، انسان‌شناسی می‌گویند.

شناخت انسان ابعاد گوناگونی دارد؛ یکی از ابعاد این مسئله جایگاه انسان در جهان هستی و کیفیت ارتباط او با سایر موجودات است، یعنی برای شناخت درست و کامل انسان باید بدانیم انسان به عنوان یک موجود زنده چه تاثیری از موجودات دیگر می‌گیرد و چه تاثیری بر موجودات دیگر می‌گذارد و به طور کلی باید نظام ارتباطات میان موجودات این عالم شناخته شود. به این بحث، جهان‌شناسی و هستی‌شناسی می‌گویند.

اولویت در این بحث نیز بررسی و شناخت قوی‌ترین و بزرگترین و اثرگذارترین موجود عالم و چگونگی تأثیر او بر سایر موجودات است.

توجه به این مسئله از آغازین روزهای تولد تفکر وجود داشته است؛ مثلاً در یونان باستان به دنبال کشف نظام این عالم و شناخت عوامل تأثیرگذار بر زندگی انسان‌ها- مثل زلزله، باران، خاک، آتش و خورشید- و به ویژه شناخت قوی‌ترین موجود تأثیرگذار بر عالم و چگونگی ارتباط با او بودند. گروهی او را علت العلل، گروهی او را «آرخبه» و گروهی او را خدا نامیدند و هر کدام به گمان خود سعی در تشریح این اثرگذارترین موجود و بیان چگونگی ارتباط با او و خشنود کردن او برآمدند.

در دنیای کنونی پاسخ‌های متفاوتی برای انسان‌شناسی و جهان‌شناسی و معرفی قوی‌ترین موجود، وجود دارد که برای نمونه در بحث انسان‌شناسی مشاهده می‌شود که نظراتی از نفی وجود خارجی برای انسان و جهان خارج تا اثبات مقام خدایی برای این انسان وجود دارد. یک انسان باید از میان این پاسخ‌ها بهترین و قانع‌کننده‌ترین پاسخ را انتخاب کند تا به کمک آن‌ها به خودشناسی کامل برسد و بتواند یکی از گام‌های رسیدن به برنامه کامل زندگی را به صورت کامل و صحیح بردارد.

درس سوم: پیش مطالعه و پیش بحث

نظر شما در مورد تصاویر زیر چیست:

۱. آیا شما می‌توانید بدون در نظر گرفتن نهایت یک کار، به آن کار اقدام کنید؟
۲. شما بعد از پیدا کردن اسم غذایی که دوست دارید به وسیله آن گرسنگی خود را برطرف کنید و دانستن مواد لازم برای آن، چکار می‌کنید و به چه چیزی فکر می‌کنید؟
۳. آیا بدون توجه به هدف، می‌توان برنامه‌ریزی کرد؟
۴. غایت و نهایت زندگی انسان چیست؟
۵. بزرگی و کوچکی هدف چه تأثیری در شوق شما برای انجام یک کار می‌تواند داشته باشد؟
۶. دوری و نزدیکی هدف چه تأثیری در شوق شما دارد؟

مقدمه

شما هنوز گرسنه‌اید و فقط تا الان توانسته‌اید اسم غذایی که می‌خواهید به وسیله آن سیر شوید و موادی که این غذا به وسیله آن درست می‌شود را پیدا کنید؛ اما این کافی نیست. برای شروع به کار باید به خیلی از مسائل دیگر نیز فکر کنید و در مورد آن‌ها تصمیم بگیرید؛ مثلاً در مورد این‌که این غذا را می‌خواهید برای چند نفر آماده کنید و یا برای چه زمانی دوست دارید این غذا آماده شود؛ شام، نهار یا صبحانه؟ خودتان چقدر می‌خواهید غذا بخورید؟ آیا مهمان دارید یا نه؟ این مهمان برای شما چقدر مهم و عزیز است؟ آیا شما زمان و توان کافی برای درست کردن این غذا دارید؟

همه این مسائل و توجه به آن‌ها می‌تواند در شروع یا عدم شروع به کار و اندازه و کیفیت مواد تشکیل دهنده غذا تأثیر داشته باشد.

بحث اصلی

در برنامه‌ریزی زندگی توجه به غایت و نهایت کار از مهم‌ترین مسائلی است که هر شخصی باید به آن توجه داشته باشد.

انسان‌ها برنامه زندگی خود را طوری تنظیم می‌کنند که هر چه سریعتر و راحت‌تر به هدف‌های خود برسند. هدف‌هایی که برای برطرف کردن نیازها یا کسب لذت و آرامش بیشتر به دنبال به دست آوردن آن هستند. این اهداف می‌تواند کوتاه‌مدت یا بلندمدت باشد. هر برنامه‌ای مشخص می‌کند یک شخص در صورت سعی و تلاش و داشتن علم و توانایی انجام برنامه به چه جایگاهی رسیده و با به دست آوردن این جایگاه چه امتیازها و لذت‌هایی شامل حال او می‌شود و علاوه بر این، مشخص می‌کند این جایگاه نسبت به جایگاه‌های دیگر چه تفاوتی دارد.

این مفاهیم در قالب عنوانی به نام فرجام‌شناسی، غایت‌شناسی یا هدف‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بخشی از جزئیات هدف در برنامه کامل زندگی بر اساس انسان‌شناسی تعیین و تعریف می‌شود؛ مثلاً شخص بر اساس محدودیت‌ها که این انسان را در بر گرفته است، هدف خود را تعیین و تعریف می‌کند.

تمام اندیشوران و مدعیان ارائه یک برنامه کامل برای زندگی انسان‌ها به این مسئله توجه داشته و پاسخ‌های متفاوتی برای این مطلب ارائه داده‌اند. این‌که پایان زندگی انسان چیست و این پایان چه خصوصیت‌هایی می‌تواند داشته باشد، از مهم‌ترین مسائل مربوط به غایت‌شناسی و هدف‌شناسی برنامه کامل زندگی است؛ پاسخ‌هایی به این پرسش مهم داده شده است، مانند دیدگاه مادی‌گرایان که معتقدند انسان، پایانی جز مرگ ندارد و نقطه مقابل آن‌ها که معتقدند انسان، ابدی است و برای او مرگی متصور نیست.

درس چهارم: پیش مطالعه و پیش بحث

نظر شما در مورد تصاویر زیر چیست:

۱. شما برای مشاهده یک مکان جدید که تاکنون از آن بازدید نکردید، چه کاری انجام می‌دهید؟
۲. آیا با فهمیدن اسم یک غذا و مواد مورد نیاز آن و غایت آن، می‌توانید غذای مورد نظر را آماده کنید؟
۳. شناختن یک مسیر با نقشه برای شما راحت‌تر است یا با شخصی که شما را راهنمایی کند؟

مقدمه

هم‌چنان مشغول آماده کردن غذای مورد علاقه خود هستیم و حال می‌خواهیم این غذای خوشمزه را که از ترکیب ده چیز درست می‌شود، برای یک مهمانی ۵ نفره و برای شام درست کنیم که حدوداً ۶ ساعت تا شام وقت داریم و برای پختن این غذا حدوداً ۲ ساعت زمان نیاز داریم. الحمدلله زمان کافی و همین‌طور پول کافی برای خرید این مواد در اختیار داریم. آیا الان شما می‌توانید غذای دلپذیر مادرتان را درست کنید؟ باز هم نه.

شما باید دستورالعمل پخت این غذا را نیز به همراه داشته باشید تا بتوانید این غذا را درست کنید؛ این دستورالعمل به شما می‌گوید که این مواد را به مقدار و در چه زمانی و با چه روشی و در چه دمایی با هم ترکیب کنید. حال شما با داشتن

ارزیابی و نقد کتاب «آموزش عقاید» گروه زبان فارسی... / ۲۲۱

دستورالعمل تهیه این غذا می‌توانید غذای مورد علاقه خود را آماده کنید و از گرسنگی رها بشوید.

بحث اصلی

برای انجام هر برنامه‌ای علاوه بر علم به موضوع و مبدأ برنامه و همین‌طور غایت و هدف آن، باید به چگونگی رسیدن از این مبدأ به آن مقصد نیز علم داشت. باید دانست چگونه و در چه زمانی و با چه وسایل و ابزاری می‌توان این مسیر را طی کرد و چه عواملی در این مسیر می‌تواند کمک کند تا مسیر را سریع‌تر طی نمود. از این بحث با عنوان راه‌شناسی یا روش‌شناسی یاد می‌کنند.

هر راه و روشی نیازمند یک معلم و آموزش دهنده است و این آموزش دهنده می‌تواند به صورت حضوری و یا غیر حضوری این کار را انجام دهد. از این بحث با عنوان راهبرشناسی یاد می‌شود.

تمامی برنامه‌های زندگی به این مسئله توجه داشته‌اند و معیارها و روش‌های متفاوتی برای طی کردن مسیر به مخاطبین خود پیشنهاد داده‌اند. مشخص است که پاسخ‌های ارائه شده ارتباط مستقیمی با موضوع و غایت و هدف دارد. به همین سبب دامنه پاسخ‌های ارائه بسیار است و از لذت‌گرایی و غریزه‌گرایی و تجربه‌گرایی گرفته تا عقل‌گرایی یا لزوم راهنمایی‌های غیر انسانی، دامنه آن گستره است.

درس پنجم: پیش مطالعه و پیش بحث

نظر شما در مورد تصاویر زیر چیست:

۱. اگر در گوشی همراه خود به برنامه‌ای نیاز پیدا کنید، چکار می‌کنید؟ چگونه از بین هزاران برنامه، یکی را برای خود انتخاب می‌کنید؟
۲. شما تصمیم گرفته‌اید به یک مسافرت سخت و طولانی بروید ولی راه را دقیقاً بلد نیستید و می‌دانید که این مسیر تابلوهای واضحی ندارد که راه را به شما نشان دهد، چکاری می‌کنید؟
۳. اگر چند مسیر برای رفتن به یک مسافرت داشته باشید، کدام یک را انتخاب می‌کنید؟ چرا؟

مقدمه

یکی از ابزارهای لازم برای هر مسافرتی نقشه و راهنمای خوب است. این نقشه می‌تواند یک انسان یا نقشه کاغذی و یا یک نرم افزار باشد. بهترین راه برای انتخاب از بین این گزینه‌ها مراجعه به افراد خبره و یا انسان‌های اهل مسافرت است. امروزه نرم افزارهای جالبی برای این منظور وجود دارد که فقط یکی از آن‌ها نیاز شما را برطرف می‌کند. برای انتخاب بهترین گزینه معمولاً چند راه وجود دارد:

- مراجعه به امتیازهای داده شده به نرم افزار از طرف کاربران
- مراجعه به نظرات کاربران درباره این نرم افزار
- مراجعه به تارنماهای تخصصی و استفاده از نظر کارشناسان
- مطالعه دقیق راهنمای استفاده از این نرم افزار.

در نهایت با توجه امکانات و نیازی که دارید، اقدام به خرید و یا بارگیری (دانلود) یک نرم افزار خواهید کرد. برای مثال توجه به مدل و امکانات گوشی شما، پولی یا رایگان بودن نرم افزار، حجم نرم افزار، اهمیت و سختی مسافرتی که در پیش دارید و... از عوامل تأثیرگذار برای خرید این نرم افزار است.

میزان اطمینان به این نرم افزار به مطالعات و تحقیقات شما درباره این نرم افزار و مقایسه آن با سایر نرم افزارها بستگی دارد.

بحث اصلی

بعد از این که دانستیم اساسی ترین نکات هر برنامه توجه به مبدأ و مقصد و راه و روش رسیدن به آن است، برای برنامه زندگی خود باید به دنبال پیدا کردن بهترین برنامه ای باشیم که به بهترین شکل به این سه مسئله توجه کرده باشد.

برای پیدا کردن چنین برنامه ای دو راه وجود دارد:

- روش آزمون و خطا؛ یعنی هر شخص خودش و به مرور زمان، به تدریج راه های درست و غلط را شناخته و با دوری از مسیرهای غلط به برنامه درست دست پیدا کند. این روش نقاط قوت و ضعف خاص خود را دارد. نقاط قوتی مثل آشنایی بهتر با عواقب کارهای بد و نتایج کارهای خوب، بهتر راهنمایی کردن دیگران در این مسیر، احساس اطمینان بیشتر به درستی مسیر و نقاط ضعفی مثل نیازمندی به صرف زمان و انرژی زیاد، احتمال گم شدن و پیدا نکردن راه درست و...

- روش استفاده از تجربه دیگران؛ در این روش نیازی نیست هر شخص، خود به تنهایی تمام راه های درست و غلط را طی کند، بلکه با استفاده از تجربه دیگران می توان از راه های نادرست و عواقب آن آگاه شده و از آن پرهیز کرد و همین طور راه های درست و خوب را شناخت و به راحتی بهترین و نزدیک ترین مسیر را از بین مسیرهای موجود برای رسیدن به موفقیت انتخاب کرد. یکی از مهم ترین نقاط قوت این روش، صرفه جویی در عمر و انرژی برای شناختن راه و رسیدن به هدف است. هر چه برنامه و هدف پیچیده تر باشد، استفاده از این روش برای رسیدن به مقصد، عاقلانه تر است.

برنامه کل زندگی، پیچیده ترین برنامه هر فرد در طول عمرش است که عاقلانه ترین روش برای پیدا کردن و انتخاب آن، استفاده از تجربه دیگران است؛

در غیر این صورت، بعید است با این عمر کوتاه و پیچیدگی‌های فراوان زندگی انسانی راه و برنامه درست زندگی را پیدا کرده و به نقطه اوج موفقیت و سعادت رسید. در عین حال مشاهده می‌شود برنامه‌های زندگی متفاوتی در دنیا وجود دارد که مردمان مختلف از آن پیروی می‌کنند و آن را به دیگران پیشنهاد می‌دهند که باید با تحقیق و بررسی بهترین برنامه را پیدا کرده و به آن عمل نمود. با توجه به این‌که زمان کافی برای بررسی تمامی این برنامه‌ها وجود ندارد، عاقلانه‌ترین کار این است که از میان این برنامه‌ها، برنامه‌هایی که احتمال بیشتری به کامل بودن و بهتر بودن آن‌ها داده می‌شود، پیدا کرد و با تحقیق و بررسی از بین این چند برنامه، کامل‌ترین برنامه‌ای که نیازها را برطرف می‌کند را پیدا کرده و برنامه زندگی خود را بر اساس آن تنظیم نمود.

به طور کلی، عوامل مختلفی باعث می‌شود احتمال کامل بودن و بهتر بودن یک برنامه نسبت به برنامه‌های دیگر افزایش یابد که برای نمونه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- توجه به کمیت پروان و کیفیت طرفداران یک برنامه؛ منظور از کمیت، تعداد نفرات طرفدار یک برنامه است که به خودی خود نمی‌تواند دلیلی بر برتر بودن یک برنامه و یک اعتقاد نسبت به سایر برنامه‌ها باشد، زیرا بسیاری از انسان‌ها به خاطر فرهنگ و آداب و رسوم منطقه خود و از روی تقلید تابع یک برنامه هستند و به درستی یا غلطی آن حتی فکر هم نکرده‌اند. بنابراین تعداد نفرات به تنهایی دلیلی بر درستی و حقانیت یک برنامه نیست.

به اعتباری دیگر طرفداران یک برنامه دو نوع هستند: گروه اول، طرفداران تقلیدی که معمولاً از روی تقلید و به خاطر رعایت آداب و رسوم قوم و ملت خود به یک دین و برنامه گرایش پیدا می‌کنند. وجود چنین افرادی و تعداد آن‌ها نمی‌تواند معیار خوبی برای خوب یا خوب‌تر بودن یک برنامه باشد، زیرا طرفداری آن‌ها معمولاً از روی دلیل و اندیشه نیست.

گروه دوم، طرفداران از روی تحقیق و اندیشه که معمولاً شامل اندیشوران و دانشمندانی هستند که به خاطر رفتارهای عاقلانه خود به موفقیت و شهرت رسیده‌اند. هر چقدر اندیشوران و دانشمندان بیشتری از یک برنامه پیروی کرده و یا آن را به دیگران پیشنهاد داده باشند، احتمال بهتر بودن و کامل‌تر بودن آن برنامه افزایش می‌یابد.

- برطرف کننده نیازهای فعلی؛ معمولاً مشوق اولیه هر فرد برای جستجو و پیدا کردن و تبعیت یک برنامه نیازها و سؤال‌های امروزی اوست. این دغدغه یک امر طبیعی و عادی است و بهانه خوبی برای شروع به تحقیق و جستجو می‌باشد. یافتن بهترین پاسخ‌ها برای حل مشکلات فعلی می‌تواند راهنمای خوبی برای پیدا کردن کامل‌ترین و بهترین برنامه باشد.
- جامعیت برنامه؛ همه بُعدی بودن و جامعیت یک برنامه و پاسخگو بودن او نسبت به مسائل حال و آینده از عواملی است که می‌تواند باعث برتری یک برنامه نسبت به برنامه‌های دیگر شده و انسان‌های بیشتری را به خود جذب نماید، چرا که وجود جایگاهی برای انسان‌ها که در لحظات سختی‌ها و مشکلات بتوانند به آن مراجعه کنند و پاسخ مشکلات خود را دریافت نمایند، از لذت‌بخش‌ترین احساس‌های انسانی است.

بیان این نکته نیز لازم است که جامعیت دو گونه است:

- جامعیت تحقیقی؛ هنگامی که یک فرد با سؤال‌های فراوان و مختلف به سراغ یک برنامه می‌رود و مشاهده می‌کند این برنامه برای تمام سؤال‌های اصلی و فرعی، فردی و اجتماعی او پاسخ‌هایی ارائه داده و احساس می‌کند این برنامه دارای یک جامعیت و نگاه همه بُعدی به تمام نیازهای انسانی است؛ این احساس و میزان اطمینان به همه بُعدی بودن یک برنامه به میزان گستردگی سؤال‌ها و تنوع آن‌ها و پاسخ‌های برنامه به این سؤال‌ها بستگی دارد.

- جامعیت ادعایی؛ برخی برنامه‌ها به این مزیت توجه داشته و چنین ادعایی را همراه برنامه خود بیان می‌کنند، اما بدون تحقیق فردی و یا اعتماد به تحقیقات افراد مطمئن و اندیشور، قبول چنین ادعایی و اعتماد به آن کار عاقلانه‌ای نیست.

بنابراین، ادیان الهی از بهترین برنامه‌هایی هستند که شایستگی قرار گرفتن در اولویت بررسی و تحقیق را دارند؛ زیرا هم طرفداران بسیاری از میان دانشمندان و متفکران داشته و هم ادعای کامل‌ترین و بهترین برنامه زندگی بشر را با خود به همراه دارند. البته ادعای ارتباط این برنامه با خدای خالق که آگاه بر تمامی امور مخلوقات و به ویژه انسان‌ها است، جذابیت این برنامه‌ها را دوچندان می‌کند و در جذب انسان‌ها به این برنامه تأثیر بسزایی دارد.

منابع و مآخذ

۱. ربانی گلپایگانی، علی (۱۳۸۷). عقاید استدلالی. قم: انتشارات هاجر.
۲. سبحانی، جعفر (۱۳۹۳). منشور عقاید امامیه. قم: انتشارات امام صادق علیه السلام.
۳. سبحانی، جعفر. و محمد محمدرضایی (۱۳۸۵). اندیشه اسلامی. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۴. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۸). آموزش دین. قم: انتشارات جهان آرا.
۵. قرآنی، محسن (۱۳۸۰). اصول عقاید. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۶. مصباح یزدی، محمد تقی (۱۳۷۷). آموزش عقاید. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
۷. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶). پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان. قم: انتشارات نسل جوان.
۸. مجموعه کتاب‌های تولیدی گروه زبان فارسی دانشگاه مجازی المصطفی علیه السلام (پارسا، خوانا، عقاید).

9. <http://andishemelal.ir>

10. <http://yasouj.tribnews.ir/fa/news/1455903>

دورية علمية متخصصة متعددة اللغات

PURE LIFE

العدد الخامس بعنوان: ﴿ المؤتمر الدولي الأول مدى قدرة واستيعاب الفضاء الإلكتروني في تعزيز التعليم الديني ﴾ (٢٠١٨م)

السنة الخامسة - العدد الثالث عشر، رمضان المبارك ١٤٣٩ / ١٣٩٧ ش / ٢٠١٨ م

صاحب الامتياز: جامعة المصطفى ﷺ العالمية

جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة، عمادة البحث والإنتاج العلمي

المشرف العام: الدكتور سيد مهدي حسيني

رئيس التحرير: الدكتور سيد ابازر هاشمي هريكندئي

المدير التنفيذي: سماحة الشيخ محمد جواد نجفلي

أعضاء هيئة التحرير

سيد مهدي حسيني	رئيس في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (إيران)
سيد ابازر هاشمي هريكندئي	عميد البحث والإنتاج العلمي في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (إيران)
محمود نظري	مدير دائرة العلاقات العامة والشؤون الدولية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (إيران)
مهدي سازندكي	مدير لجنة القرآن والحديث في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (إيران)
توفيق اسدوف	مدير الدراسات الإسلامية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (أذربايجان)
مجتبي رحمتي	عضو في اللجان العلمية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (إيران)
يزن علي	عضو في اللجان العلمية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (سوريا)
غلام جابر محمدي	عضو في اللجان العلمية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (باكستان)
كمال كوركان	عضو في اللجان العلمية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة (تركيا)

العنوان: قم، شارع ساحلي جنوبي، غربي مصلى القدس، ما بين الزقابين ٤-٦

ص ب: ٣٧١٣٩١٣٥٥٤ / **العاتف / الفاكس:** ٢٢١١٤١٧٥ - ٢٢٤١٣٨٧٥

عدد الصفحات: ٣٥٦ ص نوع الطبع: إلكتروني

الرقم التسلسلي المعياري الدولي: ٢٦٧٦-٧٦١٩

Web: <http://p-l.journals.miu.ac.ir/>

Email: research@mou.ir

موضوع القرار:

حسب القرار المنبثق من الإجتماع الثاني والعشرين لمجلس إدارة منشورات المصطفى عليه السلام (بتاريخ: ١٣٩٢/١٢/١٩)،
لقد تمت المصادقة على إصدار هذه المجلة المصنفة ضمن المنشورات العلمية المتخصصة، رقم ترخيص ٧٤٣٢٧ الصادر من الجهاز الشامل لوسائل الإعلام الرسمية (وزارة الثقافة والأرشاد الإسلامي)
(بتاريخ: ١٣٩٣/١٢/١١)

هذه المجلة متاحة بشكل إلكتروني، ويمكن تحميلها على العنوان التالي:

<http://journals.miu.ac.ir/>

<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/2125/pure-life>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

<http://ensani.ir/fa/article/journal/1325/pure-life>

https://www.civilica.com/Journal-JR_PLIFE=%D9%81%D8%B5%D9%84%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%AD%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D8%B7%DB%8C%D8%A8%D9%87.html

شروط كتابة المقال

١. يجب أن يتضمن المقال ما يلي: العنوان والملخص والمفردات الرئيسة والمقدمة والعرض والنتيجة والمصادر.
٢. تخضع المقالات المستلمة للتحكيم العلمي شريطة أن لم تنشر سابقاً، ويتعين على الكاتب التعهد بعدم قيامه بإرسال مقاله إلى مؤسسات أخرى.
٣. يتحمل «الكاتب المراسل» مسؤولية صحة المعلومات الواردة في المقال من الناحيتين العلمية والحقوقية.
٤. تحتفظ المجلة لنفسها بحق رفض المقالات أو قبولها كما تتعهد أمانة المجلة بتقديم تقرير عن نتيجة التحكيم العلمي للكاتب المراسل خلال فترة لا تتجاوز شهر - ٣٠ يوماً - على الأكثر.
٥. لا يتم القبول النهائي لطبع المقال في المجلة إلا بعد موافقة هيئة التحكيم وهيئة التحرير عليه.
٦. يجب عدم تجاوز حجم المقال ٨ صفحات كحد أدنى و ٢٥ صفحة كحد أقصى وكل صفحة عبارة عن ٢٥٠ كلمة.
٧. يجوز النقل والإقتباس من المقالات المنشورة الأخرى شرط ذكر المصدر.
٨. يستخدم نوع الخط "IRLotus" وحجم الخط (١٣) في طباعة المقال بالفارسية والعربية، ويستخدم نوع الخط "Alvi Nastaleeq" وحجم الخط (١٣) في طباعة المقال بالأردية، ويستخدم نوع الخط "Times New Roman" وحجم الخط (١٣) في طباعة المقال بالإنجليزية ولغات أخرى.
٩. يتضمن قائمة المصادر المرتبة وفق الحروف الأبجدية ما يلي:
✓ فيما يتعلق بالكتاب والمقالة: لقب واسم الكاتب. (تاريخ النشر). عنوان (بخط غامق). اسم المترجم. الطبعة. مكان النشر: اسم الناشر.
١٠. تدرج التوثيق المرجعية في النص الأصلي على النحو الآتي (اسم المؤلف، تاريخ النشر: الصفحة).
١١. تدرج التوثيق التوضيحية في هامش الصفحة نفسها ككتابة المفردة باللاتينية وشرح المصطلحات وغيرها.
١٢. على كاتب أو كَتَّاب المقال إرسال أبحاثهم إلى معاونة البحث والإنتاج العلمي في جامعة المصطفى عليه السلام المفتوحة عبر هذا العنوان: "research@mou.ir" مزودة بالمعلومات: الاسم واللقب والمستوى العلمي والعنوان المقالة.

١٣. نظرا لتنوع لغات المجلة يمكن للباحثين الأعماء إرسال مقالاتهم إلى مكتب المجلة بإحدى اللغات التالية: الفارسية والعربية والأردية والإنجليزية والفرنسية والتركية والأذرية...
١٤. يتعين على أمانة سر المجلة إرسال نسخة من المجلة الإلكترونية- بعد نشرها- إلى كاتب أو كتّاب المقال عبر البريد الإلكتروني.

كلمة المشرف العام

مجلة **"PURE LIFE"** سوف تظل نافذة إلى حياة الإنسان الأبدية، تهدف جامعة المصطفى عليه السلام المفتوحة بوصفها داعية الإنسان الأرضي إلى معرفة التعاليم الإلهية لبناء حياة جديدة من خلال ما أودعه الله فيه من علم ولتجلب له السكينة الدنيوية والسعادة الأخروية معا.

"PURE LIFE" هي فرصة للباحثين وخريجي الجامعات لبسط معلوماتهم العلمية المعرفية عبر الفضاء الإلكتروني على نطاق واسع وإسقاط المعارف الدينية على مختلف شؤون الحياة البشرية.

على أمل أن تسطع أنوار هذه النافذة أكثر فأكثر في ظل جهود الباحثين عن نور المعرفة.

كلمة رئيس التحرير

البحث العلمي هو بمثابة شريان الحياة في مجال المعرفة والبصيرة والذي يمكن أن يُحفَّزَ- في ديناميتها- النموّ والتوسّع لحدود العلم والمعرفة ويؤدي إهمال هذا المجال إلى ركود المعرفة بل موتها في نهاية المطاف، فإن الجهل هو أول آثار التخلي عن البحث كما نشهد اليوم كارثة الجهل العصرية التي ظهرت جراء فقدان البحث القويم في مختلف المجالات. ثم يتمّ توسيع حدود المعرفة من خلال البحوث بوصفها جائزة على مكانة مرموقة ضمن الأنشطة البشرية اليوم، فإن التحقيق في مجال العلوم الإنسانية والإسلامية يمكن الباحث من فهم المشكلات والقضايا الإنسانية كما يوفر لها حلولاً عملية. والتطور المتزايد في المجال المعرفي يفرض علينا الدخول في المجالات العلمية أكثر فأكثر، فالآن العديد من مجالات المعرفة الإسلامية هي بحاجة إلى الشرح والعرض على نطاق عالمي.

”PURE LIFE“ هي مجلة طلابية تحاول إعداد أرضية لنشر مقالات طلاب جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة وتحسين مستوى البحوث الطلابية المتعلقة بالعلوم الإسلامية كما هي تعد أرضية مناسبة لتطوير العلاقات بين الباحثين في مجال العلوم الإسلامية- الإنسانية.

”PURE LIFE“ هي مجلة فصلية، متعددة اللغات، إلكترونية-تخصصية، أما عنوان هذا العدد فهو: «المؤتمر الدولي الأول مدى قدرة واستيعاب الفضاء الإلكتروني في تعزيز التعليم الديني (٤)»، وهو يتكون من أحد عشر مقالات باللغات الرابعة (الفارسية والعربية والفرنسية والأذرية) حيث قامت بها معاونة البحوث في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة.

يتمّ إصدار مجلة ”PURE LIFE“ برعاية لجنة نشر الكتب في جامعة المصطفى ﷺ العالمية ووزارة الثقافة والإرشاد الإسلامي في إيران بصفتها أول مجلة علمية في جامعة المصطفى ﷺ المفتوحة وهي مستعدة لنشر مقالات طلاب جامعة المصطفى ﷺ العالمية.

طرق تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العالمية لتسلط القوى الإستكبارية كما يراه الإمام الخميني رحمه الله

الكاتب: مالك مهدي خلصان (أمريكا)^١

قبول: ١٤٣٩/٠٣/٠٩

استلام: ١٤٣٨/١٢/٢٣

المستخلص

ان الدولة تعني الامة؛ الحكومة القادرة على حفظ استقلال الامة والوطن، عبارة عن الإقليم الجغرافي المحدود الذي يدخل ضمن حماية الدولة، والشرعية حصول الدولة على الاعتراف بها من قبل دول العالم باعتباره المصدر لشرعيتها بين دول العالم لتمتع بما تتمتع به غيرها من الدول والعلاقات السياسية والثقافية والعلمية ولما كانت قيادة الامة بيد المرجعية العليا الحكيمه والقيادة الإسلامية بقيادة ولاية الفقيه وكانت القوى الإستكبارية والإستعمارية تسلط طغيانها لذا كان شعار تصدير الثورة الإسلامية طريقاً لتصدي تسلط القوى الإستكبارية كما يراه الإمام الخميني رحمه الله.

الكلمات المفتاحية: حاكمية الله، ولاية الفقيه، الإمام الخميني رحمه الله، تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العالمية، الإستكبار

المقدمة

ان التحديات التي تهدد الحضارة الاسلامية والتي تبرز من الداخل، وتتحرك بشكل واسع النطاق، وتحمل تحت طياتها الافكار التكفيرية وتقوم باستباحة الدماء والاموال والاعراض تحت ستار الدين لغرض تشويه سمعة الدين، والمسلمين بدافع من الاستكبار العالمي، الذي يسعى الى سلب الاموال واستغلال الدول الضعيفة، وتوجيه الاتهامات ووضع الاسباب لغرض التدخل في الامور الداخليه لسيادة البلدان الاسلامية، واستخدام ادواتهم لنشر العنف والفتن والتكفير، وزرع الفتن

١. ماجستير فرع التفسير وعلوم القرآن، اللجنة القرآن والحديث، كلية علوم القرآن، جامعة المصطفى رحمه الله

الطائفية والاحقاد، والعدوانية لاجتياح العالم الاسلامي برمته من الداخل، وانتاج الفكر التكفيري. فقد ابتلى المسلمون بهذا الداء، وبدات التفرقة تنتشر، والقتل يعم ويات الناس يعيشون بعيدين عن السلام والامن، والامان بدافع الغلو في الدين بتحريض من الاجنبي، واصبحت الدول العربية في تمزق، وقتل واتهامات ليس بسبب الاختلاف السياسي، بل بدافع الظلم والجهل والتستر بقناع الدين.

في هذا البحث المتواضع نبين، سوء الفهم لشعار تصدير الثورة الاسلامية بسبب القراءات الخاطئة للدين أو القصور في المعرفة الدينية أو الاغراءات والاطماع المالية المدفوعة من قبل الاجنبي سواء اكانت بشكل مباشر أو غير مباشر ونعرف الطرق التي ينبغي ان تستعملها الشعوب والدولة أو المؤسسات العالمية لمواجهة الاستكبار العالمي كما يراه ألامام الحميني عنه.

في الوقت الذي كانت القوى الاستكباريه الامبريالية العالمية تسعى جاهدة للسيطرة على الدول المستضعفة، فانبتقة الثورة الفريدة المتميزه عن بقية الثورات بخصائصها النادرة بارتباطها الفكري العقائدي العلمي لتضع حجرها الاساس لبنيان بدأ صرحه منذ عهد النبي أبراهيم عليه السلام حتى أمتد الى عهد الرسول محمد صلى الله عليه وآله وسلم وسار على أيدي أمينه تحت لواء الأئمه المعصومين عليهم السلام حيث أنتقل الى الاحفاد تحت لواء الامام الخميني عنه بخصائص خط (ولاية الفقيه)، وارتباطها بحاكمية الفقيه، لان مصدر الحاكمية والولاية وصلاحيات التشريع مرتبط بالله عز وجل وقد ولى نبيه صلى الله عليه وآله وسلم كما قال في كتابه العزيز «النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم»، (الأحزاب، ٦) ويتسلسل الحكم والولاية من الأئمه عليهم السلام الى صاحب العصر، وفي عصر الغيبة تستقر الولاية وبصورة شرعية للفقيه الجامع للشرائط (المرجعيه الدينيه)، الذي يلي أمور المسلمين في امور الدنيا والآخرة ويتصدى لشؤونهم، وقيادة الامة لبناء الدولة الاسلامية هذا المنهج الاصيل العميق، والدعوة العالمية تمهيدا لتصدير الثورة الاسلامية للعالم أجمع ومن الله التوفيق.

حقيقة شعار «تصدير الثورة الإسلامية»

ان اغلب الذين لم يطلعوا على حقيقة شعار تصدير الثورة الاسلاميه، يتصوروا بانه محاوله خاطئه لاستغلال الاسلام، وزجه بالسياسه، وتوجيهه وجهه غير صحيحه او وجهه توسعيه او احتلال الدول الضعيفه او نشر الارهاب والحروب، واجبار الشعوب الى الايمان بدين الاسلام وفرض افكاره بالقوة او انهم يعتقدون بانه محاوله لاستعادة الفتوحات الاسلاميه او تكوين امبراطوريه لاحتلال العالم، والمخاوف تكون اسوأ من ذلك، والحقيقه مختلفه تماما عن هذه الافكار لا شك ان الدين والسياسه لا ينفك احدهما عن الاخر، ولكن تصدير الثورة ليست بالمنظار الذي يتصورونه، لانها دعوه للتحرر من الهيمنة للقوى العالميه الكبرى سواء الشرقيه منها او الغربيه واعلان شعار «لا شرقيه لا غربيه جمهوريه اسلاميه».

لنشر الاسلام في كل مكان، لان الثورة الاسلاميه ثوره عالميه ولا اجبار على الاطلاق، بل تنشر عن طريق الهدايه والتبليغ، وهنا لا بد من ارضيه لظهور المنقذ للبشريه وبناء هذه الدوله التي بشر بها خالق الكون.

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ
الصَّالِحُونَ * إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ». (الأنبياء، ١٠٦-١٠٥)

وقال تعالى:

«يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ
كَرِهَ الْكَافِرُونَ». (التوبة، ٣٢)

أن الهدف هو نشر العدل في كل مكان في العالم، وازالة الحجب عن وجه الدين الاسلامي ليعم نوره كافة ارجاء العالم.

ان معنى تصدير الثورة ليس ان تكون امبراطوريه تغزو العالم كما يظن الجاهلون او انه احتلال لدول العالم الغير اسلاميه، والتي لا تعتنق الاسلام او هي اشهار السيوف والاسلحه على الاخرين.

كلا، الحقيقيه خلاف ذلك، لاننا نفكر في تصدير افكارنا وثقافتنا الاسلاميه الى بلدان العالم الذين من حقهم ان تحل فيهم هذه الثقافه على نطاق اوسع، لاجل ايقاظ وتوعيه الشعوب لتشهد بلدانهم الايمان، وتوعيه شعوب العالم لقطع ايدي القوى العظمى عن ثروات المسلمين، واستيقاظ الشعوب بانقاذ نفسها مما تعانیه من هيمنة الاخرين، الذين ينهبون ثرواتهم ويضلون افكارهم.

وهذا حق مشروع كما هو الحال في (شهود يهوه) الفرقة المسيحيه التي تتجول وتطرق ابواب البيوت في الغرب وتنشر الافكار المسيحيه، وتنشر افكارها من خلال الكتب والنشرات والاعلام والمحطات التلفزيونيه وكافه الوسائل دون اي معارض او اي اتهام يوجه اليها.

- فما هي الوسيلة والطريق الصحيح؟

طبعاً كما بينا بان الاعلام عنصر مهم من عناصر تصدير الثورة الاسلاميه، وذلك ببذل الجهود للتعريف بالاسلام على حقيقته، بواسطة وسائل الاعلام المسموعه، والمقروءة وهي مسؤوليه عظيمه تقع على عاتقنا، وذلك عن طريق الهداية والارشاد والاستحواذ على قلوب الناس لنشر التعاليم وتحقيق الاهداف بايصال صوتنا الى اسماع العالم اجمع من الشرق الى الغرب.

وليس عملنا هو تطبيق الاسلام في بلادنا فحسب، بل السعي على نشره الى ارجاء المعموره، وذلك بوحدة الكلمه نستطيع حمل راية الاسلام ترفرف في كل مكان. وما علينا الا السعي في توجيه العاملين في السفارات في كافه ارجاء العالم وتكليفهم بالسعي الى جعل اماكنهم قاعده للاصلاح، والتعامل الاخلاقي لانجاز التغير ونشر الطابع الاسلامي والاخلاقي والتجسيد العملي للتعاليم الاسلاميه وذلك بترقيه افعالنا وسلوكياتنا للعالم من خلال النشاط الفكري والثقافي والاخلاقي.

وكذلك تقع المسؤوليه على طلبه الجامعات في كافه ارجاء العالم والمشاركة في الصحف والمجلات الاجنبيه، والبرهنه على أحقيه الثورة الاسلاميه بان تنشر افكارها

كما هو الحال لبقية الاديان، وليس الاقتصار على الطلبة فقط، بل كافة العاملين في الخارج والمتواجدين هناك.

سواء السواح الذاهبين الى دول الغرب او العاملين، والعمل على توجيههم الى طرق واساليب الدعوة، والتبليغ لهذه الدعوة العالمية وتصديرها بالاخلاق، والعمل الصالح وبث الافكار النيرة في كافة المجالات: الاقتصادية والاجتماعية والفكرية، وتجسيد العقائد الحققة التي تتبناها والتصرف بنحو يلفت انظار الاخرين، سواء كانوا أجنب أم كانوا يحملون افكارا لاديان اخرى.

ومحاولة الرد على كافة الدعايات التي تشنها الاجهزة الغربية وعملائها امثال ياسر حبيب وغيره.

فلا بد من الدفاع عن الاسلام وايضاح الامور لكافة شعوب العالم والرد على كل الحملات الاعلامية، والعمل على اطلاع شعوب العالم على حقائق الامور، والعمل باقصى الجهود الى ايصال صوت المظلومين والمضطهدين، وما عانوا من ويلات من الاستعمار، والهيمنة الغربية وفضح مؤامراتها.

وينبغي العمل على ارسال الوفود الى بقية البلدان لتنوير اذهان الشعوب والتعريف باهداف الاسلام الحقيقية، وكسب الاعلام العالمي الى جانبنا، لان القيم الانسانية لا بد من ان تعرف وتثير مشاعر الاخرين، وتجسيد القيم الاخلاقية للدين بالافعال والسلوكيات والتعامل عن طريق الدعوة سواء كانت من الخارج ام من الداخل، وذلك بتوجيه السواح وكسب ثقتهم في افكارنا السامية والعمل على توسعه الاعلام من الداخل والخارج.

والقيام بكافة الوسائل لدعم الوحدة والمحافظة عليها من خلال صد جميع الثغرات التي يدسها الاستعمار من خلال عمالته، من الداخل وزجهم في قلب الامه الاسلامية فالواجب التصدي لهؤلاء العملاء المندسين في صفوف المسلمين، ممن يحاولون اثاره الفتن الطائفية وتشكيل جبهة تقف امام الوحدة الاسلامية وتشيتت

شمّلها، وان تبدي للعالم حسن نواياها في العمل على اصلاح العالم وما يعانیه من محن ومصائب ومعاناة ونزع الهيمنه من كافه ارجاء العالم ونشر العدل الالهي من خلال وحدة الكلمة والتحرك نحو الاهداف والحث على الثورة وتحفيز كل المستضعفين في الارض في الاعتماد على انفسهم واستغلال ثرواتهم بانفسهم وتحريرها من قبضة القوى العظمى والوقوف بوجه كل من يكون عائقا في وجه التقدم والوحده الاسلاميه والعمل على الدخول الى كافه الدول الاسلاميه وتوعيتها لتكون نواة حقيقية وبذرة كي تثمر انوار العدالة واضانة نور الاسلام للعالم باكملة.

كيفية استعادة القدس وفلسطين

بعد تشخيص المشكلة وأسبابها وعللها المتراكمة على مدى عقود من الزمن، عمل الإمام الخميني عليه السلام وعلى مدى سنين من عمره الشريف على معالجة هذه الأسباب ورفعها، وكان يوجّه المسلمين إلى الحقائق التي تساعد في حال الاعتماد عليها أو الاستفادة منها في استعادة القدس وفلسطين، ومن هذه الحقائق والمقولات والثوابت:

- أولاً: العودة إلى الإسلام المحمدي الأصيل ومنابعه والالتزام بأحكامه، يقول الإمام الخميني عليه السلام: ما لم نعد إلى الإسلام، إسلام رسول الله، فسوف تبقى مشاكلنا على حالها ولن نستطيع حل قضية فلسطين.
- ثانياً: رفض المعاهدات واتفاقات الصلح أو المساومات والتنازلات مع هذا الكيان اللقيط، لأنّ في ذلك إعطاء الشرعية لوجود هذا الكيان الغاصب (إسرائيل) واعتدائه، بينما المطلوب اعتباره كياناً غاصباً محتلاً إرهابياً متسلطاً وغير شرعي. يقول الإمام الخميني عليه السلام: إن معاهدة كامب ديفيد وأمثالها تهدف إلى منح الشرعية لاعتداءات (إسرائيل) وقد غيرت الظروف لصالح (إسرائيل).

كما يقول قدس سره: إنني اعتبر مشروع الاعتراف بـ"إسرائيل" بمثابة الكارثة بالنسبة للمسلمين وبمثابة الانفجار بالنسبة للحكومات، وإنني اعتبر الإعلان عن معارضة ذلك فريضة إسلامية كبيرة.

- ثالثاً: المبادرة لاقتلاع مادة الفساد التي يمثلها وجود الكيان الإسرائيلي وليس الوقوف فقط في وجه اعتدائه وممارساته. يقول الإمام الخميني رحمه الله: إن (إسرائيل) غاصبة ويجب أن تغادر بأسرع وقت، وطريق الحل الوحيد هو أن يقوم الأخوة الفلسطينيون بالقضاء على مادة الفساد هذه بأسرع وقت.

- رابعاً: الاستفادة من الإمكانيات والوسائل العسكرية المستندة إلى الإيمان، يقول الإمام الخميني رحمه الله: يجب ومن أجل تحرير القدس، الاستفادة من المدافع الرشاشة المتكئة على الإيمان وقدرة الإسلام، وترك اللعب بالسياسة التي يُشم منها رائحة الاستسلام، والتخلي عن فكرة إرضاء القوى الكبرى.

- خامساً: الدعوة إلى الوحدة بين المسلمين من اجل مواجهة التحديات وعلى رأسها مواجهة إسرائيل والقضاء على بذرة الفساد التي تمثلها. يقول الإمام الخميني رحمه الله: لقد أكدت دائماً على وحدة المسلمين في العالم لمواجهة الأعداء بما فيهم (إسرائيل).

ويقول: إنني أتمنى أن يتخلصوا من الاختلافات، وأن تتوجه الحكومات نحو القضايا الإسلامية وأن يقطعوا بمشيئة الله هذه الغدة السرطانية من أراضيهم.

- سادساً: الدفاع عن الأهداف الفلسطينية الشريفة والمحقة، وحماية المجاهدين ودعم انتفاضتهم، ففي ذلك السبيل إلى تحرير فلسطين. يقول الإمام الخميني رحمه الله: على البلدان الإسلامية أن تدافع بكل قواها عن الأهداف الفلسطينية، وأن تدافع عن الحركات التحررية في العالم.

ويقول: ينبغي أن نقدم الدعم لتظاهرات وانتفاضة الشعب الفلسطيني مقابل ظلم إسرائيل ليتغلب على هذا الغول الغاصب والمفترس.

كما يقول: إنهم مجازون في الصرف إلى حد الثلث من سهم الإمام عجل الله تعالى فرجه الشريف على اللاجئين والمشردين والمناضلين.

- سابعاً: ضغط الشعوب المسلمة على الحكام لإحراجهم ودفعهم نحو المواجهة مع إسرائيل، وباتجاه استخدام القوة العسكرية في مقابلها وسلاح النفط.

يقول الإمام الخميني^(ع): إذا أردتم أن تتقذوا فلسطين فعلى الشعوب أن تثور بنفسها وتدفع حكوماتها لمواجهة (إسرائيل).

ويقول: يجب على الشعوب دفع حكوماتهم للنهوض بجدية لمواجهة أمريكا وإسرائيل وذلك باستخدام القوة العسكرية وسلاح النفط. (مركز

نون للتأليف والترجمة، ١٤٣٧، صص. ٧٥-٧٤)

وسائل الإستكبار الأمريكي

قامت الدول الكبرى في استخدام وسائل لا تخطر على بال وتخفى عن الأذهان وهي خطط هديدة أهمها استخدام الفتنة واشعال النعرات المذهبية وتجزئة الدين، فقامت بدراسة وتحليل خصائص الشعوب، فقاموا بدراسة طبيعة البلدان واكتشاف مواردها الطبيعية، والموقع الجغرافي ويسجلوا كل ما يتعرفوا عليه من مصادر تفتية زثروات كالذهب والجواهر والمعادن.

القيام بالسيطرة السياسية والاقتصادية لشعوب العالم الثالث، والدول النامية بحجة الانتداب أو الاستثمار، ونشر الثقافات المنحطة، لأجل استعباد الشعوب الضعيفة واقتاعهم من أجل ان تظل تحت نفوذهم.

وقامت هذه الدول بالاستيلاء على مقدره الشعوب تحت شعارات الدفاع عن حقوق الانسان والامن ومناصرة العمال والمظلومين، وقاموا بمساعي بشعارات زائفه كشعار نزع أسلحة الدمار الشامل لجذب اهتمام الشعوب.

وهمتهم الغزو الثقافي والاجتماعي والاقتصادي والسياسي والعسكري والسعي وراء أسناط الانظمة التي تشكل خطرا او اعاقه لاهدافهم، والتحكم بالغزو الثقافي عن طريق الجامعات لتشر أفكارهم تحت قناع الحرية الزائف.

أمريكا كأقوى دول العالم استخدمت الوسائل لنهب الموارد الطبيعية والاستيلاء على ثروات البلدان الخاضعة لها، ولانها لا تتورع عن ارتكاب اي جريمة من اجل فرض سلطاتها لاستثمار مقدرات الشعوب المظلومة والمستضعفة، والقيام بالحيلولة دةن تقدم او تنمية هذه الشعوب فقامت بتقسيم العالم حسب ما تراه مصلحتها واستعمار الشعوب واستعبادها، والقيام بخداع الشعوب المستضعفة والدعوة الزائفة لاسترداد حرياتها من المغتصبين، بينما ترى تصريحاتهم تخالف تعاليمهم الدينيه والتي لا تقرها الديانتين المسيحية واليهودية فمن الوصايا العشرة (لا تسرق)، ونستعرض التصريحات الاخيرة للرئيس الامريكي ترامب حول السعودية والكويت واخيرا العراق وامام الكنائس والدير دون معارض او حتى تنبيه هذا التصريح الكامل:

(تصريحات الرئيس الامريكي ترامب بسرقة النفط العراقي ونهب كل ثرواته): هل هي سياسة القذافي الجديدة أم صراحة وجرأة لسياسة الاحتلال الحديث.

صرح الرئيس الامريكي ترامب في اجتماع صحفي قال فيه: بأن العراق لديه ثاني أكبر حقول نفط في العالم بقيمة ١٥ ترليون دولار، يأتي ثانيا بعد السعودية.

جيشهم قد تمت أبادته لديهم جيش ضعيف، أنه مجتمع فاسد على أية حال، وكل شيء هنالك فاسد تماما. فانا قلت ببساطة شديدة لو عاد الامر لي فسأخذ النفط.

- سؤال لاحد الصحفيين: ماذا عن الحد الادنى الذي يجب عليهم دفعه

مقابل تحريرهم؟

ترامب: على أقل تقدير عليهم ان يدفعوا لنا ١/٥ ترليون دولار، هذا عغلى أقل تقدير.
وأضاف قائلاً: عندما ذهبت الى هناك (العراق) أنا قلت أنا افترض أننا سنأخذ النفط.
فهل سنأخذ النفط، هنالك عبارة قديمة عن الحرب تقول: «الى المنتصر تعود الغنائم».
أنا قلت اذا كنا سنترك العراق فليكون النفط لنا على الاقل، ليدفعوا ما عليهم،
وأنت عناوين الصحف الرئيسية ترامب أنسان فضيع، يريد ان يأخذ النفط من بلد ذو
سيادة، ذو سيادة على مهلكم معي ألا ترون الناس تنهب هناك. (تصفيق) ولا يصدق
انا سوف اخذ ثروتهم، سوف اخذ النفط.

الصحفي: أليس بهذه الطريقة أنت تدمر ثروة العراق؟

ترامب: لا... لا... دعني أقول لك شيئاً: لا يوجد شيء اسمه العراق. لا يوجد
شيء اسمه العراق، قادتهم فاسدون.

الصحفي: لكن العراقيين يختلفون معك؟

ترامب: أسمح لي... لا يوجد عراقيين، انهم مقسمين الى فصائل مختلفة.

الصحفي: ألن تكون بحاجة الى قوات أمريكية لحماية النفط؟

ترامب: نعم.. سأضع حلقة حماية حولهم سأضع حلقة حماية. ونأخذ كل الثروة
هذا ما يجب فعله.

الصحفي: كيف تأخذ النفط؟ كيف ستفعل ذلك؟

ترامب: نترك قوات هناك، ثم نسيطر على المناطق التي فيها النفط. الناس هنا لا
تعرف ان العراق ، بان لديهم ثاني أكبر مخزون للنفط في العالم، في كل العالم.

الصحفي: أذن أنت ستبقي قوات في العراق بعد هذه السنة؟

ترامب: سأخذ النفط.

الصحفي: أنا لا أفهم كيف ستأخذ النفط؟ هل هذا يعني ستبقي قوات هناك أو
أنك ستدخل في العراق؟

ترامب: أنت سمعتني... سأخذ النفط.

الصحفي: لكن ماذا سنفعل بخصوص هذا الامر؟

ترامب: نبقي ونحمي النفط ونأخذ النفط، وندفع لأنفسنا ترليون ونصف من الدولارات أو أكثر وندفع لبريطانيا وباقي الدول التي ساعدتنا وأن لا نبقي أغبياء جدا. نقطة أخرى بخصوص هذا الموضوع: أنا دائما أقول كان من المفروض أن نأخذ النفط من العراق. (تصفيق) (يوتوب: تحت عنوان ترامب: العراق لم يعد موجودا والنفط لنا. ترامب يصرح بسرقة النفط العراقيوشتم العراق)

حقوق الإنسان والتمييز العنصري عند الغرب

انهم يتحدثون عن حقوق الانسان ويبررون جرائمهم تحت شعر حقوق الانسان وتستغل جرائمها العسكرية على الشعوب الاسلامية ودعمها لاسرائيل وتسلمتهم تحت منظمه الامم المتحدة ومجلس الامن الدولي للدفاع عن المستكبرين ومنحهم الفرص للتسلط على الدول الضعيفه وهذه المنظمات من صنعهم وليست لخدمة المظلومين ونشر العدالة بل تسلط الاقوياء على الضعفاء لادائه الضعفاء ومنح الحق للاقوياء، واستيلائها على الاراضي الفلسطينية والجولان وضمها لاراضيهم المغتصبة عن طريق استخدام «الفيثو» كشرعيه الغاب.

فعلى المسلمين ان يعرفوا مخططات الامريكان وان يبرزوا قوة الاسلام الحقيقية والتحلي بالوحدة والتعاون الاقتصادي والسياسي بين الدول العربيه ومقاطعة المنتوجات الغريبه وعدم التساهل مع هذه الدول وحد فرص الاستثمار التي تمدها الايادي الاستعمارية للسيطرة على الثروات الطبيعية، والعلم بان هذه الدول ستتحلى عن هذه الدولة حال انتهاء مصالحها واستغلالها، ومن الضروري الاشارة الى العملاء الذين تستخدمهم دول الاستكبار كاداة لاشعال الفتن في المنطقه بشتى اشكالها الطائفية والدينية والقومية من اجل تجزئة البلاد بدل توحيدها.

والحذر من الاشاعات التي تروجها هذه الدول لاشعال الفتنة أو نشر الثقافه الغريبه وفتح أبواب اللجوء الانساني ليس لاجل استيعاب واحتضان هذه الشعوب

والافراد بل من احل نشر ثقافتهم وافكارهم وسمومهم ونخدير عقليتهم وجمودها، ومحاولتها لفرض مشروع الاعتراف باسرائيل ومباعدتها يشتى الطرق.

سبل المواجهة

١. الوعي واليقظة

أيها الأخوة والأخوات الأعزاء دافعوا عن كرامتكم الإسلامية والوطنية حيثما كنتم، وهبوا بلا هوادة في مواجهة أعدائكم أي أمريكا والصهيونية العالمية والقوى الكبرى في الشرق والغرب، ولا تأخذكم لومة لائم في الدفاع عن الشعوب والبلدان الإسلامية، وأعلنوا أمام الملام مظلالم أعداء الإسلام.

إخوتي وأخواتي المسلمين، إنكم تعلمون بأن القوى الكبرى في الشرق والغرب تقوم باستلاب كافة ثرواتنا المادية والمعنوية وترتكنا نعاني الفقر والتبعية السياسية والاقتصادية والثقافية والعسكرية.

فثوبوا إلى رشدكم بحثاً عن شخصيتكم الإسلامية، لا تستكينوا للظلم، وافضحوا بوعي تلك الخطط المشؤومة التي يرسمها الطامعون الدوليون وعلى رأسهم أمريكا. إن إسرائيل تلك الغدة السرطانية في الشرق الأوسط قد استولت على القبلة الأولى للمسلمين، وإنها لا تكف اليوم عن قمع وقتل إخواننا. (جمعية المعارف الإسلامية الثقافية، ١٤٢٩، صص. ٧٨-٧١)

الأعزاء في فلسطين ولبنان وتزرع الفرقة بكل ما أوتيت من أساليب شيطانية، فيجب على كل مسلم أن يعد نفسه لمواجهة إسرائيل. وإن بلداننا الإسلامية في أفريقيا اليوم تقاسي العناء الشديد من نير أمريكا والأجانب وعملائهم. (صحيفة الإمام، ج ١٠، ص. ١٦٠-١٥٩، ١٩٧٩/٩/٢٩)

على الشعوب أن تنهض للتغلب على كل هذه المشاكل، وذلك لأن الحكومات- إلا ما ندر فيما لو كان- تشارك تلك القوى الكبرى في تعدياتها، ولهذا فإننا لا نرى أي رد فعل يصدر من حكومات البلدان

طرق تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العلمية... / ٢٤٥

الإسلامية إزاء جرائم أمريكا، وحتى إذا صدر ذلك من أحد فإنه لا يعدو أن يكون مجرد كلام. (صحيفة الإمام، ج ١٣، ص. ٧٣-٧٢، ١٩٨٠/٨/٦)

إن الشعوب إذا لم تتمتع بمثل هذه اليقظة وهذا الانسجام فلتعلم أنها محكومة بتسلط الحكومات الفاسدة وأمريكا المجرمة وشتى القوى الكبرى. (صحيفة الإمام، ج ١٦، ص. ١٩٨، ١٩٨٢/٦/١٣)

٢. وحدة الكلمة

إن العالم الإسلامي اليوم يقاسي العناء من أمريكا، فانقلوا إلى المسلمين في قارات العالم المختلفة رسالة من الله وهي رفض العبودية إلا الله تعالى.

فيا مسلمي العالم! ويا أتباع دين التوحيد، إن اختلاف الكلمة وعدم التآلف هو السبب في كافة مشاكل العالم الإسلامي كما أن سر النصر هو وحدة الكلمة وتحقيق التضامن، لقد قال الله تعالى:

«وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا». (آل عمران، ١٠٣)

فالاعتصام بحبل الله هو بيان تكاتف جميع المسلمين على الجميع أن يعملوا من أجل الإسلام وفي سبيل الإسلام ومن أجل مصالح المسلمين، والابتعاد عن التفرقة والشقاق والتحزب الذي هو أساس كافة المصائب وسبب التخلف.

وأسأل الله تعالى أن يمن على الإسلام والمسلمين بالعظمة وعلى مسلمي العالم بوحدة الكلمة. (صحيفة الإمام، ج ١٩، ص. ٢٢٤، ١٩٧٩/٩/٢٩)

٣. التغلب على الخوف

على الشعوب أن لا تخشى أمريكا، فهي لا تعدو أن تكون طبلاً فارغاً يقرع ولا يعمل شيئاً، وكل تهويلاتها مدحورة ولا أثر لها. فعلى الشعوب أن تترك الخوف جانباً وتواصل طريقها، فالإسلام معهم والله في عونهم. (صحيفة الإمام، ج ١٩، ص. ٣٢٠، ١٩٨٥/٧/٥)

٤. استغلال الطاقات

إن أطماع أمريكا لا تنحصر ببلد أو بلدين، فهي تريد السيطرة على كل مكان، وإننا نعتقد بأن اليوم هو يوم وحدة المسلمين وتوجيه ضربة قاضية لأمريكا. وليعلم المسلمون أن ذلك بإمكانهم، فلديهم العدد الكافي وهم يتمتعون بمساندة جميع الشعوب، كما أن لديهم الكثير من الإمكانيات، وإن مصير حياة أمريكا والغرب منوط بنفط هذه المنطقة. (صحيفة الإمام، ج ١٧، ص. ٧، ١٩٨٢/٩/٧)

٥. التعبئة العالمية للمسلمين

إننا نرجو أن تتضمن إلينا كافة الشعوب الإسلامية على جميع المسلمين أن يعلموا أنه ليست مقدراتنا نحن الآن - فحسب - بين الوجود والعدم، بل إنها مقدرات الإسلام وكل المسلمين، فعلى المسلمين جميعاً أن يشاطرونا هذا الأمر، لأن هذه النهضة لو ضعفت أو زالت - لا سمح الله - فسيكون مصير الشرق ولاسيما المسلمين إلى الضياع. إنني أناشد كافة الشعوب الإسلامية وجميع المسلمين وجيوش الدول الإسلامية وقوات الشرطة الإسلامية وكافة رؤساء البلدان الإسلامية التضامن مع ثورتنا. إن هذه المواجهة بين الكفر والإسلام ليست مواجهة بين إيران وأمريكا، بل إنها مواجهة بين الكفر كله والإسلام كله، فاستيقظوا أيها المسلمون، وانهضوا، وانتصروا في هذه المواجهة، وإن شاء الله سيكون النصر حليفكم، فلا تخشوا هذه الطبول الفارغة. على المسلمين أن لا يخافوا من أن أمريكا قوة عظمى، بل إنها قوى شيطانية، وإنها مجرد دعاية أن تقول أمريكا إنه بإمكانها أن تقلب كل شيء رأساً على عقب في يوم واحد، كلا فهي عاجزة عن ذلك أمام المسلمين ولا يعدو كون ذلك تظاهراً منها. إن العالم بأجمعه يوجه أنظاره إلى هذه المواجهة اليوم ليرى ماذا يحدث حتى أن أمريكا نفسها وقع فيها الخلاف. (صحيفة الإمام، ج ١١، ص. ١٠٦-١٠٥، ١٩٧٩/١١/٢٤)

طرق تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العلمية... / ٢٤٧

لقد هاجمنا الاستكبار من كافة كوائمه السياسية والعسكرية والثقافية والاقتصادية، ولقد كشفت ثورتنا الإسلامية للشعوب حتى الآن عن مكنن الشيطان وأحابيل الصيادين.

إن ناهبي العالم والرأسماليين يتوقعون منا أن نكتفي بمشاهدة تحطم البراعم وسقوط المظلومين دون تحذيرهم، غير أن واجبنا الأول اليوم وواجب ثورتنا الإسلامية هو أن نرفع صوتنا في شتى آفاق العالم قائلين: استيقظوا أيها النائمون! واصحوا أيها الغافلون! وانظروا حولكم حيث اتخذتم لكم منزلاً بجوار محور الذئاب. فانفضوا، فلا وقت للنوم، ولنصرخ قائلين أيضاً: عجلوا بالنهوض، فلا أمان للعالم من مكر الصائدين، لقد كمننت لكم أمريكا والاتحاد السوفياتي ولن يدعوكم دون القضاء عليكم قضاءً مبرماً، فلو كانت قوات التعبئة الإسلامية العالمية قد تشكلت، هل كان يجرؤ أحد على إلحاق هذه الشرور بالأبناء المعنويين لرسول الله ﷺ؟
(صحيفة الإمام، ج ٢١، ص. ٨٩، ١٩٨٨/٧/٢٠)

فيا أيها الشعوب المسلمة، ويا أيها الشعوب المظلومة في كافة أقطار العالم الإسلامي، أيها الشعوب العزيزة الواقعة تحت سيطرة من يقدمون ثرواتها لأمريكا بينما أنتم تعيشون في عناء ومذلة، استيقظوا وانفضوا، أيها المستضعفون في العالم، انهضوا وواجهوا القوى الكبرى. لقد جاءت أمريكا من أقصى العالم وتريد أن تتحكم فينا وتخضعنا نحن وأنتم جميعاً لسيطرتها وتنهب ثرواتنا، وللأسف فإن الحكومات توارها على ذلك. (صحيفة الإمام، ج ١٦، ص. ٣٩، ١٩٨٣/٢/٨)

٦. الإستفادة من الشباب العاشقين للشهادة

أيها المسلمون في شتى أقطار العالم، بما أنكم تعانون الموت التدريجي تحت سلطة الأجانب فعليكم أن تغالبوا الخوف من الموت وأن تستفيدوا من الشباب المتحمسين والعاشقين للشهادة الذين هم على استعداد لاختراق خطوط جبهة الكفر.

لا تفكروا في الإبقاء على الوضع الحالي، بل عليكم بالتفكير في الفرار من الأسر، والتحرر من العبودية، والانقضاء على أعداء الإسلام، لأن الحياة والعزة لا تكون إلا في ظل الكفاح، والإرادة هي الخطوة الأولى على طريق النضال، ومن ثم العزم على أن تحرموا سيادة الكفر والشرك العالمي عليكم، ولاسيما أمريكا.

(صحيفة الإمام، ج ٢١، ص. ٨٢، ١٩٨٨/٧/٢٠)

٧. إحياء مجدد وعظمة الإسلام

على المسلمين والشعوب أن يستيقظوا في مثل هذا الزمن الذي رسمت فيه القوى الكبرى سياساتها على أساس ابتلاع كل شيء. لقد فقدت الأمل في أكثر الحكومات، ولكن على الشعوب أن تنهض وتلتف حول لواء الإسلام في ظل حكومة القرآن.

إن عدد المسلمين - والحمد لله - يبلغ نحو مليار نسمة كما أن بلادهم غنية وزاخرة بالثروات وهم يتمتعون بالكفاءة، إلا أن حكام بلادهم جعلوهم يفقدون الأمل والثقة في أنفسهم عن طريق الدعايات المغرضة طوال مئات السنين وبواسطة ما لديهم من نفوذ في الجامعات ومؤسسات التربية والتعليم التي ينشأ فيها أبناء المسلمين، وبذلك ساقوهم نحو افتقاد الذات. فعلى المسلمين أن يجدوا في العثور على مجددهم. (صحيفة الإمام، ج ٦، ص. ٢١٨، ١٩٧٩/٥/٢١)

٨. السعي من أجل تعادل القوى السياسية في العالم

على المسلمين أن يعلموا أنه مادام ميزان القوى لم يمل نحوهم في العالم، فستظل مصالح الأجنبي مقدمة دائماً على مصالحهم.

وأن الشيطان الأكبر أو الاتحاد السوفياتي يفتعلان الأحداث في العالم كل يوم بذريعة الحفاظ على مصالحهم، فلو لم يقدم المسلمون على تصفية حساباتهم بصورة جدية مع ناهبي العالم أو على الأقل إيصال أنفسهم إلى حد قوة عالمية كبرى، فهل سيتنفسون الصعداء؟ ومن الذي سيردع أمريكا إذا ما نسفت اليوم بلداً إسلامياً بحجة الحفاظ على مصالحها؟

إذن، فلم يعد هناك سبيل سوى الجهاد ولا بد من تحطيم مخالب وأسنان القوى العظمى وخصوصاً أمريكا، ولا خيار سوى اختيار الطريقتين: إما الشهادة وإما النصر، وكلاهما نصرٌ حسب تعاليم ديننا، وإن شاء الله سيمن المولى سبحانه وتعالى على المسلمين كافة بقوة تحطيم أطر سياسات ناهبي العالم الحاكمة والجائرة ويمنحهم الشجاعة أيضاً على تأمين محور العزة والإنسانية، ونسأله أن يعيننا جميعاً على الصعود من أفول الذل إلى قمة العزة والقوة. (صحيفة الإمام، ج ٢١، ص. ٨٣، ١٩٨٨/٧/٢٠)

٩. دور علماء الإسلام في العالم

إن بإمكان علماء وخطباء أئمة الجمعة في البلاد والمثقفين الإسلاميين، وبالتمسك بالوحدة والانسجام بالمسؤولية، وأداءً لواجبهم المهم المتمثل بهداية وقيادة الناس، أن يجمعوا العالم تحت لواء وحاكمية القرآن، والحيلولة بينه وبين كل هذا الفساد واستثمار واستصغار المسلمين وتمركز الشياطين الصغيرة والكبيرة ولاسيما أمريكا في البلدان الإسلامية، وأن يجدوا في دراسة ونشر أحكام الإسلام المضيئة بدلاً من الكتابات والمقالات التي لا طائل من ورائها والكلمات التي تتسبب في التفرقة وكيل المديح والثناء لسلطين الجور وتنفير المستضعفين من قضايا الإسلام وبذر النفاق بين صفوف المسلمين، وأن يستعيدوا عزتهم وكرامة أمة محمد ﷺ عن طريق تفعيل الشعوب الإسلامية التي تعتبر بحراً ممتداً بلا حدود.

إن على علماء البلاد والدول الإسلامية أن يتبادلوا البحث والمشورة ووجهات النظر بغية التوصل إلى حل لمشاكل ومعضلات المسلمين وإنقاذهم من سيطرة الحكومات الجائرة، وأن يلبسوا الدروع للحفاظ على مصالح المسلمين ويصدوا حملات الغزو الثقافي الآتي من الشرق والغرب، والذي أدى إلى هلاك حرث ونسل الشعوب، ويبنوا لشعوب بلادهم الآثار السيئة والعواقب الوخيمة الناجمة عن فقدان الذات إزاء بهرجة الغرب والشرق، ويوقفوا الشعوب والحكومات على أخطار

الاستعمار الجديد وشيطة القوى العظمى التي أججت نيران الحرب وانهاالت قتلاً على المسلمين في شتى بقاع العالم. (صحيفة الإمام: ج ٢٠، ص. ٣٣٧، ١٩٨٧/٧/٢٠)

من كلمات الامام الخميني عليه السلام

- عندما تدخلون بلدا يجب ان تتصوروا انكم تريدون تربية أبناء البلد كما تربون أبناء بلدكم وتبتغون تصدير الاسلام اليه. وتصدير الاسلام يتم عن طريق الاخلاق والاداب والأعمال الاسلامية حتى يقبل الناس عليكم.
- وأفهموا العالم عن وضع الاسلام ووضع بلادنا، أجبوا عن الدعايات المختلفة وأنبنوا الدول الاخرى عما يجري في إيران. عرفوا الاسلام والنهضة الاسلامية والثورة الاسلامية للناس. (مختارات كلمات الامام الخميني عليه السلام، ج ٣، ص. ٤٨)
- انهضوا يا مستضعفي العالم، وخبصوا أنفسكم من براثن الظالمين المجرمين. واستيقظوا يا أيها المسلمون الغيارى في أقطار العالم، وحرروا الاسلام والبلدان الاسلامية من يد الاستعمارين وأذنانهم.
- سنواصل دعمنا للشعوب التواقفة للحرية والإستقلال، ولن يهدأ لنا بال حتى يتم التخلص من الظلم والإضطهاد في جميع أرجاء العالم.
- اعلان البراءة من المستكبرين والمشركين يمثل في الحقيقة الخطوة المهمة الأولى في طريق المواجهة والمقاومة للأنظمة السلطوية والظالمة في العالم وعلى رأسها أمريكا. ويجب أن تُعلن البراءة على الملأ بطرق وأساليب تتناسب مع متطلبات كل عصر وزمان لمواجهة الهجمة الشرسة التي تقودها أمريكا والتي تستهدف النيل من التوحيد الإلهي وجميع الأسس والمظاهر الفكرية والثقافية والدينية والسياسية للمسلمين. ويجب أن يقترن إعلان البراءة بالعمل الجاد والمتواصل ولا يقتصر على الشعار فقط.

- سواصل طريقنا بعون الله تعالى حتى آخر لحظة من حياتنا في مواجهة ظلم وغطرسة أمريكا ولن تثنينا الصعاب عن ذلك من أجل القضاء الكامل على أعداء الإسلام والمسلمين والشعوب المستضعفة في العالم، ولن يقر لنا قرار حتى نقطع أيادي المستكبرين عن أراضينا وبلداننا وخيراتنا من خلال جهادنا الإلهي المستمر.
- على كافة أحرار العالم أن يعملوا بجد وإخلاص لإنقاذ البشرية من ظلم أمريكا وإجرامها الذي سيدمر الجميع ما لم يتم التخلص من شرورها بأسرع وقت ممكن.
- يجب أن يعرف العالم أجمع بأن إيران قد وجدت طريقها ولن تدع مواجهة أمريكا حتى القضاء الكامل على جشعها ومصالحها غير المشروعة التي تستهدف إمتصاص دماء المستضعفين في العالم. وستحمل جميع الصعاب في سبيل ذلك، ولن نتراجع قيد أنملة مهما كانت التحديات.
- نحن بدأنا بمقارعة الإستكبار العالمي وخصوصاً أمريكا بكل قوة وإقتدار وكلنا أمل أن يمضي أبنائنا والأجيال القادمة بحمل لواء التوحيد والحرية في العالم بعد التخلص من هذا الخطر المحدق. ونحن متيقنون بأن أبناءها سيدوقون حلاوة النصر إذا ما واصلوا طريقنا وقاموا بواجبهم في محاربة أمريكا المجرمة والتصدي لغطرستها وعنجهيتها.
- إعلموا أنكم تواجهون إحدى القوى الاستكبارية التي إن غفلتم عنها لحظة، فإنها ستبديدكم وتقضي على بلدانكم.
- لا ينبغي الغفلة عن أمريكا، وهذا يستوجب أن نوظف جميع طاقاتنا وقوانا وقدراتنا لمواجهة خطر أمريكا، وأن نوجه كل هتافاتنا وتظاهراتنا ضد هذا الخطر. فهتاف «الموت لأمريكا» يجب أن يُطلق باستمرار وبصورة جماعية، حتى يزول الخطر ويُعجل في فناءه.

- أمريكا لا تمتنع عن إرتكاب أيّ جريمة من أجل السيطرة على العالم سياسياً وإقتصادياً وثقافياً وعسكرياً.
- يجب أن يطلق الجميع صرخات «الموت لأمريكا» إلى أن يتمكنوا من التخلص من شرّها في كل أنحاء العالم
- إذا أطلق جميع المسلمين في العالم وهم أكثر من مليار نسمة هتافات «الموت لأمريكا» و«الموت لإسرائيل» فهذا يعني أن نهاية أمريكا والكيان الإسرائيلي قد إقتربت. فنحن نجحنا بالتخلص من أمريكا وعميلها في إيران «الشاه المخلوع» بفضل الإصرار على إطلاق هتاف «الله أكبر».
- المدويّ وصرخات «الموت لأمريكا» و«الموت لإسرائيل» دون هواده.
- البراءة من المشركين والمستكبرين الخطوة المهمة الأولى في المقاومة والمواجهة
- العداة للإسلام المحمدي الأصيل والحقد الدفين على المسلمين طبيعة متأصلة في ذات أمريكا.
- أمريكا والكيان الإسرائيلي يعاديان أصل الإسلام لأنهما ينظران إلى الإسلام والقرآن الكريم والسنة النبوية المطهرة على أنها تمثل شوكة وحجر عثرة في طريق مصالحهما، وسدّاً منيعاً لوقف نهب ثروات العالم الإسلامي، والثورة الإسلامية في إيران قد إنتصرت بفضل تمسكها بالقرآن المجيد والسنة الشريفة وتصديّها المستمر لأمريكا والكيان الإسرائيلي.
- ناهبو العالم يتعمدون تدمير الإسلام
- أمريكا عدوة لجميع الأديان في العالم بما فيها المسيحية، وهي لا تعير أيّ أهمية للأديان ولا تفكر سوى بمصالحها، ولا تسعى حتى لتحقيق مصالح الأمريكيين أنفسهم، بل تسعى لتحقيق مصالح الحكومة الأمريكية فقط.

طرق تصدي الشعوب والدول والمؤسسات العلمية... / ٢٥٣

- أعدوا أنفسكم لخدمة دينكم، جتّدوا أنفسكم لإمام زمانكم حتّى تستطيعوا أن تبسطوا العدل في وجه البسيطة. أصلحوا أنفسكم، وتخلّقوا بأخلاق الله وأخلاق الأنبياء وتركوا زخارف الحياة، واكتفوا بعيشة الكفاف، ليقبّدي الناس بكم في عفة نفوسكم وإبائها ورفعتها، وليكون لهم فيكم أسوة حسنة. كونوا جنوداً لله، تُرفرف ألوية الإسلام في كلّ مكان على أيديكم.

الخاتمة

- أن الإمامة امتداد للنبوة والمرجعية الدينية بعد عصر الغيبة تعتبر امتداد للإمامة.
- ان النص هو الذي نتبناه في العقيدة دون الإجتهااد بالرأي.
- ان النظام السياسي يرتكز على حاكمية الله وصلاحيه التشريع لا تكون الا اليه.
- ان تصدير الثورة الإسلامية هي الوسيلة لنشر الفكر الإسلامي بالحكمة والموعظة الحسنة.
- ام طريق تصدير الثورة الإسلامية ينبغي أن يستخدم لمواجهة تسلط القوى الاستكباريه كما يرام الإمامك الخميني رحمته الله.

قائمة المصادر

١. القرآن الكريم.
٢. الخميني، سيد روح الله (١٣٨٩). الحكومة الإسلامية. الطبعة الثالثة. النجف الأشرف: دار الكتب الإسلامية.
٣. الخميني، سيد روح الله. صحيفة الإمام.
٤. الخميني، سيد روح الله. كشف الأسرار. (بي تا). (ب م)
٥. الخميني، سيد روح الله (١٤٣٨). مركز الإمام الخميني الثقافي: دار المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)

٦. ترجمة الكوراني، حسين (١٤١١). **الجهاد الأكبر**. الطبعة الرابعة. بيروت: الدار الإسلامية.
٧. ترجمة المهري، محمد جواد (١٤٠٢). **مختارات من أقوال الإمام الخميني**. طهران: وزارة الإرشاد الإسلامي.
٨. جمعية المعارف الإسلامية الثقافية (١٤٢٩). **الإستكبار الأمريكي في كلمات الإمام الخميني**. بيروت: شبكة المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)
٩. مركز نون للتأليف والترجمة (١٤٣٢). **تأملات في الفكر السياسي الإمام الخميني**. بيروت: شبكة المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)
١٠. مركز نون للتأليف والترجمة (١٤٣٢). **الحكومة الإسلامية في فكر الإمام الخميني**. الطبعة الثالثة. بيروت: شبكة المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)
١١. مركز نون للتأليف والترجمة (١٤٣٧). **خط الإمام الخميني**. بيروت: شبكة المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)
١٢. مركز نون للتأليف والترجمة (١٤٣٨). **ولاية الفقيه في فكر الإمام الخميني**. بيروت: شبكة المعارف الإسلامية الثقافية. (ب م)

Allah Təala məhz bu vədin icra olunmasının mümkünlüyünü insanlara isbat etmək üçün sonuncu xilaskar olan İmam Zamanı yer üzünə göndərəcəkdir. “Hamı ədalət sorağında, ədalət isə Məhdi intizarındadır!”

İstifadə Olunan Mənbələr

1. İbni Əbil Hədid. **Şərhe Nəhcül-bəlağə**. cild 4. səh 160.
2. **Səhifeyi Nur**. Rza Şahın Ayətullah Kaşani barəsində sözü. cild 1. səh 6. cild 83. səh 217.
3. **İmam Xomeyni və əndişeye hökuməte İslam**.
4. Suruş Məhəmməd. **“Din və dövlət dər əndişeye İslami”**. səh 120-126.
5. **Həcc surəsi**. 41-ci ayə.
6. **Hədid surəsi**. 25-ci ayə.
7. **Maidə surəsi**. 8-ci ayə.
8. **Nəhl srəsi**. 16-cı ayə.
9. **Nisa surəsi**. 75-ci ayə.
10. **“Dünyanı idarəetmə prinsipləri”**. mövzusunda professor Viktor Yefimovun mühazirəsi.
11. **“Tarixin var olmuş ən böyük imperiyaları”**. Qaynaq: Vikipediya.

Məsələn, Britaniyanın Hindistanı işğal etməsi Hindistanın öz qoşunları tərəfindən həyata keçirilmişdi, çünki onlar müntəzəm olaraq maaşlar verildiyinə və mənfəət götürdüklərinə görə Britaniyaya xidmət etməyi seçmişdilər. London bir vaxtda çox sayda müharibə apara biləcəyini də göstərərək diqqətəlayiq bir qabiliyyət nümayiş etdirdi və nadir hallarda bu müharibələrdə məğlub oldu.

- **Faşist Almaniyası: 1933-1945**

Faşist Almaniyası 1-ci Dünya müharibəsini uduzduqdan sonra dərhal yenidən qüdrətlənmək üçün Adolf Hitlerin başçılığında əməliyyatlarabaşlamışlar. Nəticədə dövlət 2-ci Dünya müharibəsinə qədər dünyanın ən güclü dövlətlərindən ola bilmişdir.

- **SSSR: 1922-1991**

SSSR 1922-ci ildə qurularaq Sosialist sistem daxilində 71 il mövcud olmuşdur. 1991-ci ildə dağılan birlik dünya xəritəsinin önəmli dərəcədə dəyişməsinə təsir etmişdir.

Nəticə

Bəşəriyyət yarandığı gündən bu zamana qədər yuxarıda sadalanan böyük imperiyalar meydana gəlmiş, bəziləri uzun müddətli olsalar da, aradan getmişdir. Bu, onun nəticəsidir ki, bu dövlətlərin heç biri Allahın vədə verdiyi ədalətli dövlət prinsiplərilə qurularaq idarə edilməmişdir. Baxmayaraq ki, insan bu dünyada belə bir dövləti qurmaq qüdrətinə sahibdir.

- **Çar Rusyası: 1547-1917**

Rusya Çarlığı Osmanlı İmperyası ilə imzaladığı Karlofça müqaviləsindən sonra hegemonluğunu qorumuş və həm ərazisi həm də hərbi gücünə görə tarixin ən güclü imperyası olmuşdur.

- **Britaniya İmperiyası**

Müasir dünyanı yaradanlar mahiyyət etibarilə britaniyalılar olub. Britaniyanın nümayəndəli demokratiya qurumları Monteskyö kimi fransız maarifçiliyinin nümayəndələrinin Avropanın digər müasir dövlətlərinə nüfuz etmiş müasir hakimiyyət nəzəriyyələrini yaratmalarına öz təsirlərini göstəribər.

ABŞ-ın əsas xüsusiyyətləri-liberalizmə bağlılıq, qanunun aliliyi, vətəndaş hüquqları və ticarət-britaniyalılardan götürülüb və bütün dünyaya yayılıb. Bu xüsusiyyətlərin əksəriyyəti İngiltərədə uzun müddət ərzində böyük bir planın nəticəsi olaraq yox, təbii şəkildə inkişaf edib.

Bu xüsusiyyətlər Britaniya imperiyasının böyüyüb inkişaf etməsinə və nəzarətində olan əraziləri əlində saxlamasına da kömək etdi. Bundan başqa, imperiyanın nümunəsi istər maddi, istərsə də donanma gücünə görə bir çox yerlərdə təkrarlandı.

XX əsrin əvvəlində zirvədə olan Britaniya imperiyası ərazisini bütün dünyanın demək olar ki, dördü biri qədər böyütmüşdü, hələ tarixdə bu böyüklükdə ərazisi olan imperiya görülməmişdi. Bu nailiyyət böyük bir ordu vasitəsilə yox, daha çox təşkilati bacarıqlar və maddi güc hesabına əldə edilmişdi.

Monqol işğalları Avropadan İpək Yolunun yanından keçən dəniz yollarının qurulması ilə birgə Mərkəzi Asiyanın önəmli bir region kimi əhəmiyyətini məhv etdi.

Bütün dünyada təkcə iki milyon monqol olmasına baxmayaraq, onlar Çingiz xanın nəslindən olan hökmdarların başçılığı ilə Yaxın Şərqlə, Rusiya və Çinin əksər ərazilərini işğal etdilər. Ən parlaq dövrlərində Yaponiyayı işğal edə bilməmələri və b.e. 1260-cı ildə Əyn Cəllud döyüşündə məğlub olmaları istisna olmaqla o qədər də çox uğursuzluqla üzləşmədilər.

Əhalinin az olmasına baxmayaraq, monqollar döyüşə böyük və çevik qoşunlar çıxarırdılar. Monqolların işğalları nəticəsində milyonlarla insan həlak olsa da, imperiyanın hər yerinə ticarət yayıldıqca qısamüddətli sülh və inkişaf dövrü yarandı. Ümumi götürdükdə isə monqollar imperiyanı idarə edə bilmədiklərini göstərdilər və imperiya sonda hər biri tənəzzül edən dörd xanlığa parçalandı.

Tez bir zamanda böyük əraziləri işğal edən imperatorluq 1294 cü ilə qədər mövcud olmuşdur.

- **Osmanlı İmperiyası: 1299-1923**

1299 cu ildə Osman Bəy tərəfindən qurulan imperatorluq tarixdə ən uzun hakimiyyəti olan imperatorluq olmuşdur. 1699 cu ildə Karlofça müqaviləsi ilə imperatorluq süper güc olma istiqamətindəki mübarizəsini dayandırmışdır.

- **İspanya İmperiyası: 1492-1898**

1492 ci ildə Amerika qitəsinin kəşfi ilə qurulan imperiya 1550 ci illərdə qüdrətli imperiya olmuşdur. Ancaq bu hökmranlıq 1648 ci ilə qədər davam etmişdir.

- **Roma İmperiyası**

e.ə 27-395 ci ilə qədər var olmuş bu imperatorluq Avropa və Asiyanın bir hissəsini əlində saxlamışdır. İki hissəyə ayrıldıqdan sonra gücünü itirən imperatorluqda daxili qarşıdurmalar hakimiyyəti zəyiflətmişdir.

- **Bizans İmperiyası**

Bizans İmperatorluğu şərqə Roma imperatorluğunun ortaya çıxması nəticəsində yaranmışdır. Yəni Roma imperatorluğunun iki hissəyə ayrılması nəticəsində digər bir güclü dövlət, Bizans ortaya çıxmışdır. Türklərin anadoluya yerləşmələri nəticəsində gücünü itirməyə başlayan Bizans 1071 Malazgird döyüşünü məğlub olmaqla süqut etmişdir.

- **Mongol İmperiyası: 1206-1294**

Monqol imperiyası bütün çətinliklərə baxmayaraq, özündən daha güclü və daha çox əhalisi olan düşmənlərini məğlub etmiş imperiyalardan biridir. B.e. 1206-cı ildə Çingiz xan ləqəbini götürmüş monqol sərkərdə Temuçin tərəfindən əsası qoyulan bu imperiya əvvəlcə Çindən ərazilər qoparmaqla böyüdü.

Monqol imperiyası üçün həlledici an elçilərinin İran, Əfqanıstan və Mərkəzi Asiya ərazilərindən ibarət qonşu Xarəzmşahlar imperiyasının başçıları tərəfindən öldürülmələri oldu. Bu, Çingiz xana ciddi bir təhqir hesab olundu və monqolların intiqamı Mərkəzi Asiyanı tamamilə dağıtdı, Qızıl Əsrə də son qoydu.

E.ə. 480-ci ildə imperiyanın əhalisinin sayı təxminən 49,4 milyon idi, bu da həmin vaxt dünya əhalisinin 44 faizini təşkil edirdi. Əhəmənilər imperiyası Yaxın Şərq, Şimali Afrika, Mərkəzi Asiya, Hindistan və Aralıq dənizi ətrafı bölgələr daxil olmaqla dünyanın bir çox regionunu birləşdirən ilk imperiya oldu, Yunanıstan və Hindistan kimi yerlərə imperiya anlayışını gətirdi.

Belə böyük bir imperiya yalnız hərbi güclə yaradıla bilərdi, Əhəmənilər imperiyasının hərbi nailiyyətləri imperiya İsgəndərin orduları tərəfindən qəflətən süquta uğradıldığına görə çox vaxt unudulsa da, bu nailiyyətlər əhəmiyyətli idi.

İmperiya apardığı əməliyyatlarla babillilər, lidiyalılar, misirlilər və indi Pakistan ərazisi olan şimal-şərqi hindu regionu daxil olmaqla, dünyanın inkişaf etmiş sivilizasiyalarının əksəriyyətini özünə tabe etməyi bacardı. Əhəmənilər imperiyasının hakimiyyəti Yaxın Şərqdə harmoniya və sülh dövründə 200 il sürdü, bu, nadir hallarda təkrarlanan bir qəhrəmanlıqdır.

Əhəmənilər imperiyasının imperiya ideyaları baxımından dünya üçün qoyduğu irsə yol şəbəkələri, poçt sistemi, idarəetmədə vahid bir dildən (arami dili) istifadə, müxtəlif etnik qruplara muxtariyyət verilməsi və bürokratiya daxildir.

- **Makedoniya İmperiyası**

e.ə 336-323 cü illərdə mövcud olmuş bu imperatorluq Böyük İskəndər tərəfindən qurulmuşdur. Sadəcə 13 il var olan imperatorluq tarixdə ən güclü imperatorluq kimi qala bilmişdir.

İslamda isə cihad var və bu, insanların kökünün kəsilməsinə deyil, vətən, namus, ağıl, fikir, mal və cana ediləcək təcavüzün qaşısını almağa xidmət edir.

Nəticədə, İslamın bayrağı yaşıl rəngdədir və bu rəng həyat rəmzidir. Amma konseptial (şeytani) hakimiyyət yaşıl hərbi dəbilqə ilə hər cür hərbi silahdan; yaşıl zəhər sayılan (nəşə, tənəkə və s.)-genetik silahdan; dünyanın pulla idarəedilməsində yaşıl dollarlardan; içərisini öz ideologiyaları ilə doldurduqları başlara (vəhabi, sələfi) bağlanan və üzərində “La ilahə illəllah. Allahu Əkbər” şüarları yazılan yaşıl lentlərdən istifadə edərək ideologiya müharibəsi aparır və dünyanı idarə edirlər.

Nəhayət bunu da qeyd edək ki, tarixdə ən güclü dövlətlər olmuşdur. Məsələn, Əhəmənilər imperiyası: Təxminən e.ə. 550-ci ildə bu imperiyanın əsası şahənşah, yəni şahlar şahı ləqəbini daşıyan Böyük Kir tərəfindən qoyulub. E.ə. 330-cu ildə Makedoniyalı İsgəndər tərəfindən Əhəmənilər imperiyasına son qoyulsa da, imperiyanın davamlı irsi dünya sivilizasiyaları və gələcək imperiyaların sonrakı inkişafında özünü göstərib.

Əslində, bu imperiya gələcəkdəkilər üçün imperiyanın nə demək olduğu standartını qoyduğuna görə mühüm əhəmiyyət kəsb edib.

Əhəmənilər imperiyasının mövcudluğu tarixin nadir bir dövrünə-əhalinin ən çox Yaxın Şərq və ya onun yaxınlığında məskunlaşdığı bir vaxta təsadüf edir. Buna görə də, Yaxın Şərqi əksər ərazilərini idarə edən Əhəmənilər imperiyası dünya əhalisinin digər imperiyalardan daha böyük hissəsi üzərində hakimiyyət sürüb.

4. Dünyanı pulla idarə etmək, Konsepsial (şeytani) hakimiyyətdə deyilir: “Mənə dünyanı pulla idarə etmə imkanı ver, qanunların kim tərəfindən yazıldığı mənə maraqlı deyil!” İslami idarəetmədə isə xüms, zəkat, sədəqə və s. kimi qanunlarla insanların iqtisadi ehtiyacları təmin olunur. Riba kimi ədalətsiz qazanc yolunu isə Allah Təala qadağan etmişdir. Bu gün dünyaya nəzər saldıqda insanların çoxunun kredit və digər adlar altında riba ilə məşğul olduğunu görürük. Hətta bu o qədər ciddi bir şəkil almışdır ki, insanlar banklardan asılı vəziyyətə düşmüş və bəzi sosioloqlar bunu kreditomaniya xəstəliyi kimi dəyərləndirmişlər. Bankların borclarını ödəyə bilmədiklərinə görə intihara əl atıb həyatına son qoyanların sayı dünyada artmaqdadır. Beləliklə konsepsial hakimiyyət dünyanı öz nəzarəti altında saxlayaraq idarə edir.
5. Konsepsial hakimiyyət tənəki, narkotika, spirtli içkilər və s.dən genetik silah kimi istifadə edərək insanların kökünü kəsməyə çalışır. İslam dini isə insanları fitrətlərinə uyğun şeylərə dəvət edib, ziddinə və yad olan şeylərdən çəkindirir. Buna görə də, konsepsial hakimiyyətin tərəfdarları Dinin inkişaf etmə ehtimalı olan yerlərdə narkomaniya, spid və s. bəlaları yayırlar.
6. Konsepsial (şeytani) hakimiyyət xırda və iri çaplı silahların müxtəlif ölkələrə leqal və qeyri leqal yollarla satılmasını təmin edərək müharibələrə və bu müharibələr yolu ilə də insanların kökünün kəsilməsinə şərait yaradır. Suriya, İraq, Yəmən, Bəhreyn, Fələstin, Qarabağ, Ukrayina və s. ölkələr bunun bariz nümunəsidir.

Bu üçü informativ silah sayılır.

- Dünya pulları
- Genetik
- Hərbi

Bu üçü isə maddi silah sayılır.

İnsanların nəzərində məlumat iki cürdür: həqiqət və yalan. Yalan özü də bir neçə cür olur. Bu da insanların zehmindən həqiqətlərin silinməsi və həqiqətə çata bilməmələri üçündür.

1. Dünyagörüşü ideologiyanın fikir əsasını, dünya və varlığa olan təfəkkür tərzini təşkil edir. Məsələn, Hindistanda Qanqa çayının sahilində yaşayan aşağı təbəqəli insanların belə bir təfəkkür tərzini vardır ki, onlar sadəcə orta təbəqəli insanların verdikləri sədəqə ilə yaşamaladırlar. Onların düşüncəsinə görə, bu Allahın seçimidir.
2. Gələcəyi idarə etmək düzgün tarixi həqiqətlərə əsaslanır, amma konsepsial hakimiyyət, yəni şeytani idarəetmə üsulu həqiqətləri insanlara unutturmağa çalışır. İslam dininin ən mötəbər qaynağı Quran isə tam əksinə, hətta bizim eradan əvvəl baş vermiş tarixi hadisələri nəql edərək insanları onlardan ibrət götürməyə çağırır.
3. İdeologiya dünyagörüşü ilə sinonim sözdür. Konsepsial hakimiyyətdə dinlər, televiziya, radio, qəzet, internet, mediya və s. ideologiyanın göstəricisi sayılır. Məsələn televiziya yanlış təfəkkürlərin geniş təbliğ vasitəsidir. Halbuki, İslam dininə görə günahların mahiyyəti haqqında təfəkkür etmək qadağandır. Məsələn, intihar kimi haram bir əməli televiziya elə romantik şəkildə təbliğ edir ki, insan problemlərin həlli yolu kimi ilk növbədə intiharı təsəvvür edir.

Dinin üç sütununa – üsulid-din adlanan əqidə prinsiplərinə, firuid-din və ya əhkam adlanan əməli göstərişlər sahəsinə, əxlaq adlanan və insanın ruh və rəftarlarının islahından bəhs edən psixoloji prinsiplərə diqqət yetirdikdə görürük ki, İslam bütün sahələr – ictimai, iqtisadi, hüquqi, mənəvi, ideoloji və s. üzrə bizi idarə etmə qanunları ilə təmin edibdir.

Məlum olduğu üzrə, bu dünyada reallıq iki cür ola bilər: həqiqi və məcazi. Həqiqət, Allah Təla tərəfindən bizə özümüzü və dünyanı islah etmək üçün təyin edilən dindir. Məhəmməd peyğəmbər (s) buyurmuşdur ki, İlahi göstər mənə hər bir şeyin həqiqətini olduğu kimi. Burdan göründüyü kimi, biz insanlar daim həqiqət axtarışında olmalıyıq.

Məcəzi reallığa gəldikdə isə, həqiqətin adekvatı kimi insan beyninin məhsulu olan nəzəri və əməli qanunlar nəzərdə tutulur. Hansı ki, onların vasitəsilə insanları və dünyanı idarə etmək istəyirlər. İnsanların idarə edilməsi üçün icra olunan qanunlar İlahi və şeytani ola bilər.

Rusiya Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin zabitlərinə “Dünyanı idarə etmə prinsipləri” mövzusunda mühazirə oxuyarkən Viktor Yefimov konseptial (şeytani) hakimiyyətin altı idarə etmə prioritetinin olduğunu demiş və mühazirə əsnasında FSB zabitlərinə dünyanın idarə edilməsi üçün Qurani Kərimi mükəmməl şəkildə öyrənmələrini tövsiyə etmişdir.

O, demişdir ki, konseptial (şeytani) hakimiyyətin altı idarə etmə prinsipi bunlardır:

- Dünyagörüşü
- Tarixi (xronoloji)
- İdeoloji

İzzət və məqamın Allaha və iman əhlinə məxsus olub, hər cür əsarət və zillətin onlardan uzaq olduğunu bildirmək üçün Munafiqun surəsi ayə 8, Məhəmməd surəsi ayə 35, Hud surəsi ayə 113, Ali- İmran surəsi ayə 145- 149.

Hakimiyyət və səltənətin bəzi saleh və adil, məsələn Talut və Zülqərneyn kimi hakimlərə aid olduğunu isbat etmək üçün Bəqərə surəsi ayə 246- 247, Kəhf surəsi ayə 83- 98.

Nəhayət bunu da bilməliyik ki, dövrümüzdə müsəlmanları çətinliyə salan mühüm məsələlərdən biri də din və siyasətin bir-birindən ayrı tutulmasıdır. Cəmiyyətimizdə bu yanlış fikir ilə bağlı problemlərin irəli gəlməsinə baxmayaraq təəssüf ki, bir çox insanlar din və siyasətin ayrı olmasının daha doğru olduğunu düşünürlər.

Düşmən tərəf dinin siyasətdən ayrı olduğunu beynimizə yeridərək bu fikri cəmiyyətimizdə formalaşdırmağa nail olmuşdur.

Qeyd etməliyəm ki, müsəlmanların bilməməzliyindən irəli gələrək bu fikirlə razılaşması, zaman-zaman din düşmənlərinin xeyrinə olub, hökmranlığı ələ keçirərək müsəlmanlara hegemonluq və zülm etməsinə səbəb olan ümdə dəlillərdən ən əsasıdır. Necə ki, hal-hazırda dünya və ölkəmizdə baş verənləri müşahidə etdiyimiz zaman bunun şahidi oluruq.

Dünyanı idarəetmə Prinsipləri

Bütün bu qeyd etdiklərimizdəm aydın oldu ki, Din İlahi qanunlar toplusudur. Bu qanunlara riayət etməklə insan birinci növbədə özünü, ailəsini, cəmiyyəti və sonda bütün dünyanı nizamlı şəkildə idarə edə bilər.

Hərtərəfli-maddi-mənəvi, dünyəvi və axirət baxımından vilayət hakimiyyətinin Allah və onun xüsusi övliyalarına aid olduğunu isbat etmək üçün Yusif surəsi ayə 40, Maidə surəsi ayə 42, 43 və 55.

Peyğəmbər və İmamların insanlar üzərində siyasi və ictimai rəhbər olduqlarını isbat etmək üçün Nisa surəsi ayə 58 və 59, Maidə surəsi ayə 67.

Bəzi əvvəlki Peyğəmbərlərin, misal üçün həzrət Davud və həzrət Süleymanın yer üzündə xilafət və hakimiyyət sahibləri olduğunu isbat etmək üçün Sad surəsi ayə 10 və 26, Nəml surəsi ayə 26 və 27, Nisa surəsi ayə 54.

İnsanlar arasında düşən ixtilafların həll edicisinin İlahi Peyğəmbərlər olduğunu bildirmək üçün Nisa surəsi ayə 58- 65, Maidə surəsi ayə 42, Ənbiya surəsi ayə 78, Ənam surəsi ayə 89.

İnsanları toplum şəklində iş görməyə dəvət üçün Şura surəsi ayə 38, Ali- İmran surəsi ayə 109.

Fəsadla mübarizə, zülmün qarşısını almaq və ədaləti bərpa etməyin iman əhlinin əsas vəzifələrindən olduğunu bildirmək üçün Bəqərə surəsi ayə 279, Hud surəsi ayə 113, Nisa surəsi ayə 58, Nəhl surəsi ayə 90, Sad surəsi ayə 28, Həcc surəsi ayə 41.

İlahi dinlərin əsas siyasətinin insanların hüquqlarına hörmətlə yanaşmaq və insanlara əzəmət verməkdən ibarət olduğunu anlamaq üçün İsra surəsi ayə 79, Ali- İmran surəsi ayə 19, Nisa surəsi ayə 32.

Cihada əmr, zalımlar, zülmkarlar və tağutla mübarizə, o cümlədən müdafiə ilə bağlı imkanların əldə olunmasına çağırış üçün Bəqərə surəsi ayə 218, Təhrim surəsi ayə 9, Nisa surəsi ayə 75, Ənfal surəsi ayə 60, Əraf surəsi ayə 56.

«يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ...»:

Ey iman gətirənlər! Allah qarşısında (borcunuzu yerinə yetirməkdə) sabitqədəm və ədalətli şahidlər olun

«وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ...»:

Biz hər ümmətə: “Allaha ibadət edin, Tağutdan çəkinin!” – deyə peyğəmbər göndərmişdik.

«وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا»:

(Ey müsəlmanlar!) Sizə nə olub ki, Allah yolunda (hicrət etməyib, yaxud əsir kimi Məkkədə qalıb): “Ey Rəbbimiz, bizi əhalisi zalım olan bu şəhərdən (Məkkədən) kənara çıxart, bizə öz tərəfindən mühafizəçi göndər, yardımçı yolla!” – deyə dua edən aciz kişilər, qadınlar və uşaqlar uğrunda vuruşmursunuz?

«يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ...»:

Ey iman gətirənlər! Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan ixtiyar (əmr) sahiblərinə itaət edin!

Bir sözlə, çoxlu ayələrdə kitab (Quran), mizan (tərəzi və ya ədalət), dəmir və onun faydaları, ədalətlə şahid olmaq, tağutdan uzaq olmaq, zəiflər və Allah yolunda döyüşmək, məhrumları xilas etmək, Allah yolunda hicrət etmək və s. söz açılmışdır ki, bunların İlahi kitabda icrasına əmr verilən ictimai məsələlər olduğu aydın görünür.

İlahi kitabda mühüm əsaslı siyasi fikirlərə və dinin siyasətdən əsla ayrı olmadığına işarə edildiyini daha yaxşı anlamaq üçün bəzi ayələri qeyd edirik:

İmam Hadi (ə) və İmam Həsən Əsgəri (ə)ın Samirra şəhərinə sürgün olunmaları, onları, hökumətə zidd ola biləcək qiyamın qorxusundan nəzarət altında saxlamaları və s. Bunlar hamısı bütövlükdə dinin heç zaman siyasətdən ayrı olmadığını nişanələridir. İslami hökumətin qurulması, İslamın ibtidai və əsaslı məsələlərindən biridir.

Beləliklə araşdırdığımız zaman görürük ki, həqiqətən də İslamın siyasi əhkamı, onun ibadi əhkamından və siyasi kitabları, ibadi olan kitablarından çoxluq təşkil edir. Amma, İslamı siyasət və hökumətdən ayrı bilənlər anlamalıdırlar ki, Qurani- Kərim və Allah rəsulunun sünnətində olan hökumət və siyasət əhkamlarına başqa heç yerdə rast gəlinmir. İslam Peyğəmbəri (s) sair dünya hökumətləri kimi hökumət qurmuşdu. Lakin ictimai ədalət stimulu ilə.

Bu mövzuda bir çox ayələr vardır o cümlədən:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ...»:

And olsun ki, Biz peyğəmbərlərimizi açıq-aşkar dəlillərlə (möcüzələrlə) göndərdik. Biz onlara birlikdə (Allahın hökmlərini bildirən səmavi) kitab və ədalət tərəzisi (şəriət) nazil etdik ki, insanlar (bir-biri ilə) ədalətlə rəftar etsinlər. Biz həddindən artıq möhkəm olan və insanlara fayda verən dəmiri də icad (nazil) etdik (mədənlərdən çıxartdıq) ki, Allah (Özünü) görmədən Ona (onun dininə) və peyğəmbərlərinə kömək göstərənləri (dəmirdən düzəlmiş silahlarla kafirlərə qarşı vuruşan mücahidləri) bəlli etsin. Həqiqətən, Allah yenilməz qüvvət sahibi, qüdrət sahibidir!

O Həzrət, yaxşı bilirdi ki, peyğəmbərlərin öz ilahi missiyasına (təlim-tərbiyə, ədalət, səadət, insanın ucalması və s.) çatması hökumət qurmadan mümkün deyildir. Buna əsasən də Peyğəmbər (s) ilk fürsətdə Allahın fərmanı ilə hökumətin sütunlarını qoydu.

O Həzrət, Məkkə və Mədinəlilərdən ibarət ordu təşkil etdi. Bu orduda davamlı olaraq hər kəs (qadınlar, uşaqlar və xəstələri çıxmaq şərti ilə) iştirak etməli idi. Bu sadə və kiçik ordunun silah, minik və azuqə ilə təmin edilməsinin bir qismi camaatın, digər qismi isə İslam hökumətinin öhdəsində idi. Hər nə qədər düşmənlərlə müharibələr artırdısa, bir o qədər də İslam ordusunun təşkilatçılığı daha geniş və münəzzəm olurdu.

Zəkat hökmü nazil olduqdan sonra ilk öncə yoxsulların ehtiyaclarının ödənilməsi və cihad (müharibə) xərclərinin təmin olunması üçün islami xəzinə (beytül mal) təşkil olundu. Ardıcıl olaraq şəriət hökümləri nazil olduqca İslam hökuməti yeni mərhələlərə qədəm qoymağa başladı.

Bu vəziyyət Peyğəmbərin vəfatından sonra ilk xəlifələrin dövründə, hətta Bəni Abbas və Bəni Ümyyəyə xəlifələrinin zamanında da öz əksini tapdı. Amma onlar Allah Rəsulunun xəlifəsi adından istifadə edərək xalqa hökmranlıq etdilər. Baxmayaraq ki, onların hökmranlığı zalımcasına və İslami qanunlar çərçivəsindən kənar idi.

Başqa bir tərəfdən isə Məsum İmamlara (ə) zor tətbiq olunurdu, məsələn: İlahi hökmlər və ədalət çərçivəsində hakimiyyət quran İmam Əlinin məsciddə qılıncla vurulması, İmam Hüseyin qiyamı, İmam Rza (ə)ın vəliəhdliyi, İmam Kazim (ə)ın zindana atılması,

Quran ayələrinə və İslam qanunlarına qısa bir nəzər saldıqda məlum olur ki, İslam dini elə bir dindir ki, insan həyatının müxtəlif (şəxsi-ictimai, maddi-mənəvi, dünya və axirət) məqamlarını nəzərdə tutmuşdur. Bu dinin ibadət, insanları yeganə Allaha doğru dəvət, onların əxlaqi dəyərləri, nəfslərinin təmizləməsinə dair əhkamı olduğu kimi, hakimiyyət, siyasət, iqtisadiyyat, qəzavət, beynəlxalq hüquqlar və cəmiyyətin düzgün idarə olunması üçün də hökmləri vardır.

O cümlədən müəyyən bir qüvvə olmadığı halda icra edilə bilməyən hüquq, qəzavət, ictimai əlaqələr, iqtisadi məsələlər və s. aid hökmlər.

Məlum olduğu kimi, Dini hakimiyyət o hakimiyyətdir ki, cəmiyyəti İlahi qanunlar əsasında idarə edib insanların kamal və istedadlarının inkişafına, cümlədən insanlar üçün sağlam cəmiyyətə zəmin yaradaraq fəsad və ictimai əxlaqsızlıqla mübarizə etsin.

Qurani- kərim bu barədə buyurur:

«الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ
نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ»

Tərcüməsi: O kəslər ki, əgər onları yer üzündə yerləşdirsək (onlara bir yer versək), namaz qılar, zəkat verir, (insanlara) yaxşı işlər görməyi əmr edib, pis işlər görməyi qadağan edirlər. Bütün işlərin sonu (nəticəsi) Allaha aiddir. (Allah qiyamət günü əməllərinə müvafiq olaraq möminlərə mükafat, kafirlərə isə cəza verəcəkdir).

İslam tarixində Peyğəmbərin rəftar və əməllərinə nəzər saldıqda isə görürük ki, İslam dini heç vaxt siyasətdən ayrı olmamışdır. Həzrət Muhəmmədin (s) Məkkədən Mədinəyə hicrətindən sonra ilk gördüyü iş, İslam hökumətini qurmaq olmuşdur.

Əvvəla onlar İslamın Məsihilikdən fərqli və ayrı olduğunu unudaraq, qərbdə İslam dinini siyasətdən ayrı olan bir din kimi təhlil etməyə çalışırdılar. İkincisi: Orta əsrlər qərb dövlətlərində olan məsihlik, əsl Məsihi dini deyildi. Üçüncüsü: İslam alimləri, nəinki hakimiyyət üçün ixtilaf etməmiş, hətta heç bir zaman elmə qarşı çıxmamışdılar. Belə ki, qüdrətin İslam alimlərinin ixtiyarında olduğu dövr elmin inkişaf etdiyi bir dövr kimi tanınmışdır.

İndi isə bunun əksini, yəni dinin siyasətdən ayrı olmadığını nəzəriyyənin qeyd edirik:

- İslam əsas kitabları, mənbə və tarixinə müraciət.
- Peyğəmbər və Məsum İmamların həyatı və əməlləri. İslam dinində mövcud olan ictimai hökm və dini siyasi məqsədləri nəzərə alaraq, bu dinin əsl hədəfini anlamaq olar.

İmam Xomeyni (r) buyurmuşdur: “İslam dini siyasi bir dindir və onun bir çox dini ayinləri də siyasi rəmz daşıyır. Bu nöqtə İslam hakimiyyəti, siyasəti, ictima və iqtisadiyyatı üzərində ən kiçik bir ölçüdə düşünən hər bir kəs üçün aşkar olacaqdır. Dinin siyasətdən ayrı olduğunu düşünən hər bir kəs nə din, nə siyasət – bunların heç birini tanımamışdır.”

Ayətullah Seyyid Əli Xamenei:

“Xalqı dərk, siyasət və siyasi rəftardan uzaq olmağa çağıran Amerika sayaqı islamdır. Amma İslam, siyasətin əslində dinin ayrılmaz bir hissəsi olduğunu deyir və bütün müsəlmanları siyasi dərk və əmələ dəvət edir. Bu vacib nöqtə, gərək həmişə bütün müsəlmanların zehində olsun!”

Bir tərəfdən təhrif olunmuş mədəniyyət, anlaşılmaz düşüncə və qəbul edilməz fikirlərin kilsə hakimiyyəti kənarında yer tutması, digər tərəfdən də İncil təlimlərində elm və ağıl arasındakı ixtilaf dinlə müasirlik arasında fərqi yaranmasına səbəb oldu. Bu ixtilaf dinlə siyasətin ayrılmasına, nəticədə isə dinin elmin bütün sahələrindən kənarlaşdırılmasına gətirib çıxardı.

İslam dünyasında, dinin siyasətdən ayrı olması nəzəriyyəsi üç dəstə tərəfindən həyata keçirilmişdir:

1. Əvvəl xilafəti sultanlığa çevirmək istəyən zalım hakimlər tərəfindən. Buna misal olaraq, hicrətin qırxıncı ilində Müaviyə İslam rəhbəri olduğu zaman İraqa gəlib dedi: “Mən sizinlə namaz, oruc üçün döyüşmərdüm, əksinə, istəyirdim sizə hakim olub öz məqsədimə çatım”.

Bundan sonra İslam hakimiyyəti dini mühitindən çıxaraq sultanlığa çevrildi. Zalım sultanlar hər bir dövrdə din alimləriylə mübarizə aparmaq üçün həmişə dinin siyasətdən ayrı, din alimlərinin də siyasətdən daha yüksək olduqları fikrini təbliğ etmişlər.

2. Xarici istismarçılar: İstismarçılar ən böyük zərbəni din tərəfindən-dini təlimlər və din alimlərinin rəhbərliyi altında görmüşdülər. Elə buna görə də, istismarçılar tərəfindən İslam ölkələrinə dinin siyasətdən ayrı olması mədəniyyəti tətbiq olunmaqdadır.
3. Üçüncü dəstə aydın şəkildə xəstə fikirlilərin cərəyanı idi. Bu cərəyan qərbdə təhsil almış insanlar tərəfindən başlanmışdı.

Dinin siyasətdən ayrı olmasını təkid edən insanların cavabında bir sıra dəlillər bəyan olunmuşdur ki, biz onlardan ikisinə işarə edərək kifayətlənirik:

- İslam tarixinə, onun əsas kitab və mənbələrinə müraciət etmək.
- Peyğəmbər və Məsum İmamların həyat və rəftarlarını öyrənmək.

Bu mövzulara diqqət etdikdə, məlum olur ki, din heç bir halda siyasətdən ayrı deyil, çünki dinin böyük bir hissəsi siyasi və ictimai məsələlərdən ibarətdir.

Bu suala verilən ətraflı cavabda ilk növbədə dinin siyasətdən ayrı olması, sonra isə dinin siyasətdən ayrı olmaması nəzərlərini qeyd edəcəyik:

Dinin siyasətdən ayrı olması (Secularism) nəzəriyyəsi insan həyatının bütün sahələrində dinə yer olmadığını və ya dinə etinasızlığı bildirir. Bu nəzəriyyəyə görə, təbiəti tanımaqda bəşər öz elm və təcrübəsinə əsaslanmaqla kifayətlənir. Yəni maarif, siyasət, qəzavət, etiqad, ticarət, mədəniyyət və həyatında lazım olan hər bir şeyi öz elmi və təcrübəsiylə əldə etməyə malikdir.

Buna görə də, öz həyatını idarə etmək üçün dinə ehtiyacı yoxdur. Aksfor maarifi sekularizmi belə tərif edir: “Qanun, təlim və tərbiyəyə inam və s. elm əsasında olmalıdır, nəinki məzhəb”.

Dinin siyasətdən ayrı olması nəzəriyyəsinin mənşəyi qərb ölkələri olmuşdur.

Orta əsrlərdə və ondan sonra bir çox alimlərin səylə bu nəzəriyyə qərb mədəniyyətinə hakim olmuşdur.

11. «Öz nəfslərinizlə təqva ilə siyasət aparın və xəstələrinizi sədəqə verməklə müalicə edin.» (Ğurərul-hikəm, hədis 5588)

12. «Hökmdar öz ordusu ilə siyasətlə davranmazdan əvvəl, özü ilə siyasətlə davranmalıdır.» (Ğurərul-hikəm, hədis 9333)

Bəzən “Nə üçün din siyasət əhatəsinə daxil olmalıdır?” və yaxud “nə üçün din siyasətə qarışmalıdır?” kimi suallar insanların zehmində dolaşır. Bu sualı iki variantda: qısa və geniş şəkildə cavablandırmaq olar.

Öncə Qısa Cavab

Dinin siyasətdən ayrı olması nəzəriyyəsi dinin insan həyatının müxtəlif mərhələlərindən kənar olmasını himayət edir. Bu nəzəriyyəyə əsasən, insanlar öz ağıl və elmi çərçivəsində maarif, siyasət, qəzavət; iqtisadi, ticari, əxlaqi və ictimai rəftarlarla bağlı qanunları tanımağa malik və onları sadir etməyə qadirdirlər; odur ki, insanın öz həyatını idarə etməkdə dinə ehtiyacı yoxdur.

Bu nəzəriyyə orta əsrlərdə və ondan sonra təhrif olunmuş zəif məsihlik, kilsə rəhbərliyinin daxildən öz qüdrətini itirməsi, o cümlədən İncil təlimlərindəki elm və ağıl arasında olan ixtilaf nəticəsində meydana çıxmışdır.

İslam aləmində dinin siyasətdən ayrı olması nəzəriyyəsi üç dəstə tərəfindən açıqlanmışdır:

1. Xilafəti sultanlığa çevirmək istəyən cinayətkar hakimlər.
2. Xarici istismarçılar.
3. Xəstə fikirli cərəyan.

“Allah quruculuğu” ziyan vurmamaq prinsipi ilə eyniləşdirilirdi. Qandi ümumi seçki hüququnu tələb edirdi. O, icma kommunizmini arzulayırdı.

İslamda Siyasət və İdarəetmə

İslam dininin siyasəti necə dəyərləndirdiyini anlamaq üçün həzrət Əli ibn Əbu Talibin hədislərinə nəzər salmaq kifayət edər:

1. «Mülkün idarəçiliyi siyasətdir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 17)
2. «Başda oturanların bəlası siyasətdə acizlikdir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 3931)
3. «Gözəl siyasət rəhbərliyin davamiyyətinə səbəb olar.» (Ğurərul-hikəm,hədis 4820)
4. «Gözəl siyasət xalqın möhkəmliyinin mənşəyidir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 4818)
5. «Yaxşı tədbir görmək və israfçılıqdan çəkinmək gözəl siyasətdir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 4821)
6. «Pis tədbir tökmək viran olmağın səbəbidir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 5571)
7. «Siyasətin meyarı ədalətdir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 9714)
8. «Mehribanlıq siyasətin başıdır.» (Ğurərul-hikəm,hədis 5266)
9. «Dözümlü olmaq siyasətin zinətidir.» (Ğurərul-hikəm,hədis 772)
10. «Kim öz nəfsi ilə siyasət apararsa, (onun ağası və rəhbəri olarsa) xalq üzərində də siyasət yürütmək məqamına çatar.» (Ğurərul-hikəm,hədis 8013)

Faşizim

Faşist siyasi ideologiyasının tərkib hissəsidir: rasizm, şovinizm və millətçilik, coğrafi siyasət, totalitar dövlət konsepsiyası, antidemokratizm, hüquqi nihilizm, elitarlıq və rəhbərin hakimiyyəti. Faşist diktaturasının əsas aləti terrorçu totalitar dövlətdir. Faşist ideologiyasında Nişenin fəvqəl-insan və elita nəzəriyyəsi birləşmişdir. “Müharibə labüddür”, “Demokratiya iflasa uğramış dövlətdir”, “Dövlət xalqların ölümüdür” və s.

“Texnokratiya Doktrinası”

Amerikalı Veblenin adı ilə bağlıdır (1857-1929). “Mühəndislər və qiymətlər sistemi” kitabında (1921) o, hakimiyyəti sənaye sistemin Baş Qərargahı olan “texniklərə” verməyi tələb edirdi. 1941-ci ildə C. Bernhem “Menecerlər inqilabı” əsərində iddia edirdi ki, müasir dünyanın bir sıra dövlətlərində texnokratiya reallığa çevrilmişdir. Gələcəkdə planetimizdə texnokrat direktorlar komitəsi başda olmaqla vahid texnokratik dövlət yaranacaqdır.

“Ümumi Rifah Dövləti” Nəzəriyyəsi

azad rəqabət dövründə burjua dövlətlərinin vəzifəsi kapitalist təsərrüfatını qorumaqdan ibarət idi. Bu, “gecə gözətçisi dövləti” siyasətidir.

Hind xalqının böyük oğlu Mohandas Karamçand Qandi (1869-1948) dünya siyasi fikrinə böyük təsir göstərmişdir. O, Hindistan Milli Konqres Partiyasının lideri olmuşdur. Hind xalqının ingilis müstəmləkə zülmünə qarşı Azadlıq Mübarizəsinin rəhbəri idi. Onun siyasi konsepsiyalarının kökləri dini-əxlaqi postulatlarla gedib çıxırdı. Həqiqəti Allahla eyniləşdirirdi. İnduizm-həqiqətin axtarılıb tapılmasına xidmət edirdi.

Zorakılıq və işğal nəzəriyyəsinin nümayəndəsi Polyak Lüdviq Qumploviçdir (1838-1909). “İrqlərin mübarizəsi” əsərində Qumploviç göstərir ki, insanların bir-birinə əbədi nifrəti tayfalar, qəbilələr və xalqlar arasında münasibətləri müəyyənləşdirən ilkin amildir. Dövlətin inkişafı prosesini onun ərazisinin inkişafına adekvat olduğundan, bu dövlətlərin və xalqların daimi münasibətə girməsinə, toqquşmasına, müharibələrə səbəb olur.

1864-1920-ci illərdə yaşamış sosioloq və politoloq Maks Veberin siyasi işləri 1927-ci ildə çapdan çıxmış “İqtisadi cəmiyyət” əsərində şərh edilmişdir.

Veber hökumət və hakimiyyət anlayışlarını fərqləndirərək hakimiyyətin gücə əsaslandığını deyir. O, hakimiyyətin üç tipini misal gətirir: ənənəvi, harizmalı, rəşional-leqal.

ABŞ-ın siyasi məktəbinin nümayəndələri: Çarlz Marriam (1874-1953) və Hans Morgentau (1904-1980) pragmatizmin və siyasi realizmin baniləri hesab edilir.

Kapitalizm və Sosializm

Vahid postindustrial cəmiyyətdə birləşirlər. Kapitalizmdə qərarlaşan dövlət tənziqləməsi (sosiallaşma prosesi) bazar istixiyasının qarşısını alacaqdır. Sosializm isə liberallaşacaq, nəticədə vahid sistem yaranacaq, dövlətə menecerlər rəhbərlik edəcəklər.

İki sistem arasında əskiklik aradan qalxdığına görə sosial inqilab problemi yox olur.

2. Dövlət sinfi ziddiyyətlərin barışıqı məhsuludur və iqtisadi cəhətdən hakim mövqə tutan siniflərə xidmət edir. Dövlətin meydana gəlməsi xüsusi mülkiyyətin və siniflərin yaranması ilə əlaqədardır.
3. İqtisadi cəhətdən hökmranlıq edən sinif cəmiyyətin siyasi və ideoloji sferaları üzərində də hökmranlıq mövqelərini öz əlində saxlayır. İstehsal münasibətinə malik olan sinif mülkiyyətdən məhrum olan sinif üzərində ağalığa malikdir.
4. İnsanların siyasi şüuru, dünyagörüşü, baxışları onların cəlb olunduğu ictimai münasibətlərə əsasən formalaşır.
5. Siniflərin ictimai mövqeyinin dərk edilməsi onların siyasi davranışının müəyyənedici amilidir. Hər bir siyasi liderin, ictimai qrupun siyasi fəaliyyətinin əsasında onun daxil olduğu sinfin mənafeyinin müdafiə edilməsi tələbatı durur. 19-cu əsrin sonları siyasi fikir tarixində bir sıra maraqlı ideyaların meydana gəlməsilə əlamətdardır. Bunlar aşağıdakılardır: Sosial darvinizm, zorakılıq və elita nəzəriyyələri.

İlk Sosial Darvinist

1869-cu ildə **yazılan** “Fizika və Siyasət” əsərinin müəllifi ingilis alimi Valter Bagehot (1826-1877) olmuşdur. Onun fikrincə bəşəriyyətin siyasi tarixinin üç mərhələsi: a) ənənələri meydana gəlməsi, b) dövlətin və xalqların meydana gəlməsi mənbəyi kimi zorakılıq (işğal), c) sivilizasiya yaşayış və güclülərin zəifləri işğal etməsi uğrunda mübarizədə pis ənənələrin yaxşı ənənələr tərəfindən aradan qaldırılması mərhələləridir.

Fərdlər qruplarda-orqanlarda birləşir. Nəticədə siyasi bədən orqanları sistemi yaranır. Dövlətin yaranma səbəbi başqa cəmiyyətlərlə mübarizə, müharibələr və zülmdür.

Spenser dövlətin iki tipini ayırırdı:

- primitiv, yaxud hərbi, yırtıcı tipi
- yüksək, yaxud sənaye tipi

Birinci tipin vəzifəsi müharibə aparmaq, ikinci tipin vəzifəsi isə fərdi rifahdır. Bu sistemdə fərd ilkin başlanğıc, dövlət isə vasitədir.

19-cu əsrin 40-cı illərində marksizmin meydana gəlməsi ilə siyasi elmin inkişafında xüsusi bir cərəyanın ayrılması ilə nəticələndi.

Marksizmin banisi Karl Marks (1818-1883) və Fredrix Engels (1820-1895) olmuşlar.

1. Siyasi münasibətlər hər şeydən əvvəl hakimiyyət uğrunda mübarizədən irəli gələn münasibətdir və mahiyyət etibarını ilə ictimai-iqtisadi münasibətlər kimi fundamentə malikdir. Cəmiyyətdə yaranan ictimai-iqtisadi münasibətlər bazis (yunanca müəyyən cəmiyyətin üstqurumunun real əsasını təşkil edən ictimai istehsal münasibətlərinin məcmusu) özünə müvafiq üstqurum hazırlayır. Bazis və üstqurum arasında qırılmaz əlaqə və asılılıq mövcuddur. Siyasət hər şeydən əvvəl iqtisadi münasibətlərin inkişafı kimi təzahür edir.

Yeni xalqlarda mülki azadlıq ön plana çıxır. Onun mənası şəxsi həyatın siyasi hakimiyyətdən müstəqil olmasındadır və o, bir sıra şəxsi hüquqları birləşdirir. O, qədim xalqların azadlığından yeni xalqların azadlığına keçməyin üç başlıca səbəbini qeyd edir:

- onların döyüşkənliyindən fərqli olaraq yeni xalqların sülhsevər və kommersiya xarakteri.
- köləliyin ləğvi və əməyə münasibətin dəyişməsi.
- qədim dövlətlərin ərazisinin böyük olmaması, azad əhalinin azlıq təşkil etməsi bilavasitə demokratiyanı həyata keçirməyə imkan verirdi və ali hakimiyyət meydanlarda yaradılırdı.

Müasir tarix azadlığa doğru hərəkətdən ibarətdir, yəni xalqlarda azadlığın özəyi şəxsi hüquqlardır. Siyasi azadlıq isə mülki azadlığı həyata keçirmək üçün vasitə kimi çıxış edir. Parlamentdə cəmlənmiş ictimai rəyin gücü, hakimiyyətin bölünməsi və tarazlığı bu zaman hakimiyyətdən sui-istifadə ələhinə təminat kimi çıxış edir.

H. Spenser (1820-1903) “Dövlətin üzvi nəzəriyyəsi” əsərində deyir ki, hər bir canlı orqanizm kimi “siyasi aqrekat”, “siyasi cəmiyyət” elə bir orqanizmdir ki, onun ayrı-ayrı hissələri arasındakı münasibətlər canlı orqanizmləri xatırladır. Dövlət də doğulur, çoxalır, qocalır və ölür.

Hər üç idarə formasının çatışmamazlığını aradan qaldırmaq, qarışıq dövlət yaratmaq yaxşıdır.

Roma İmperiyasının yoxsul kütlələrinin manafeyinin ifadəsi kimi meydana gələn xristianlığın siyasi ideologiyası esxatoloji (esxatos yunanca “son”, “sonuncu”) və messian (messiya yunanca “məsih”-xilaskar) xarakter daşımışdı. Bəşəriyyətin xilasını İsa peyğəmbərin ikinci dəfə zühduruna əsaslanır.

19-20-ci əsrlərin Siyasi İdeyaları

Fransa burjua inqilabı siyasi fikirə güclü təkan verdi. Siyasi liberalizmin ideya əsasları, Bentamen Konstan və Herbert Spenser əsərlərində əksini tapmışdır.

B. Konstan (1767-1830) “Konstitusiya siyasətin kursu” əsərinin müəllifidir. Burjua hüququ və azadlıqlarını müdafiə edib feodalizmi tənqid edir. Zəhmətkeşlərin radikalizminin əleyhinə çıxırdı.

Konstanın diqqət mərkəzində duran problemlərdən biri şəxsiyyət və dövlətin nibəti idi. Konstana görə insana azadlıq xasdır. Buradan da vətəndaşların əsaslı hüquqları irəli gəlir. O, mülkü (şəxsi) və siyasi azadlıqları bir-birindən ayırır. Qədim xalqlar (Yunan və Roma) ancaq siyasi azadlığa malik olmuşlar.

Onların azadlığının mənası kütləvi siyasi hakimiyyətdən ibarət olmuşdur, şəxsi azadlığın isə nə olduğunu bilməmişlər, çünki din, mülkiyyət, təsərrüfat və s. dövlət tərəfindən çərçivəyə salınmışdır.

Onun fikrincə ən yüksək dövlət forması politiyadır. Burada ümumi mənafe mənafe əksəriyyət idarə edir. Qalan formalarda isə səpmələr var.

Onun fikrincə politiya-oligarxiya və demokratiyanın birləşməsidir. Düzgün olmayan dövlət formasının ən pisi tiraniyadır. Aristotel təlimində varlıların və yoxsulların bərlşığına və qanunun hökmranlığına əsaslanan senzli demokratiyaya üstünlük verilmişdir. O, Solonun islahatına tərəfdar çıxır.

Aristotel belə hesab edir ki, politiya “orta” dövlət formasıdır, orada “orta” ünsür-adətlərdə mötədillik, əmlakda orta rifah, hakimiyyətdə-orta sinif hakim olmalıdır. Orta ünsürlərdən təşkil olunmuş dölət quruluşu ən yaxşı dövlət quruluşudur. Demokratiya orta sinifə arxalananda səmərəli ola bilər.

Qədim Romada Siyasi Fikir

Qədim Romada siyasi fikrin tarixi min illik bir dövrü əhatə edir, onun nailiyyəti hüquqşünaslıq adlanan müstəqil bir elm olmuşdur.

Qədim Roma siyasi fikrin ən böyük simalarından biri məşhur natiq dövlət xadimi Mark Tuli Siseron olmuşdur. Onun “Dövlət haqqında” və “Qanunlar haqqında” əsərləri var. Siseron dövləti xalqın işi və onun nailiyyəti kimi müəyyən edir. Dövlət hüquqi təsisatdır. Bununla da o, “hüquqi dövlət” ideyasının banisidir. Dölətin yaranmasının səbəbi isə insanların birgə yaşayışa olan tələbatıdır.

Siseron idarə edənlrin sayından asılı olaraq idarəetmənin üç formasını: Çar hökumətini, optimatların hakiiyyətini (aristokratiya) və xalq hakimiyyətini (demokratiya) ayırırdı.

Onun anlamında siyasət bir elm kimi etika ilə bağlıdır. Siyasət mənəviyyatı, etika adəti nəzərdə tutur. Aristotel, təlimini ideal polis “şəhər-dövlət” mövqeyindən işləyib. O, belə hesab edirdi ki, polis azad və bərabər insanların siyasi ünsiyyətidir.

“Dövlət təbii inkişafın məhsuludur”. Dövlətin yaranması ilkin sosial əlaqələrlə bağlıdır:

- Ailə-nikah əlaqələri-insan növünün mövcudluğunu təmin edir.
- Ağa-qul münasibətləri-bu münasibətlər isə sabit sosial birliyi təmin edir. Bu əlaqələr üzərində ailə, icma, dövlət yüksəlir.

“İnsan təbiətə siyasi varlıqdır və dövlət (siyasi ünsiyyətdə) insanın bu siyasi təbiətinin təkamülü başa çatır”.

Dövlət formasına görə təşkilatdır, vətəndaşların müəyyən məcmusudur. Vətəndaş dövlətin qanunyaratma və məhkəmə hakimiyyətində iştirak edə bilən şəxsdir.

O, dövlət formasını siyasi sistem kimi də müəyyən edir. Bu baxımdan dövlət forması idarə edənlərin sayı ilə müəyyən olunur. Düzgün və düzgün olmayan dövlət formaları var: birinci halda hökmdar ümumi rifaha xidmət edir, ikinci halda isə şəxsi xeyir güdür.

Üç düzgün dövlət forması:

- monarxiya idarə üsulu (çar hakimiyyəti)
- aristokratiya
- politiya və buna müvafiq olaraq onların əksi kimi: tiraniya, oliqarxiya, demokratiya formaları.

- Timokratiya (yun. τῆμη-dəyər + κράτος-hakimiyyət)-azlığı təşkil edən hərbiçilərin və başqa dəyərli insanların ədalətsiz hakimiyyəti;
- Oliqarxiya (yun. ὀλίγος-azlıq + κράτος-hakimiyyət)-azlığı təşkil edən varlıların ədalətsiz hakimiyyəti;
- Demokratiya (yun. δῆμος-xalq + κράτος-hakimiyyət)-çoxluğun həm ədalətli, həm də ədalətsiz hakimiyyəti;
- Tiranlıq (yun. τυραννίς-istibdad)-bir nəfərin ədalətsiz hakimiyyəti. Platonun fəlsəfəsində ədalətli və kamil dövlət ən yüksək idealdır. Bu dövlətdə hamı öz vəzifəsini yerinə yetirməlidir. O hesab edirdi ki, şəxsi mülkiyyət və ailə toplumda qarşıdurmaların yaranmasına gətirib çıxardır. Bu işə toplumun və dövlətin birliyini pozur. Ona görə də, hakimiyyətdə olan təbəqənin və əskərlərin mülkiyyəti və qadınları ümumi olmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, insanların təbəqələrə bölünməsi prinsipi hind fəlsəfəsində də vardır. Orada bu kimi təbəqələr “varna”lar adlanır. Varnalar dördür: kahinlər (brahmanlar), hərbiçilər (kşatriyalar), tacirlər və sənətkarlar (vayşyalar), aşağılanan və heç bir hüquqları olmayanlar (şudralar).

Qədim Yunanıstanda Siyasi Fikir

Aristotel klassik siyasi fikrin banilərindəndir. Onun siyasi təlimi “Siyasət”, “Afina siyasəti”, “Etika” əsərlərində şərh edilmişdir.

Ümumiyyətlə, Platon insanları üç təbəqəyə bölmüşdür. Birinci təbəqədə ağıl sahibləri olan insanlar yer almaqdadır. Çünki, onların mənəviyyatında düşüncə digər duyğuları üstələyir. Bu səbəbdən də ağıl sahibi olan insanlarda ideyaların ardıcılığı ilə ahəngi əks olunur və bu kimi insanlar ideal gözəlliyi də dərk edə bilirlər. Onlar həmçinin Xeyrə doğru yönələrək ədalət və həqiqət tərəfdarları olub, dünyanın aldadıcı özəlliklərinə aldanmırlar. Məhz, ağıl sahibi olan insanlar müdrik filosoflardır və onlar dövləti idarə etməlidirlər.

İkinci təbəqəni emosional insanlar təşkil edir. Onların mənəviyyatında emosianallıq (affektlik) payı daha çox olur. Bu kimi insanlar əsasən özlərinə qapanırlar. Ancaq, bu təbəqədən olanlar igidlik və mərdlik örnəyi də ola bilirlər. Onlar əsasən orduda qulluq etməli, ictimai asayışı qorumalı, öz xidməti borclarını yerinə yetirməlidirlər.

Üçüncü təbəqəni isə dünyaya bağlı olanlar təşkil edirlər. Onların ruhları maddi aləmdən həzz almağa meyillidir. Bu təbəqədən olan insanlar əsasən fiziki əməklə məşğul olmalı, dövlətin maddi vəziyyətini yaxşılaşdırmalı, ölkəyə qulluq etməlidirlər.

Dövlət Quruluşları

Platona görə bir neçə dövlət quruluşu vardır. Bunlar əsasən aşağıdakılardır:

- Aristokratiya (yun. ἀριστέύς-saygın soydan olan + κράτος-hakimiyyət)-azlığı təşkil edən ən yaxşı vətəndaşların ədalətli hakimiyyəti;

Platon-“ideyalar aləminə əsaslanır”. “Dövlət” əsərində o, ideal dövlət haqqında təlim yaratmışdır. O, kosmos, dövlət və insan qəlbi arasındakı uyğunluğu əsas tuturdu. “Ədalətli insan ədalətli dövlətdən heç də fərqlənmir. İnsan qəlbini üç əsasa-ağıla, qəzəbə və şəhvətə bölünməsinə dövlətin üç əsası-məşvərət, müdafiə və işgüzarlıq, sonunculara isə üç silk (təbəqə)-hakimiyyətçilər, döyüşçülər və istehsalçılar uyğun gəlir”.

Sosial quruluş ilə müharibə aparılması arasında birbaşa asılılıq var, çünki müharibələr xüsusi qrupun meydana gəlməsini nəzərdə tutur:

- Dövlət filosoflar tərəfindən idarə olunur.
- Burada ədalətli qanunlar vardır.

Dövlət (Platon)

Platon öz fəlsəfəsində dövlət və cəmiyyət məsələlərinə də böyük əhəmiyyət vermişdir. Bu məsələlər əsasən insan və ruh fəlsəfəsi aspektində açıqlanır. O hesab edirdi ki, insanlar yetkin cəmiyyəti fərdi şəkildə qura bilməzlər. Ona görə də, dövlətə və qanunlara ehtiyac vardır.

Ancaq dövlət öz vəzifəsini yerinə yetirmək üçün ideala yaxın olmalıdır. Bu məqama çatmaq üçün isə idarəçilik üsullarının və qanunun müəyyən tələblərə cavab verməsi lazımdır.

Oksirində (Misir) tapılmış Platonun "Dövlət" dialoqunun fraqmenti.

Eramızdan əvvəl VII əsrdə Gesiodun anlamında allahlar mənəvi-hüquqi prinsiplərin və qüvvələrin təcəssümü kimi çıxış edirlər. “Yeddi böyük müdrik”- Fales, Pittak, Periandr, Biant, Solon, Kleobul və Hilonpolis (şəhər, dövlət) həyatında ədalətli qanunların əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirirlər.

Ən yaxşı dövlət odur ki, orada vətəndaşlar qanundan, müstəbiddən qorxan kimi qorxurlar. Spartalı Hilon deyirdi: “Qanuna tabe ol!”

Afina islahatçısı Salon yeni qanunlar verir və senzli demokratiya elan edir. Onun fikrincə dövlət qayda-qanuna möhtacdır, qayda və qanun ən böyük sərvətdir. Qanun isə, öz növbəsində, hüquq və gücün (polis, rəsmi qüvvələrin) birləşməsidir. “Qanun hörümçək toruna bənzəyir, güclülər dəlib keçir, zəiflər isə ilişib qalırlar.”

Pifaqor-demokratiyanı tənqid edərək, “yaxşılardan” əqli və əxlaqi elitanın aristokratik idarəetmə idealına əsaslanırdı : Ədalət bərabərlikdir.

Heraklit: “Təfəkkür hamıya xas olsa da, bütün adamlar ümumi lotosu (hamını idarə edən zəkani) başa düşməzlər”. Sosial-siyasi bərabərsizliyə haqq qazandıran filosof demokratiyanı tənqid edir.

Demokrit: “Zəruri hadisə kimi yaranan dövlət ümumi rifahı və ədaləti özündə birləşdirir, dövləti idarə etmək isə, sənətlərin ən yaxşısıdır”.

Sokrat-Ədalət və qanun eyni şeydir. “Çox gülməlidir ki, adamlar hər yoldan ötənə ayaqqabılarını tikməyi təklif etmədikləri halda, dövləti idarə etməyi püşk atmaq yolu ilə həll edirlər. Məgər bu sonuncu çox asan işdir?!”

Gündəlik adi həyatda dövlət rəhbərinin, partiyaların, firmaların fəaliyyətinin və ya arvadın ərini idarəetmə siyasəti hər cürə məqsədyönlü fəaliyyəti siyasət adlandırmışlar. Bəzən də “siyasət şərdir”, “siyasət çirkin işdir” və s. terminlərindən istifadə etmişlər.

Siyasi Fikir Tarixindən

Qədim dünyada Siyasət və Hakmiyyət Haqqında Təsəvvürlər

Mifik təsəvvürlərə görə, yerdəki qayda-qanun dünya qaydasının, kosmik qaydanın tərkib hissəsidir, ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən bu qaydanın pozulması səma və yer harmoniyasının pozulmasına və fəlakətə gətirib çıxara bilər. Qədim cəmiyyətdə bu qaydaları pozanlara dini-etik (tabu) üzrə ciddi cəza verirdilər.

Eramızdan əvvəl birinci minillikdə siyasi təsəvvürlərin rəşional xarakter alması mifoloji ideyaya son qoydu. Hindistanda Vedlərdə, Upanişadlarda; Çində-Konfutsiya təlimində.

Konfutsiya patriarxal-paternalist konsepsiyaya görə, dövlət böyük bir ailəni xatırladır, onun idarə olunması isə aristokratik prinsiplərə əsaslanır. Bu təlim sonralar laoszi, moszi legistlər tərəfindən inkişaf etdirilmişdir.

Qədim Yunanıstanda siyasi fikrin inkişafı üç əsas dövrə bölünür:

Erkən dövr (e. ə. 9-6-cı əsr yunan dövlətçiliyinin təşəkkül tapması dövrüdür) və Ellinizm dövrü. Bu yunan dövlət quruluşunun dağıldığı dövrüdür.

E. ə. ikinci minilliyin sonu birinci minilliyin əvvəlində siyasi təsəvvürlər Homerin “İlliada” və “Odisseyə” əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bu əsərlərdə göstərilir ki, ədalət adətin, adi hüququn əsası və prinsipidir.

İslamda Siyasət və İdarəetmə

Author: Əzimov İlqar Qurban oğlu (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 30/07/2017

Qəbul Tarixi: 01/10/2017

Məqalənin Xülasəsi

Siyasət insan həyatının bütün sahələrinə təsir edir. O, yalnız ən incə sənəd deyil, o, habelə sosial varlıq kimi insanın özünü təsdiqinin mühüm ünsürüdür. Aristotel demişdir: “Siyasətdən kənar cəmiyyət yoxdur.” “İnsan ictimai siyasi heyvandır (canlıdır).” Cəmiyyətdə yaşayıb siyasətdən asılı olmamaq mümkün deyil.

Açar Sözlər: Siyasət, İdarəetmə, İslam

Siyasət Nədir?

Siyasətin Mənşəyi və Təbiəti

“Siyasət” termini Qədim Yunanıstanda polis sözündən əmələ gəlmişdir, mənası- şəhər, dövlət deməkdir. Aristotelin “La Politika” əsərində “dövlətə aid olan nə varsa” siyasət adlandırılmışdır. Aristotelin “Politika” əsəri Qərbin siyasi fəlsəfəsində başlanğıc nöqtəsi hesab edilir. Bu, yunan filosofunun siyasi rejimlərin müxtəlif növlərini, vətəndaşlığın mənasını və siyasi həyatda təhsilin rolunu sistemli təhlilə çəkən ilk böyük elmi iş idi.

Aristotelin fikrincə , cəmiyyət daxilində yaşayan insan siyasi varlıqdır. Dövlət təbii şəkildə ailədən törəyərək hakimiyyət və tabeçilik münasibətlərini (ağa və kölə, ər və arvad, ata və övladlar) yeni səviyədə qurub həyata keçirir. Belə ki, “siyasət” sözü azərbaycan dilində çoxmənalı söz kimi geniş yayılmışdır.

1. İslam araşdırmaları institunun magistrı, İslam araşdırmaları institutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti, Qum, İran, zaur_az@mail.ru

Hədisul Şərifdə qeyd edilir:

“Sizin hər birinizin rəhbərlik məsuliyyəti vardır və bu məsuliyyəti yerinə yetirməlisiniz.” Biharul Ənvar, 72-ci cild, səh. 38.

İslam dini, həyatın reallıqlarına əməl etmək dinidir, xəyal və təsəvvür aləminə insanları dəvət etmək, onlara xurafatla yol göstərmək dini deyildir.

Hər bir İman və ağıl sahibi firud dinin şərtlərindən sayılan “Əmr be məruf və nəhy əz münkər” prinsipinə riayət etməlidir.

Bunun ən gözəl və hamıya xitab edən rahat yolu isə VIRTUAL TƏHSİL-dir.

İstifadə Olunan Mənbələr

1. Quran.
2. Abdul Baqi., **Mu'cəmul Mufhəras lil əlfəzil Quranil Kərim.**
3. Əllamə Təbatəbai., **Əlmizan.**
4. Fərahidi, Xəlil Əhməd., **Kitabul Eyn.**
5. İsfahani, Rağib., **Əlmufradat.**
6. Qiraəti, Möhsün., **Nur təfsiri.**
7. Məhəmməd Şərif Əhməd., **İslama yeni baxış.**
8. Musayev, Rauf (mütərcim), **Nəhcül Bəlağədə əxlaq dərslisi.**
9. Rəhi, Məhəmmədəmin., **İslamda məzhəblərin yaxınlaşma kosepsiyaları.**
10. Sədr, Musa., **Dinlərin insanlara xidməti.**
11. Səffar, Həsən., **İslamda etiqad və vicdan azadlığı.**

“Əgər Rəbbin istəsəydi, bütün xalqı (məcburi surətdə)vahid bir ümmət qərar verərdi. Onlar hələdə ixtilafdadırlar”. Hud -118.

Möhsün Qiraəti bu ayənin təfsirində buyurur:"Qurani-məciddə insanların əqidə seçimində azad olmaları məsələsi dəfələrlə qeyd olunmuşdur.

Allah xalqı doğru yola hidayət etsə də, onlar məcbur olunmur. İslam Peyğəmbərinədə s. xalqı məcbur etmə haqqı verilməmişdir.

“Sən ancaq öyüd-nəsihət verənsən. Sən onların üzərində hakim deyilsən.” Gəşiyə-21, 22.

Buna görə də Allah təqva və günah yolunu insanın fitrəti dərk edəcək bir yolla çatdırmışdır. Yolunu əyən insan özüdür.

Bizim boynumuza düşən vəzifə, sadəcə çalışmaqdan ibarətdir. Quran-kərim buyurur:

“İnsan çalışdığından artıq heç bir mükafat almayacaq. Amma, öz səylərinin mükafatını tezliklə alacaq.” Nəcm/ 40-41.

Qurani-kərimin buyurduğu kimi iman və ağıl sahibi bu yolda var gücünü səfərbər edərək ədaləti meyarını pozmayacaq.

Necəki, Musa Sədr bu ayənin təfsirində qeyd edir:"Bu meyar, ədalət mövzusunda da sübut olunub. İslama görə ədalətin olması, imanın olmasına bərabərdir.

Ədalətin həyata keçməsi üçün səy göstərilməyəndə isə imanın heç bir dəyəri yoxdur. İslam dini, həyatın reallıqlarına əməl etmək dinidir, xəyal və təsəvvür aləminə insanları dəvət etmək, onlara yol göstərmək dini deyildir.

Hər bir İman və ağıl sahibi firud dinin şərtlərindən sayılan “Əmr be məruf və nəhy əz münkər” prinsipinə riayət etməlidir.

Şah İsmail Xətai deyir:

“Söz var baş kəsir, Söz də var savaş kəsər.”

Bəli virtual aləm sözlərin dövr etdiyi, toqquşduğu və ünsüyyət məkanıdır.

Virtual aləm mədəniyyətlərin, adətlərin, haqq və batil inacların dünyaya çatdırılma məkanıdır. İslamın müasir alimləri virtual aləmdən istifadəni zəruri bilmiş və düzgün dəyərləndirilməsinə səsləmişlər.

Ayətullah Xamaneyi məxsusən gənclərə müraciət etmiş, gəncləri müasir təbliğ maşınından istifadə etməyə səsləmişdir. Virtual aləmdən istifadəsinin ələhinə olan alimləridə görmək mümkündür.

Mürtəza Mütəhərri “Həməseyi Hüseyin” əsərində qeyd edir:

“Məsciddə təşkil olunmuş məclislərin birində yeni çıxmış səs gücləndirici avadanlığı gətirirlər, bir neçə vaiz bu avadanlığı, “şeytan avadanlığı” adlandırır.

Söz növbəsi Mürtəza Mütəhərriyə ç- atdıq da deyir: “şeytan avadanlığını mənə gətirin.”

Yəni hər bir dövrün tələbat və şəraiti vardır, bunlardan istifadə etməmək cəhalətdir.

Virtual aləmin mütləq olmasada nisbi faydaları inkar olunmazdır. Qeyd etdiyimiz kimi virtual aləm söz məkanıdır. Bu məkandan istifadə etməklə dinlərin və məzhəblərin, ictimai və siyasi mədəniyyətlərin dostluğ və qardaşlığını qurmaq olar.

NƏTİCƏ

Nəticə olaraq bunu qeyd etməm istərdim, Allah Taala buyurur:

Necə ki, əhli sünəninin müasir və böyük alimlərindən biri Yusif Qərdavi deyir:

“Dialoqdan məqsəd kimsənin öz rəyindən imtina edib başqasının rəyini kor-koranə qəbul etməsi nəzərdə tutlmur.

Əsas məqsəd mənəmlikdən, təəssübkeşlikdən təmizlənərək haqqı haqq oalraq görüb ona təslim olmaqdır.

Əgər bu müyəssər olmazsa, yenə də məzhəb alimlərinin ixtilafdən çox ittifaq etdiyi və bünövrəcə daha möhkəm olan ortağ dəyərləri vardır.”

İslam mənafeyi və məzhəblər arasında kı qardaşlıq bağlarının möhkəmləndirilməsindən ötrü ciddi addımlar atılmalı və bir məzhəb digər məzhəbin üzərində qələbəsi kimi qiymətləndirilməməlidir.

Hər bir dövrün tələbləri olduğu kimi, müasir dövrdə özünə məxsus tələb və ehtiyacları mövcuddur. Bu ehtiyacları və tələbləri tanımaq və ödəmək hər bir fərdin çiyinə düşən vəzifələrdəndir. Bu səbəbə İmam Sadiq ə. bizləri yaşadığımız dövrün tələblərini tanımağa səsleyir.

Yəni dövrümüzdən agah olmağa səsleyir, yalnız agahlıq nəticəsində qarşılaşdığımız müşküllərlə laiqli mübarizə apara bilərsiniz deyə bir simaric qoyur.

Virtual aləm yaşadığımız çağdağ dövrün tələblərindən olan, insan həyatının ayrılmaz bir hissəsi kimi desək yanılmarıq.

Virtual aləm fikir və düşüncələrin, idioloji məktəb və görüşlərin təlqin və təbliğ olunduğu bir məkandır. Virtual aləm, yəni söz aləmi, elə bir sözlər bu aləmdə dövr etməkdədir ki, bu sözlərlə ya baş kəsilir, yada savaş.

Məhəmmədəmin Rəhim deyir:

“İslamın ilk dövrlərinə, istər səhabələrin, istər də tabiirlərin həyat tərzinə nəzər salsaq, onların öz aralarında ixtilafli məsələlərdə bir-birlərinə qarşı necə tolerantmünasibət bəslənməsinin şahidi olarıq.”

Əsrəm adlı bir nəfər deyir: Əbu Abdullahtan (Əhməd ibn Hənbəldən) bir nəfər soruşur:

“Əyninə tülkü dərisindən kürk geyinmiş şəxsin arxasında namaz qılmaq olarmı?”

O deyir:

Əgər tülkü dərisindən kürk geyinmiş şəxs Peyğəmbərin “hansı dəri dabbaqlanarsa, o pak olar”-hədisinə istinad edib tülkü dərisini də ona aid-ədərsə, onda namaz qılmaq olar.”

Əhməd ibn Hənbələ deyiləndə ki, sən tülkü dərisindən olan kürkü geyinməyi caiz bilirsən?

O isə belə deyirdi:

“Biz bunu caiz bilmirik, lakin hədisə istinad edib elə başa düşənlərin arxasında namaz qılırıq.”

Məzhəb alimlərinin önəm verdiyi məsələlərindən biridə dözümlülük nümayiş etdirərək ixtilafli məsələlərdə orta məxrəcin tapmasıdır. Quran-Kərimdə qeyd olunur:

“Hər biləndən üstün bir bilən vardır.” Yusif-76.

Məzhəb alimlərinin bir araya gəlməsi mənəbəb ardıcılıqlarının dostluq və qardaşlıq bağlarının möhkəmlənməsinə səbəb olar.

Təbii məzhəblərin dostluğu biri digərinin düşüncə və etiqağını qəbul edilməsi demək deyildir.

İmam Şafei buyurur:

Mənim rəyim mənə görə doğrudur, amma yalnızda ola bilər. Başqasının rəyi isə mənə görə yalnızdır, amma doğrudan ola bilər.”

İmam Əhməd buyurur:

“Məzhəb banilərinin və müctəhidlərinin bu kimi istisnalar təşkil edən ehtimallar verməsi həqiqətəndə məsafələri bir növ yaxınlaşdırmış olur.

Əgər məzhəb alimləri yalnız öz rəylərinin doğruluğunu iddia edib, digərlərinin rəylərini qəti yanlış hesab etmiş olsalar, əlbətdə, bu, məzhəb təəssübkeşliyinə səbəb olacaqdır.”

Əhli-sünnənin müasir alimlərindən sayılan Yusif Qardavi deyir:

“Üç məsələdə qarşı tərəfi inkar etmək doğru sayılır: Quranda möhkəm(mütəşəbeh olmayan) və dəlaləti açıq-aydın olduğu halda.

Lakin özündə bir neçə məna və ehtimal daşıya bilən ayədə ictihad məqbul sayıldığından alimlərin görüşləri müxtəlif ola bilər.

Çün ki hər bir alim ayəni pöz ictihadı, şüuru və idrakı müstəvisində araşdırır.”

Həmçinin şiələrin altıncı İmamı Cəfər Sadiq ə. hər hansı bir məsələ ilə bağlı Quran və Sünnəyə müraciət edəndə bu sözləri təkrar edirdi:

“Hər bir məsələnin hökmü üçün Allahın kitabı və Peyğəmbərin sünnəsinə müraciət etmək lazımdır.”

Görkəmli alim Musa Sədr buyurur:

“İslam görə ədalətin olması, imanın olmasına bərabərdir. Ədalətin həyata keçməsi üçün səy göstərilməyəndə isə iman heç bir dəyəri yoxdur.”

Bu səbəbə İslam dini ədaləti meyar götürərək, qeyri islam dininin nümayəndələri və islam məzhəblərinin ardıcılıqları ilə dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin qurulmasına təşviq etmişdir.

İmam Əli ə. Malik əştərə yazdığı məktubda buyurur:

“Tabeçiliyində olan insanlar arasında ədaləti unutma. Çünki onlar sənənin ya dində yada ki yaradılışda qardaşındılar.”

Məzhəblər arasında isti münasibətlərin qurulmasında, ixtilafların son qoyulmasında “əhli-sünnə” alimlərinə müstəsna və danılmaz rolu vardır.

Qurtubi Ali-İmran 103-cü ayənin təfsirində buyurur:

“Allah -Taala dostluğa, birliyə əmr və təfriqəyə qadağan etmişdir. Hansı ki, vəhdət və cəm nicətin, təfriqə və ayrılıq isə həlakın amilidir.”

Təntavi “Təfsirul-mənard”-qeyd edir:

“Haqq məhvərindən ayrılmayın, çünki, o aranızda istilafların gerçəkləşməsinə səbəb olar.”

Məhəmməd Abduh buyurur:

“Bəşər arasında ixtilafdən daha zərər verici şey yoxdur.”

Əhli sünnə alimləri özlərini həqiqətə aid etsələrdə, başqalarını həqiqət dairəsindən xaric etməmişlər.

Bir nəfər İmam Baqirin ə. yanında bir məcusini təhqir edir. İmam Baqir ə. ona deyir: “Sus!” Həmin şəxs İmama: “O öz ana və bacısı ilə evlənib, deyincə İmam buyurur: Bu onların dinində evlilik sayılır.”

Həmçinin Məhəmməd ibn Müslim İmam Baqirdən ə. belə nəql edir:

“Ondan (imamdan) hökmlər haqda soruşdum. O belə buyurdu: (Hər hansı) bir dinə mənsub olanların halal bildikləri (onlar üçün) caizdir.”

Həmçinin qeyri müsəlman alimlərin, islamın tolerant və insan hüquqlarına ciddi riyayət edən bir din kimi tanınmış və öz əsərlərində də qeyd etmişlər. Adam Mets deyir:

“İslam dövlətinin ərazisindəki kilsə və sinaqoqlar sanki hökumətin idarəçiliyindən kənar bir qurum idi və sanki razılışma əsasında onlara hüquq verən dövlətin bir hissəsini təşkil etmirdi.”

Yəhudi və xristianların mü-səlmanlarla qonşu yaşaması təbii zərurət idi. Bu isə Avropanın hələ orta əsrlərdə də anlamadığı tolerantlıq ab-havasının yaranmasına kömək edirdi. Əl-əxbad ən-nəsraniyyə əsərində patriarx kürsüsünə sahib olan İşuyava deyir:

“Allah -taalanın bütün dünyanı ələ keçirməyə güc verdiyi ərəblər bizimlə bildiyiniz kimi rəftar edirlər. Onlar xristianların düşməni deyillər. Əksinə onlar-bizim dinimizi mədh edir, keşişlərimizə hörmət bəsləyir.”

İslamın yayıldığı bir dövəmdə, qeyri müsəlmanlarla yəni məsihi, xristian və axır inancların ardıcılılarına əminlikdə yaşaması üçün zəmin yaratdı. Bu məsələyə İslamın nəqədər əhəmiyyət verdiyinə və qoyduğu dərin izə, İslam Peyğəmbərinin ə. rəhlətindən sonra xəlifələrin fəthlər zamanı qeyri müsəlmanlarla olan rəftarları- nda görə bilərik.

Həsən Səffar “İslamda etiqađ və vicdan azadlığı” əsərində qeyd edir:

“Tarix bizə nəql edir ki, xəlifə Ömər Babilyon qalasını tutduqdan sonra kitab əhlinə kilsələrinin qorunması ilə bağılı öz əli ilə saziş yazır və onları kilsədən çıxarmağa məcbur edən hər bir müsəlmanı lənətləyir. Patriarx Benyaminə toxunulmazlığı haqda məktub yazaraq onu on üç illik fasilədən sonra oz vəzifəsinə qaytarir və təntənəli şəkildə qarşılanmasını əmr edir.

Patriarx İsgəndəriyyədən keçəndə Ömərlə qarşılaşarkən ona öz minnətdarlığını bildirir və kilsənin qorunması ilə-bağılı bir sıra təkliflər irəli sürür.”

Yenə qeyd edir:

Abbasi xəlifəsi Mötəsimin ordu başçılarından biri, məcusi məbədinin sökülməsində əlbir olaraq daşlarından onun yerində tikiləcək məscidin inşasında istifadə etdiklərinə görə imam camaatın və müəzzinin şallaqlanmasına əmr etmişdir.

İslamın, qeyri müsəlmanların ayinlərinə olan toxunulmazlığında görmək olar. Şeyx Kuleyni Abdullah ibn Sinanın belə dediyini nəql edir.

ABŞ və Fransa inqilablarındakı qəhraman mübarizəsinin bəhrəsidir. Və bu haqlar BMT-nin 1945-ci il qətnaməsi, 1948-ci il insan Haqları Beynəlxalq Bəyannaməsi və 1996-cı il Dövlətlərarası Razılaşma Konvensiyası əsasında beynəlmiləl xarakter kəsb edib.”

Yenə qeyd edir:

Həqiqət isə budur ki, başlıca insan haqları epistemoloji və onoloji baxımdan vicdan və xeyir məsələsidir. Bu haqlar insanın etik təbiəti ilə əlaqəlidir.

Onlar yazılı qanunlardan, hakimiyyətdən qabaq da mövcud olmuşdur. Yəni, hüquqlar əşyaların təbiətindən, insanın fitrətindən, vicdanın səsindən doğmuşdur.

Adəmin ə. övladlarının qissəsində bunu açıq-aşkar görürük. Habil fitrətən dərk etmişdir ki, həyatda olmaq, yaşamaq onun müqəddəs haqqıdır, buna müdaxilə isə aşkar günahdır:

Mən istəyirəm ki, sən(məni öldürməklə)mənim də günahımı öz günahınla birlikdə üstünə götürəsən və beləliklə də, Cəhənnəm sakinlərindən olasan.

Zalımların cəzası budur!-əl-Maidə-29.

İslamın ilkin dövrlərində ərəb qəbilələri arasındakı hərə-mərclik, iki böyük qəbilələr arasında olan qanlı toqquşmalar mövcud idi.

İslam Peyğəmbərinin s. zühüründən sonra qəbilə ixtilaflarına son qoyaraq, ictimai asayişini bərpa etdi.

Tarix boyu insanlar və ya hər hansısa cəmiyyətlər ixtilaflar ucbatından bir birlərinə düşmən kəsilərək kifayət qədər qanlar axıdıb, şəhərlər viran qoyub və qoyma qadağı dırlar. Bu ixtilaflara son qoyulmasından ötrü, insanların hüquqlarının bərpa edilməsindən ötrü, haq və ədalətin öz yerini tapmasından ötrü Allah-Taala daim öz elçilərini göndərmiş, onlar da öz növbələrində məzlumlara yaradım əllərini uzadıb, ixtilaf bağlarını qırıb, insanları bir bayraq altında cəm edib, haqsızlığa qarşı mübarizə səsləmişlər. İman əhlinin ixtilaflara son qoymasında, haqsızlıqla mübarizədə, istər peyğəmbərlərin, istərsədə peyğəmbərlərdən sonra ki dövrlərdə də müstəsna rolu vardır.

Çünki Allah-Taalanın iman əhlinə Qurani Kərimdə xüsusi bir müraciəti yer almaqdadır:

“Ey iman gətirənlər! İlahi təqvağa layiqli şəkildə Allahdan çəkinin və yalnız müsəlman olaraq ölün”.

Ali İmran 102 Qədim xalqlarda ixtilaflardan bezarlıq edərək ictimai vəfdətə doğru səylər etmiş və bunu özlərinə iftixar bilmişlər. İmam Əli ə. Buyurur:

“Keçən ümmətlərin izzətinin, iftixarının, xəşbəxtliyinin ən böyük amilinin birlik və ittifaq, məğlubiyyətlərinin zillətlərinin, süqutlarının ən üstün amilinin isə təfriqə və ayrılıq olmasıdır”.

İraqlı hüquqşünas Məhəmməd Əhməd Şərif "İslama yeni baxış" əsərində qeyd edir:

“Bəziləri iddia edir ki, insan haqları Qərb sosial süurunun səmərəsi olub Qərblə müəlliflərin yaradıcılıq nailiyyətidir.

İlkin olaraq Ali -İmran surəsinin 103-cü ayəsini qeyd edərək “i'təsəmə” kərimini klassik lüğət alimlərinin qeyd etdiyi mənaları göstərmiş və təfsir alimlərinin fikirlərində qeyd etmişik.

İslam məzhəb alimlərinin müxtəlifliyin ələhinə olduğunu öz kəlimələri ilə sübut etmişik. Həmçinin virtual aləmin dövrümüzün reallıqlarından biri olmasına, dinlər və məzhəblərin dostluq bağlarının möhkəmlənməsi üçün gözəl bir fərsət olduğunu qeyd etmişəm.

İ'təsamu-nun etimoloji olaraq yapışmaq, tutmaq, sığınmaq, dirənmək, özünü günaha girməsindən uzaqlaşdırmaq kimi mənalar qeyd edimişdir. Rağib İsfahani “Əlmufradat”-ında bağlılıq və sədaqət kimi mənalar qeyd etmişdir.

Xəlil Əhməd Fərahidi “Kitabul Eyn”-ində isə bu kəlimənin antonimi olan qəbul etməmək, tanımamaq, qarşı çıxmaq kimi mənalarını qeyd etmişdir.

Allahın iman əhlinə xas olan bir simaricini bu ayədə görmək mümkündür. Lüğəti mənalarına diqqət etdiyimiz zaman burada bir ipdən yapışmağın təkid edildiyini görmək olar.

Burada söhbət hansı ipdən, ip deyildiyi zaman nə və ya kimlər nə- zərdə tutulur, nə üçün yapışmalı və nə üçün bu göstəriş və təkid məxsusən iman əhlinə şamil olunur?

İp-insanların bir araya toplanmasından ötrü məcazi bir mənadır. Amma həqiqi mənaya gəlincə Əllamə Təbatəbai “Əl-mizanında” ipin Allah və Onun rəsulundan ibarət olduğunu qeyd edir.

Yəni Quran və Peyğəmbərin s. sünnəsi. İnsanlığın səadəti və ya səadətə aparan yol Quran və Rəsulallahın s. sünnəsidir.

Quran-kərim buyurur: “İnsan çalışdığından artıq heç bir mükafat almayacaq. Amma,öz səylərinin mükafatını tezliklə alacaq.”¹ Quran-kərimin buyurduğu kimi iman və ağıl sahibi bu yolda var gücünü səfərbər edərək ədaləti meyarını pozmayacaq. Necəki, Musa Sədr bu ayənin təfsirində qeyd edir: "Bu meyar, ədalət mövzusunda da sübut olunub. İslama görə ədalətin olması, imanın olmasına bərabərdir. Ədalətin həyata keçməsi üçün səy göstərilməyəndə isə imanın heç bir dəyəri yoxdur. İslam dini, həyatın reallıqlarına əməl etmək dinidir, xəyal və təsəvvür aləminə insanları dəvət etmək, onlara xurafatla yol göstərmək dini deyildir. Hər bir İman və ağıl sahibi firud dinin şərtlərindən sayılan "Əmr be məruf və nəhy əz münkər" prinsipinə riayət etməlidir. Bunun ən gözəl və hamıya xitab edən rahat yolu isə VİRTUAL TƏHSİL-dir.

Açar Sözlər: Dinlərin Dialoqu, Məzhəblərin Dialoqu, Dostluğu, Virtual Aləmdəki

Giriş

Dünyanı cənginə almış, milyonlarla dinc insanların qanını axıtmış, yurdların və obaların didərgin salmış qlobal məsələlərdən ən başlıca səbəblərdən sayılan müxtəliflilikdir.

Yersiz təsübkeşlilik insanlar arasında, rəng, millət, din, məzhəb və cins kimi müxtəlifliy qabardılaraq cəmiyyətlər arasında bağların qırılmasına, ictimai asayişin pozulmasına, düşmənçilik tumlarının səpilməsinə gətirib çıxardır.

Bizlər məqalımızda dinlərin və məzhəblərin dostluğu və qardaşlığı bağlarının mövcudluğuna, Peyğəmbərlərin ilkin misiyələrindən biri olduğuna, məxsusən İsalamın bu mövzuya necə əhəmiyyət verdiyinə toxunmuşuq.

1. Nəcm/ 40-41.

Dinlərin Dialoqu, Məzhəblərin Dostluğu və Virtual Aləmdəki Fürsətlər

Müəllif: Elnur Dadaşov (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 01/03/2017

Qəbul Tarixi: 30/07/2017

Məqalənin Xülasəsi

Hamılıqla Allahın ipinə sarılın və prakəndə olmayın. Allahın nemətlərini xatırlayın. Bir-birinizin düşməni olduğunuz vaxt Allah qəlblərinizin arasına ülfət saldı.² Həqiqət isə budur ki, başlıca insan haqları epistemoloji və onoloji baxımdan vicdan və xeyir məsələsidir. Bu haqlar insanın etik təbiəti ilə əlaqəlidir. Onlar yazılı qanunlardan, hakimiyyətdən qabaq da mövcud olmuşdur. Yəni, hüquqlar əşyaların təbiətindən, insanın fitrətindən, vicdanın səsindən doğmuşdur... Adəmin ə. övladlarının qissəsində bunu açıq-aşkar görürük. Həbil fitrətən dərk etmişdir ki, həyatda olmaq, yaşamaq onun müqəddəs haqqıdır, buna müdaxilə isə aşkar günahdır. Bu səbəbə İslam dini ədaləti meyar götürərək, qeyri islam dininin nümayəndələri və islam məzhəblərinin ardıcılıqları ilə dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin qurulmasına təşviq etmişdir. Hər bir dövrün tələbləri olduğu kimi, müasir dövrdə özünə məxsus tələb və ehtiyacları mövcuddur. Bu ehtiyacları və tələbləri tanımaq və ödəmək hər bir fərdin çiyinə düşən vəzifələrdəndir. Bu səbəbə İmam Sadiq (ə) bizləri yaşadığımız dövrün tələblərini tanımağa səsləyir. Yəni dövrümüzdən agah olmağa səsləyir, yalnız agahlıq nəticəsində qarşılaşdığımız müşküllərlə ləiqli mübarizə apara bilərsiniz deyə bir simaric qoyur. Virtual aləm yaşadığımız çağdağ dövrün tələblərindən olan, insan həyatının ayrılmaz bir hissəsi kimi desək yanılmazdır. Virtual aləm fikir və düşüncələrin, ideoloji məktəb və görüşlərin tələqin və təbliğ olunduğı bir məkandır. Bizim boynumuza düşən vəzifə, sadəcə çalışmaqdan ibarətdir.

1. İslam araşdırmaları fakültəsi magistr, Əl-Mustafa Beynəlxalq Open Universiteti, Qum, İran, elnurdadasov84@mail.ru

2. Ali İmran-103.

Bizi bu qədər mükəmməl yaradan Xaliq bizi bu dünyada ona ibadət etməmiş, cəmiyyətimiz üçün xeyrli işlər görmək və axirətimiz üçün azuqə toplamaqla məşğul olmağı missiyalandırdığı halda biz nə üçün öz mövcudluğumuzu, vücudumuzun bu qədər mükəmməlliyini dərk etməkdə aciz olduq ki, enerjimizi, sağlamlığımızı, baxıb şükr etməli olduğumuz əzalarımızı bizə bəxş edən nizamlı olan təbiət aləminin şüurlu və tədbirli nizamlayıcısını unudub, elm öyrənməyi, təqvalı olmağı tərk edib milyonlara, milyardlara yar olmayan dünyanı özümüzə yar etməkdə israr edirik?

Bizi Allah Mütəaldan uzaqlaşdırıb əbədi olmayanlara könül bağlamağımıza səbəb olan günahlarımızın əfv olmasını Uca Rəbbimizdən bu mübarək Ramazan ayında diləyirik.

İstifadə Olunan Mənbələr

1. **Qurani Kərim**, “Ələq surəsi”, Səhifə 597.
2. **Qurani Kərim**, “Bəqərə surəsi-156- cı ayə”, səhifə 24.
3. **Qurani Kərim**, “Rum surəsi-300-c u ayə”, səhifə 407.
4. **Qurani Kərim**, “Tövbə surəsi-122-ci ayə”, səhifə 206.
5. əsədov, Tofiq., “**Dünya dinləri ilə tanışlıq**”, 29-cu mövzu səhifə 4.
6. Byrne, Rhonda., “**Sirr**”, kitabı səhifə 171.
7. Mütəhhəri, Mürtəza., “**Teizm seminarları**”, kitabı Səhifə 17.

Adətən belə bir hadisənin şahidi oluruq ki, evində valideynlərin hər cür şərait yaratdığı şagird və ya tələbə dərslərində müvəffəq olmur, təbii ki istisnalar var.

Amma istər əyani vəsait, istər dərsin öyrənilməsi zamanı mühüm hesab edilən amillərdən biri olan düzgün məkanın seçilməsi və sair kimi imkanları olmayan şagird və ya tələbə daha qətiyyətlidir.

Çünki o qarşısına məqsəd qoyur ki mən müvəffəq olacam , mən öz bilik səviyyəmi artıracam. Bir sözlə desək oxumaq və öyrənmək istəyən şəxs üçün maneələr onu ruhdan salmır.

Baxmayaraq ki, hər cür vəsait və imkanı olan tələbənin dərsdən geri qaldığı zaman olur. Mən düşünürəm ki, belə olan halda şagird arxayınlaşır, amma bir az çətinlik varsa tələbə irəli getməyə can atır.

Çox bəyənildən bir haldır ki, universitetimiz tələbələrin təhsil alması üçün yüksək şərait yaradıb, gənclərin, həmçinin orta və yaşlı nəslin maariflənməsində əlindən 9 gələni əsirgəmir.

Digər universitetlərin dini virtual təhsil sistemində nə qədər müvəffəq olmasından xəbərsiz olsam da ümid edirəm ki, növbəti məqalələrdə digər universitetlərin və virtual təhsil ocaqlarının tələbəyə nə dərəcədə yüksək şərait yaradılması haqqında məlumat verəcəyik.

Sonda demək istəyirəm ki, dini virtual təhsil sistemi tələbəni təkcə elm vermək və maarifləndirməklə kifayətlənmir həmçinin əxlaqi, mənəvi, estetik tərbiyəsinin inkişafında da müstəsna rol oynayır.

Ümid edirəm ki, gələcəkdə dini virtual təhsil sistemində təhsil alan tələbələrin sayı artar və artım təkcə sayda deyil həm də bilikli kadrların, ixtisaslaşmış mütəxəssislərin, cəmiyyət üçün yararlı olan keyfiyyətli bir təhsil sisteminin ərsəyə gəlməsi mümkün olar.

“Xalis və doğru dinə üz tut. Bu ilahi fitrətdir. Allah insnalrı onun əsasında yaratmışdır. Allahın yaradılışında heç bir dəyişiklik yoxdur.

Möhkəm din budur, lakin insanların əksəriyyəti (bunu) bilmirlər”.¹ Rum surəsi 30- cu ayə

Nəticə

Ümumiyyətlə, dini virtual təhsil sistemində təhsil alan tələbənin əldə etdiyi üstünlükləri saymaqla bitməz. Əlbəttə biz bir neçə məsələ haqqında fikir yazdıq.

Lakin tələbənin əldə etdiyi təkə vaxtına, puluna qənaət etməsi deyil, həm də ən önəmli bir məsələ var ki, tələbə heç bir təsirə, təzyiqə məruz qalmadan elmlənir və maariflənir.

Hər hansı bir təsirə məruz qalmır dedikdə təbii ki, dinlər və məzhəblər arası mübahisələrdən kənar qalır, hər hansı bir məzhəb və ya tərqiqtin nümayəndəsinin hec bir əlavə təsiri olmadan sərbəst düşünür və müqayisəli şəkildə özü üçün elmi araşdırma apara bilir.

Dini virtual məqalə yazarkən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, vaxt, zaman, məkan və digər maneələr heç bir şəkildə elmkənmək istəyən şəxsə maneə deyil.

əksinə təhsil almaq istəyən tələbə və ya şagirdin qarşısında olan maneələri aşması və öz yolunda müvəffəqiyyətlə addımlamağa çalışması onun üçün dərslin öyrənilməsində, elmin və biliyin mənimsənilməsi yolunda çəkdiyi əziyyət onun üçün yorğunluq deyil əksinə şirinlik bəxş edir.

Tələbə hər dəfə yeni bir mövzu, yeni bir məsələnin və bəhsin izahını əldə etməyə çalışdıqca daha çox elmlənməyə çalışır, və daha qətiyyətli şəkildə dərslə yanaşır.

1. Qurani Kərim, “Rum surəsi-300-c u ayə”, səhifə 407.

4. Təyin olunmuş zaman qədər sinif tapşırıqlarını yazıb göndərmək (danılmaz faktdır ki, universitet hər zaman gecikən tələbələrə şans verir)
5. Təyin olunmuş vaxtda semester imtahanında iştirak etmək.
6. İmtahanların nəticələrini səbrlə gözləmək.
7. Növbəti semester üçün hazırlıqlı olmaq.

“Bir anlıq bu barədə fikirləşin. Əllərinizə baxın. O bütöv görünür, əslində isə bu belə deyil. Əgər onu mikroskop altına tutsanız, orada enerji kütləsinin titrəyişini görəcəksiniz.”¹ Bob Proktor.

“Hər şey enerjidən təşkil olunmuşdur, öz ifadəmə bir balaca açıqlama gətirməyimə icazə verin. Kainatımız, qalaktikamız və planetimizdə ayrı-ayrı cismlər və fərdlər mövcuddur, hər bir fərdin vücudunda isə orqanlar sistemi, hüceyrələr, molekullar, atomlar və nəhayət enerji yerləşir.

Kainatda bir çox sahə və səviyyələr mövcuddur, çoxluğu isə enerji təşkil edir.”² Dr. Ben Conson

“O kəslərə ki, onlara hər hansı bir müsibət gəldikdə “həqiqətən, biz Allahın (bizim yaradılışımız, qorunmağımız, işlərimizin idarə edilməsi və yox edilməyimiz Onun əlində olduğu üçün Onun həqiqi malı, mülküyük) və həqiqətən, Ona tərəf qayıdacağıq” deyirlər.”³ Bəqərə surəsi 156-cı ayə

“Möminlərin hamısı birdən (cihada, döyüşə) çıxmamalıdır. Niyə hər tayfadan bir dəstə səfər etmir ki, (din elmlərini) dərindən öyrənsinlər və qayıtdıqda öz qövlərini (Allahın əzabı ilə) qorxutsunlar. Bəlkə onlar çəkinsinlər”⁴ Tövbə surəsi 122- ci ayə

1. Rhonda Byrne, “Siri”, kitabı səhifə 171.

2. Rhonda Byrne, “Siri”, kitabı səhifə 171.

3. Qurani Kərim, “Bəqərə surəsi-156- cı ayə”, səhifə 24.

4. Qurani Kərim, “Tövbə surəsi -122-ci ayə”, səhifə 206.

Əyani və virtual təhsil sistemini müqayisə etməkdə məqsədimiz əyani təhsili virtual təhsillə üz-üzə qoymaq deyil, sadəcə bu gün gənc və orta yaşlı nəslin əksəriyyətinin elmi öyrənməyi əsas məqsəd seçməyib, cəmiyyətdəki öz imicini yüksəltməklə məşğul olmasının canlı şahidi oluruq.

Cəmiyyətin maarifləndirilməsində məhz virtual təhsil alan tələbələrin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü düşünürəm.

Əgər bizə universitet tərəfindən göndərilən dərsləri çap edərək oxuyub həmin dərslərin mövzusunu əhatə edən suallardan təşkil olunmuş semester imtahanını uğurla başa vurduqdan sonra həmin material öz yaxınlarımıza təqdim etsək onların da bu təhsil sistemi haqqında fikirlərinin dəyişilməsinə səbəb ola bilərik.

Virtual Dini Təhsil Sisteminin Bizdən bir Neçə Tələbi Var

1. Müəllimlərimizin min bir əziyyətlə hazırladığı və sayta yüklədiyi dərsləri seçmək. Dərslərin bir neçə forması olur (video, audio və sənəd format)
2. Həmin dərslərin bizə münasib olan variantını yükləmək. Əgər audio və ya video formatını yükləmişiksə telefon və ya kompyuterimizdə istənilən vaxt dərsləri dinləyə və ya izləyə bilərik. Sənəd formatında isə biz yazını mətbəədə çapa verə bilərik ki, bu elə də böyük maddi vəsait tələb etmir.
3. Əvvəlcədən təyin edilmiş vaxtda vebinarda iştirak etmək. bu zaman müəllimlə canlı ünsiyyət qurmaq şansımız olur və müəllimimizə qaranlıq qalan mətləblər haqqında sual verə bilərik.

Çünki əyani təhsil sistemində tələbə hər gün dərsə gəlməli, dərsdə, mühazirə və seminarlarda iştirak etməlidir. Təbii ki, buna zamanla bərabər maddi vəsait də tələb olunur.

Amma dini virtual təhsil sistemində tələbəyə yalnız ona göndərilən fənnin mövzularını oxumaq və öyrənmək, vaxtı əvvəlcədən təyin olunmuş seminarlarda iştirak etmək, imtahanı online şəkildə vermək tələb olunur. Əlbəttə sual yaranacaq ki, bir təhsil sisteminin ölçü meyarı onun nə qədər vaxt və nə qədər maddi vəsait tələb etməsi ola bilməz.

Lakin mən düşünürəm ki, təhsil ocağına getmək üçün vaxt və maddi vəsaitin tələb olunmaması tələbə üçün üstünlükdür.

Təbii ki, dərsdən yararlanmaq üçün bizə müəyyən vəsait lazımdır.

Amma əminəm ki, müasir dövrdə internet olmayan və ya audio-video system olmayan ev tapmaq mümkünsüzdür.

Dini virtual təhsil mövzusunda öz fikirlərimi konkretləşdirərək yekunlaşdırarkən bir məsələyə toxunmağı özümə borc bilirəm.

biz bəzən görürük ki, virtual təhsil sistemində təhsil alan tələbə məsuliyyətsizdir.

Bunu səbəbi haqqında çox düşündüm və belə qənaətə gəldim ki əslində bir çox tələbə məhz dərs üçün maddi vəsait xərcləyirsə oxuyur və həmin sahidı mütəxəssis olmağa çalışır.

halbuki dini virtual təhsil sistemi tələbədən heç bir ödəniş yələb etmir.

Əfsuslar olsun ki, buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, günümüzdə bir çox gənc əslində öznün və cəmiyyətinin elmlı olması üçün deyil, yaxın çevrəsinin onun haqqında nə düşünəcəyi ilə məşğuldur.

Allahşünaslıqda araşdırma Hindu və hind dinlərini mütaliə etdiyimiz zaman, vahid və bir Yaradanı tapmaq və Ona pərəstiş etmək söylərinin necə də, qarışıq və dolambac yollarla dolu olduğunu görürük. Bir tərəfdən ilahi peyğəmbərlərin təlimləri, bir tərəfdən insan fitrətinin paklığı məhz bəşəri mütləq qüdrət, mütləq elm sahibi olan Yeganə həqiqi varlığa doğru çəkir.

Amma insan övladı bir sıra amillərdən təsirlənərək, məqsədinə nail ola bilmir.

Hind dinləri sanki bu mübarizənin ən qızğın cövlan etdiyi yerdir.

Ümumiyyətlə, bəşər övladını bütöpərəstliyə yönəldən səbəblər olmuşdur. Peyğəmbərlik mövzusunda da dinlərin kifayət qədər fərqli fikirlər mövcuddur.¹

Dinlərarası araşdırma zamanı Əl Mustafa Beynəlxalq universitetinin virtual sistemində təhsil alan tələbələrin sevimlisi olan dəyərlı müəllim, ustad, Professor Tofiq Əsədovun tərtib etdiyi dünya dinləri ilə tanışlıq fənninin 29-cu dərindən istifadə etmək bütün qaranlıq qalan mətləbləri aşkara çıxarmaqda bizə kifayət qədər kömək etmiş olur.

Dini Virtual Təhsilin ölçü Meyarı

haqqında danışmadan əvvəl onun nə dərəcədə lazımlı olması haqqında danışdıq. Bu mövzuda bir çox mətləblərə toxunduq. Lakin bir təhsilin virtual, əyani və ya qiyabi olmasından asılı olmayaraq təhsil alan tələbənin imkanları, onun dərəcə ayırdığı zaman və diqqət bu sisteminin ölçü meyarı olacağını düşünürəm.

1. Tofiq əsədov, "Dünya dinləri ilə tanışlıq", 29-cu mövzu səhifə 4.

4. Onlayn dərslərdə iştirak edən şəxslər, qorxu və xəcalət hissi olmadan, elə bir mühitə daxil olurlar ki, səhv etdikləri zaman başqalarının hökmü, tənəsi ilə üzləşmədən yeni-yeni mövzularda özlərini sınağa bilərlər. Bu imkan, xüsusilə də, şəxsin bir sıra məharətləri; qərara gəlmək, rəhbərlik etmək kimi qabiliyyətlərini təcrübə etdiyi zaman daha da öz əhəmiyyət və dəyərini aşkar edir.

Qorxu və xəcalət hissi olmayan bu mühit, şəxsin özünə inamını artırıb, yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirəcəkdir.

Həmçinin bu təhsil sistemində təhsil alan tələbə vebinarda iştirak edibsə imtahan zamanı çətinlik çəkən zaman onun iştirakı üstünlük hesab edilir və onun çətinliyinin aradan qaldırılması üçün şərait yaradılır.

Dini virtual təhsil sistemində bütün dinlər haqqında məlumat verilir, heç bir dini inanc təhqir edilmir.

Hinduizm, buddizm, zərdüşt, siqh dini, yəhudilik, xristianlıq və islam dini geniş şəkildə tədqiq edilir. Tələbə heç bir təzyiqə məruz qalmadan dinlər və dinlərin tərkib hissəsini təşkil edən məzhəblər və firqələr haqqında müqayisə apara bilir.

Düşünürəm ki, dini virtual təhsilin ən üstün cəhəti olaraq elə bunu nümunə gətirmək olar ki, təhsil alan mövzunu oxuyan zaman sərbəst olaraq oxuğu mövzu haqqında düşünə bilir və dinlərarası müqayisəli araşdırma apara bilir.

Dinlərarası araşdırma şübhəsiz ki, dünyanın məşhur və fəal dinlərini tanıdıqdan sonra, onların ümumi şəkildə allahşünaslıq, peyğəmbərlik, qüdsi kitablar və Axirət aləmi haqda düşüncələrini müqayisə etmək, daha doğru dini tanımağımıza yardım edər. Bu səbəbdən, aşağıda həmin fundamental mövzular haqda müqayisəli araşdırma aparırıq.

Bu təhsil növündə, şagirdlər təlim gördükləri dövrənin məlumatlarına və mətninə malik olmaq üçün zaman və məkan məhdudiyyəti ilə üzləşmir.

İnternet (elmi) təşkilatların fəaliyyəti üçün məntiqli çıxış yolu ola bilər və onların təhsil və tədris hədəflərini təmin edə bilər.

İnternetdə virtual təhsil sistemindən həmişə faydalanmaq olar və burada istifadəçilərin, tələbələrin, həmçinin cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin istifadəsi üçün məhdudiyyət qoyulmamışdır.

Bu təhsil sistemindən, onlayn dərslərdən faydalanmaq üçün tək cə əsaslı ehtiyac bir (internetlə təchiz edilmiş) kompüterin olmasıdır.

Virtual təhsil sistemində şəxs, gecə-gündüz istədiyi hər vaxt, yaxud bütün həftə boyu məlumat (təhsil) ala bilər.

2. Virtual təhsil sistemində tədris mərkəzinə gediş-gəliş, müəllimlərə, müşavirlərə çəkilən xərclər azalır və əlavə vaxt itirilməsinin qarşısı alınır. Bu təhsil növündə, tədris dövrləri (semestrlər, vebinarlar) daha kiçik dövrlərə ayrılır və əvəzində daha çox günlər, həftələr istifadə oluna bilər.
3. Virtual təhsil sistemində, klassik təhsildə olduğu kimi, müəllim və şagird arasında mətləbi daha yaxşı anlamaq üçün (təkrar) əlaqə yaratmaq mümkündür. Bu fərqlə ki, virtual təhsil sistemində sinfin başqa üzvləri bu mövzuya qoşulmağa məcbur deyil, onlar bu bəhsə qoşulmadan, dərslərindən geri qalmaq, məlumatları əldə etməyə davam edib, təhsillərində irəliləyə bilərlər.

Təhsildə Büdcəyə Qənaət Olunması və Onun Daha Məhsuldar Olması

isə adından göründüyü kimi maddi vəsaitin cüzi miqdarda xərclənməsi ilə əldə olunmuş yüksək bilik və elm insanın bu təhsil formasının nə dərəcədə lazımlı olmasını qabarıq şəkildə nəzərə çarpdırır.

Yol xərci və zaman sərfi olmadığı üçün tələbə büdcəsinə və vaxtına qənaət etməklə həm maariflənmə bilir, həm də yaxın ətrafında olan insanları maarifləndirə bilir.

Təhsil Mühitində heç bir Məhdudiyyətin Olmaması Dedikdə

ilk olaraq yaş məhdudiyyətini anlasaq da bu bölməyə həmçinin universitetə qəbul zamanı təqdim olunan sənədləri də daxil etmək mümkündür.

Çünki qəbul zamanı həm 11 illik təhsildən , həm bakalavr təhsil pilləsində oxuğumuzu təsdiq edən sənədi təqdim etməyin mümkün olduğu bəlli olur.

Yaş məhdudiyyətinin olmaması isə bizə imkan verir ki yeni bilik və elmlə zəngin olan bir ixtisas seçib o ixtisası mükəmməl şəkildə öyrənə bilək.

Virtual təhsil sistemində nəzərdə tutulan məsələlərdən biri də, müraciət edən şəxslərin elmi-mənəvi ehtiyaclarını təmin etməkdir. Bu məqsədlə də, sayt üzərində dərslərin təşkil edilməsi mümkün olur.

Yeni təhsil sistemində, həqiqi (əyani) siniflərin dərslər sisteminə malik olmaqdan əlavə, digər başlıca dərslər sistemləri və müasir imkanlardan da faydalanmaq mümkündür.

Virtual Təhsil Sisteminin üstünlükləri Nədir?

1. Virtual təhsil sisteminin hədəfi, müasir və daha sərfəli proqramlarla şəxsin elmini və bacarığını artırmaqdır.

Virtual Təhsil nə Dərəcədə lazımlıdır?!

Bu təhsil forması cəmiyyətin tələbləri ilə üst-üstə düşür. Burada ən diqqətçəkən məqam insanların daha çox imtahansız qəbul olmaq istəyindən irəli gəlir.

Adətən virtual təhsil sistemində tələbə əsas təhsil haqqında şəhadətnamə və ya ali təhsil ocağını bitirməsini təsdiq edən diplom vasitəsilə ali məktəbə qəbul olur.

Virtual təhsil sisteminin lazımi məqamlarına növbəti mərhələlərdə daha çox yer verəcəyik.

Virtual Təhsil Sisteminin lazımlı Olması və Faydaları Haqqında

1. Virtual təhsil sisteminin davamlı olması.
2. Onlayn dərslərin artırılma imkanlarının mövcudluğu.
3. Təhsildə büdcəyə qənaət olunması və onun daha məhsuldar olması.
4. Təhsil mühitində heç bir məhdudiyyətin olmaması.

Virtual təhsil sisteminin davamlı olması

dedikdə təhsil alanın uzun müddət təhsil prosesində iştirak edə bilməsi nəzərdə tutulur.

İlkin bakalavr pilləsindən başlayaraq ən yüksək təhsil pilləsinə kimi mərhələlərlə keçid etməsi, evdə və yaxud işdə olmasından asılı olmayaraq internet imkanlarından istifadə edərək universitetdə uğur qazana bilir.

Onlayn Dərslərin Artırılma imkanlarının Mövcud Olması

tələbədə oxumağa, öyrənməyə maraq yaradır.

Müəllim və professorla ünsiyyət qurmağa daha çox vaxt ayrıldığı zaman təhsil alan cavab tapmağa çalışdığı bütün məsələləri araşdırmış olur və növbəti mövzu haqqında bilik əldə etmiş olur.

Bu işdə bizə virtual təhsil sisteminin köməyi böyükdür. Təbii ki, təhsil zamazı dərsləri tərtib edən, onları sayta yerləşdirən müəllim və elmi heyyyətin əməyini danmaq qeyri mümkündür.

Adından məlum olduğu kimi, Virtual təhsil sistemi, audio, video, sayt, televiziya və sair müxtəlif virtual-elektron vasitələrlə, icra edilən təhsil sistemidir.

Həqiqətdə, Virtual təhsil sistemi müasir texnologiyadan istifadə etməklə qiyabi şəkildə onlayn fəzada təhsil almaqdır.

Başqa sözlə desək, Virtual təhsil sistemində tədris olunan mövzular, audio, video və mətndən istifadə edilərək, şagird və müəllim, yaxud şagirdlər arasında fikir mübadiləsi yüksək şəkildə icra edildiyinə görə, təhsilin keyfiyyəti ən məqbul həddə yetişir.

Müasir və inkişaf etmiş vasitələrdən istifadə edərək, elmi və ümumi məlumatları daha gözəl və üstün keyfiyyətlə təqdim etmək mümkündür.

Misal olaraq, sayt vasitəsi ilə məlumat əldə edərkən, sizə təqdim olunan məlumatlar hər nə qədər rəngarəng və çox çeşidli olarsa, bir o qədər də, yüksək nəticə əldə edə bilərsiniz.

Virtual təhsil zamanı tədris olunan mətnlər bir neçə formatda təqdim edilir.

Həmçinin, bu proses, təhsil müdiriyyəti, şagirdlərin tərkib tapdığı qruplar, mütəxəssislər və dərsləkləri hazırlayanları əhatə edir.

Virtual təhsil sistemindən istifadə etməklə, şagirdlər onlara münasib olan zaman hüdudunda bəhrələyə bilirlər. Bu təhsil sisteminin ən dəyərləli xüsusiyyətlərindən biri də, təhsil sahəsindəki nazir məqamların, müdirlərin, müəllimlərin tədris formasına, keyfiyyətinə və şagirdlərin fəaliyyətlərinə nəzarət etmək imkanının olmasıdır.

Bəzən haqqında əvvəlcədən lazımi qədər tədqiqatlar aparmadığımız mövzularla rastlaşırıq.”¹

Dahi mutəfəkkirin qələmə aldığı bu məqalədə sözü gedən məsələ təkcə onun yaşadığı dövrü əhatə etmir. Çünki zəmanəmizdə də bu mövzu aktualdır.

Düşünürəm ki, İslam aliminin bu qədər narahat olması səbəbsiz deyil.

Bizim bir çox məsələlər haqqında məlumatsız olmağımız bir çox məqamlarda səhv addım atmağımıza səbəb olur.

Səhv addım atmamışdan əvvəl düşünmək, düzgün qərar vermək zənnimcə olduqca zəruridir.

Zəruri olan məqam həm də bundan ibarətdir ki, düzgün qərar vermək, doğru seçim etmək üçün mütləqdir ki, həyatımızda mütaliyəyə geniş yer vermək, çox zaman ayırmaq lazımdır.

Təbii ki, bura həm sərbəst mütaliə, həm orta məktəb təhsili, həm ali məktəbdə əldə edəcəyimiz bilik və elmi misal gətirmək olar.

Artıq orta təhsili başa vurmağa hazırlaşan şagirdlərin əksəriyyəti ali məktəbə qəbul haqqında düşünür və gələcəkdə hər hansı bir peşanın sahibi və ya isxtisasın mütəxəssisi olmağı öz qarşısına məqsəd qoyur. Bu çox sevindirici haldır.

Amma bizim məqalənin mövzusu virtual təhsil olduğu üçün biz əyani təhsil forması haqqında bir neçə cümlə yazmaqla kifayətlənirik və bizim üçün araşdırılması zəruri olan adı çəkilən mövzunun müzakirəsinə keçid edirik.

Müasir texnologiyaların inkişafı bizə imkan verir ki, hər yaşda, harda olmağımızdan asılı olmayaraq elmlənək və təhsil səviyyəmizi inkişaf etdirə bilək.

1. Mürtəza Mütəhhəri, “Teizm seminarları”, kitabı Səhifə 17.

Biz heç bir zaman batil düşüncələrin və batil inancların əsiri olamamalıyıq. Unutmamalıyıq ki, insane məcbur və ixtiyar arasındadır.

Ümid edirəm ki, yaxın gələcəkdə dini virtual təhsil sisteminin inkişafı və yüksəlməsi bizim bu haqda olan yalnız düşüncəmizi dəyişəcək.

Əsrlər boyu dünya mütəfəkkirləri arasında özünə məxsus fikir və düşüncəsi olan şəxslər yaşayıb-yaratmış, öz zəkası ilə bəşəriyyətə xidmətlər etmişlər. İnsanlıq bu şəxslərə çox şey borcludur. Məhz bu elm fədailərinin sayəsində insane dəyərlər inkişaf etmiş, düşüncələr işıqlanmış, qaranlıqlar aydınlığa qovuşmuşdur.

Böyük filosof, görkəmli İslam alimi Mürtəza Mütəhhəri də bu mütəfəkkirlər sırasında öz xüsusi yeri olan şəxsiyyətlərdəndir.

O, ömrünü cəmiyyətin islahına, müasir dövrdə meydana çıxan və dəyərləri təhdid edən şübhələrə cavab tapmağa həsr etməyə çalışmışdır.

Buna görə də Mütəhhəri dövrünün gəncləri, ziyalıları, ümumiyyətlə, bir islahatçı kimi alim olaraq kütlə tərəfindən sevilmiş, sağlığında böyük İslam alimi kimi şöhrət qazanmasından əlavə yaşadığımız dövrdə kifayət qədər sevilən, nümunə olan, düşüncəsi və elmi əsərləri ilə bir çoxlarımızın ilham alaraq elmləndiyi nümunəvi şəxsiyyətdir.

Mütəhhəri öz zamanəsini dərindən tədqiq edərək onu lazımınca tanımağa çalışırdı.

O, bu barədə özünün “Gənc nəslin yönləndirilməsi” adlı məqaləsində yazır:

“Biz hazırda çox mühüm bir sual qarşısında dayanmışıq. Yaşadığımız dövrdən, onda baş verən mühüm dəyişikliklərdən xəbərsizik.

“Behiştədən qəbrədək oxuyun” Həmçinin, islam aləminin dahi mütəfəkkirləri bizə oxumağı, öyrənməyi, daim maariflənməyi israrla təkid edir.

Oxumaq, öyrənmək, bilik əldə etmək, maariflənmək üçün bir sinif otağında və ya auditoriyada əyləşərək müəllimi, professoru dinləmək kifayət etmir.

Gündəlik həyatımızda, dostlar yoldaşlar, rəfiqələrlə görüş zamanı da bir birimizin maariflənməsinə, elmlənməsinə səbəb ola bilərik. Bir çoxu öyrənməyi, təhsil almağı dörd divarla məhdudlaşdırır.

Halbuki biz hər gün bunun nə dərəcədə yalnız düşüncə olduğuna şahid oluruq.

Elmli olmaq bir çox hallarda insanda olan batil düşüncələrdən və batil inanclardan uzaq olmasında mühüm rol oynayır.

Dini virtual təhsil sistemi tək-cə təhsil alana dini təhsil verməklə kifayətlənməməlidir.

Yəni ki, tək-cə əhkam və əqidə dərsləri kifayət etmir. Həmçinin dünyəvi elmlərin də mənimsənilməsinə yer verməlidir.

Dünyəvi elmlərə xarici dil, iqtisadiyyat, beynəlxalq münasibətlər daxildir.

Bəzilərimiz dini təhsil dedikdə tək-cə Qurani Kərimi oxumaq, şəriət qayda qanununu bilmək və ərəb dilinin qrammatikasının 2 mənimsənilməsinə başa düşür. Bu çox yalnız bir düşüncə tərzidir.

Unutmamalıyıq ki, dünyəvi dinləri öyrənmək bizim dindən uzaqlaşmağımıza səbəb olmamalıdır. Bəzilərimiz xarici yazarların əsərlərini oxuduqdan sonra dünya görüşümüzdə və həyata baxışımızda müəyyən fərqlər yaranır.

Giriş

1. Oxu! (bu kitabı, bütün məxluqatı) yaradan Rəbbinin adı ilə.
2. O, insanı (Adəm övladını) laxtalanmış qandan yaratdı.
3. Oxu (və tərəddüd etmə) ki, sənin Rəbbin (bütün kərimlərdən) daha kərimdir. (O səni oxuma-yazma bilməsən belə oxuda bilər).
4. O (Rəbbin) ki, (bəşərə) qələm vasitəsilə elm öyrətdi.
5. İnsana bilmədiyini öyrətdi.
6. (İnsan bu nemətlər üçün şükr edirmi?! Xeyr). Belə deyil, (əksinə insan) həqiqətən azgınlıq edər!
7. Özünü ehtiyacsız gördüyü üçün.
8. Şübhəsiz, (bütün canlıların öldükdən sonra dönüşü) sənin Rəbbinədir.
9. Mənə de, məgər o kəs ki, mane olur.
10. Bir bəndəyə namaz qıldığı vaxt (məgər o, əzaba layiq deyilmi)?!
11. Mənə de, əgər (namaz qılan şəxs) doğru yoldadırsa.
12. Yaxud (başqalarını) təqvalı olmağa çağırırsa (onda ona mane olmaq yaxşı bir işdirmi)?!
13. Mənə de, əgər (onu mane olan haqqı) təkzib edir və üz döndərsə (məgər əzaba layiq deyilmi)?! Qurani Kərim –Ələq surəsi.¹

Bütün aləmlərin Rəbbi Müqəddəs Qurani Kərimdə Aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Peyğəmbərimiz Bütün aləmlərin Rəbbi Müqəddəs Qurani Kərimdə Aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Peyğəmbərimiz (s.a.s) Rəsuli Əkrəm əfəndimizə “Oxu”-əmrini verir. Bu səbəbdəndir ki, peyğəmbərimiz buyurur:

1. Qurani Kərim, “ Ələq surəsi”, Səhifə 597.

Misal olaraq, sayt vasitəsi ilə məlumat əldə edərkən, sizə təqdim olunan məlumatlar hər nə qədər rəngarəng və çox çeşidli olarsa, bir o qədər də, yüksək nəticə əldə edə bilərsiniz. Virtual təhsil zamanı tədris olunan mətnlər bir neçə formatda təqdim edilir. Həmçinin, bu proses, təhsil müdiriyyəti, şagirdlərin tərkib tapdığı qruplar, mütəxəssislər və dərsləkləri hazırlayanları əhatə edir. Virtual təhsil sistemindən istifadə etməklə, şagirdlər onlara münasib olan zaman həddində bəhrələyə bilirlər. Bu təhsil sisteminin ən dəyərli xüsusiyyətlərindən biri də, təhsil sahəsindəki nazir məqamların, müdirlərin, müəllimlərin tədris formasına, keyfiyyətinə və şagirdlərin fəaliyyətlərinə nəzarət etmək imkanının olmasıdır. Virtual təhsil sisteminin hədəfi, müasir və daha sərfəli proqramlarla şəxsin elmini və bacarığını artırmaqdır. Bu təhsil növündə, şagirdlər təlim gördükləri dövrənin məlumatlarına və mətninə malik olmaq üçün zaman və məkan məhdudluğu ilə üzləşmir. Virtual təhsil sistemində tədris mərkəzinə gediş-gəliş, müəllimlərə, müşavirlərə çəkilən xərclər azalır və əlavə vaxt itirilməsinin qarşısı alınır. Bu təhsil növündə, tədris dövrləri (semestrlər, vebinarlar) daha kiçik dövrlərə ayrılır və əvəzində daha çox günlər, həftələr istifadə oluna bilər. Virtual təhsil sistemində, klassik təhsildə olduğu kimi, müəllim və şagird arasında mətləbi daha yaxşı anlamaq üçün (təkrar) əlaqə yaratmaq mümkündür. Onlayn dərslərdə iştirak edən şəxslər, qorxu və xəcalət hissi olmadan, elə bir mühitə daxil olurlar ki, səhv etdikləri zaman başqalarının hökmü, tənəsi ilə üzləşmədən yeni-yeni mövzularda özlərini sınağa bilirlər. Bu imkan, xüsusilə də, şəxsin bir sıra məharətləri, qərara gəlmək, rəhbərlik etmək kimi qabiliyyətlərini təcrübə etdiyi zaman daha da öz əhəmiyyət və dəyərini aşkar edir.

Açar Sözlər: Virtual Təhsilin, Dini Virtual Təhsilin, ölçü Meyarları

Dini Virtual Təhsilin Keyfiyyət Dərəcəsinin Ölçü Meyarları

Müəllif: Elnarə Abdulova (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 01/02/2017

Qəbul Tarixi: 30/07/2017

Məqalənin Xülasəsi

Məqalədə Dini virtual təhsilin keyfiyyət dərəcəsinin ölçü meyarlarında söhbət açılır. Virtual təhsil sisteminin lazımlı olması və faydaları haqqında danışılır. Virtual təhsil sisteminin başqa təhsil sistemlərilə müqayisədəki üstünlüklərinə işarə olunur. Dini virtual təhsilin ölçü meyarı haqqında söhbət açılır. Virtual dini təhsil sisteminin bizdən bir neçə tələbləri müzakirə edilir. Əsrlər boyu dünya mütəfəkkirləri arasında özünə məxsus fikir və düşüncəsi olan şəxslər yaşayıb-yaratmış, öz zəkası ilə bəşəriyyətə xidmətlər etmişlər. İnsanlıq bu şəxslərə çox şey borcludur. Məhz bu elm fədailərinin sayəsində insane dəyərlər inkişaf etmiş, düşüncələr işıqlanmış, qaranlıqlar aydınlığa qovuşmuşdur. Adından məlum olduğu kimi, Virtual təhsil sistemi, audio, video, sayt, televiziya və sair müxtəlif virtual-elektron vasitələrlə, icra edilən təhsil sistemidir. Həqiqətdə, Virtual təhsil sistemi müasir texnologiyadan istifadə etməklə qiyabi şəkildə onlayn fəzada təhsil almaqdır. Başqa sözlə desək, Virtual təhsil sistemində tədris olunan mövzular, audio, video və mətndən istifadə edilərək, şagird və müəllim, yaxud şagirdlər arasında fikir mübadiləsi yüksək şəkildə icra edildiyinə görə, təhsilin keyfiyyəti ən məqbul həddə yetişir. Müasir və inkişaf etmiş vasitələrdən istifadə edərək, elmi və ümumi məlumatları daha gözəl və üstün keyfiyyətlə təqdim etmək mümkündür.

1. İslam araşdırmaları fakültəsi magistr, Əl-Mustafa Beynəlxalq Open Universiteti, Qum, İran, elnareabdul@mail.ru

Əgər evdə internet üçün təyin etdiyiniz vaxtın qısa olmasından dolayı, internet klublara gedirsə, internet saatını biraz artırmağa bilərsiniz. Çünki, internet kluba gedən bir uşaq bir çox pis vərdişlərə yiyələnə bilər.

- Övladlarınızın internet vasitəsilə tanıdığı səmimi dostlarını tanımağa çalışın, mümkünsə ailəvi şəkildə əlaqələriniz olsun.
- Evinizdə internet yoxdursa və övladınız dərslərini həll etmək üçün mütləq internetdən istifadə etməlidirsə, tanıyıb əmin olacağınız bir internet kluba göndərin ya özünüz də onunla birgə gedin.
- Bütün tədbirlərə baxmayaraq, yenə internetin zərərli istifadəsindən narahatsızsınızsa, bu işlərdən yaxşı anlamağa biləcək birinə müraciət edərək internetdən nə zaman və hansı səhifələrdən istifadə edildiyi barəsində ətraflı məlumat ala bilərsiniz.

İstifadə Olunan Mənbələr

1. Mətnə mənbələrdən istifadə olunur.
2. Məqalənin mətninə istinadlar.
3. Bu cür istifadə məqalənin təbiəti ilə bağlıdır.

İnternetin zərərlərin necə qorunaq?

Doğru istifadə edildiyi müddətcə çox faydalı olan internet çox təəssüf ki, bir çoxlarımız tərəfindən zərərli şəkildə istifadə edilir.

Bu zərərlər-sağlamlığımıza, münasibətlərimizə və ən əsası vaxtımızın boşa xərclənməsinə səbəb olur. Bu cür faydalı bir sistemdən zərərli istifadə etməmək üçün nələrə diqqət edək?

- Kompyuter ya notebookunuz üçün sınıanmış yaxşı bir filtr proqramı yükləyin. Bununla da həm özünüz, həm övladlarınız üçün istifadə edə biləcəyiniz faydalı səhifələri müəyyənləşdirərək, zərərli səhifələri blok edə bilərsiniz.
- Kompyuter ya notebookunuzu hər kəsin görə biləcəyi yerdə quraşdırmaq lazımdır ki, daha faydalı istifadə edilsin. Yəni, başqalarının görməsindən narahat olunacaq zərərli görüntülərə baxmaq imkanı olmasın.
- Monitorun arxası divara şəkildə yerləşdirin. Monitorun ekranını gizlədəcəyiniz şəkildə yerləşdirməyiniz ailəniz və övladlarınızın onlara güvənmədiyiniz mənasına gələ bilər. İnternetin faydası, zərərləri və zərərlərindən qorunma yolları.
- Ailəliklə internetdə vaxt keçirəcəyiniz saat limiti təyin edin və ilk öncə bu qaydaya özünüz əməl edin. Bununla ailənizə çox gözəl örnək ola bilərsiniz.
- Özünüz də daxil olmaqla evdə tək olduğunuz vaxtlarda internetdən istifadə etməyin, bununla övladlarınıza çox gözəl nümunə ola bilərsiniz.
- Evinizdə internet ola-ola övladınız hələ də internet klublara gedirsə, bunun səbəbini mehribancasına ondan öyrənməyə çalışın.

“İnternetsiz yaşaya bilmərəm” deyənlər ailələrinə, həyat yoldaşlarına, uşaqlarına və dostlarına ayırdıqları zamandan daha çoxunu internetdə keçirirlər.

Bəs niyə internetə bu qədər ehtiyac var?

Real həyatda özlərini ifadə edə bilməyənlər sosial mediada daha rahat olurlar.

İnsanın ən mühüm ehtiyaclarından biri nəzarətdir. Sosial medialar insana bu nəzarət etməni verir.

Yəni, insanlar sosial mediada fiziki cəhətdən olmadıqlarından dolayı, istənilən birinin internetdən gizli istifadə etməsi, özünü gizlətməsi, əlaqə yaradacağı insanları özünün seçməsi və həmin insanlara göndərəcəyi mesajlarda nəzarətin tamamilə əlində olması bu cür şəxslər üçün olduqca əlverişlidir.

Bəs Cinsi Münasibətlər?

İnsanlar görünmədikləri bir dünyada cinsi istəklərini çox rahat ifadə edə bilirlər. Bu kimi mövzular üz-üzə çətinliklə danışılacaq mövzular olduğundan sosial media bu mövzular təəssüf ki, çox asanlıqla danışılır və ailələrdə bir çox problemlərə yol açır.

Facebookda dostlarının şəkillərini bəyənən, şərh yazan, şəkillər, mahnılar, fikirlərini bölüşən və etdikləri hər bir şeyi paylaşan insanların sayı gündən-günə artmaqdadır.

İnsan nə qədər görünmədiyi yerdə özünü daha təhlükəsiz hiss etsə də, gərək "üz-üzə" münasibətlərə də vaxt ayıraq.

İnsan təbiətə görmək, toxunmaq, qucaqlamaq, qoxusunu hiss etmək, səsini eşitmək və.s istəyir. Ona görə sosial şəbəkələrdə paylaşılan şəkillər, videolar üzüzə görüşün yerini əsla verə bilməz.

Gənclərin 43% valideynlərinin onlara internetlə əlaqədar hər hansı bir qayda qoymadıklarını, 31% ailələrin qoyduğu qaydalara nəzarət etdiklərini, 26% ailələrdə isə qaydalar olsa belə, qaydalara məhəl qoyulmadığı və istədikləri web səhifələrə girdikləri müəyyən olunmuşdur. Gənclərin 78%-i internetin faydalı olduğu qənaətinədir.

Digər bir təhlükə isə, virtual yolla qurulan dostluqlardır. Bu yolla qurulan dostluqlarda hər cür əxlaqa zidd davranışlar və pis niyyətli təkliflər ola bilər. Yəni də CNN/TİME-in araşdırmasında uşaqlara əxlaqsız təkliflərin gəldiyinə dair aparılan sorğuda qızların 58%, oğlanların isə 39% "hə" cavabını vermişdir.

İnternet son illər çox sürətlə yayılaraq həyatımız hər sahəsinə nüfuz etmişdir. Son 10 ildə baş verən bu dəyişikliklər ələxsus iş, təhsil və sosial həyatımıza da yeniliklər gətirdi.

Adət edilən münasibətlərdən fərqli olaraq virtual münasibətlər insanların tənhalığına və yadlaşmasına səbəb olur. Jest və mimikaların olmadığı bir ünsiyyət vasitəsi.

İnternet Tənhaladır

Virtual həyatı üz-üzə keçirəcəyiniz zamana dəyişməyin. Yoxsa, sosial həyatdan ayrıla bilərsiniz. İnsanın texnologiya, araşdırma, kəşf etmə, yeniləmə və.s kimi maraqlarının nəticəsində artıq rəqib çox asanlaşmış. Amma bu asanlıqın da bir bədəli olmalı idi və təəssüf ki, oldu da- insanlar yalnızlığa sürüklənir.

İnternetin faydası, zərərləri və zərərlərindən qorunma yolları.

Saatlarla internetdə vaxt keçirən birinin zamanla öz yaxınlarından uzaqlaşdığı, ətrafına və bir çox dəyərlərə qarşı etinasızlığı müşahidə edilir.

Araşdırmanın sonunda isə, "internetin insan həyatına qumar oyunu kimi təsir edəcəyinə" dair xəbərdarlıq etmişdir. İnternetin faydası, zərərləri və zərərlərindən qorunma yolları.

Sosial Təsirlər

Vaxtının çoxunu internetdə keçirən insanların, ələxsus uşaqların dostluq əlaqələri qurmaq məsələsində uğursuz olduğu bilinir. Bu uşaqlar arasında aparılan sorğuda onların “özünü necə hiss edirsən?”

sualına verdikləri cavab “tənhayam” olmuşdur.

Təhlükələr

İnternet gözəllikləri olduğu qədər təhlükəli olan bir yerdir. Web səhifələrdə gəzərkən uşaqların qarşısına birdən birə pornoqrafik, narkotik, müxtəlif silahlar, əldə hazırlaya biləcəkləri partlayıcılar, oğurluğa təşviq edən görüntülərin çıxması və təbii olaraq onların da buna maraq göstərməsi çox geniş yayılan bir haldır.

İngiltərədə aparılan bir araşdırmada uşaqların 33%-nin internetdə gördüklərindən dolayı tərbiyələrində pozulma hallarının müşahidə olunmuşdur.

CNN/TIME tərəfindən yeni yetmələr (13-17 yaş) arasında aparılan sorğuda-uşaqların 62%-nin hansı internet səhifələrinə girdiyindən valideynlərinin xəbəri olmaması orataya çıxarmışdır.

Uşaqlardan hansı web səhifələrdə olduqları soruşulduqda isə- 44% pornoqrafik səhifələrdə, 25% radikal fikirlər yayan qruplar haqqında səhifələrdə, 14% partlayıcıların necə düzəldilməsinə aid səhifələrdə, 12% haradan silah əldə edə biləcəklərini məlumatını verən səhifələri izlədikləri məlum olmuşdur.

Kokain və Internetin beyinə Zərəri eynidir

Mütəxəssislər həddindən artıq internetdə vaxt keçirməyi asılılıq hesab etdiyindən təsirini kokainlə eyni tuturlar. Hətta bunun müalicəsi üçün xüsusi mərkəzlər də vardır.

Mütəxəssislərin açıqlamasına görə; uzun müddət monitor arxasında olmaq insanda həzz duyğusu ilə cəza-hədiyyə mexanizmini pozur.

Belə ki, ilk əvvəllər 1 saat internetdə keçirilən vaxt insana böyük həzz verirdisə, sonralar eyni həzzi almaq üçün daha uzun müddət internetdən istifadə edirlər.

Təəsüf doğuran hal budur ki, internetdə vaxt keçirməyi hətta 25 saata qədər artıranlar var.

Nəticəsi isə, həmin insan, hansısa narkotik maddədən asılı olan biri kimi davranır. 24 saat internetdə olmaq, yemək içmək və digər mühüm ehtiyaclarını internetdən ayrılmadan qarşılayan insanların beyinləri narkotik aludəçilərinin beyinləri kimi pozulur.

Beyinin əvvəlki funksiyasını icra etməsi üçün xəstələr yataq şəraitində müalicə edilirlər. Bu cür asılı insanlar klaviaturadan uzaqlaşdıqlarında depressiya yaşayırlar. Əgər yataq rejimində hər hansı xüsusi hal orataya çıxarsa, artıq dərmanlarla müdaxilə edilir.

Fiziki Zərərlə

Mütəxəssislərin dediyinə görə, mütəmadi ekrana baxan böyüklərdə və uşaqlarda göz xəstəlikləri ilə yanaşı, digər narahatçılıqlar da ortaya çıxır. Bu cür uşaqlar daha az təmiz hava qəbul edirlər və digər uşaqlarla oynayaraq enerji sərf etmirlər.

Bir amerikan psixoloqun etdiyi araşdırmaya görə, internetdən çox istifadə edən 500 nəfərdən 80%i internetdən asılı vəziyyətdədir.

Virtual Təcavüz

İnternetin yayılması ilə ortaya çıxan ən mühüm təhlükələrdən biri də virtual təcavüzdür. Yəni, internet mühitində insanlara psixoloji təzyiq, narahat etmə və.s kimi sınıntılara səbəb olmaqdır.

Almaniya orta məktəblərində şagirdlər arasında keçirilən sorğuda şagirdlərin 25%-nin bu cür təcavüzə məruz qaldığı öyrənilib. Bu kimi təcavüz halları təəssüflər olsun ki, hər gün daha da artmaqdadır.

Ələxsus 11-12 yaşında olan uşaqların bu təcavüzlər nəticəsində intihar etmə faktlarının çoxluğundan dolayı valideynlər bu mövzuda çox diqqətli olmalıdırlar.

Bəs vəziyyətdə uşaqlar nə edə bilirlər?

Virtual təcavüzə məruz qalan uşaqlar ya gənclər “virtual təcavüzkarı” əngəlləyə (blok), cavab verməyə, bunu başqalarına da deyib xəbərdarlıq etmək kimi nümunəvi davrana bilirlər. İnternetin faydası, zərərləri və zərərlərindən qorunma yolları.

Amma təəssüflər olsun ki, çox zaman uşaqlar ya gənclər internetdən məhrum ola biləcəklərini düşündükləri üçün bu ailələrindən gizlədirlər.

Kitab Oxuma Vərdişimizin Yoxa çıxması.

Son illər artıq məktəblərdə təhsilin tamamilə elektron olması və şagirdlərin yalnız tabletlərlə məktəbə gedib gəlməsi məsələsi üzərində işlənir. Hətta hədəfimiz “Çantasız və kitabsız təhsil”dir deyənlər də var. Əbəttə internetin faydaları danılmazdır, şagirdlər ağır çantalardan xilas olacaq.

Lakin, 6-7 yaşındakı bir uşaq internetlə əlaqələrini düzgün tənzimləyə biləcəkmi?

Kitab və kitab mədəniyyətini aradan aparılmasına çalışmaq çox təhlükəlidir.

6. İnternet vasitəsilə edilən alış verişdə dələduzluq halları dəfələrlə müşahidə edilib.
7. Pornoqrafik səhifələrin mənəviyyata vurduğu zərərlər qaçılmazdır.
8. Elm və bilik əldə etmək yerinə vaxtını oyuna sərf edən insanların zəkalarında mənfi halların aşkarlanmasına səbəb olur.
9. İnsanların sosiallaşmasının qarşısını alır.
10. Uzun müddət internet istifadəsi fiziki problemlərə və insanların çəkilərinin artmasına səbəbdir.
11. Kitab oxumaq vərdisinizə mane olar və zamanla kitab oxumamağa başlayarsınız.
12. Yuxu rejiminizin pozulması.
13. İnternetlə çox məşğul olmaq beyninizə zərər verir.
14. Bir çox işi eyni anda etmək insanların yaradıcılıq qabiliyyətinə mənfi təsir edir.
15. İş və dərstdə uğursuzluqlar.
16. Virtual təcavüz.

ForensicPsychology.net tərəfindən aparılan araşdırmalar onu göstərdi ki, insanların bir neçə işi bir vaxtda etməsi onlarda stressə səbəb olur və yaradıcılıq qabiliyyətini öldürür.

Online bir mühidə eyni anda bir çox işin öhdəsindən gəlmək beynimizə və zehnimizə heç də yaxşı təsir etmir və bu insanlar depressiyaya girməyə daha meyilli olurlar.

Üstəlik, internet alışqanlığı beynimizdəki ağ maddənin- yəni hafizə və duyğularımıza aid bacarıqlarımızın işləməsini təmin edən transmitterlərin azalmasına səbəb olur.

3. Məsələləri həll etmə - şagirdlər artıq valideyn ya müəllimin gəlməsini gözləmədən özləri məlumatı axtarıb taparaq, qarşıya çıxan çətinliyi həll etməyə çalışır.
4-5 yaşında olan uşaqlar arasında aparılan araşdırmaya görə, özünü inkişafa yönündə proqramlarla tez-tez ünsiyyətdə olan uşaqlarda 9 ay ərzində IQ səviyyəsi 5 bal artır və hafizələrinin uzun müddətli olmasına səbəb olur.
4. Analiz etmə bacarığı - Uşaqlar internetdən istifadə edərkən təbii olaraq, birbirinə zidd olan məlumatlarla üzləşirlər. Bu zaman uşaqların qarşıya çıxan ziddiyyətləri analiz edib seçmə bacarığı formalaşır.
5. Qavrama- Evdə internetdən istifadə edən uşaqların xüsusilə, oxu və testlərdə daha müvəffəqiyyətli olduqları müşahidə olunub.
İnternetdə bəzi oyunları oynarkən belə oxuyub qavrama lazım olduğu üçün, uşaqlarla bilmədən sürətli oxu və qavrama məşqləri edirlər.

Təəssüf ki, internetdən lazımi şəkildə istifadə edilmədikdə çoxlu sayda zərərlər və təhlükələr önə çıxır:

1. Həddindən artıq istifadə zaman itirməyimizə səbəb olur.
2. Zərərli internet saytları istər böyüklər, xüsusilə də uşaqlar üçün çox təhlükəlidir.
3. İnternet vasitəsilə oynanılan bir çox oyunlar uşaqların zamanlarını boşa keçirmələrinə və zərərli vərdişlərə yiyənləmələrinə səbəb olur. İnternetin faydası, zərərləri və zərərlərindən qorunma yolları.
4. Ailə ilə keçirilən zamanın azalmasına səbəb olur.
5. Göz, boyun, bel və əllərdə müxtəlif narahatlıq və xəstəliklərin yaranmasına şərait yaradır.

Düşünək ki, internet yoxdur və burda sadalananları internet olmadığı vaxtlardakı kimi əldə etməyə çalışırıq. Görün nə qədər əlavə məsrəf çıxacaq. Əgər düzgün istifadə etsək, həm zaman, həm maddi cəhətdən internetin faydası danılmazdır.

Məsələn evinizdə oturaraq hər hansı xarici dili öyrənirsiniz ya universitet oxuyursunuz. Bununla geyimlərinizin, ayaqqabınızın daha gec köhnəlməsinə, kosmetik vasitələrinizin daha gec bitməsinə, nəqliyyata və dərs vəsaitlərinə xərcləyəcəyinizin pulun cibinizdə qalmasına, ən əsası saatlarla tıxacda qalıb əsəblərinizin korlanmamasına və zamanınızın boşa getməməsinə səbəb olursunuz.

İnternet haqqında söz düşərkən, ələxsus uşaqların internetdən istifadəsi şüurlu ya şüursuz şəkildə əksər vaxt tənqid olunur. Lakin araşdırmalara görə internetdən düzgün istifadə uşaqlara nəinki ziyan, üstəlik faydalıdır.

Bu faydalar nədən ibarətdir?

1. Müşahidələrimizdən də gördüyümüz kimi həтта.
2. yaşında uşaqlar belə artıq telefon, tablet və.s kimi elektron cihazlarla tanışdırlar, 5 yaşlarında və daha tez artıq sərbəst şəkildə bu cihazlardan istifadə edə bilirlər. 7-8 yaşlarında isə oxuma və yazmağı bildiklərindən bu cihazların istifadəsi onlar üçün daha da asanlaşır. İnternetin uşaqlara verdiyi faydaları belə sıralaya bilərik:

2 Öyrənmək və hafizə - adət olunmuş öyrənmə üsulları yalnız ailə, dostlar və sahib olduqları materiallar həddindədir. Lakin, internetlə axtardığımız və öyrənmək istədiyimiz bütün məlumatlar əlimizin altındadır və bu məlumatlara istədiyimiz an baxıb xatırlaya bilərik.

Giriş

İnternet aləmi İnternet 1960-cı illərin sonu, 70-ci illərin əvvəlləri Amerikada ARPA adı ilə quruldu. Daha sonra isə internet adı ilə istifadə edildi.

İnternet ilkin vaxtlarda komputer mütəxəssisləri, elm adamları və kitabxanaçılar tərəfindən istifadə edilirdi. Yəni, əvvəllər hər kəsin bu günkü kimi internetdən yararlanmaq imkanı yox idi.

Zamanımızın ən önəmli ixtiralarından biri olan internetdən bilmək istədiyimiz hər bir şeyi tapa bilərik. İnternetdən faydalı şəkildə istifadə etməyi, qarşıya çıxan neqativ hallardan qorunmağı bacarmalıyıq.

İlk öncə internetin saysız-hesabsız faydalarından bəzilərinə nəzər salaq:

1. İstədiyimiz məlumatı tapmağa kömək edir.
2. Məlumatları çox tez əldə etməyimizə səbəb olur.
3. Gedib görmədiyimiz yerlər haqqında əvvəldən məlumat tapmaq mümkündür.
4. Faydalı film, musiqi, sənədli film və.s istənilən mövzuda videoları izləyib ya dinləməklə vaxtımızı daha səmərəli keçirə bilərik.
5. Sosial şəbəkələrdə həmfikir ola biləcəyimiz və yeni şeylər öyrənə biləcəyimiz çoxlu sayda insanla tanış ola bilərik.
6. İnternetdə alış veriş edə bilərik.
7. İnsanlara faydalı ola biləcək məlumatlar, video çarxlar və.s yerləşdirə bilərik.
8. İnternet vasitəsilə virtual təhsil almaq imkanımız var.
9. İnternet vasitəsilə milyonlarla elektron kitaba sahib ola bilərsiniz.
10. Əzizlərimizlə istədiyimiz an görünütülü şəkildə əlaqə saxlaya bilərik.
11. Hətta, nəzarət altında internetdən istifadənin uşaqlara belə faydası vardır.

Virtual Aləmin Dini Təhsil alan Tələbələrin Davranış və Mədəniyyətlərindəki Mənfi Təsiri və Zərərlərdən Qorunma Yolları

Müəllif: Səadət Əliyeva (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 30/05/2016

Qəbul Tarixi: 31/07/2017

Məqalənin Xülasəsi

Virtual aləmin və sosial medianın varlığı və ona olan ehtiyac haqda danışsaq, bunun zərurətini inkar edə bilmərik. Sözsüz ki, müasir dünyamızda həyatın əsas ehtiyaclarından birinə çevrilən, demək olar ki, sanki havasusu kimi dəyərli olan internet, həyatımızı elektrik enerjisi, mətbəə, telefon qədər dəyişdirdi. O, təkcə bir ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də bir çoxumuzun həyatının bir parçası oldu. Təhsil mənbəyimizə və mədəni formalaşma amilimizə çevrildi. Axı texnologiya biz istəsək də, istəməsək də inkişaf edir. Və bu belə də olacaq. Bu inkişaf internet üçün də keçərlidir. Balansı qoruyaraq internetdən faydalanmaq və zərərlərindən qaçmaq isə öz əlimizdədir. İnternet üzərindən təhsil bizim üçün çox faydalıdır, amma bu təhsilin kimdən və necə əldə edilməsi də çox önəmlidir. Həmçinin virtual aləmin bizim mədəni formalaşmamızdakı rolunu da nəzərdə almalıyıq. Bir tələbə hansı üstün cəhətləri virtual aləmdən əldə edə bilər və hansı çatışmayan xüsusiyyətlərin hücumuna məruz qala bilər? Bax əsas məsələ budur. Hazırkı məqalədə elə bu haqda araşdırma aparacağıq. İn.allah tezliklə məqalənin tam versiyası sizə göndəriləcəkdir.

Açar Sözlər: Virtual Aləmin, Dini Təhsil, Alan Tələbələrin

1. İslam araşdırmaları fakültəsi magistr, Əl-Mustafa Beynəlxalq Open Universiteti, Qum, İran, seadetmuhemmedi@gmail.com

Baş Redaktorun ön Sözü

Tədqiqat, elm sahəsində həyat şərbəti rolunu oynayır. Onun inkişafı elmin sərhədlərinin genişlənməsi və çiçəklənməsi deməkdir. Tədqiqat və araşdırma sahəsinə diqqətsizlik etmək, elmi inkişafın zəifləməsi və sonda tamamilə məhvini gətirib çıxarır. Bu da, cəhlin yaranmasına şərait yaradır. Belə ki, müasir dünyada sağlam tədqiqatın olmamasının məhsulu olan “modern cəhalətin” şahidi oluruq.

Elmi sahələrin günbəgün inkişafı, daha çox elmi sahələrə daxil olmağın zərurətini çatdırır. Bu gün, islam elmlərinin müxtəlif sahələri beynəlxalq aurada araşdırılmalı və düzgün təqdim edilməlidir.

"PURE LIFE" jurnalı Əl-Mustafa Virtual Universitetinin tələbələrinə öz elmi-tədqiqat əsərlərini buraya təqdim etmək üçün şərait yaradaraq, tələbə əsərlərinin elmi səthini inkişaf etdirməyə və islami-humanitar sahələrdə fəaliyyət göstərən araşdırmaçıların əlaqələrinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

"PURE LIFE" jurnalı hər fəslə, bir neçə dildə, elektron versiyada elmi məqalələrlə nəşr edilir. Bu nömrəmizdə, xüsusi buraxılışımız: “Dini Təlimlərin Keyfiyyətini Artırmaq üçün Virtual Aləmin Təsirini Tanıma” (4) Mövzusunda İlk Beynəlxalq Konfrans mövzusunda. Jurnalda fars, ərəb, fransız və Azərbaycan, dillərində on beş üstün elmi məqalə mövcuddur.

“PURE LIFE” jurnalı Əl-Mustafa nəşriyyat şurasının, həmçinin, İran İslam Respublikası İslam Mədəniyyəti və İncəsənəti Nazirliyinin fərmanına əsasən, bu jurnal, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universitetinin ilk elmi-tədqiqat gurnalı olaraq, dəyərli alimlərin və tələbələrin elmi əsərlərini qəbul edir.

Müdirin ön sözü

“**PURE LIFE**” jurnalı bəşərin həmişəyaşar mənəvi həyatına açılan bir qapıdır. Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti yer üzündə ilahi maarifi yaymağı öz ülvi vəzifəsi sayır. Allah-təalanın lütfü ilə sahib olduğu elmi dəyərlər ilə yeni bir mənəvi həyatın təməlini qoymağa çalışır. Dünya və axirət səadətini təmin etmək yolunda addımlayır.

“**PURE LIFE**” jurnalı universitetin tələbələri üçün də, elmi-mədəni fəaliyyətlərini virtual fəzada daha da inkişaf etdirmək və elmi dillə ilahi maarifi bəşərin həyatının müxtəlif sahələrində nəşr etmək yolunda gözəl bir fürsətdir. Ümidvarıq ki, elm nurunun axtarışında olan hər bir şəxsin əməyilə, bu elm və mərifət pəncərəsi daha da faydalı olsun.

- İstifadə edilmiş məqalə: Müəllifin familyası, adı, nəşr ili, məqalənin ünvanı, tərcüməçinin adı, nəşriyyat (bold şəkildə), çap dövrəsi, çap nömrəsi, məqalənin səhifələrinin sayı, nəşr ili.
- 12. Mətnədə istiadə edilmiş mənbələrin haşiyədə qeyd olunma tərzii: Müəllifin adı, nəşr ili, səhifə. Misal: (Təbatəbai, 1991:76)
- 13. Hər səhifədəki haşiyənin mənbəyinin qeyd forması: Xarici dildə olan kəlmələr, islah edilmiş mənbələrin şərhii və sair aşağıda haşiyədə gətirilməlidir.
- 14. Məqaləni yazan şəxs və şəxslər, məqalələrini Universitetin Elm-tədqiqat Departamentinin elektron-poçtuna göndərməlidirlər: research@mou.ir
 - Bununla birgə, ad, familya, elmi rütbə, ünvan, tel. nömrəsi və elektron-poçtunuzu (Email) göndərin.
 - Jurnal bir neçə dildə birgə fəaliyyət göstərdiyi üçün, dəyərli tədqiqatçılar öz əsərlərini Azərbaycan, fars, ərəb, ingilis, ordu və sair dillərdə təqdim edə bilərlər.

Məqalə və Təqdim şəkli:

1. Məqalə aşağıdakı bölümlərə malik olmalıdır:
 - Ünvan, xülasə, açar kəlmələr, müqəddimə yaxud mövzuya giriş, məqalənin əsas mətni, nəticə, istifadə olunmuş mənbələr.
2. Məqalələr əvvəllər çap olunmamış olmalı və müəllif məqaləni başqa nəşriyyəyə verməyə öhdədar olmamalıdır.
3. Elmi və hüquqi cəhətdən məqalənin doğruluğu üçün, müəllif məsuliyyət daşıyır.
4. Məqalələrin qəbul edilib-edilməməsi jurnalın öhdəsindədir. Nəşriyyat 30 gün ərzində məqalənin müəllifinə bu haqda məlumat verməlidir.
5. Elmi dəyərləndirmədən sonra məqalənin jurnalda çalınması üçün son təsdiq, təhrir heyətini öhdəsindədir.
6. Məqalənin həcmi ən az 8 səhifə və ən çox 25səhifə, hər səhifədə 250 kəlmə olmalıdır.
7. Jurnalın məqalələrindən istifadə, jurnala istinad verilmək şərtilə manesizdir.
8. Məqalənin fars, ərəb, ingilis dilində olan xülasəsi ən çox 250 kəlmə olmalıdır.
9. Məqalənin (farsca) yazılış qələmi font 14 və B Lotis xəttilə ilə olmalıdır.
10. Ərəb dilində olan məqalələrin qələmi font 15 və Arabic Typesetting xəttilə olmalıdır. Ordu dilində font 14 və Alvi Nastaleeq xəttilə olmalıdır. İngilis və Azərbaycan dilindəki məqalələr font 13 və Times New Roman xəttilə yazılmalıdır.
11. İstifadə olunmuş mənbələr əlifba sıraası ilə və aşağıdakı şəkildə olmalıdır:
 - İstifadə edilmiş kitab: Müəllifin familyası, adı, nəşr ili, kitabın ünvanı (bold şəklində), tərcüməçinin və yaxud düzəliş edən şəxsin adı, çap növbəsi, məkan, nəşriyyat.

Qanuni göstəriş:

Əl-Mustafa nəşriyyat şurasının iyirmi ikinci iclası
(2014.3.10),

İran İslam Respublikası İslam Mədəniyyəti və
İncəsənəti Nazirliyinin 74327 nömrəli fərmanına
əsasən,

bu jurnal elm-tədqiqat gurnalı kimi təyin edildi.

<http://journals.miu.ac.ir/>

<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/2125/pure-life>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

<http://ensani.ir/fa/article/journal/1325/pure-life>

https://www.civilica.com/Journal-JR_PLIFE=%D9%81%D8%B5%D9%84%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%AD%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D8%B7%DB%8C%D8%A8%D9%87.html

Müxtəlif Dillərdə Fəaliyyət Göstərən Elmi-tədqiqat Jurnalı
PURE LIFE

Xüsusi buraxılış: **“Dini Təlimlərin Keyfiyyətini
Artırmaq üçün Virtual Aləmin Təsirini Tanıma” (4)
İlk Beynəlxalq Konfrans**

nömrə: On üçüncü, Nəşr ili: Beşinci, 2018 May
(1439 h.q. Ramazan, 1397 h.ş. Xordad)

Təməl imtiyaz sahibi: Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti,
Əl-Mustafa Open Universiteti, Elm- Tədqiqat Departamenti

Müdir: PhD. Seyid Mahdi Hüseyini
Baş redaktor: PhD. Seyid Abazar Haşimi Harikandei
İcraçı: Məhəmməd Cavad Nəcəfli (Höccətül-İslam)

Təhrir heyəti:

Seyid Mahdi Hüseyini	Prezidenti of Əl-Mustafa Open Universiteti (Iran)
Seyid Abazar Haşimi Harikandei	Əl-Mustafa Open Universiteti, Elm-Tədqiqat Departamentinin Sədri (Iran)
Mahmud Nazari	Professor at Al-Mustafa Open University (Iran)
Mahdi Sazandegi	Professor at Al-Mustafa Open University (Iran)
Tofiq Əsədov	Əl-Mustafa Open Universiteti Professoru (Azərbaycan)
Mojtaba Rahmati	Əl-Mustafa Open Universitetinin Professoru (Iran)
Yezen Əli	Əl-Mustafa Open Universitetinin Professoru (İraq)
Qulam Cabir Məhəmmədi	İmam Xomeyni Universitetinin Professoru (Pakistan)
Kamal Kurkamaz	Əl-Mustafa Open Universitetinin Professoru (Türkiyə)

Adres: Qum, Cənub Sahil Xiyabanı, Məsələdən öncə, 4 və 6 -cı küçələrin Arası

Post: 3713913554

Tel. və Fax: 32114175-32613875

Səhifə Sayı: 356

ISSN: 2676-7619

Nəşr: Elektron Versiya

Web: <http://p-l.journals.miu.ac.ir>

Email: research@mou.ir

les Références

1. **Les droits de la femme en Islam**, Editions Al Bouraq, Beyrouth-Liban, 2000, p. 53.
2. **La Chine au présent ; la Chine**, encore un pays de la littérature?; 45e année ; N°2 Février 2007 ; p. 47.
3. **Najat Hilal**.

Que reste à dire pour faire comprendre à quel point le cyberspace peut être utile à la diffusion du message islamique?

Peut-être, les cours en ligne?

Là aussi l'Université Al-Moustapha en est persuadée et l'effectue même déjà dans certaine partie du monde.

Dans tout ça, qui contrôle cet espace?

Nous dirons tout simplement que c'est le plus actif et le déterminé qui en sortira toujours vainqueur de toute façon.

L'homme restera la source du savoir mais un des moyens les plus incontestables de nos jours restera bien l'espace internet.

Il vaut mieux donc, pour que ceux qui n'en sont pas dignes ne prennent le dessus, que le monde musulman par le biais de ses leaders compétents entre dans ce jeu à dimension mondiale.

C'est ainsi que les mauvaises interprétations céderont la place aux plus appropriées et cela dans tous les domaines pouvant s'avérer nécessaires pour une formation efficace des utilisateurs.

Car éduquer, dans tous les sens évoqués dans la définition, est bel et bien possible dans cet univers.

Nous nous arrêtons ici espérant bien être assisté par d'autres participants à cette grande Conférence dont la portée est universelle.

Que Dieu nous comble de Ses bienfaits en priant sur celui dont l'honneur nous réunit, Muhammad, et sa sainte famille.

Le voici:

Comme autre loisir, naviguer dans Internet et devenu populaire parmi les plus jeunes travailleurs. Pour économiser, ils partagent généralement le coût horaire de location d'un ordinateur et l'utilisent à tour de rôle pour consulter les nouvelles.

Internet les aide à être informés sur les questions de l'heure et leur confèrent également un certain privilège, comme le confie notre jeune M. Yan:

“Depuis que j'ai parlé à mes camarades d'un article intéressant que j'ai lu dans Internet, ils me traitent avec un plus grand respect.”¹

Est-il encore permis de douter l'universalité de l'espace Internet ? Le temps ne nous sera pas aussi clément que ça pour en dire trop.

Sinon nous aurions bien voulu mentionné le combat exceptionnel de certaines adeptes des Ahl-ul- bayt (as) qui nous émerveillent avec leurs publications dans les trois langues internationales les plus parlées en Afrique: Anglais, français et arabe.

Elles sont iraniennes, irakiennes, libanaises ou françaises. La plus vielle d'entre elles est une artiste peintre libanaise, nous confiait il y a peu “*Mon enfant, il y a près de vingt ans je suis active sur les réseaux sociaux et à travers mes tableaux j'essaie de faire connaître les Ah-ul-bayt(as). C'est le peu que je puis faire.*”²

1. La Chine au présent; la Chine, encore un pays de la littérature?; 45e année; N°2 Février 2007; p. 47.

2. Najat Hilal.

Comment arrivent-ils à découvrir des choses avant nous-mêmes?

Qui leur procurent des notions qui ne sont pas les nôtres?

Des questions comme celles-ci avaient besoin de réponses adéquates.

Quand les adultes se sont rendu compte de la destination des jeunes, ils se sont rendus sur les lieux puis déclencher le processus de récupération de leur place d'autre fois.

C'est ainsi donc, pour ne pas *prêcher dans le désert*, que les adultes ont signé leur entrée dans le monde virtuel, et ils l'ont trouvé, nous n'en doutons pas, aussi doux que le miel.

Le cyberspace n'est donc pas une propriété où il est interdit aux religieux de jouer leur partition.

Sur le plan religieux, de plus en plus de leaders disposent des pages, facebook notamment, qui leur permet d'être en contact avec des internautes qui le désirent.

D'autres, non moins importants également, s'évertuent à rapporter les hadiths, traditions, histoires de nos illustrent Imams (as) et de leurs compagnons qui ont marqué le monde de la sagesse et de piété de leurs époques respectives.

L'apport de ces hommes et femmes allant jusqu'au Guide Suprême, Son éminence Seyyed Ali Khaménei, que perdure son aura, ne doit faire l'objet d'aucune négligence de la part de la communauté.

Les gens, de toutes les catégories socioprofessionnelles accordent du crédit aux données trouvées sur Internet à travers le monde.

Nous avons découvert ce petit passage dans un grand magazine chinois qui est publié en français.

A ce niveau il ne peut y avoir de polémique. Mais qu'en est-il des réseaux dits sociaux (facebook, youtube, whatsapp, imo, instagram, messenger, twiter, etc.)?

Il paraît qu'il en existent d'autres plus performants et plus récents. Peu importe.

Chacun de ces réseaux a des potentialités dont on peut se servir dans le bon sens pour renforcer les enseignements religieux à travers le monde.

Nous avouons être plus actif sur facebook et whatsapp. Seulement, certains pourront le dire, mais ils nous ont été d'une utilité indescriptible en matière d'information et de formation juste dans les cinq dernières années (marquant mes débuts dans ce domaine).

Imaginez donc ceux qui y sont depuis des décennies ! Au départ, franchement parlant, chez nous, les gens (surtout les adultes) les prenaient pour des jouets d'enfants.

Tout était donc laisser à ces derniers qui s'en servaient à leur guise. Mais qu'est-ce qui a motivé réellement les adultes à se joindre aux jeunes, à notre avis?

Il a été toujours du devoir des adultes d'assurer la formation de la jeune génération.

Pour former quelqu'un, la première des choses c'est d'être en contact avec l'intéressé d'une manière ou d'une autre. Les adultes perdaient de plus en plus de vue les enfants.

Ils se sont donc dit, où vont les jeunes de maintenant?

Pourquoi s'approchent-ils de moins en moins de nous?

Avec quoi parviennent-ils à nourrir leur matière crise.

gymnastique, sport.– *Education civique, destinée à former le citoyen.* == » ***instruction.***

4. *Développement méthodique (d'une faculté, d'un organe).* == » ***exercice.*** *Ex. L'éducation de la volonté, de la mémoire, du goût.*
5. *Connaissance et pratique des usages de la société.* == » ***Politesse, savoir-vivre.*** *Ex. Cet homme a beaucoup d'éducation. Il manque d'éducation.*

Maintenant que nous avons une idée plus ou moins précise sur les concepts, nous allons passer à la justification. Si nous prenons la capacité dans le sens de la *contenance, de la quantité* ou encore du *volume*, nous pouvons confirmer que le cyberespace contient une quantité non négligeable de données et moyens destinés à la l'éducation et à la formation de ses utilisateurs.

Il suffit, pour en être sûr, de consulter des moteurs de recherche disponibles sur le web comme *Google, Yahooou Wikipédia, Amazon.*

Et cela, sans compter des centaines voire des milliers de sites web appartenant à des personnalités influentes ou à des organismes désireux de couvrir le monde.

Les données et moyens disponibles sont mêmes le plus souvent, ce qui est important à souligner, traduits dans plusieurs langues transfrontalières.

Et cette quantité est encore insignifiante par rapport à la place disponible.

Alors nous pensons que les enseignements religieux ont tout aussi leur droit d'en prendre part et de manière spectaculaire.

En ouvrant notre dictionnaire *micro-robert*, nous avons trouvé ceci: *1-Propriété de contenir une certaine quantité de substance == » **contenance, mesure, quantité, volume.** Ex. la capacité d'un récipient.*

2. a°) *Puissance, pouvoir de faire (qqch) == » **aptitude, force.** Capacité productrice d'une société.*
b°) *Qualité d'une personne qui est en état de comprendre, de faire (qqch) == » **capable, compétence, faculté.** Ex. Il a une grande capacité de travail d'adaptation.* Partant de ces définitions, nous posons la question suivante: existe-t-il des éléments dans l'espace internet ou peut-il en avoir pour assurer l'éducation des individus? La réponse à une telle question va devoir attendre puisqu'il est aussi important de comprendre préalablement le terme *éducatif* puis *éducation* dont il est issu. Nous ne serons évidemment pas long sur ce point. Selon le dictionnaire, *éducatif* signifie *Qui a l'éducation pour but ; qui éduque, forme efficacement.* == » ***Des méthodes éducatives.***
3. *L'éducation renvoie à la façon d'assurer la formation et le développement d'un être humain; les moyens pour y parvenir. Ex. Recevoir une bonne éducation == » formation. Ex. Faire l'éducation d'un enfant. Le Ministère de l'éducation nationale == » **pédagogie.** – *éducation physique: ensemble des exercices physiques, des sports propres à favoriser le développement harmonieux du corps == »**

Nous pensons pouvoir nous en arrêter là, sans citer l'illustre Moussavi LÄRI qui en dit long aussi dans son ouvrage "*L'Islam et la civilisation occidentale*", pour dire que l'Islam n'est pas une religion qui s'oppose aveuglement à l'évolution.

Les Facteurs éducatifs et Formatifs du Cyberespace

Ici nous abordons véritablement le sujet de notre rédaction en nous appuyant essentiellement sur les concepts qui en sont utilisés. En rappel, le sous-thème que nous avons cette Conférence est:

"Les capacités éducatives disponibles au cyberspace", tel que l'équipe d'organisation nous a proposé.

Celui-ci n'est qu'une partie, une petite partie, si nous pouvons nous le permettre, du thème central mentionné plus haut.

Mais il est bon de savoir que le choix de ce sous-thème n'est pas fortuit car il est bien en lien avec nos spécialités à savoir *les Sciences de l'Education et la psychopédagogie*.

1. Dans un tel sujet c'est comme si on nous demandait si toutefois le cyberspace peut ou pourra assurer la formation de l'homme sur différents plans. Nous avons déjà montré comment l'internet parvient aujourd'hui à dominer le monde, à contaminer la jeunesse surtout. Alors faut-il d'abord commencer par connaître la signification des concepts et, à travers eux, essayer de donner des exemples plus concrets et sans secret. Que signifie le mot *capacité*?

Nous pensons déjà que ce ne serait pas utile de tarder sur cette partie vu que ladite Université porte le nom du prophète de l'islam (pslf) et qu'il a pour mission principale de faire entendre sa voix à travers le monde d'où sa présence dans plusieurs pays du monde.

La seule question qui mérite donc d'être posée ici est la suivante:

l'avènement du cyberspace est-il un changement progressif ou régressif?

Personnellement nous ne voyons pas comment ce monde peut nous faire reculer bien qu'il soit virtuel.

Nous n'ignorons qu'il y a les partisans de la rigidité. Ceux-là qui qualifient presque toute nouveauté comme inadmissible en Islam.

Même là, nous nous demandons toujours s'ils préfèrent le chameau à la voiture ou s'ils ne foulent jamais le sol des aéroports.

Un savant reconnu du siècle précédent, AyatollahMortada MOTAHARI, que Dieu soit satisfait de lui, disait ceci:

“Les changements opérés par le temps sont parfois progressifs et parfois régressifs. Nous devons marcher en avant avec les changements progressifs, et combattre les tendances rétrogrades. Pour pouvoir distinguer, l'une de l'autre...., nous devons découvrir la source des nouveaux développements et leur direction.”¹

1. Les droits de la femme en Islam, Editions Al Bouraq, Beyrouth-Liban, 2000, p. 53.

Alors il y a quoi de plus beau quand le génie de la jeunesse se met au service des attentes de leur époque?

Ainsi la production des applications de tout genre, en vu de faciliter le contact entre les hommes à travers le monde, s'explode du jour le jour.

Ainsi le monde devient plus petit et ouvert à des exploitations diverses.

Nous pouvons donc affirmer sans détour que l'un des défis majeurs du monde actuel est sa connectivité aux réseaux internet.

De la même manière, nous sommes convaincu que ce système a de l'influence non négligeable sur les hommes en général et sur la jeunesse en particulier.

Cette influence a même réussi à façonner le mode de vie de notre siècle.

Le cyberspace et la religion (musulmane)

Mais puisque nous avons ici comme référent, le cadre religieux notamment musulman, n'est-il pas mieux de connaître son point de vue sur la question?

Évidemment que oui. Alors, peut-on prendre un tel chemin sans regarder un peu du côté du thème général de la Conférence qui nous réunit ici aujourd'hui?

De même de préciser qui en est l'initiateur?

Eh bien, ramenons le thème:

“LA CAPACITE ET L'IMPACT DU
CYBERESPACE DANS L'AMELIORATION
DES ENSEIGNEMENTS RELIGIEUX.”

Nous croyons déjà qu'en choisissant un tel thème, l'Université Al-Moustapha, nous fait comprendre à quel point le cyberspace s'impose dans le monde actuel.

De toute façon, la source du savoir ne peut changer véritablement mais quant aux moyens pour y parvenir, ne peuvent rester intacts.

L'internet dans son actualité (jeunesse et internet)

Si telles étaient les réalités d'avant, eh bien aujourd'hui, elles n'en sont plus là.

A un rythme presque inimaginable, le cyberspace a réussi à couvrir le monde.

L'espace internet donc un passage de grande portée pour les peuples du monde.

Nous constatons de plus en plus que la connectivité aux réseaux internet devient synonyme de développement des pays.

Ce qui motive les acteurs du monde de la technologie et de l'informatique à mettre à la disposition des hommes plus d'objets connectés pour leurs usages, leurs besoins.

Ce qui fait aujourd'hui que les individus dans leur grande majorité, inter échangent avec plus d'aisance, sans une grande difficulté qu'il y a juste 20 ans et cela quelque soit leurs milieux de vie, proches ou lointains, sur terre comme dans les cieux.

Vu donc que le noyau des sociétés reste et demeure les jeunes, ceux-ci ne pourront pas rester en dehors de ce mode planétaire.

La connexion devient de plus en plus accessible aux habitants de la terre de par sa stabilité que par son coût. Elle attire partout la population jeune de tous les continents sans exception.

D'ailleurs, le mot éducation ne fait-il pas penser en premier lieu à la jeunesse?

De la famille l'enfant se retrouvait dans le cercle des camarades d'âge (nous signalons qu'un tel schéma n'est pas applicable à toutes les parties du monde mais une grande partie s'y retrouve plus particulièrement l'Afrique) avant d'être confié à un maître dont il tenait son élévation.

Dire que tous les enfants étaient de la même manière serait absurde mais douter aussi que le savoir, sous toutes ses dimensions, n'était que le fruit de l'interaction direct entre l'enseignant et l'enseigné, serait la pire des absurdités.

Alors bien évidemment le plus savant des apprenants était le plus docile, le plus persévérant et le plus consultant vis-à-vis des détenteurs du savoir.

A cette époque, combien sont morts sur des routes qui devaient les conduire au savoir?

Combien ont abandonné des années durant, leurs familles, proches et amis pour le même but?

Combien sont-ils dont les lettres ne sont jamais parvenues au Maître ou même, arrivées, n'ont jamais reçu de réponse?

Combien de bels écrits ont servi de nourriture aux termites au lieu de nourrir l'homme, sauver l'humanité?

En effet, nul ne saura nous communiquer le nombre.

Et pourtant malgré tous ces risques, les hommes dits amoureux du savoir ou de la sagesse n'ont cessé de produire pour servir convenablement avec les moyens qui étaient à leur disposition.

Ce courage, ce grand courage de ces hommes mérite une considération de notre part.

Cet enseignement à travers les réseaux sociaux doit tout de même être bien élaboré en fonction des besoins des communautés auxquelles il est destiné. Il doit aussi être accessible aux populations de niveau moyen mais aussi celui à celles de base pour plus d'effets positifs.

Mots-Clés: Capacités éducatives, Cyberspace, Internet

Rappel

De l'apparition de l'homme sur terre à nos jours, son combat pour une meilleure condition de vie n'a jamais connu de repos. Pour ce faire il se dote donc chaque fois de moyens nouveaux ou de systèmes nouveaux pour parvenir à ses fins.

Et ces innovations n'ont ni épargné le domaine de la communication et de l'information encore moins celui de l'éducation et de la formation.

Donc à chaque moment de l'évolution humaine, l'homme s'est approprié d'un moyen qu'il a jugé plus convenable à ses besoins. Par exemple, il n'est de secret pour personne ici présente qu'il fut un moment où l'on se servait de la fumée pour passer des messages aux voisins ou même les informer à l'aide du tambour.

Dans le domaine de l'éducation et de la formation, des méthodes variées ont aussi réussi à combler les besoins.

Selon notre expérience dans les sciences de l'éducation, chaque partie du monde, avait ses méthodes qui lui permettaient, avec ou sans écriture alphabétique, de façonner un citoyen idéal pour une vie harmonieuse et prospère au sein de la société.

Les Capacités éducatives Disponibles au Cyberspace

Écrivain: Mandjan Camara (Mali)¹

Date de réception: 05/01/2017

Date d'acceptation: 10/08/2017

Résumé

De nos jours, le monde se tourne de plus en plus vers Internet. Grâce à cette invention technologique, les frontières se réduisent voire même s'effacent à un rythme souvent difficile à contrôler. Les adolescents de nos jours sont pratiquement nés, les pieds dans ce nouveau mode de vie planétaire. Si le maître était autrefois le modèle incontestable aux yeux des jeunes apprenants de sa communauté, aujourd'hui, cette place a tendance à revenir aux réseaux connectés et cela, de manière même plus confortable. Consulter plusieurs maîtres ou enseignants, pour en être aussi à son tour un jour, relevait d'un courage titanesque tandis que aujourd'hui, les maîtres habitent, aux yeux du monde, presque tous, dans la même et unique cour dénommée le Cyberspace. Alors donc, il suffit d'y entrer pour ensuite consulter à sa guise qui on veut et comme on veut sans de se voir humilié par le maître. C'est ainsi que le cyberspace a, aujourd'hui, dans nos sociétés, des capacités incontestables pour éduquer et former la majorité des gens qui en ont accès à travers le monde.

1. Diplômée de l'Université Internationale Al-Moutapha, Bamako, Mali, mandjan09@yahoo.fr

Selon la note de:

La vingt-quatrième séance des conseils de la publication d'Al-Mustapha (date: 29/12/1392)

Licence ID:74327 système générale des médias du pays

(ministre de la culture et de l'orientation islamique)

Cette publication a été déterminée au niveau des publications scientifiques –spécialiste

Que cette publication est en forme électronique, donc dans l'adresse sous-dessous on peut avoir l'accès au texte complet.

<http://journals.miu.ac.ir/>

<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/2125/pure-life>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

<http://ensani.ir/fa/article/journal/1325/pure-life>

https://www.civilica.com/Journal-JR_PLIFE=%D9%81%D8%B5%D9%84%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%AD%DB%8C%D8%A7%D8%AA-%D8%B7%DB%8C%D8%A8%D9%87.html

Revue D'interprétation Scientifique-Spécialiste

PURE LIFE

Spécial: la Première Conférence International “La Capacité et l'impact du Cyberspace dans l'amélioration des Enseignements Religieux” (4)

Cinquième Année, Treizième Numéro, Mai 2018 (Ramadan al-Moubarak 1439/ Khordad 1399)

Concessionnaire: Université Al-Mustapha Internationale
Université Virtuelle d'Al-Mustapha, Vice-Président de la Recherche et de Production

Chef de Rédaction: Dr. Muhssine Kanbary
Éditeur: Dr. Abidîne Siyâhate Isfand-yôry
Secrétaire Scientifique: Dr. Tawfiq Isdôf
Administrateur: Cheikh. Muhammad Javad Najaflou

Groupe de Rédaction:

Muhssine Kanbary	Directeur de la Communication et l'International de l'Université internationale d'Al-Mustafa (Iran)
Abidîne Siyâhate Isfand-yôry	Assistant à la Recherche Scientifique et de Production de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Iran)
Tawfiq Isdôf	Membre du Groupe Scientifique de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Azerbaïdjan)
Gulam Djâbir Muhammady	Professeur au Complexe d'éducation Supérieure d'Imam Khomeyni Paix à son âme (Pakistan)
Seyeed Muhammad Ali Awne Naqawi	Membre du Groupe Scientifique de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Inde)
Yahya Abdul-Hassan A'dawky	Membre du Groupe Scientifique de l'université Âlil-Bayt (Irak)
Yeeldîz Kadry	Professeur de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Turquie)

Adresse: Qom, Rue Sâhily-Nord, Non Loin de Mussalâ, Entre l'avenue 4 et 6
Boite Postale: 3713913554 **Tél et Fax:** 32613875 -32114175
Nombre de Pages: 356 Pages **Tirage:** édition électronique

Web: http://journals.miu.ac.ir/content.php?pagename=journal&publication_id=332&journal_id=7

Email: research@mou.ir